

HÜDÂYÎ-İ KADİM DÎVÂNI
(EDİSYON KRİTİK – METİN – İNCELEME)

Hakan YEKBAŞ

Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

445 343

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Olarak hazırlanmıştır.

445343

TEZ DANIŞMANI

Yard. Doç. Dr. Ahmet ÖLMEZ

SİVAS

EYLÜL-2005

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Hakan YEKBAŞ tarafından yapılan bu çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mehmet ARSLAN

Üye : Doç. Dr. İbrahim DELİCE

Üye : Yard. Doç. Dr. Ahmet ÖLMEZ

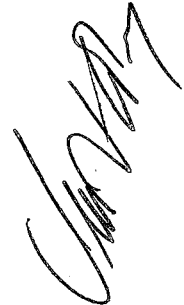

Onay :

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

06.09.2005

Doç. Dr. Nevzat GÜLDİKEN
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Her edebiyât, kendi devrinin sosyal hayatı, tefekkürü, hassâsiyetleri, hayâl dünyası, zevkleri, hurâfeleri, inanışları hakkındaki bilgilerini yansıtır. İslâm medeniyeti tesîri altında gelişen ve altı asır boyunca edebiyât zevkini oluşturan Dîvân Edebiyatı da, oluştuğu ve geliştiği çağların sanat anlayışını yansıtan bir edebiyattır. Her ne kadar günlük hayatla alakasının az olduğuna dair iddialar varsa da cemiyet hayatının seyrini takip etmiş ve onun izlerini taşımıştır. 19. yüzyılla birlikte yerini Batı tesirindeki edebiyâta bırakan Klâsik Türk Edebiyatı, altı yüzyıl boyunca insanımızın duygu, düşünce ve hayâllerine; hayata, dünyaya ve insana bakışına ayna olmuştur. İlerleyen zamanlarda hayat şartlarının değişmesi, Batı tesiri ile değişen kültür yapısı Klâsik Türk Edebiyatının önce kullanılmamasına sonra da anlaşılmasına sebep olmuştur. Dîvân Edebiyatının layığıyla bilinmemesi ona düşman kazandırmakta ve bir kenara itilmesine neden olmaktadır. Fakat unutulmaması gerekir ki, bugünkü edebiyât nasıl bizimse, Klâsik Türk Edebiyatı da bizim öz malımızdır. Bu kültür hazinemizin yeterince gün ışığına çıkması, kıymetinin bilinmesi ve anlaşılması için o döneme ait eserlerin günümüz harflerine çevrilerek edebiyâtımıza kazandırılması gerekmektedir.

16. yüzyıl her alanda Osmanlı İmparatorluğu'nun kemâle erdiği bir dönemdir. Osmanlı, bu asır içinde sosyal ve siyâsî açıdan olduğu kadar sanat ve edebiyât alanında da zirveye çıkmıştır. O dönem şâirlerinin bir çoğu İranlı rakîplerinden daha başarılı olmuşlar, unutulmaz eserler vermişlerdir.

Araştırmamıza konu olan Hüdâyî-i Kadîm (ö. hicri 991, miladî 1583) yaşadığı dönemin yukarıda bahsettiğimiz kendi devrinin özelliklerini şiirine yansıtmış bir şâirdir. Klâsik Türk Edebiyatının olgunlaştığı; Fuzûlî, Bâkî, Zâtî, Hayâlî Bey gibi belki de Dîvân şiirinin en büyük üstadlarının yetiştiği 16. asırda İstanbul'da yaşamış olan şâirimiz müretteb bir Dîvân yazmıştır.

Hüdâyî de, bu asırda eser vermiş Dîvân şâirlerindedir. İstanbul Hâsekî Câmî'nde müezzinlik yaparak geçimini sağlayan bu şâir, kendi dönemi ve sonraki dönemlerde yazılan şu'arâ tezkîrelerinin bazılarında yer bulmuştur. Bir çok kaynağa

göre gazel taksîm etmekte usta olduğu söylenen şâirin sarayın iltifatlarına mazhar olmadığını görmekteyiz. Belki de bu yüzden devrinde yeterince tanınmamıştır.

Çalışmamızın “Giriş” bölümünde şâirin yaşadığı devrin siyâsî, sosyal, kültürel ve edebî durumu hakkında bilgi vermeye çalıştık. Tezimizi dört ana bölüm halinde hazırladık.

Birinci bölümde ulaşabildiğimiz kaynaklardan ve dîvândan yola çıkarak; şâirin hayatı, kişiliği ve edebî yönü hakkında bilgi vermeye gayret ettik.

İkinci bölümde tarafımızdan ortaya konan metin esas alınarak, Türkçe Dîvân muhtelif açılardan incelenmiştir. Tertip şekli, nazım şekilleri, kullanılan vezinler, edebî sanatlar incelenerek şekil özellikleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Din, tasavvuf, şahıslar, insan, cemiyet ve kültür, tabiat ve eşya gibi alt başlıklarla da eseri muhtevâ açısından incelemeye çalıştık.

Üçüncü bölümde ise Dîvânın tespit edilen iki nüshası karşılaştırılarak transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Dördüncü bölümde, metinde geçen şahıs, eser ve yer isimlerini “Sistemik Metin İndeksi” bölümünde bir araya topladık.

Tezimi hazırlarken bana moral vermek suretiyle destek olan çok değerli anneme, babama; bana devamlı olarak sabır ve azim aşılayan hayat arkadaşşıma teşekkür etmek istiyorum. Yüksek Lisans ve tez aşamasında bana yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Mehmet ARSLAN’A ve Prof. Dr. Hüseyin AKKAYA’ya şükranlarımı arz ederim. Son olarak tezimi baştan sona kadar büyük bir titizlikle, sabır ve itina ile yöneten, bilgi ve tecrübesiyle yardımlarını esirgemeyen hocam Yard. Doç. Dr. Ahmet ÖLMEZ’e teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Mustafa Hüdâyî Efendi, 16. asırda yaşamış bir Osmanlı şâiridir. Kanûnî Sultan Süleymân, II. Selîm ve III. Murad'ın saltanat dönemlerini idrâk eden şâirin mesleği müezzinliktir. Kaynaklara göre ömrü boyunca Hâsekî Sultan Câmî'nde müezzinlik yapan şâirin doğum yeri İstanbul'dur. Doğum tarihi kaynaklarda yazılı değildir. Tezkîrelerde ölüm tarihi hicrî 991, milâdî 1583 olarak belirtilmektedir.

Şiirde, Türk şâirlerden ziyâde İranlı şâirleri örnek almıştır. Özellikle gazel alanında başarılı olmuş bir şâirdir. Şâir şiirlerini mürettep bir dîvânda toplamıştır. Şâirin bilinen tek eseri Dîvânıdır.

Çalışmamızın “Giriş” bölümünde Hüdâyî Efendi'nin yaşadığı dönemin sosyal, kültürel ve siyâsî özellikleri ana hatlarıyla anlatılmıştır.

“I. Bölüm”de şâirin hayatı, sanatı, kişiliği, şiirinin özellikleri ve eserlerinin tavsîfi hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın “II. Bölüm”ünde eserin şekil ve muhtevâ incelemesi yapılmıştır. “Şekil İncelemesi”nde eserde yer alan nazım şekilleri ve özellikleri verilirken eserin edebî sanatlar açısından incelemesi de yapılmıştır. “Muhtevâ İncelemesi” bölümünde ise, eserin içindeki manzûmeler “Din, Tasavvuf, Şahıslar, Cemiyet ve Kültür, İnsan, Tabiat ve Eşya” yönlerinden incelenmiş ve örnek beyitler verilmiştir.

Dîvânda yer alan manzûmelerin transkripsiyonu, eserin iki yazma nüshası karşılaştırılarak yapılmıştır. Transkripsiyonlu metin tezimizin sonuna eklenmiştir. Farsça manzûmeler transkripsiyonlu metnin sonuna yazılmıştır.

Çalışmamızı hazırlarken doğrudan veya dolaylı olarak faydalanılan eserler, “Kaynakça” kısmında sıralanmıştır. Dîvânda geçen şahıs, yer ve eser adları tespit edilmiş, sayfa numarası verilerek “Sistemik Metin İndeksi” başlığı altında metnin sonunda verilmiştir.

SUMMARY

Mustafa Hüdâyî Efendi is an Otoman poet who lived in the 16th century. The poet who had comprehend the sovereignty periods of Kanûnî Sultân Süleymân, II. Selîm and III. Murât, was a muezzin. According to sources, the poet was a muezzin at Hâseki Sultan Mosquea all during his life and his place of birth is İstanbul. His birthday is not written in sources. In notes, the date of his death is stated 991 according to the Moslem calender and 1583 according to the Gregorian calender.

In poetry, he sampled Persian poets more than Turkish ones. Particularly in lyric poems, he was special to for himself. The poet had collected his poems in a Dîvân of series. The only work which is known by the poet is his Dîvân.

In the "Introduction" section the social, cultural and political characteristics of Hüdâyî Efendi's time has been explained basically.

In the "Chapter I" some information was given about the life, art, personality, the feature of poems and the quality of works by the poet.

In "Chapter II" of our study a research has been done about the form and content of the work. In "Form Research" the verse form and the features have been given, besides, the investigation of the work in the aspect of literary arts had been also done. In "Content Research" the poems of the work were investigated according to "Religion, Sufism, Characters, Society and Culture, Human, Nature and Object" sample couplets were given.

The transcription of the poems in the Dîvân has been dtone by comparing the two editions of the work. The transcribed text has been attached at the end of our thesis.

The direct and indirect works which were used during the preparation of our study is enumerated in the "Bibliography" section. The characters, place ant the names of the works which are mentioned in the Dîvân has been established and is given with page numbers under the title of "Systematic Text Index" at the end of the text.

KISALTMALAR

- A.** : Hüdâyî Dîvânının Süleymâniye Kütüphânesi Ali Emirî Efendi, Manzum Yazmalar Bölümü'nde 508 numarayla kayıtlı bulunan nüshası
- B.** : Asım Bey Kitaplığı, Manzum Yazmalar Bölümü 431 numaradaki nüshası
- a.g.e** : Adı geçen eser
- s.** : Sayfa
- C.** : Cilt
- G.** : Gazel
- K.** : Kasîde
- Mur.** : Murabba‘
- Mat.** : Matla‘
- Müs.** : Müseddes
- Tah.** : Tahmîs
- Muh.** : Muhammes
- bkz.** : Bakınız
- v.** : Varak
- vb.** : ve benzeri
- yay.** : Yayınları
- ö.** : Ölümü

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	III
SUMMARY.....	IV
KISALTMALAR.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
GİRİŞ.....	1
A. SİYÂSÎ VE SOSYAL DURUM.....	1
B. KÜLTÜREL VE EDEBÎ DURUM.....	3
I. BÖLÜM : HÜDÂYÎ-İ KADÎM.....	7
A. HAYATI.....	7
1. DOĞDUĞU YER.....	7
2. AİLESİ VE ADI.....	8
3. EĞİTİMİ VE MESLEK HAYATI.....	9
4. ÖLÜMÜ.....	10
5. DOSTLARI VE YAKIN ÇEVRESİ.....	11
B. KİŞİLİĞİ.....	11
1. KARAKTER ÖZELLİKLERİ.....	11
2. DİNÎ YÖNÜ.....	13
C. EDEBÎ YÖNÜ.....	14
1. SANATI.....	14
2. DİL ÖZELLİKLERİ.....	17
Hüdâyî Divânının Yazım Özellikleri.....	18
Ünlülerin Kullanımı.....	18
Ünsüzlerin Değişimi.....	18
Tetâbu‘-ı İzâfât.....	19
İkilemeler.....	19
Atasözleri ve Deyimler.....	20
Atasözleri.....	20
Deyimler.....	20
3. ŞİİR VE ŞÂİRE DAİR GÖRÜŞLERİ.....	21

D. ESERLERİ.....	23
HÜDÂY-İ KADİM DİVÂNININ TAVSİFİ.....	23
II. BÖLÜM : ŞEKİL VE MUHTEVÂ İNCELEMESİ.....	26
A. ŞEKİL İNCELEMESİ.....	26
1. NAZİM ŞEKİLLERİ.....	26
a. Kasideler.....	28
b. Musammatlar.....	31
1. Murabba'lar.....	32
2. Tahmîsler.....	38
3. Muhammesler.....	38
4. Müseddes.....	39
c. Gazeller.....	39
d. Matla'lar.....	42
e. Kıt'alar.....	42
f. Farsça Manzûmeler.....	43
Vezin Tablosu.....	44
2. EDEBÎ SANATLAR.....	45
B. MUHTEVÂ İNCELEMESİ.....	59
1. DİN.....	59
a. Allah.....	59
b. Peygamberler.....	59
Hz. Muhammed.....	60
Hz. Yûsuf ve Hz. Yakûb.....	61
Hz. İsâ.....	62
Hz. Süleymân.....	62
Hz. Nûh.....	62
Hz. Musâ.....	63
Hz. Âdem.....	63
Hz. Eyyûb.....	63
Hz. İbrâhim.....	63
Hz. Hızır.....	64
c. Diğer Dinî Şahsiyetler.....	64
Hz. Ebû Bekir.....	64

Hz. Ömer.....	64
Hz. Osmân.....	64
Hz. Ali.....	65
Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin.....	65
Hz. Havvâ.....	65
Hz. Eyûb El-Ensârî.....	65
Hâlid bin Velîd.....	66
Kâbil.....	66
Kanber.....	66
d.Kutsal Kitaplar.....	66
e. Âyet ve Hadisler.....	67
“fânzur ilâ”.....	67
“kûn fekân”.....	67
“yevme yekûmu'l-ḥisâb”.....	67
“inni ene Allah”.....	67
“yeskûn min rahîk”.....	68
“menne ve's-selvâ”.....	68
“men re'ânî”.....	68
f. Dinî Kavramlar.....	68
Şeb-i Kadr.....	68
Îd.....	68
Mirâc.....	69
Hârût.....	69
Rıdvân.....	69
Kirâmen Kâtibîn.....	69
Cebrâil.....	69
Âhiret.....	70
Sûre-i Nûr ve Duhân.....	70
Cennet.....	70
Ashâb-ı Kehf.....	70
Secde Etmek.....	70
Zemzem.....	70
Seb'ü'l-Mesânî.....	71

Namaz.....	71
2. TASAVVUF.....	71
a. Tasavvûfi Şahsiyetler.....	71
Hallâc-ı Mansûr.....	71
Seyyîd Nesîmî.....	72
Hakîm Efendi.....	72
b. Tarîkatlar.....	72
Nakşibendî.....	72
c. Tasavvûf Terimleri.....	72
Mâ-sivâ.....	73
Hayrân.....	73
Sâlik.....	73
Tevâzû.....	74
Zinde ve Tecerrüd.....	74
Câm.....	74
Vuslât.....	75
Tarîk.....	75
Mecâzî Aşk ve Hakîkat.....	75
Cezbe.....	75
Meşrep.....	76
Fenâ.....	76
Süffî.....	76
“Mûtû kalbe en te-mût”	76
Dîvâne, Âkıl.....	77
Cemâl.....	77
Fenâfillah.....	77
Tecellî.....	77
Şeri‘at ve Hakîkat.....	77
3. ŞAHISLAR.....	78
a. Tarihi Şahsiyetler.....	78
Emevî Hükümdar ve Devlet Adamları.....	78
Osmanlı Padişâhları.....	79
Osmanlı Devlet Adamları.....	79

Piyâle Paşa.....	80
Şemsî Paşa.....	80
İhvân Mustafa Çelebi.....	80
Kerîm Efendi.....	81
b. Mitolojik ve Efsânevî Şahsiyetler.....	81
Mitolojik Şahsiyetler.....	81
İskender.....	82
Cem.....	82
Dahhâk.....	82
Efrâsiyâb ve Hüsrev.....	82
Dârâ.....	83
İsfendiyâr.....	83
Hikâye Kahramanları.....	83
Leylâ ve Mecnûn.....	83
Ferhâd ile Şîrîn.....	84
Vâmık ile Azrâ.....	84
c. Sanat ve Düşünce Adamları.....	84
Sanatkâr Şahsiyetler.....	84
Şâirler.....	85
Sa'di, Züheyr, Selmân.....	85
Huşeng.....	85
Firdevs-i Tûsî.....	85
Diğer Sanatkârlar.....	85
Mânî.....	85
Bilim ve Düşünce Adamları.....	86
Hucend.....	86
Lokmân.....	86
Diğer Şahsiyetler.....	86
Nu'mân.....	86
4. CEMİYET VE KÜLTÜR.....	87
a. Kavimler, Ülkeler, Şehirler, Coğrafyalar.....	87
Kavimler.....	87
Hindû.....	87

Tâtâr.....	88
Fireng.....	88
Ülkeler ve Şehirler.....	88
Çin.....	88
Hindistân.....	89
Hıtâ.....	89
Rûm.....	89
Acem.....	89
Irâk.....	89
Isfahân.....	90
Kerbâlâ.....	90
Yemen.....	90
Ken'ân.....	90
Kaydefâ.....	91
Diğer Coğrafi Unsurlar.....	91
Tûr.....	91
Bâbil.....	91
Akdeniz ve Karadeniz.....	92
Rey.....	92
Ka'be.....	92
Hayber.....	92
Ceyhûn.....	92
Ferhâr.....	93
b. Bilim Dalları.....	93
Kimyâ.....	93
Simyâ.....	93
Bahs-i İlim.....	94
Kelâm.....	94
c. Spor, Oyun ve Eğlenceler.....	94
Satranç.....	94
Gûy-Çevgân.....	94
d. Meslekler.....	94
Meddâh.....	95

Pile-ver.....	95
Dihkân-Haris.....	95
Tabîb.....	95
Bâğ-bân.....	95
Îmâm.....	95
Kâtip.....	96
Dîde-bân.....	96
e. Sosyal Hayat.....	96
Halk Hayatı.....	96
Seyâhat Etme.....	96
Kına Yakma.....	96
Kan Kardeş Olma.....	97
Para Saçma.....	97
Bayram Geleneği.....	97
Hâcet Dileme.....	98
Ekonomik Hayat.....	98
Ticâret.....	98
Dirhem.....	98
Kefe.....	98
Pazarlığın Bozulması.....	99
İşlerin Kesâd Olması.....	99
5. İNSAN.....	99
a. Genel Olarak İnsan Anlayışı.....	99
b. Sevgili.....	100
Yüz.....	100
Zülf.....	101
Çeşm.....	102
Gamze.....	103
Kaş.....	104
Hat.....	105
Leb.....	106
Ağız.....	106
Boy.....	107

Hâl.....	108
Çene.....	109
Dendân.....	110
c. Âşık.....	110
d. Rakîb.....	113
e. Rind-Zâhid.....	115
f. Kalender.....	119
g. Abdâl.....	119
6. TABİAT VE EŞYA.....	120
a. Kozmik Âlem.....	120
Kozmogrâfi Anlayışı.....	120
Felek.....	120
Keh-keşân.....	120
Gezegen ve Yıldızlar.....	121
Güneş.....	121
Keyvân.....	122
Zühre.....	122
Behrâm.....	122
Müşterî.....	123
‘Utârid.....	123
Süreyyâ.....	123
Burçlar.....	123
Cevzâ.....	123
Esed.....	124
Kova.....	124
Sevr.....	124
b. Zaman.....	124
Günün Bölümleri.....	124
Gece ve Gündüz.....	124
Takvîm Zamanı.....	125
Günler.....	125
Aylar.....	125
Nisân.....	125

Ramazan.....	125
Nev-rûz.....	125
Mevsimler.....	126
c. Tabiat Olayları.....	126
Ay Tutulması.....	127
Zelzele.....	127
Yağmur, Şimşek.....	127
Dolu.....	127
Sabâ, Nesîm.....	127
d. Anâsır-ı Erbaa.....	127
e. Hayvanlar.....	128
Efsanevî Nitelik Taşıyan Hayvanlar.....	128
Hümâ.....	128
Ankâ.....	128
Semender.....	129
Kuşlar ve Kümes Hayvanları.....	129
Bülbül.....	129
Şeh-bâz.....	129
Şâhin.....	129
Zâğ.....	129
Fâhte.....	130
‘Ukâb.....	130
Tûtî.....	130
Tâvus.....	130
Hamâme.....	131
Sürüngenler ve Böcekler.....	131
Efî.....	131
Mûr.....	131
Peşşe.....	132
Meges.....	132
Şeb-tâb.....	132
Zenbûr.....	132
Zübâb.....	132

Balıklar.....	133
Memeli Hayvanlar.....	133
Gusfend.....	133
Şîr.....	133
Fil.....	133
Esed.....	134
Himâr.....	134
Sincâb ve Semmûr.....	134
Kurd ve Kuzu.....	134
Keşef.....	135
Seg.....	135
f. Bitkiler.....	135
Ağaçlar.....	135
Serv.....	135
Meşe.....	135
Çenâr.....	135
Sanevber.....	136
Tûbâ.....	136
Çiçekler ve Otlar.....	136
Gül.....	136
Lâle.....	137
Nergis.....	137
Benefşe.....	137
Zanbak.....	137
g. Eşyâ.....	138
Yiyecek ve İçecek Maddeleri.....	138
Yemekler.....	138
Kebâb.....	138
Tatlılar.....	138
Gül-şeker.....	138
Kumaşlar ve Giyecek Eşyâları.....	138
Hırka.....	138
Pirchen.....	139

Üsküf.....	139
Peşmîne.....	139
Kepenek.....	139
Şâl.....	139
Kemer.....	140
Destâr.....	140
Ev Eşyâları.....	140
Aydınlatma Araçları.....	140
Micmer.....	141
Pister ve Yastık.....	141
Pister ve Çâr-şeb.....	141
Şişeler.....	141
Çârûb.....	141
Aksesuârlar, Sûs Eşyâları ve Malzemeleri.....	142
Tûtîyâ.....	142
Şâne.....	142
Tesbîh.....	143
Âsâ.....	143
Hamâyil.....	143
Savaş Aletleri.....	143
Tîğ.....	143
Hançer.....	144
Hadeng.....	144
Sinân.....	145
Spor, Oyun ve Eğlence İlgili Araçlar.....	145
Musikî Aletleri.....	146
Ney.....	146
Çeng.....	146
Rübâb.....	146
Diğer Eşyâ ve Maddeler.....	146
Defter.....	146
Zevrâk.....	147
Tîşe.....	147

Revzen.....	147
Terâzi.....	147
Vefk.....	147
Mükeyyifât.....	148
DEĞERLENDİRME.....	149
KAYNAKÇA.....	151
METİN KURMADA İZLENEN YOL.....	155
III. BÖLÜM : TRANSKRİPSİYONLU METİN.....	157
IV. BÖLÜM : SİSTEMATİK METİN İNDEKSİ (ŞAHIS-MEKÂN-ESER).....	413

GİRİŞ¹

A. 16. YÜZYILDA SİYASÎ VE SOSYAL DURUM

Hüdâyî-i Kadîm'in hayatı, eserleri ve edebî şahsiyetini incelemeye başlamadan önce yaşadığı devrin siyâsî ve sosyal şartlarını, devrin şâirlerini ve o dönemdeki Dîvân şiirinin özelliklerini kısaca hatırlatmak faydalı olacaktır kanaatindeyiz.

Dîvân Edebiyatının metinlerini anlamak için yazıldıkları devrin kültür ve sanat dünyasını bilmek, o zamanın değer yargılarını anlamak gerekir. Bunu bilmeden şâiri ve eserini yargılamak doğru olmayacaktır. Çünkü sanatçı, yaşadığı devrin aynasıdır.

16. yüzyıl şâirlerinden olan Hüdâyî'nin ne zaman doğduğu hakkında kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklarda İstanbullu olduğu kayıtlıdır. Tezkirelerde ölüm tarihi olarak Sâî'nin düştüğü tarih mısra'ı verilmiştir. "*Hüdâyî rehberiñ ola hidâyet-i Yezdân*" Buna göre ölüm tarihi olarak hicrî 991, milâdî 1583 tarihi geçmektedir. Ayrıca Süleymâniye Cami''nin yapılmasına dair yazdığı kaside de "*Câmi'-i pâdişâh yapıldı temâm*" mısra'ı hicrî 964 (milâdî 1557) tarihine denk gelmektedir. Tüm bunlar şâirimizin 16. yüzyıl içinde yaşadığını göstermektedir.

16. yüzyıl Osmanlı'nın artık imparatorluğa dönüştüğü devirdir. Tarihçiler bu dönemi "Yükselme Dönemi" olarak nitelendirmektedir. Bu dönem Osmanlı İmparatorluğunun; siyâsî, sosyal, kültür, sanat gibi hemen her alanda gelişmenin yaşandığı bir devirdir. Trakya ve Anadolu'da merkeze bağlı, sağlam temeller üzerine

¹ "GİRİŞ" kısmının hazırlanmasında şu kaynaklardan faydalanılmıştır:

Mengi, Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yay., Ankara, 1995.

Osmanlı Medeniyeti Tarihi, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, Feza Gazetecilik, İstanbul, 1999

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Prof. Dr, Büyük Osmanlı Tarihi, C. 2,3,4.,Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara

İpekten, Halûk, Dr., Dîvân Edebiyatında Edebî Muhitler, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1996

Levend, Agah Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, C. 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988

Banarlı, Nihad Sâmi, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, MEB Yay., İstanbul, 1999.

İpekten, Haluk, Fuzûlî, Hayatı ve Eserleri, Bazı Şiirlerinin Açıklamaları, Ankara, 1973

İpekten, Haluk, Prof.Dr., Bâkî, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Akçağ Yay., Ankara, 2004

oturtulmuş bir siyâsî birlik vardı. Bu dönemde çok güçlü padişahların idaresinde büyüme ve gelişmesini sürdüren İmparatorluğun merkezi İstanbul idi.

İstanbul'un fethinden sonraya devletin merkezi İstanbul'a taşınmıştı. Bu yüzyılda padişahlar "Saray-ı cedîd-i âmire" denilen bugünkü adıyla "Topkapı Sarayı"nda ikâmet etmekteydi. 16. yüzyıl içinde Sultan II. Bâyezid (1480-1512), Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Kanûnî Sultan Süleymân (1520-1566), Sultan II. Selîm (1566-1574), Sultan III. Murad (1574-1595), Sultan III. Mehmed (1595-1603) hüküm sürmüştür. Şâirin, Sultan Süleymân'ın yaptırdığı câmi'ye ve II. Selîm'in doğumu münâsebetiyle yazdığı kasidelerden bu iki padişah döneminde sanat hayatını sürdürdüğünü söylemek sanırız yanlış olmaz.

Bu dönem içinde Osmanlı İmparatorluğunun sınırları batıda Viyana'ya, doğuda ise Bağdat'a kadar uzanmaktaydı. Barbaros Hayreddin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması Akdeniz'i bir Türk gölü haline getirmişti.

Bu yüzyıl içinde Osmanlı İmparatorluğu'na damgasını vuran büyük devlet adamları da yetişmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: İshak Paşa, Gedik Ahmed Paşa, Davud Paşa, İbrahim Paşa, Hadım Ali Paşa, Rüstem Paşa, Sokullu Mehmed Paşa gibi büyük devlet adamları yaşadıkları dönemde iz bırakmış isimlerdir.

Bu dönemde ilmiye teşkilâtı da önemli bir yere sahiptir. Özellikle medreselerde sosyal ve fen alanı da dahil olmak üzere hemen hemen tüm alanlarda ders veriliyordu. Medreselerde; fıkıh, kelâm, tefsîr, hadîs gibi derslerin yanı sıra hendese, kozmografya, hisap, riyaziye, tabîye ve tabâbet dersleri de verilmekte idi. Sahn-ı Semân ve Süleymâniye Medresesi, dönemin meşhur medreseleri idi. Buradan mezun olanlar kadılık, kazaskerlik, müftülük gibi mesleklere yöneldikleri gibi edebiyâta ilgi duyanlar da oluyordu. Ünlü şeyhülislam Ebu Suud Efendi bu dönemde yetişmiştir. Kemâlpaşa-zâde, Kınalı-zâde Alî Çelebi, Taşköprülü-zâde İsâmeddin, Celâl-zâde Sâlih devrin tanınmış ilim adamlarındandır.

B. KÜLTÜREL VE EDEBÎ DURUM

16. asırda Osmanlılarda güzel sanatlardan mûsikî, hat, mimârî, resim, nakış, mücellitlik, müzehhiblik, kuyumculuk, çini, oyma tezyinâtı, kumaş ve halıcılığa kadar bir çok alanda eser verilmiştir.

Mûsikî alanında Kastamonulu Kadı Şemsî, Senâyî, Sâgarî, Pur Bey, Durak Çelebi gibi üstadlar bulunmaktaydı. Ayrıca Mehterhâneler, Mevlevîhâneler de dönemin mûsikî merkezlerinden sayılırdı.

Saray nakkâşhânelerinde sultanların başarılarını ebedîyen koruyacak, çok sayıda resim ihtiva eden büyük boyutta yazma kitaplar hazırlanmıştır.

Selimiye Câmî dönemi temsil eden belki de en büyük âbidedir. Olgunluk yıllarının mahsûlü olduğunu Mimar Sinân'ın kendisinin de ifade ettiği bu eser mimârî alanda bugün bile bir şaheser olarak kabul edilmektedir. Yine Mimar Sinân'ın yaptığı Süleymâniye Câmî, bu dönemin büyük eserlerindedir

Bu dönemin resim üslûbunu yansıtan “Hüner-nâme” adlı iki ciltlik eserde Nakkaş Osman, devrin ihtişamını yansıtan sahneleri gayet ustaca esere yansıtmıştır. Nakkaş Hasan Paşa ve Ahmed Paşa'da dönemin ünlü nakkaşları arasındaydı.

Kuyumculuk da dönemin gözde meslekleri arasında yer almaktaydı. Özellikle sultanlar için değerli taşlarla süslü kılıçlar, mataralar, kemer ve sorguç gibi aksesuarların süslemeleri önemli yer tutmaktaydı.

İznik o dönemde çinî sanatının merkezidir. Dinî ve sivil yapıları süsleyen çinilerin yanı sıra seramik üretimi de o dönemde yaygındır. Hatta o kadar ki bunlar Avrupa'ya ihraç edilmiştir.

Eskiden beri halı üretimi yapılan ve bugün de faal olan Uşak, Osmanlı İmparatorluğunun dokuma merkezidir. Özellikle saray için dokulan ipek halıların yanı sıra Anadolu'nun bir çok yerinde kilim dokumacılığı gelişmiştir.

Hat sanatını İslâm âleminde en güzel yazan ve işleyen, bu sanatın eğitimini vererek geliştiren Osmanlı'dır. Bugün bile Anadolu'nun birçok kitâbelerinde ve vakfiyelerinde gördüğümüz bu sanatın örnekleri çeşitli yazı şekilleriyle tezâhür etmekteydi. “Sülüs, celî, nesih, talîk, dîvânî, siyâkat” gibi yazı şekilleri mimârî alanda da bir çok eseri süslemiştir.

Bugün müzelerde ve kütüphanelerde o dönemde yaygın bir meslek olan müzehhiblik ve mücellitliğin örneklerini görmekteyiz. Özellikle Topkapı Sarayı, İslam Eserleri Müzesi, Ayasofya ve diğer İstanbul kütüphanelerinde bu sanatın inceliğini görmek mümkündür. Alaaddin Hudadâd, Yûsuf Şaban, Mehmed Çelebi, Süleymân Çelebi, Mustafa Çelebi gibi isimler bu dönemde eser vermişlerdi.

Özellik 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı kültür hayatı yükselişe geçmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz güzel sanatlarının özellikle padişah ve devlet adamları tarafından da desteklenmesi bunun en büyük sebeplerindendir. Bu dönemdeki padişah ve devlet adamlarının âlim ve sanatçıları himâye etmesi, meclislerinde toplanmaları kültürün gelişmesine önemli bir katkı yapmıştır.

Bu dönemde tarih alanında da önemli eserler verilmiştir. Yüzyılın başlarında Şemseddin Ahmed'in “Tevârih-i Âl-i Osman” adlı eseri Kanûnî dönemine kadar Osmanlı tarihini içeren bir eserdir. Lütfi Paşa kendi adıyla anılan “Lütfi Paşa Tarihi”ni yazmıştır. Bu devrin en büyük tarihçisi ise Gelibolulu Mustafa Âlî'dir. “Kühü'l-Ahbar” adlı dört rûkn üzerine düzenlediği tarih kitabı en büyük eseridir.

Biyografi alanında da bir çok değerli eser yazılmıştır. Taşköprülü-zâde'nin devrin tanınmış şeyh, ilim adamı ve şâirleri hakkında bilgi verdiği “Şakâyık-ı Nu'mâniyye” adlı eseri yanında Sehi Bey, Lâtîfi, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Ahdî, Beyânî tezkîreleri ile şâirler hakkında bilgi vermektedir.

O dönemin edebî hayatı özellikle İstanbul, Edirne ve Bursa gibi Osmanlı'nın başkentliğini yapmış kentlerde yoğunlaşıyordu. Bağdat, Diyarbakır, Konya ve Rumeli'de ilim merkezi haline gelmişti. Bu dönemde İstanbul dışında şehzâde sarayları, paşaların ve beylerin konakları sanatkârların toplandıkları yerlerdi.

Aslında, birkaçı dışında Osmanlı padişahları şiir ve edebiyâtle ilgilenmişlerdir. Fatih Sultan Mehmed (Avnî), II. Bayezid (Adlî), Yavuz Sultan Selîm (Selîmî), Kanûnî Sultan Süleymân (Muhibbî), Sultan II. Selîm (Selîmî), Sultan III. Murad (Murâdî) mahlaslarıyla şiir yazmıştır. Adlî mahlasıyla II. Bayezid bir dîvân tertiplemiş ve bastırmıştır. Aynı zamanda etrafında bir çok şâiri barındırmış ve onları ödüllendirmiştir. Yavuz Sultan Selîm ise şiirlerini Farsça yazmıştır. Dîvân tertipleyecek kadar çok şiir yazan Yavuz'un şiirlerini Ali Nihad Tarlan Türkçe'ye çevirmiş ve yayınlamıştır. Kanûnî Sultan Süleymân'ın saltanat yılları Osmanlı ilim, kültür ve edebiyâtının en yüksek dereceye ulaştığı devirdir. Osmanlı sultanları içinde en çok şiir söyleyen Muhibbî mahlasıyla Kanûnî olmuştur. 2802 gazeli, 23 muhammesi, 30 murabba ile büyük bir Dîvâna sahiptir. Babası ölünce tahta geçen II. Selîm devletin idaresini Sokullu Mehmed Paşa'ya bırakmış, zamanını ibâdetle ve avcılıkla geçirmiştir. Dîvânı olmamasına rağmen güzel şiirleri vardır. O da ataları gibi şâirleri korumuş, bol bol şâir ulûfeleri dağıtmıştır. Sultan III. Murâd ise üç dilde Dîvân tertipleyecek kadar şiir söylemiştir.

Bu dönemin edebiyâtının gelişmesinde padişahların yanı sıra devlet adamları ve şehzâdelerinde büyük katkıları olmuştur. Tâci-zâde Cafer Çelebi, Pir Mehmed Paşa, Kadri Çelebi, İskender Çelebi, Seydî Ali Reis gibi devlet adamları bazen şiir yazarak bazen de şâirleri himâyeleri altına alarak edebiyâta katkıda bulunmuşlardır.

Şehzâdelerin İstanbul dışındaki sancaklarda saraylarında küçük çapta da olsa şâir ve ilim adamlarını çevrelerine topladıkları bilinmektedir. Özellikle Konya, Amasya, Manisa, Trabzon, Kütahya sancakları Anadolu'da birer ilim, sanat ve edebiyat merkezi haline gelmişlerdi.

Bu asırda İrân şâirlerinin etkisi sürmekle birlikte Fuzûlî, Hayâlî Bey, Bâkî gibi şiire yön veren büyük ustalar da yetişmiştir. Aruzun kullanılışında ustalık ve şiir tekniğinde erişilen mükemmellik ile iç aheng arasındaki uyum bu asrın şiirinin İrân şiirinde görülme­yen bir derinlik ve incelik kazanmasını sağlamıştı. Artık Klasik Edebiyât taklit olmaktan çıkmış daha yerli ve klâsik bir Türk şiiri haline gelmişti.

16. yüzyılın şiir dili önceki asırlara göre daha süslü ve ağıdaldır. Dili aruz kalıbına daha kolay uydurmak ve mana zenginliği sağlamak amacıyla Arapça özellikle Farsça kelimelerin çoğaldığını görmekteyiz. “Osmanlıca” denilen ağır ve zor anlaşılır bir dil meydana getiren bu devrin şâirleri, cümle yapısını bozmadan kelimeleri yabancı ama söyleyişi Türkçe olan bir dil oluşturmuşlardır.

Düz yazıda dil, çoğunlukla inşâ sanatında ustalık göstermek isteyen yazarların elinde uzun cümleler ve secîlerle ağır bir dil haline gelmiştir.

16. yüzyılda kasîde, gazel ve mesnevîde büyük şâirler yetişmiştir. Zâtî, Hayâlî Bey, Bâkî Anadolu sahasında yetişen büyük şâirler olarak karşımıza çıkmaktadır. Azerî şiir sahasında ise hem çağının hem de kendisinden sonra gelen yüzyılların en çok sevilen şâirlerinden olan Fuzûlî bu asrın en büyük şâiri olarak şiir söylemektedir. Necâti, Mihrî Hanım, Mesihî, Hamdullah Hamdi gibi şâirlerde şiirleriyle o dönemin edebiyâtına katkıda bulunmuşlardır.

Bu asırda Lâmî, Kemalpaşa-zâde, Zâtî, Fuzûlî, Kara Fazlî, Celîlî, Taşlıca Yahya Bey mesnevî alanında eser vermiş isimlerdir.

I. BÖLÜM

HÜDÂYİ-İ KADİM

Hüdâyî hakkında elde ettiğimiz bilgilerin sınırlı olduğunu belirterek başlayalım. Şâirin hayatı ile ilgili kaynak eserlerin önemli kısmını şu'ara tezkireleri oluşturmaktadır. Tabii bu bilgilerin ayrıntılı olmadığını ve birbirinden pek de farklı olmadığını belirtmek durumundayız. Fâizi², Riyâzî³, Kınâlızâde⁴, Beyânî⁵, Âşık Paşa⁶ tezkîreleri çalışmamız sırasında orijinal metinlerinden görülmüş ve Hüdâyî ile ilgili bölümler incelenmiştir. Bu eserlerden başka Sicill-i Osmânî⁷, Tuhfe-i Nâilî⁸, Kâmus'l-A'lâm⁹, Osmanlı Müellifleri¹⁰, Keşfü'z-Zünûn¹¹ gibi kaynaklarda sınırlı da olsa şâirin hayatı hakkında bilgi bulunmaktadır. Bu eserlerden yola çıkarak şâirin hayatı hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

Şâiri tanımamıza yardımcı olacak en zengin kaynak yine kendisinin Dîvânıdır. Özellikle hayat görüşü ve kişiliği hakkında şiirlerinden yola çıkarak kanaat edinmemiz mümkün olacaktır.

A. HAYATI

1. DOĞDUĞU YER

Hüdâyî'nin hangi yılda doğduğuna dâir bir bilgi yoktur. Doğum yeri olarak

² Kaf-zâde 'Abdu'l-hayy Fâ'izî, Zübdetü'l-Eş'âr, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Tarih, No:1325, v.127, 128

³ Mehmed Riyâzî, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Tarih No: 765, v. 145, 146

⁴ Kınâlı-zâde Hasan Çelebi, Tezkiret'ü-Şu'arâ, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Tarih, No: 758, v.259, 260

⁵ Mustafa Beyânî, Beyânî Tezkiresi, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Tarih, No: 757, v. 121

⁶ Pîr Mehmed Âşık Çelebi, Meş'îrû's-Şu'arâ, Millet Kütüphanesi Ali Emiri, No:772, v.108

⁷ Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî, Cilt-4, s.628, 'Âmire Matbaası, İstanbul

⁸ Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî, Cilt-2, s. 1198, Hazırlayanlar: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatlıcı, Bizim Büro Yayınları, 2001. Ankara ,

⁹ Şemsettin Sâmî, Kamûsu'l-A'lâm, Cilt-6, s.4733, Mihran Matbaası, İstanbul, 1898

¹⁰ Bursalı Mehmed Tâhir , Osmanlı Müellifleri , 2. cilt , Sayfa 487, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Cemal Kurnaz, Yrd. Doç. Dr. Mutafa Tatcı Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2000,

¹¹ Keşf-el-Zünûn, 1. cilt, s.819, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Şerefettin Yaltkaya, Kilisli Rıfat Bilge, Maarif Matbaası, 1941

tüm kaynaklarda İstanbullu olduğu belirtilmektedir.¹² Şâir, Dîvânında doğduğu yer hakkında bilgi vermemiştir. Doğum yeri hakkındaki tüm bilgiler tezkîreler, biyografik sözlükler ve ansiklopedilerde bulunmaktadır.

Şâirin doğduğu yerin o dönemki sosyal ve kültürel durumu hakkında dîvânında bir bilgi bulunmamaktadır.

2. AİLESİ VE ADI

Asıl adı “Mustafa Hüdâyî”¹³ olan şâirin, ailesi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Tuhfe-i Nâilî’de şâirin “Müezzin Hüdâyî, Muslı Çelebi, Muslı Şâh, Sallî Muslısı”¹⁴ şeklinde bir çok lakabı olduğu kayıtlıdır. Aşık Çelebi “Muslı Şâh”¹⁵, Riyâzî “Sallî Muslısı”¹⁶, Kınâlızâde “Sıla Muslısı”¹⁷, Sicill-i Osmânî “Sadâ Muslısı”¹⁸ gibi lakaplarla anıldığını belirtmektedirler. Şâir, “Muslı Şâh” lakabıyla ilgili olarak Dîvânında murabba, muhammes ve gazel yazmıştır.

*Mestâne çeşmidir cigerim eyleyen kebâb
Maḥmûr ğamzesidir iden eşkimi şarâb
Ḳalb-i Hüdâyî gibi cihânı iden ḥarâb
Şol dil-rübâ ki nâmı anıñ Muslı Şâhdır (Mur.11/5)*

*Oldı Hüdâyî cânıla bende-i nâ-tüvân saña
Eyledi naḳd-i ‘ömrini rûḫı gibi revân saña*

-
- ¹² Mustafa Beyânî, a.g.e, v.121
Kınâlı-zâde Hasan Çelebi, a.g.e, v.259
Mehmed Riyâzî, a.g.e, v.145
Bursalı Mehmed Tâhir, a.g.e. s.487
M. Nâil Tuman, a.g.e, s.1198
- ¹³ Mustafa Beyânî, a.g.e, v.121
Kınâlı-zâde Hasan Çelebi, a.g.e, v.259
Keşf –el-Zünûn, 1. cilt, s.819, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Şerefettin Yaltkaya, Kilisli Rifat Bilge
M. Nâil Tuman, a.g.e, s.1198
Şemsettin Sâmi, a.g.e, s.4733
- ¹⁴ M. Nâil Tuman, a.g.e, s.1198
- ¹⁵ Pîr Mehmed Âşık Çelebi, a.g.e, v.108
- ¹⁶ Mehmed Riyâzî, a.g.e, v.145
- ¹⁷ Kınâlı-zâde Hasan Çelebi, a.g.e, v.259
- ¹⁸ Mehmed Süreyyâ, a.g.e, s.628,

*Hzret-i Hakk vire şeh devlet-i cavidân saña
 Muslıcığım ser-âmedim kâmeti 'ömr-i sermedim
 Pâdişeh-i zamânesin şimdi seniîdürür zamân* (Muh.1/3)

*Sen şâh-ı cihâne olalı bende Hüdâyî
 Eyler dil ü cânıla saña medh u şenâyî
 Ger pîr olayın dirseñ aña itme cefâyî
 Ey pîr olası Muslıcığım tâze civânım* (Mur.18/5)

*Mihr-i ruhuîla dilde yanan tâze dâğdır
 Gül-zâr-ı 'ömrimiñ gül-i handâni Muslı Şâh* (G.177/2)

Şâirin evli olup olmadığı, çocuğunu olup olmadığı hakkında ne kaynaklarda ne de Dîvânında bilgi bulunmamaktadır.

3. EĞİTİMİ VE MESLEK HAYATI

Hüdâyî'nin müezzin olması, Farsça'yı şiir yazacak kadar bilmesi onun ciddi bir eğitim aldığını göstermektedir. Ancak ilgili kaynaklarda şâirin kimlerden ve nerede eğitim aldığı hakkında bilgi verilmemektedir.

Beyânî, eserinde Hüdâyî'nin "Hasekî Câmî'inde müezzin ve mu'arref olmağla kana'ât üzre ma'îşet"¹⁹ ettiğini bildirmektedir. Riyâzi Tezkîresi'nde "Hâsekî Cami'inin ezân-h'ânı"²⁰ olduğu belirtilmektedir. Şâirin geçim kaynağının müezzinlik olduğu anlaşılıyor. Mesleğinde başarılı olduğu tezkîrelerde de belirtilmiştir. Özellikle sesinin güzelliği tezkîrelerde övülmektedir. Âşık Paşa "Âvâz itse bülbül-gûyâ olur"²¹ demektedir.

¹⁹ Mustafa Beyânî, a.g.e, v.121

²⁰ Mehmed Riyâzî, a.g.e, v.145

²¹ Pîr Mehmed Âşık Çelebi, a.g.e, v.108

Şâirimizin hemen hemen tüm tezkîrelerde Hâseki Câmî'inde müezzin olarak maişetini sağladığı belirtilmektedir.²² Âşık Paşa Tezkîresinden hayatını “Hâseki Sultân Mahallesinde”²³ geçirdiği anlaşılmaktadır. Dîvânında da İstanbul'dan veya Anadolu coğrafyasının başka bir mahallinden bahsedilmemiştir.

Hüdâyî'nin, müezzin olmakla birlikte özellikle mûsikî konusunda bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Müellifleri adlı eserde Hüdâyî'nin “Şiirde olduğu kadar fenn-i mûsikî ve edvârda da ma'lûmât ve iştihârı var idi”²⁴ denmektedir. Sicill-i Osmânî'de “...‘ilm-i edvâr da mâhir bir şâir idi” denmektedir. Buradan da anlaşılıyor ki, şâirin mûsikîye karşı yeteneği ve ilgisi vardır. Yukarıda belirttiğimiz gibi sesinin güzelliği de mûsikîye ilgisine sebep olmuş olabilir.

4. ÖLÜMÜ

Tezkîrelerde, Sâî'nin yazdığı aşağıdaki tarih mısra'ı şâirin ölüm tarihi hakkında bize bilgi vermektedir.

“Hüdâyî rehberiñ ola hidâyet-i Yezdân”²⁵

Târîh mısra'ından şâirin hicrî 991 yılında vefat ettiğini anlıyoruz.

Sicill-i Osmânî, Keşfü'z-Zünûn, Riyâzî, Beyânî, Osmanlı Müellifleri adlı eserlerde de hicrî 991 yılında vefat ettiği yazılıdır. Tuhfe-i Nâilî'de hicri 991, milâdi 1583 tarihinde vefat ettiği belirtilmiştir. Şâir, “Edirne Kapusu”²⁶ mezarlığında medfundur.

²² Mustafa Beyânî, a.g.e, v.121

Mehmed Riyâzî, a.g.e, v.145

M. Nâil Tuman, a.g.e, s.1198

Bursalı Mehmed Tâhir, a.g.e. s.487

²³ Pîr Mehmed Âşık Çelebi, a.g.e, v.108

²⁴ Bursalı Mehmed Tâhir, a.g.e. s.487

²⁵ Mehmed Riyâzî, a.g.e, v.145

Keşf –el-Zünûn, 1. cilt, s.819

M. Nâil Tuman, a.g.e, s.1198

Bursalı Mehmed Tâhir, a.g.e. s.487

²⁶ Mehmed Riyâzî, a.g.e, v.145

M. Nâil Tuman, a.g.e, s.1198

5. DOSTLARI VE YAKIN ÇEVRESİ

Şâirin kasîdelerinde zikrettiği İhvân Mustafa Çelebi'nin yakın dostu olduğu söylenebilir. Dîvânında samîmî bir dille ona manzûm bir mektup yazmıştır. Mustafa Çelebi'nin de bir âlim olması aralarında ilmî anlamda bir yakınlık olduğunu bize göstermektedir.

Nicedir hoşmıdır şafâda mıdır
Tab'-ı şâfî ü kalb-i âyine-fâm (K.13/4)

Hüdâyî, dönemin nakşî şeyhlerinden Hakîm Efendi'ye de bir kasîde yazarak onu övmüş ve ondan dua istemiştir. Anlaşıyor ki şâirimiz Hakîm Efendi'ye sevgi ve saygı beslemektedir.

Luğf eyle eyâ derûnı rûşen
Unutma Hüdâyiği du'âdan (K.11/20)

Hüdâyî'nin yine şiirlerinden çıkardığımız sonuca göre devrin devlet adamlarından olan Piyâle Paşa (bkz. K.7) ve Şemsî Paşa (bkz. K.9) ile doğrudan veya dolaylı olarak münasebet kurduğunu söyleyebiliriz. Bu iki devlet adamına Dîvânında yer ayırmış, medhiye tarzında birer kasîde yazmıştır.

Şâirimiz 16. asır içinde üç padişâhın saltanatını görmüştür. Bu padişâhlardan Kanûnî Sultan Süleyman (bkz. K.4) ve II. Selîm (bkz. K.5) için kasîde yazmıştır. Bu kasîdelerin memdûhlarına ulaşip ulaşmadığı hakkında bir bilgi yoktur.

B. KİŞİLİĞİ

1. KARAKTER ÖZELLİKLERİ

Hüdâyî, "Metâlib-i dünyeviyeye tâlib olmayup arzû-yı merâtip itmeyüp

Hâsekî Câmî'inde mü'ezzin ve mu'arref olmağla kana'at üzre ma'îşet itmüşdür"²⁷
 Bu cümleden Hüdâyî'nin kanaatkâr bir insan olduğu, dünyevî isteklerinin olmadığı kanaatine varmaktayız. Gerek mesleği itibariyle, gerekse dîvândaki hayata bakış açısı dine yakın bir insan olduğu anlaşılmaktadır. Bunun sonucu olarak hayata karamsar bakmadığını söyleyebiliriz.

Kendisine devlet kapısında bir memurluk istediği bir kasidede her yaptığı her işte elif harfi gibi doğru olduğunu söylemektedir. Bu beyitte şâirin ahlakî yönden kendisini dürüst bir kişi olduğunu gördüğünü göstermektedir.

*Çapuñda bende bir 'abd-i kadîmim
 Elif gibi her işde müstaķîmim* (K.12/14)

Yine yanı kasidenin bir beyitinde kendisine bir memurluk verildiği takdirde memnun olacağını, felekden şikâyet etmeyeceğini söylemektedir. Bu da şâirin kendisinin geçinecek kadar bir ma'îşeti olduğu takdirde hiçbir şeyden şikâyeti olmayacağını göstermektedir.

*'İnâyet olsa baña bir kitâbet
 Felekden dâhi etmezdim şikâyet* (K.12/15)

Yukarıda şâirin dine yakın bir insan olduğunu belirtmiştik. İnsanlarında bu konuda hassas olmaları gerektiğini şiirlerinde nasihat vermek sûretiyle göstermiştir. Bu dünyanın, ahiretin tarlası olduğu söyler. Ona göre hareket edilmesini ister.

*Ĥâşıl it mezra '-ı 'âlemde 'amel dânesini
 Yol yerâğını niçün görmiye merd-i râhil* (K.3/20)

2. DİNİ YÖNÜ

Hüdâyî mesleği ve gördüğü eğitim gereği İslâm'ın kural ve kaidelerine hâkimdir. Dîvânında dinî terimlerin fazla olması da bunu göstermektedir. Ayrıca bir çok beytinde özellikle ahlâki konularda karşıdakine nasihatte bulunduğunu görmekteyiz.

Olma tâ'atde 'ibâdetde şaşkın süst ü za'îf
Çul olan hıdmet-i mevlâda gerekmez çâhil (K.3/24)

Unudup şer'i yûri uyma hevâ-yı nefse
Cânib-i haqqı koyup eyleme fikr-i bâtıl (K.3/26)

Beyitlerinde ayet ve hadislere göndermeler yapar.

Virdi emr-i haqqıle her bir dırahtı gül-şeniñ
Âyet-i "fânzur ilâ" âşâr-ı rahmetden nişân (K.2/2)

Peygamberlerin hayatlarından ve mu'cizelerinden beyitlerinde sık sık bahseder.

Tiğ-i engüştîñ çekilden sine-i mâha elif
Şerh olup şadr-ı şafâ kesb eyledi âyine-sân (K.2/31)

Âhiretde o beni saña şefâ'at ide kim
Çeşmeler eyledi barmağı ucundan feyzân (K.4/29)

Ayrıca bir beytinde "hâfız" olduğunu söylemektedir. Kalbinin Allah'ın sırlarına vâkıf olduğunu söylemesi dinin hayatında önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Zaten ismi de Kur'ân-ı Kerîm'in adlarından biri "hüdâ" kelimesinden nispettir.

Benim ol hâfız-ı gencine-i Qur'ân-ı 'azîm
Pürdür esrâr-ı Hudâyıla bu kalb-i virân (K.4/22)

Şâir, Nakşibendi şeyhlerinden Hakîm Efendi için yazdığı bir kasideden bu tarîkate ilgi duyduğunu görmekteyiz. Bu zâttan kendisi için dua ister. Fakat bu tarîkate mensûp olduğuna dâir tezkîrelerde ve Dîvânında bir bilgi yoktur.

Hâdi-i tarîk-i nakş-bendî

Ķutbu's-şulehâ Ħakîm Efendi (K.11/5)

Luţf eyle eyâ derûnı rûşen

Unutma Ħudâyiđi du 'âdan (K.11/20)

Dîvânda “Hayderî, Hayder bâli, abdâl” gibi kavramlar da geçmektedir. Bu kavramları çoğunlukla Hz. Ali'ye olan sevgisi dolayısıyla yazdığını görmekteyiz. Dîvânın geneline bakıldığında şâirin “ehl-i sünnet” inancına mugayyir bir ifâdenin olmadığı görülecektir.

Sünnet-i AĦmed-i MuĦtâra ri'âyetler idüp

Cân u dilden olugör Ķavl-i Ħudâya Ķâil (K.3/25)

C. EDEBÎ YÖNÜ

1. SANATI

Beyânî, “...her beyti altun Ķalemle yazılsa revâ ve her Ķazelini füşeĶâ ve buleĶâ kâĶıd-ı zer gibi başları üzre yir itseler sezâdur.” demektedir. Âşık Ķelebi de onun Ķazel taksîm etmekte usta olduğun söylemektedir. Osmanlı Müellifleri'nde şâirin “mütemeyyiz şâirlerden”²⁸ olduğun söylenmektedir. Tezkîrelerin şâirleri deĶerlendirirken tam olarak objektif davrandıklarını söylemek mümkün deĶildir. Ama Dîvâna bakıldığında şâirin özellikle Ķazellerinin başarılı olduğun söylemek sanırız yanlış olmaz.

²⁸ Bursalı Mehmed Tâhir, a.g.e. s.487

Şâirin döneminin diğer şâirlerine göre dîvân şiirine bir yenilik kattığı söyleyemeyiz. Ama kullandığı dil, üslûp, vezin hataları açısından bakacak olursak orta derecede bir şâir olduğu söylenebilir.

Kasîdeleri hâriç gazellerinde dili dönemin dil özelliklerini yansıtmaktadır. Konu olarak gazellerinde çoğunlukla dinî konulara yer vermiştir. Nasihat tarzında beyitleri çoktur. Yukarıda dinî yönüne değindiğimiz şâirin bu özelliğinin mesleğinden ve aldığı eğitimden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Şâir gazellerinde sadece dinî konulara ağırlık vermemiştir. Dîvân Edebiyatının klasik sevgili modeli şâirimizin şiirinde de yerini bulmuştur. Zaman zaman âşığına umut veren ama sonuçta vuslatın olmadığı, âşığına hep eziyet çektirdiği sevgili tipine şâir yeni bir şey katmamıştır. Onu tarif ederken kullandığı mazmunlar, Dîvân Edebiyatının klasik mazmunlarıdır. Gerçi bir beyitte kendisinin taze kasideler ve gazeller söylediğini ifade etmektedir.

*Hüdâyi tâze gazeller kaşîdeler deyicek
Hemişe ol yüzi gül 'ârızı bahâra gerek (G.115/5)*

Şâir, şiirlerinde Anadolu sahasında kendisine örnek aldığı veya etkilendiği bir isim görmemektedir. Sadece Ahmed Paşa'nın bir gazeline tahmîs yazmıştır.

*Qâle gelmez hâl-i dil dirse 'adû yâre no'la
Ey Hüdâyi kalb olan zer qâle gelmez vâkı 'â
Hoş dimiş ol eyleyen hâki nazarla kimyâya
Ehl-i 'aşkıñ olmağa kâmil 'ayarı hâliyâ
Cism-i zerdim püte-i 'aşka şalup kâl eyledim (Tah.1/5)*

Şâir, şiirini ve sanatı özellikle İrân şâirleriyle karşılaştırmaktadır. Kendisini de "Hâfız-ı Rûm" olarak görmektedir. Aşağıdaki beyitte kendisini Anadolu'nun Hâfızı olarak gören şâir, sanatlı bir ifadeyle aynı zamanda Kur'ânı hıfzettiğini yani "hâfız" olduğunu söylemektedir.

*Ey Hüdâyî Hâfız-ı Rûmum bi-ḥamdullah bugün
 Ḳalb-i virânım tolu gencîne-i Ḳur'ân-ı 'aşk* (G.94/7)

Şâirin İrânlı şâirler Zâhir, Selmân ve Hucend gibi şâirlerle kendini kıyasladığını hatta onlardan daha üstün olduğunu iddia ettiğini görmekteyiz.

*Şem'-i hüdâ olursa Hüdâyîye gerd-i leyl
 Nazmı Zahir u Hüsrev-i Selmâna ta'n ide* (G.175/7)

*Nazmım kemâl-i sözile tûmârı şî'rimîñ
 Lâyıkdır ola türbe-i pîr-i Hucende şem'* (G.77/7)

*Oldı dîvân-ı Hüdâyî şadef-i bahr-i nazım
 Ma'na-yı ḥâmıdır anıñ güher-i mümtâzı* (G.207/5)

Yukarıdaki beyitler onun daha çok İrânlı şâirlerin etkisinde olduğunu göstermektedir. Gerçi dîvân şâirleri, şiirlerini çoğunlukla İrân şâirleri ile kıyaslamaktadırlar. Bu olay dîvân şiirinde tabîî bir davranıştır. Ama şâirimizin Anadolu sahasındaki hiçbir şâirden bahsetmemesi onun daha çok İrânlı şâirlere ilgi duyduğunu göstermektedir. Dîvân metnine bakıldığında şâirin 9 matla', 2 kıt'a, 5 gazeli Farsça yazdığını görmekteyiz. Farsça şiirleri de İrân Edebiyatına ilgi duyduğunu göstermektedir.

Şâirin aşağıda örneklerini vereceğimiz özgün, sehl-i mümtenî tarzında beyitleri de bulunmaktadır. Belki beyitlerde geçen söyleyişler başka atasözlerini çağrıştırabilir. Ama bu sözler gerek dil gerekse muhtevâ olarak içinde bulunduğu toplumu yansıtmaktadır. Hüdâyî, halk yaşayışından uzak bir insan değildir. Hayatından bahsederken söylediğimiz gibi bir müezzindir. Saraya pek yakın değildir. Halkın içinde yaşayan halk içinden bir insandır. Aşağıdaki beyitlerde söylediklerimize örnek olması amacıyla halk inanışları, söyleyişleri, deyimler ve atasözlerine örnekler sıralanacaktır:

Zamān-ı hüsni dir yāriñ muķābil olma gel ey meh
Güneş rahşān iken toġsa ne deñlü vire fer kevkeb (G.13/4)

Bildürür ebyāt-ı maşnu ‘am cihānda nāmımı
Nitekim binā-yı üstādı bināsı bildürür (G.28/5)

Māl u cāhına heves kıлма bu dehr-i dūnuñ
Bir nefes sıhhati biñ mertebe-i ‘izzet bil (K.3/13)

Ķanıma el Ķardı Ķurbān etdi ol meh rüyını
Yakmaġıçün şem ‘-veş barmaġına hınā-yı ĳd (G.23/2)

Nüş eyleyelim mey olalım sīne-be-sīne
Gel kan yalaşup olalım ey māh Ķarındāş (G.71/2)

2. DİL ÖZELLİKLERİ

16. yüzyılın ikinci yarısında yazılan Hüdāyî Dīvānı, çağının şiir dilinin özelliklerini yansıtmaktadır. Eserin dil özelliklerin verirken amacımız; Dīvānı dil ve yazım açısından incelemek değildir. Bu konu alanımızın dışındadır. Bu bölümde amacımız eserin dil özellikleri hakkında ayrıntıya girmeden kısa bilgiler vermektir.

Dönemin Anadolu Türkçesinin özelliklerini yansıtan Dīvānda özellikle kasîdelerde ağır bir dil kullanılmıştır. Uzun tamlamalar, Arapça ve Farsça kelimeler kasîdelerde çokça kullanılmıştır. Diğer nazım şekilleri ise kasîdelere göre daha sade bir dille yazılmıştır. Yer yer Eski Anadolu Türkçesini hatırlatan ekler ve kelimeler de kullanılmıştır. Bu bölümde eseri ayrıntılara girmeden yazım ve dil açısından inceleyerek bilgi vermeye çalışacağız.

Hüdâyî Dîvânının Yazım Özellikleri :

Eserin Ali Emîrî nüshası, nesîh yazısıyla yazılmıştır. Eserde imâleler çok az sayıdadır. Eserde az da olsa bazı kelimelerde özellikle Arapça kökenli kelimelerde hareke kullanılmıştır.

Ünlülerin Kullanımı :

Tek heceli kelimelerde genellikle ünlüler kullanılmıştır : “Ol (G.88/1), oğ (G.89), şol (G. 92/1), taş (G.180/4), şan (G.187/3).

Kelime sonlarında kısa okunan “-a/-e” ünlüleri genelde güzel h ile gösterilmiştir: “Bezme (G.19/2), başdinsa (G.20/2), yârıla (G.23/7), kenâre (G.93/4).

Kelime sonlarındaki “-ı/-i” ünlüleri “ى” ile gösterilmektedir: ki (G.5/2), kôşusını (G.5/4), ili (G.98/4), gibi (G.192/5).

Ünlü uyumlarına eserde dikkat edilmiştir. Kelimelerin sonuna gelen yapım ve çekim ekleri genelde kelime köklerine uyum sağlamıştır: “hecrile (G.1/15), varısa (G.13/5), Anıñıçun (G.30/5).

Ünsüzlerin Değişimi :

Dîvânda bazı ünsüz değişimlerine de rastlanmıştır:

k/h değişimi; kôşusını / kokusını (G.5/4), yohsa/yoksa (G.197/1)

t/d değişimi; toşunsa / dokunsa (G.9/4), toğsa/doğsa (G.13/4), tola/dola (G.17/7)

Tetâbu‘-ı İzâfât :

“Giriş” bölümünde 16. asır edebiyâtından söz ederken dilin giderek ağırlaştığını, Arapça ve Farsça kelimelerin daha fazla kullanılmaya başladığını söylemiştik. Bunun doğal sonucu olarak şiir dilinde Türkçe’nin gramer yapısından farklı bir yapı ortaya çıkmıştır. İşte tamlamalarda bu yapının ürünlerinden biridir. Aşağıda örnek beyitlerde bu tamlamalara örnek verilecektir.

Sa‘y-ı tavâf-ı Ka‘be-i vasl-ı nigâradır
Yâ Rabb kııl Hüdâyiye tevfiķiñi refiķ (G.89/5)

Gün gibi bâğa gel ki ide şevķiñe nişâr
Lü‘lü-i jāle-i gül-i handân tabak tabak (G.88/2)

Ey ruķ-ı âfitâb-ı burc-ı kerem
Taķt-ı hüsne şeh-i cihân-bânım (K.10/34)

İkilemeler :

Dîvânda ikilemeler yeri geldiğinde kullanılmıştır.

Eyler ‘adū-yı ehremeniñ da‘vetin ķabûl
Benden kaçır perî gibi âh o bucak bucak (G.91/3)

Şaçdı cevâhir üstine dāmâd-ı nev-bahâr
Bâğa ‘arūs-ı lâle gelince ayak ayak (G.90/3)

Meded meded saña mestâne varıcaķ giceler
Yolñda dâmenim olan gül-âbı neyleyeyin (G.162/6)

Atasözü ve Deyimler

Hüdâyî şiirinde doğal olarak halk arasında çokça kullanılan atasözleri ve deyimleri kullanmıştır. Atasözleri genelde irsâl-i mesel sanatıyla kullanılırken, deyimler yeri geldiğinde beytin anlamına uygun düşecek şekilde beyitlerde yerini almıştır. Bu atasözü ve deyimlerden bazılarını aşağıda sıralıyoruz :

Atasözleri :

Māl u cāhına heves kıılma bu dehr-i dūnuñ
Bir nefes sıhhati biñ mertebe-i 'izzet bil (K.3/13)

H'āceye mālı faķire leb-i cānānı leziz
Bu meseldir ki olur her kişiye cānı leziz (G.25/1)

Nādān söz etse ey dil-i dānāna ğam saña
Taş atılır şu nahle ki anıñ berg ü bārı vār (G.38/4)

Dünyāda hān-ı rāhat uman sehm-i ğamıdı
Zirā konuk nasībini yir umduğın yimez (G.57/4)

Zamān-ı hüsniğir yāriñ muķābil olma gel ey meh
Güneş rahşān iken toğsa ne deñlü vire fer kevkeb (G.13/4)

Bildürür ebyāt-ı maşnu 'am cihānda nāmımı
Nitekim binā-yı üstādı bināsı bildürür (G.28/5)

Deyimler :

Kapu açup ğün yüzün 'arz eylese dil-ber şabāh
İste hācet gök kapusı açılır dırlar şabāh (G.21/1)

Tutar eli görür gözidir 'işret ehliniñ
Mey-hāne içre sāğar-ı mey encüminde şem' (G.77/2)

Luṭf eyle çār-yār-ı resūl-i Ḥudā için
Yollar gözetmeden gözimiz oldu hār gel (G.121/5)

Göñül almağa göziñ gamz u kaşınla gider
Şol harāmī gibi kim tır u kemānsız yürimez (G.58/2)

Kuḥl eyle dil Ya ‘kūbınıñ çeşmine gel ḥāk-i rehiñ
İhvān göziñ aydın disün gelsün ey Yūsuf-liḳā (G.71/5)

Şanma şu ‘āidir görinen ḥalk-ı ‘āleme
Barmakla gösterür seni ey şehriyār şems (G.68/2)

3. ŞİİR VE ŞÂİRE DÂİR GÖRÜŞLERİ

Şâirler şiir anlayışlarını genellikle kasidelerin fahriye bölümlerinde söylerler. Kasidelerin “fahriye” bölümleri şâirin kendinden ve şiirinden bahsedebileceği en uygun yerlerdir. Ancak Hüdâyî, fahriye bölümlerini çok kısa tutmuştur. Bu yüzden şiir hakkındaki görüşlerini verirken gazellerinden faydalanmayı daha uygun bulduk. Özellikle makta‘ beyitlerinde şiir poetikası hakkında fikir edinmekteyiz.

Şâirimiz kelâmını, şiirini ölüleri Allah’ın izniyle diriltten Hz. İsâ’ya benzetmektedir. Aynı zamanda Cebrâil ona dosttur.

İsâ gibi Hüdâyi kelâmiñda rûḥ vār
Güyâ ki hem-dem-i dem-i rûḥu ‘l-emînsin (G.168/6)

Şâir, kendisini İranlı şâir Hâfız ile de kıyaslamaktadır. Kendisini Anadolu’nun Hâfız’ı olarak görmektedir. Kalbinin de Kur’ân aşkı ile dolu olduğunu söyleyerek ilhamını kutsal kitaptan aldığını ima etmektedir.

Ey Hüdâyî Ḥâfız-ı Rūmum bi-ḥamdullah bugün
Kalb-i vîrānım tolu gencîne-i Qur’ân-ı ‘aşk (G.94/7)

Şâirimiz yine kendini İran'ın büyük şâirleriyle kıyaslamaktadır. Zahîr, Selmân gibi şâirler onu kıskanmaktadır.

Şem'-i hüdâ olursa Hüdâyiye gerd-i leyl
Nazmı Zahîr u Hüsrev-i Selmâna ta'n ide (G.175/7)

Şâirimiz makta' beytinde şiirini ve dîvânını övmeye devam etmektedir. Hüdâyî, divânını şiir denizinin incisine benzetmektedir.

Oldı dîvân-ı Hüdâyî şadef-i bahr-i nazım
Ma'na-yı hâmidir anîñ güher-i mümtâzı (G.207/5)

Şâir, sanatlı beyitleri, güzel şiirleri ile cihânda namını duyurduğunu söylemektedir. Bu alanda kendisini üstâd olarak görmektedir.

Bildürür ebyât-ı maşnu'am cihânda nâmımı
Nitekim binâ-yı üstâdı binâsı bildürür (G. 28/5)

Şâir, şiirini, dîvânını Hucend'in türbesine mum olması gerektiğini, yani şiirinin o türbeyi de aydınlatacağını ifade etmektedir.

Nazmım kemâl-i sözile tûmârı şi'rimiñ
Lâyıkdır ola türbe-i pîr-i Hucende şem' (G.77/7)

Sonuç olarak söylemek gerekirse; Hüdâyî, kendini çoğunlukla İranlı şâirlerle kıyaslamıştır. Bu hemen hemen tüm Dîvân şâirlerinde görülen bir davranıştır. Şiirini kıyaslarken Osmanlı sahasında Türk şâirlerden kimseyi anmamıştır.

Şâirimiz kendisinin kasîde ve gazel sahasında da yeni mazmûnlar ve mefhûmlar kullandığını söyleyerek bu alanda iddiâlı olduğunu belirtmektedir.

*Hüdâyî tâze gâzeller kaçîdeler deyicek
Hemişe ol yüzi gül 'ârîzi bahâra gerek* (G.115/5)

D. ESERLERİ

Hüdâyî-i Kadîm'in elimizde olan tek eseri Dîvânıdır. Osmanlı Müellifleri adlı eserde Hüdâyî'nin "Şiirde olduğu kadar fenn-i mûsikî ve edvârda da ma'lûmât ve iştihârı var idi"²⁹ demektedir. Sicill-i Osmânî'de "...ilm-i edvâr da mâhir bir şâir idi"³⁰ denmektedir. Buradan da anlaşılıyor ki, şâirin mûsikîye karşı yeteneği ve ilgisi vardır. Fakat kaynaklarda mûsikî ile ilgili bir eserinin olup olmadığı konusunda bir bilgi bulunmamaktadır.

HÜDÂYÎ-İ KADÎM DÎVÂNI NÜSHALARININ TAVSİFİ

Elimizdeki kaynaklara göre bu eserin iki nüshası olduğunu biliyoruz. Her iki nüsha da İstanbul kütüphanelerindedir.

a. "A" nüshası : Millet Kütüphanesi, Alî Emirî Efendî Manzum Eserler Bölümü, 508 numarada kayıtlı.

Bu nüshada; 14 kaside, 231 gazel, 1 müseddes, 28 murabba, 1 tahmis, 3 muhammes, 20 matla, 4 kıt'a bulunmaktadır.

A nüshasının ilk beyti :

*"Li'llahü'l hamd fâyiz-ül-en 'âm
Hâlıkü'l-ins râzıku'l-in 'âm"*

²⁹ Bursalı Mehmed Tâhir , Osmanlı Müellifleri , 2. cilt , Sayfa 487, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Cemal Kurnaz, Yrd. Doç. Dr. Mutafa Tatcı Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2000,

³⁰ Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî, Cilt-4, s.628, 'Âmire Matbaası, İstanbul

Son beyti :

*“El çek Hüdāyi pāye-i vaşl-i nigārdan
Saña cenāb-ı Haqqdan o devlet virilmedi”*

Manzûmelerin son beyti genellikle sayfa ortalarına yazılmıştır. İmla hataları yok denecek kadar azdır.

Nüşanın diğer özellikleri ise şunlardır: 53 varak, 205 X 123 mm. , 23 satır, çift sütun, nesih yazısı, başlıklar kırmızı, cildi kahverengi meşin ve ıstampa yaldızlı. Birinci yaprakta Alî Emirî'nin vakıf mührüyle kûfi yazıyla “Maşallah” yazılı bir mühür vardır. Nüşanın yaprak kenarlarında Hüdâyî Bey Dîvânı yazılıdır.

İstinsah tarihi ve müellif hakkında herhangi bir ibâre yoktur. Fakat imlânın ve yazının düzgün olmasından şiire ve edebî dile vâkıf olan birisinin kaleminden çıktığı söylenebilir.

b. B nüshası : Köprülü Kütüphanesi, Âsım Bey Bölümü. 431 numarada kayıtlı.

Bu nüshadaki manzûmeler şunlardır : 11 kasîde, 1 murabba‘, 1 müseddes, 3 muhammes, 149 gazel bulunmaktadır.

B nüshasının ilk beyti:

*“Li’llahü’l hamd fāyîz-ül-en‘ām
Hâlıkü’l-ins rāzıku’l-in‘ām”*

Son beyti :

*“El çek Hüdāyi pāye-i vaşl-i nigārdan
Saña cenāb-ı Haqqdan o devlet virilmedi”*

Bu nüshada da şiirler çift sütun olarak yazılmıştır. Ama son beyitler birkaç manzûme hariç ortaya yazılmamıştır. Eserin yaprak kenarlarında başka bir manzûme yazılmamıştır.

Nüshanın diğer şekil özellikleri ise şunlardır : 53 varak, 205 X 120 mm. ölçülerinde, 10-13 satır arası, ta'lik yazısı, cilt kahverengi meşin. Birinci yaprakta Köprülü Mehmed Paşa'nın vakıf mührü vardır.

İstinsah tarihi hicrî 1000, milâdi 1592 yılında yazıldığı ve müellifinin Hâletî olduğu kayıtlıdır. Bu nüshanın yazısı B nüshasına göre biraz bozuktur. İmlâ hatası ilk nüshada olduğu gibi yok denecek kadar azdır.

II. BÖLÜM

ŞEKİL VE MUHTEVA İNCELEMESİ

A. ŞEKİL İNCELEMESİ

1. NAZIM ŞEKİLLERİ

1) Hüdâyî-i Kadîm Divânında şu nazım şekilleri kullanılmıştır: Kasîde, Gazel, Tahmîs, Murabba', Kıt'a, Müseddes, Matla', Muhammes . Yani sekiz çeşit nazım şekli yer almaktadır.

2) Dîvânda toplam 302 manzume bulunmaktadır.

3) Saydığımız nazım şekillerinin Dîvânda dağılımı aşağıdaki gibidir:

a. 302 manzumeden 16 'sı Farsçadır.

b. Dîvânda; 14 kaside, 231 gazel, 1 müseddes, 28 murabba, 1 tahmis, 3 muhammes, 20 matla, 4 kıt'a bulunmaktadır. Farsça manzumeler bu tasnife dahildir.

4) Dîvândaki toplam beyit sayısı, bendleri de beyit hesabıyla aldığımızda "2134" beyittir. Tahmîs ve muhammesler beyit esasına uymadığından kalan birer mısralar beyit olarak hesaplanmıştır.

5) Toplam beyit sayısının nazım şekillerine göre dağılımı şöyledir :

Kasîdeler 434, murabba'lar 272, tahmîs 15, muhammesler 45, müseddes 15, gazeller 1325, matla'lar 20, kıt'alar 8 beyit tutmaktadır.

6) Hüdâyî-i Kadîm Dîvânında 13 aruz kalıbı kullanılmıştır. Bu kalıplar ve kullanıldığı manzume sayıları sıraya göre şöyledir:

- a. Fa 'i lā tūn / Fa 'i lā tūn / Fa 'i lā tūn / Fā 'i lūn : 69 manzume,
- b. Mef 'u lū / Fā 'i lā tū / Me fā 'ī lū / Fā 'i lūn : 62 manzume,
- c. Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn : 61 manzume,
- d. Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn : 33 manzume,
- e. Mef 'ū lū / Me fā 'ī lū / Me fā 'i lū / Fe 'ū lūn : 28 manzume,
- f. Me fā 'i lūn / Fe 'i lā tūn / Me fā 'i lūn / Fe 'i lūn : 22 manzume,
- g. Fe 'i lā tūn / Me fā 'i lūn / Fe 'i lūn : 9 manzume,
- h. Mūs tef 'i lūn / Mūs tef 'i lūn / Mūs tef 'i lūn / Mūs tef 'i lūn : 6 manzume
- i. Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn / Fe 'ū lūn : 5 manzume,
- k. Mef 'ū lū / Fā 'i lā tūn / Mef 'ū lū / Fā 'i lā tūn : 3 manzume,
- l. Mūf te 'i lūn / Me fā 'i lūn / Mūf te 'i lūn / Mūf te 'i lūn : 2 manzume,
- m. Mef 'ū lū / Me fā 'i lūn / Fe 'ū lūn : 1 manzume,

n. Fa 'i lā tūn / Fa 'i lā tūn / Fā 'i lūn : 1 manzume

Hüdâyî-i Kadîm Dîvânındaki nazım şekillerini biçimsel özelliklerine göre inceleyelim.

a. Kasîdeler:

1) Divanda toplam 14 kasîde vardır. Bunlar beyit sayısı olarak sonuncusu hariç, klasik kaside ölçülerine uymaktadır. Ayrıca bu bölümde yer alan ve mesnevî başlığı taşıyan iki manzumede nüshalardaki tasnif dikkate alınarak “kasîde” olarak incelenmiştir.

2) Kasidelerin toplam beyit sayısı; 434'dür.

3) Beyit sayıları eşit olan kaside bulunmamaktadır. Bu kasidelerin en uzunundan en kısaya doğru sıralanışı ve beyit sayıları şöyledir: 3. kaside, 55 beyit; 2. kaside, 51 beyit; 10. kaside, 49 beyit; 1. kaside, 41 beyit; 9. kaside, 39 beyit; 5. kaside, 31 beyit; 4. kaside, 30 beyit; 6 ve 7. kasideler, 29 beyit, 11. kaside, 24 beyit; 12. kaside, 21 beyit; 8. kaside, 17 beyit; 13. kaside, 11 beyit; 14. kaside, 7 beyit olarak yazılmıştır.

4) 14 kaside de 8 aruz kalıbı kullanılmıştır. Yoğunluk sırasına göre bu kalıplar şunlardır:

a. Fe 'i lā tūn / Me fā 'i lūn / Fe 'i lūn : 4 kaside

b. Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn :3 kaside

c. Mef 'u lū / Fā 'i lā tū / Me fā 'i lū / Fā 'i lūn : 2 kaside

d. Fa 'i lā tūn / Fa 'i lā tūn / Fa 'i lā tūn / Fā 'i lūn : 1 kaside

- e. Me fā ‘i lün / Fe ‘i lā tün / Me fā ‘i lün / Fe ‘i lün : 1 kaside
- f. Mef ‘ü lü / Me fā ‘i lün / Fe ‘ü lün : 1 kaside
- g. Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün / Fe ‘ü lün : 1 kaside
- h. Fa ‘i lā tün / Fa ‘i lā tün / Fā ‘i lün : 1 kaside

5) Kasidelerin dördünde redif kullanılmıştır. Geriye kalan 10 tanesinde kafiye ile yetinilmiştir. Kullanılan redif ve kafiyeler şunlardır :

a. Redifler : 5. kaside “dan” , 7. kaside “dan”, 10. kaside “İm”, 14. kaside “yok” redifi kullanılmıştır.

b. Kafiyeler : 1. kaside “ām”, 2. kaside “ān”, 3. kaside “İl” 4. kaside “ān” 5. kaside “āb” 6. kaside “ān” , 7. kaside “ā”, 8. kaside”îm”, 9. kaside “îm” 10. kaside “ān”, 11. ve 12. kaside (mesnevî özelliğinde olduğu için her beyit kendi arasında kafiyelidir.), 13. kaside “ām” 14. kaside “endi” kafiyeleri için yazılmış.

6) Hüdâyî-i Kadîm Dîvânındaki kasidelerin genel özelliklerine sırayla bir bakalım:

1. kaside : 41 beyitten oluşan bu kaside, “Fe ‘i lā tün / Me fā ‘i lün / Fe‘i lün” kalıbıyla yazılmıştır. “ān” kafiyesi ile yazılan kasidede de redif kullanılmamıştır. Süleymâniye Câmî’nin yapılmasının anlatıldığı ve tarih düşüldüğü bir kasidedir. Muhteva açısından kaside özelliklerine uymaktadır.

2. kaside : 51 beyitten oluşan 2. kaside, “Fa ‘i lā tün / Fa ‘i lā tün / Fa‘i lā tün / Fā ‘i lün” kalıbıyla yazılmıştır. “ān” kafiyelidir ve redif kullanılmamıştır. Na‘t türünde yazılan bu manzume, muhteva açısından kaside özelliği göstermektedir.

3. kaside : “il” kafiyesi olan bu gazel 55 beyitten oluşan bir münacâttır ve aruzun “Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lün” kalıbıyla yazılmıştır. Kaside de redif kullanılmamıştır. Muhteva açısından kaside özelliği taşımaktadır.

4. kaside : Kanûnî Sultan Süleymân’ın yaptırdığı bir çeşme için yazılmış bir kasidedir. 30 beyitten oluşan bu kaside de aruzun “Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lün” kalıbı kullanılmıştır. “ân” kafiyesi ile yazılmıştır. Muhteva açısından kaside özelliklerine uymaktadır.

5. kaside : 31 beyitten oluşan bu kaside “bahariyye” bölümüyle başlamakta ve Sultan II. Selim’in övgüsüyle devam etmektedir. Aruzun “Mef ‘u lü / Fâ ‘i lâ tü / Me fâ î lü / Fâ ‘i lün” kalıbıyla yazılan kaside de “dan” redifi ve “âb” kafiyesi kullanılmıştır. Muhteva açısından klasik kaside özelliklerine uymaktadır.

6. kaside : Aruzun “Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lün” kalıbıyla yazılan kaside 29 beyitten oluşmaktadır. Sultan II. Selim’in doğumu münasebetiyle yazılmış. “ân” kafiyesi kullanılarak yazılan bu kaside muhteva açısından kaside özelliği göstermektedir.

7. kaside : 29 beyitlik bu kaside aruzun “Me fâ ‘i lün / Fe ‘i lâ tün / Me fâ ‘i lün / Fe ‘i lün” kalıbıyla yazılmıştır. Piyâle Paşa için yazılan kasidede “dan” redifi ve “â” kafiyesi kullanılmıştır. Muhteva açısından kaside özelliklerine uymaktadır.

8. kaside : 17. beyitten oluşan kaside aruzun “Mef ‘u lü / Fâ ‘i lâ tü / Me fâ î lü / Fâ ‘i lün” kalıbıyla yazılmıştır. Kerim Efendi için yazılan kaside “İm” kafiyesiyle yazılmıştır. Övgü amacıyla yazılan manzume, kaside özelliklerine uymaktadır.

9. kaside : Şemsi Paşa'ya övgü için yazılan kaside, 39 beyitten oluşmaktadır. Aruzun “Fe ‘i lā tūn / Me fā ‘i lūn / Fe ‘i lūn” kalıbıyla yazılmıştır. “In” kafiyesi ile yazılmıştır. Kaside özelliklerine uymaktadır.

10. kaside : 49 beyitten oluşan bu kaside, aruzun “Fe ‘i lā tūn / Me fā ‘i lūn / Fe ‘i lūn” kalıbıyla yazılmıştır. Derviş Dil-Riṣ adına yazılan kaside “Im” redifi ve “ān” kafiyesi ile yazılmıştır.

11. kaside : 24 beyitten oluşan bu manzume kafiye özelliği açısından mesnevi özelliği taşımasına rağmen kasideler başlığı altında incelenmiştir. Hakîm Efendi'nin övgüsü için yazılan bu manzume konu açısından kaside özelliği göstermektedir.

12. kaside : Bu kaside mesnevi başlığı taşımasına rağmen kaside özelliği göstermektedir. Kasidede de Sultan II. Selim'in övgüsü yapılmıştır. Bu mehdiye, kendisine devlet kapısında vazife verilmesi için iltimas edilmesi amacıyla yazılmıştır.

13. kaside : 11 beyitten oluşan bu kaside aruzun “Fe ‘i lā tūn / Me fā ‘i lūn / Fe ‘i lūn” kalıbıyla yazılmıştır. Kasidede, Mustafa Çelebi Efendi'ye hitaben yazılmış bir manzum mektup vardır. “ām” kafiyesi kullanılan kasidede redif kullanılmamıştır.

14. kaside : 7 beyitten oluşan bu kasidede Hüdāyī yine kendisine bir mevki sağlanması için yazılmıştır. Aruzun “Fa ‘i lā tūn / Fa ‘i lā tūn / Fā ‘i lūn” kalıbıyla yazılan kasidede “yok” redifi kullanılmıştır. “endi” kafiyesi ile yazılan bu manzume de kısa olmasına rağmen kaside özelliği taşımaktadır.

b. Musammatlar :

Musammat ; “Müselles, murabba‘, muhammes, müseddes, müsebbā‘,

müsemmen, mütessa', mu'aşşer, terkîb-i bend, tercî-i bend, gibi 3-10 ve daha çok mısralı bendlerin birleşmesiyle oluşan nazım şekillerine Arapçada *Musammat* adı verilmiştir."³¹ Buna göre Hüdâyî-i Kadîm Dîvânında 28 murabba', 1 tahmîs, 3 muhammes, 1 müseddes bulunmaktadır.

1. Murabbalar :

1) Hüdâyî-i Kadîm Dîvânında 28 adet murabba bulunmaktadır.

2) Divandaki tarihlerin beyit sayısı bakımından sıralanışı şöyledir : 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27. murabbalar 5 bendden oluşmaktadır. 16, 17, 19, 24. murabbalar 3 bend, 28. murabba ise 9 bendden oluşmaktadır.

3) Murabbalar 136 bendden oluşmaktadır. Beyit esasına göre ise; 272 beyitten ibarettir.

4) Murabbalarda 6 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Yoğunluk sırasına göre bu kalıplar şunlardır:

a. Fa 'i lā tūn / Fa 'i lā tūn / Fa 'i lā tūn / Fā 'i lūn : 11 murabba'

b. Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn : 10 murabba'

c. Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn : 3 murabba'

d. Mef 'u lū / Fā 'i lā tū / Me fā ī lū / Fā 'i lūn : 2 murabba

e. Mef 'ū lū / Me fā 'ī lū / Me fā 'i lū / Fe 'ū lūn : 1 murabba

³¹ İPEKTEN, Haluk, Eski Türk Edebiyat Nazım Şekilleri ve Aruz, İstanbul, 1995

f. Müs tef 'i lün / Müs tef 'i lün / Müs tef 'i lün / Müs tef 'i lün : 1 murabba'

5) Divandaki murabbalar; 10. murabba hariç, "murabba'-ı mütekerrir" olarak yazılmıştır. 10. murabba ise, murabba'-ı müzdevic olarak yazılmıştır. Sonuç olarak şâirimiz daha çok bendlerin sonlarındaki mısraları aynen tekrar ederek "murabba'-ı mütekerrir" kullanmıştır.

6) Hüdâyî-i Kadîm Dîvânındaki murabbaların genel özelliklerini sırasıyla inceleyelim :

1. murabba : 5 bendden oluşan murabba aruzun "Fa 'i lâ tün / Fa 'i lâ tün/ Fa 'i lâ tün / Fâ 'i lün" kalıbıyla yazılmıştır. "Murabba'-ı mütekerrir" olarak yazılmıştır. "Elvadâ' ey şehri feyz-i lâ-yezâlî elvedâ" mısrası bend sonlarında tekrar edilmiştir. Bilindiği gibi "Övgü, yergi ve mersiyelerde, dinî ve öğretici konularda, manzum mektuplarda murabba' şekli kullanılmıştır."³² Murabbamızda da Ramazan ayına övgü vardır.

2. murabba : Aruzun "Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün" kalıbıyla yazılan murabba 5 bendden oluşmuştur. "Nazîri gelmemiştir mülket-i 'Oşmâna 'Oşmâniñ" mısrası bend sonlarında tekrar edilmiştir.

3. murabba : Aruzun "Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün" kalıbıyla yazılan murabba 5 bendden oluşmuştur. "Benim çeşm-i siyâhım ruğları alım Muhammed şâh" mısrası bend sonlarında tekrar edilmiştir. Peygamber Efendimize medhiye için yazılmıştır.

4. murabba : Aruzun "Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün" kalıbıyla yazılan murabba 5 bendden oluşmaktadır. Sevgiliye medhiye olarak yazılmıştır. "Piyâlem gözlerim nûrı cemâli şems-i raşşânım" mısrası bendlerde tekrar edilmiştir.

³² İPEKTEN, Prof. Dr. Haluk, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, İstanbul, 1995

5. murabba : 5 bendden oluşan murabbada, Peygamber Efendimize medhiye olarak yazılmıştır. Aruzun “Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün” kalıbıyla yazılmıştır. “Ay alını âfitâbım âmedenâ mihribân Aḥmed” mısraları bend sonlarında tekrar edilmiştir.

6. murabba : Hazreti Hızır’a medhiye olarak yazılan murabba, murabba‘-ı mütekerrir olarak yazılmış ve “Gel yetiş ey la‘l-i nâbı âb-ı hayvânım Ḥızır” mısrası bend sonlarında tekrarlanmıştır. “Fa ‘i lâ tün / Fa ‘i lâ tün / Fa ‘i lâ tün / Fâ ‘i lün” kalıbıyla yazılmıştır.

7. murabba : Aruzun “Fa ‘i lâ tün / Fa ‘i lâ tün / Fa ‘i lâ tün / Fâ ‘i lün” kalıbıyla yazılmıştır. 5 bendden oluşan murabbada Haydariye tarikatına medhiye vardır. “Baş açuk abdâlıyım cânıla Ḥaydar bâliniñ” mısrası tekrar edilmiştir.

8. murabba : Aruzun “Fa ‘i lâ tün / Fa ‘i lâ tün / Fa ‘i lâ tün / Fâ ‘i lün” kalıbıyla yazılmıştır. Peygamber Efendimize medhiye olarak yazılan murabbada, murabba‘-ı mütekerrir olarak yazılmıştır. “Ol nigârım nâmile naḳḳâş-ı Aḥmed bâlidir” mısrası bend sonlarında tekrar edilmiştir.

9. murabba : Memi şaha medhiye olarak yazılan murabbada, murabba‘-ı mütekerrir olarak yazılmıştır. Aruzun “Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lün” kalıbıyla yazılan manzume 5 bendden oluşmuştur. Bend sonlarında “Ey cemâl-i güli gül-zâr-ı cinânım Memi Şâh” tekrar edilmiştir.

10. murabba : Sevgiliye yazılmış bir murabbadır. 5 bendden oluşan murabba, aruzun “Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lün” kalıbıyla yazılmıştır. Bu murabba diğerlerinden farklı olarak “murabba‘-ı müzdevic” olarak yazılmıştır. Yani bendlerin sonundaki mısralar aynen tekrar edilmemiş, bend sonraları diğer bendlerle sadece kafiye ile bağlanmıştır. “ân” kafiyesi kullanılmıştır. Ayrıca “İm gel” redifi de kullanılmıştır.

11. murabba : Aruzun “Mef ‘u lü / Fā ‘i lā tü / Me fā ĩ lü / Fā ‘i lün” kalıbıyla yazılan murabba, 5 bendden oluşmuştur. Muslı Şah, tezkirelere göre Hüdâyî Kadîm’in lakabı ve namıdır. Şair bu murabbayı kendi adına yazmıştır. Murabba‘-ı mütekerrir olarak yazılan bu murabbada “Şol dil-rübā ki nāmı anıñ Muşlı Şāhdır” mısrası tekrar edilmiştir.

12. murabba : 5 bendden oluşan murabbada sevgiliye hitaben yazılmıştır. Aruzun “Müs tef ‘i lün / Müs tef ‘i lün / Müs tef ‘i lün / Müs tef ‘i lün” kalıbıyla yazılmıştır. Bend sonlarında “Raḥm eyle dil Ya‘ķübına ey Yūsufi Mışr-ı cemāl” mısrası tekrar edilmiştir.

13. murabba : Hazreti Ali’ye medhiye olarak yazılan bu murabba, aruzun “Mef ‘u lü / Fā ‘i lā tü / Me fā ĩ lü / Fā ‘i lün” kalıbıyla yazılmıştır. 5 bendden oluşmuştur. “Ol şūḥ-ı dil-rübā ki dinür nāmına ‘Ali” mısrası bend sonlarında tekrar edilmiştir.

14. murabba : “Leṭāfet mülkini fetḥ eyledi ğamzile fetḥullah” mısra sonlarında tekrar edilmiştir. Aruzun “Me fā ‘i lün / Me fā ‘i lün / Me fā ‘i lün / Me fā ‘i lün” kalıbıyla yazılmış ve 5 bendden oluşmuştur.

15. murabba : Aruzun “Fa ‘i lā tün / Fa ‘i lā tün / Fa ‘i lā tün / Fā ‘i lün” kalıbıyla yazılmış ve 5 bendden oluşmuştur. Murabba‘-ı mütekerrir olarak yazılmıştır. İlk bend diğerlerinden farklı olarak 5 mısradan oluşmuştur. Diğer bendler dört mısradan oluşmaktadır. Bu da bu manzûmenin “muhammes” olma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. İlk benddeki 4. mısranın da nakarat olması muhtemeldir.

Nāz u istiġnāyıla ķāmet-i bālāyıla

Varsun ol serv-i ḥurāmānım şalunsun bir zamān

Yukarıdaki mısraların nakarat olma ihtimaline rağmen diğer bendlerde sadece 5. mısranın nakarat olarak metinde yazılmasından ve diğer bendlerin de nakarat mısrası ile beraber 4 mısradan oluşmasından dolayı bu manzûmeyi “murabba” başlığı altında incelemeyi uygun bulduk.

16. murabba : Bu murabba 3 benden oluşmaktadır. Sevgiliye medhiye olarak yazılan manzume, aruzun “Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün” kalıbıyla yazılmıştır. Bu manzûme de “15. murabba” başlığı altında incelediğimiz manzûme de olduğu gibi ilk bendi 5 mısradan oluşmaktadır. Yukarıda söylediklerimiz bu manzûme için de geçerlidir. Murabba‘ da sadece ilk benddeki “Benim ğarā Ğüseynim nūr-ı ‘aynım ruĥları alım” mısrası tekrar edilmiştir.

17. murabba : 3 benden oluşan bu manzume sevgiliye medhiye olarak yazılmıştır. Aruzun “Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün” kalıbıyla yazılmıştır. Murabba‘-ı mütekerrir olarak yazılmıştır. Bu manzûmede de ilk bend 5 mısra olarak yazılmasına rağmen diğer bendler göz önüne alınarak “murabba” başlığı altında incelemeyi uygun bulduk.

18. murabba : 5 benden oluşan bu manzume de sevgiliye medhiye olarak yazılmıştır. Murabba‘-ı mütekerrir olarak yazılan manzume, aruzun “Mef ‘ü lü / Me fā ‘î lü / Me fā ‘î lü / Fe ‘ü lün” kalıbıyla yazılmıştır.

19. murabba : Bu manzûmede diğerlerinden farklı olarak ilk bendinde 5 mısradan oluşmaktadır. Bu manzûme içinde aynı özelliğe sahip “15, 16 ve 17. murabba‘lar” için söylediklerimiz geçerlidir. Diğer bendlerin dört mısradan oluşması göz önüne alınarak murabba‘ olarak incelenmiştir. Sevgiliye medhiye olarak yazılan bu murabba da, aruzun “Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün” kalıbıyla yazılmıştır.

20. murabba : 5 benden oluşan manzume aruzun, “Fa ‘i lā tün / Fa ‘i lā tün / Fa ‘i lā tün / Fā ‘i lün” kalıbıyla yazılmıştır. Murabba‘-ı mütekerrir olarak yazılan manzume, sevgiliye medhiye olarak yazılmıştır.

21. murabba : Aruzun “Fa ‘i lā tün / Fa ‘i lā tün / Fa ‘i lā tün / Fā ‘i lün” kalıbıyla yazılan manzume, 5 benden oluşmuştur. Murabba‘-ı mütekerrir olarak yazılan manzûmede sevgiliye medhiye olarak yazılmıştır. Bu manzûmenin de,

ilk bendi beş mısradan oluşmasına rağmen diğer bendleri dört mısradan müteşekkildir. Mütekerrir olarak yazılan mısra diğer bendlerde tek mısradan oluştuğu için ve diğer bendler de dört mısradan olduğundan murabba‘ olarak incelemeyi uygun bulduk.

22. murabba : Peygamber Efendimize medhiye olarak yazılan murabba, 5 bendden oluşmaktadır. Aruzun “Fa ‘i lā tūn / Fa ‘i lā tūn / Fa ‘i lā tūn / Fā ‘i lūn” kalıbıyla yazılmıştır. Daha önce “15, 16, 17, 19, 21. murabba‘lar” için söylediklerimiz bu manzûme içinde geçerlidir. İlk bend 5 mısra olmasına rağmen murabba‘ olarak incelenmiştir. Bend sonlarında “Şāh Mahmūdım gönül tahtında sultānım benim” mısrası tekrarlanmıştır.

23. murabba : Aruzun “Fa ‘i lā tūn / Fa ‘i lā tūn / Fa ‘i lā tūn / Fā ‘i lūn” kalıbıyla yazılan manzume, 5 bendden oluşmaktadır. Bu murabbanın ilk bendi de 5 mısradan oluşmaktadır. Sultan II. Selim’e medhiye olarak yazılmıştır. Murabba‘-i mütekerrir olarak yazılmıştır.

24. murabba : 3 bendden oluşan manzume, aruzun “Me fā ‘î lūn / Me fā ‘î lūn / Me fā ‘î lūn / Me fā ‘î lūn” kalıbıyla yazılmıştır. Sevgiliye medhiye olarak yazılan murabba‘ da, bend sonlarındaki mısralar tekrar edilmiştir. “15, 16, 17, 19, 21, 22. murabba‘lar” daki ilk mısranın 5 mısra olması özelliği bu manzûmede de bulunmaktadır. Yukarıda söylediklerimiz bu manzûme için de geçerlidir.

25. murabba : Ayrılık hakkında yazılan manzume 5 bendden oluşmuştur. Aruzun “Fa ‘i lā tūn / Fa ‘i lā tūn / Fa ‘i lā tūn / Fā ‘i lūn” kalıbıyla yazılmıştır. Bend sonlarında “Hey ne müşkil derd olur āh ayrılık vāh ayrılık” mısrası tekrar edilmiştir.

26. murabba : Sevgiliye yazılan bu manzume de 5 bendden oluşmuştur. Aruzun “Me fā ‘î lūn / Me fā ‘î lūn / Me fā ‘î lūn / Me fā ‘î lūn” kalıbıyla yazılmıştır. Murabba‘-i mütekerrir olarak yazılmıştır.

27. murabba : Devrin sultanına ve Osmanlı Devletine bağlılığını anlatmak için yazılan bu murabba 5 bendden oluşmaktadır. Aruzun “Fa ‘i lā tūn / Fa ‘i lā tūn / Fa ‘i lā tūn / Fā ‘i lūn” kalıbıyla yazılmıştır. Bend sonlarında “Kuliyız kurbānıyuz adıyla ‘Oşmān oğlınıñ” mısrası tekrarlanmıştır. Bu manzûmenin de ilk bendi 5 mısradan oluşmasına rağmen diğer bendler 4 mısradan oluşmaktadır. Bu metni de yukarıda aynı özelliğe sahip murabba’lardaki açıklamalara dayanarak murabba’ başlığı altında inceledik. (bkz. 15, 16, 17, 19, 21, 22, 24. murabba’)

28. murabba : Mersiye olarak yazılan manzume, Peygamber Efendimizi konu edinmektedir. 9 bendden oluşan manzume, aruzun “Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lūn” kalıbıyla yazılmıştır. Bend sonlarında “Kanı ol gözlerimiñ nūrı Muḥammed şāhım” mısrası tekrarlanmıştır.

2. Tahmîsler : Divânda bir manzume tahmîs özelliği göstermektedir.

Tahmîs, Ahmed Paşa’nın gazeline yazılmıştır. 5 bendden oluşan tahmîsin son bendinde mahlas kullanılmıştır. Aruzun “Fa ‘i lā tūn / Fa ‘i lā tūn / Fa ‘i lā tūn / Fā ‘i lūn” kalıbıyla yazılmıştır. Kafiye düzen “aaa(aa), bbb(ba), ccc(ca), ddd(da), eee(ea) şeklindedir.

3. Muhammesler : Divânda üç muhammes vardır.

1. muhammes : Bu bölümde inceleyeceğimiz manzumeler, divanda murabbaların içinde yer almıştır. “Velehu” başlığı altında geçen manzumeler, murabba özelliği göstermemektedir. Çünkü bendler 5 mısradan oluşmaktadır. Bu yüzden bu manzumeleri “muhammes” başlığı altında incelemeyi daha doğru bulduk.

Buna göre ilk muhammesimiz 3 bendden oluşmaktadır. Bendlerin 4. mısraları tekrar edilmiştir. Aruzun “Mūs tef ‘i lūn / Mūs tef ‘i lūn / Mūs tef ‘i lūn / Mūs tef ‘i lūn” kalıbıyla yazılmıştır.

2. muhammes : 5 bendden oluşan manzumede, aruzun “Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün / Fe ‘ü lün” kalıbıyla yazılmıştır. Muhammes-i mütekerrir olarak yazılmıştır.

3. muhammes : Tahmîs başlığı taşımasına rağmen daha çok muhammes özelliği gösterdiği için bu bölümde incelemeyi daha uygun bulduk. 7 bendden oluşan manzume, aruzun “Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lün” kalıbıyla yazılmıştır.

4. Müseddes : Dîvânda bir müseddes bulunmaktadır. 5 bendden oluşan manzume, aruzun “Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lün” kalıbıyla yazılmıştır. Müseddes-i müzdevic olarak yazılmıştır. Kafiye düzeni “aaaa(aa), bbbb(aa), cccc(aa), dddd(aa), eeee(aa)” şeklindedir.

c. Gazeller :

1) Hüdâyî-i Kadîm Dîvânında toplam 231 gazel vardır. Bunlardan 5 tanesi Farsçadır. Yani 226 adet Türkçe gazel, 5 adet Farsça gazel bulunmaktadır.

2) Bu gazellerin beyit sayısı toplam 1325’tir. Farsça gazeller bu sayıya dahildir. Türkçe gazeller 1294 beyit, Farsça gazeller 31 beyittir.

3) Dîvânda ; 5 beyitli 142 gazel; 6 beyitli 10 gazel; 7 beyitli 72 gazel; 8 beyitli 4 gazel; 9 beyitli 2 gazel; 11 beyitli 1 gazel bulunmaktadır.

4) Gazelerde kullanılan 11 aruz kalıbı ve kaç gazelde kullanıldıkları sırasıyla aşağıda çıkarılmıştır:

a. Mef ‘u lü / Fā ‘i lâ tū / Me fā ‘î lü / Fā ‘i lün : 57 gazel

b. Fa ‘i lâ tün / Fa ‘i lâ tün / Fa ‘i lâ tün / Fā ‘i lün : 51 gazel

c. Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lün : 48 gazel

d. Mef 'ū lū / Me fā 'ī lū / Me fā 'i lū / Fe 'ū lūn : 25 gazel

e. Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn : 19 gazel

f. Me fā 'i lūn / Fe 'i lā tūn / Me fā 'i lūn / Fe 'i lūn : 19 gazel

g. Mūs tef 'i lūn / Mūs tef 'i lūn / Mūs tef 'i lūn / Mūs tef 'i lūn : 4 gazel

h. Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn / Fe 'ū lūn : 3 gazel

ı. Mūf te 'i lūn / Me fā 'i lūn / Mūf te 'i lūn / Mūf te 'i lūn : 2 gazel

l. Mef 'ū lū / Fā 'i lā tūn / Mef 'ū lū / Fā 'i lā tūn : 2 gazel

m. Fe 'i lā tūn / Me fā 'i lūn / Fe 'i lūn : 1 gazel

5) Gazelleri mahlas bakımından incelersek;

a. 226 Türkçe gazelin, 216'sında mahlas makta' beytindedir.

b. 5, 23, 28, 36, 41, 69, 78, 122, 152, 162. gazellerde mahlas, makta' beytinden önce kullanılmıştır.

6) Arap alfabesinin 29 harfiyle gazel yazılmıştır. Bu harfleri ve kaç gazelde kullandıkları aşağıda gösterilmiştir :

Elif : 8	Be : 8	Te : 2	Se : 1	Cim : 1
Ha : 1	Hı : 1	Dal : 2	Zel : 1	Re : 28
Ze : 14	Sin : 2	Şın : 3	Sad : 2	Dad : 1
Tı : 1	Zı : 1	'Ayn : 1	Gayın : 1	Fe : 5
Kaf : 12	Kef : 25	Lam : 8	Mim : 13	Nun : 32
Vav : 2	He : 21	Lamelif : 1	Ye : 34	

7) Dîvândaki gazeller beyit sayısı bakımında 5 ile 11 beyit arasında değişmektedir. Yani divanda gazel-i mutavvel yoktur.

8) Dîvândaki gazellerin genelinde klasik gazel konuları işlenmiştir. Sevgiliye dair şiirlerin yanı sıra çoğunlukla dinî şiirler yazılmıştır. Tasavvûfî konulu şiirler de yazılmıştır. Ayrıca 24, 89, 102, 104, 143, 198. gazellerde Peygamber Efendimize “övgü” olarak yazılmıştır. 110. gazelde Hz. Hüseyin’e ve Kerbalâ olayına değinmiştir.

9) Dîvândaki Türkçe gazellerin 196’sında redif kullanılmıştır. 6, 16, 19, 36, 39, 40, 41, 43, 45, 72, 86, 90, 91, 92, 93, 94, 100, 124, 130, 134, 143, 150, 151, 162, 163, 193, 205, 207, 216, 222. gazellerde sadece kafiye kullanılmıştır.

10) Gazellerde kullanılan redifleri beş grupta inceleyebiliriz :

a. Ek redifler (-a, -dir, -ımdır, -ıdır, -ler, -mıdır, -ız, -ımız, -veş...)

b. Ek + kelimelerden oluşan redifler (-i dürüst, -e muhtac, -sı bildürür, ımız vardır, -lar içer, leriz biz, -ım aldurdım...)

c. Ek + kelime grubundan oluşan redifler (-dır Memi Şahın)

d. Kelime redifleri (peyda, neyleyeyin, sana, bana, nasib, aceb, kevkeb, şarab, sabah, elindedir, görünür, zülf, dağ, latif, gel, görmedik...)

e. Kelime grubu redifleri (dirler idi gerçek imiş, tabak tabak, Muhammed Şahın)

d. Matla'lar :

1) Hüdâyî-i Kadîm Dîvânında 20 adet matla' bulunmaktadır.

2) Bunlardan 9 tanesi Farsçadır. 11 tanesi ise Türkçe olarak yazılmıştır.

3) Türkçe matla'larda, 6 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Yoğunluk sırasına göre bu kalıpları ve kaç matla'da kullanıldığı aşağıdaki gibidir:

a. Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lün : 3 matla'

b. Me fā 'î lün / Me fā 'î lün / Me fā 'î lün / Me fā 'î lün : 3 matla'

c. Fa 'i lā tün / Fa 'i lā tün / Fa 'i lā tün / Fā 'i lün : 2 matla'

d. Me fā 'i lün / Fe 'i lā tün / Me fā 'i lün / Fe 'i lün : 1 matla'

e. Mef 'ū lü / Me fā 'î lü / Me fā 'i lü / Fe 'ū lün : 1 matla'

f. Mef 'u lü / Fā 'i lā tün / Me f 'ū lü / Fā 'i lā tün : 1 matla'

e. Kıt'alar : Dîvânda bulunan 4 kıtadan 2'si Farsça, 2'si Türkçedir. Türkçe kıt'alardan 1. kıt'a, aruzun "Fe 'i lā tün / Me fā 'i lün / Fe 'i lün" kalıbıyla yazılmıştır.

2. kıt'a ise, rübâî' başlığı taşımasına rağmen rübâî' kalıplarıyla yazılmamıştır. Aruzun "Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün" kalıbıyla yazılmıştır. Kafiye düzeni "aaba" şeklindedir.

f. Farsça manzûmeler :

1) Dîvânda 16 adet Farsça manzume bulunmaktadır.

2) Bu manzumelerin toplam beyit sayısı 44 beyittir.

3) 9 adet matla' Farsça olarak yazılmıştır. Bu matla'larda şu kalıplar kullanılmıştır:

a. Fa 'i lâ tün / Fa 'i lâ tün / Fa 'i lâ tün / Fâ 'i lün : 4 matla'

b. Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün 1 matla'

c. Me fâ 'i lün / Fe 'i lâ tün / Me fâ 'i lün / Fe 'i lün : 1 matla'

d. Mef 'û lü / Me fâ 'î lü / Me fâ 'i lü / Fe 'û lün : 1 matla'

e. Mef 'u lü / Fâ 'i lâ tü / Me fâ 'î lü / Fâ 'i lün : 1 matla'

f. Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün : 1 matla'

4) Farsça 2 kıt'a yazılmıştır. Bu manzumelerde şu kalıplar kullanılmıştır :

a. Fe 'i lâ tün / Me fâ 'i lün / Fe 'i lün : 2 kıt'a

5) Farsça olarak 5 gazel yazılmıştır. Bunlardan 2'si 5 beyit, 3'ü 7 beyit olarak yazılmıştır. Bu gazelerde kullanılan kalıplar şunlardır:

a. Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün : 1 gazel

b. Mef 'û lü / Me fâ 'î lü / Me fâ 'i lü / Fe 'û lün : 2 gazel

c. Mef 'u lü / Fâ 'i lâ tü / Me fâ 'î lü / Fâ 'i lün : 1 gazel

d. Me fâ 'i lün / Fe 'i lâ tün / Me fâ 'i lün / Fe 'i lün : 1 gazel

Hüdayî-i Kadîm Dîvânında kullanılan aruz kalıplarının nazım şekillerine göre dağılımı

BAHİRLER	KALIBLAR	KAS	MUR	TAH	MUH	MÜS	GAZ	MAT	KIT'A
Remel Bahri	Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün	3	3	—	1	1	48	4	1
Remel Bahri	Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün	1	11	1	—	—	51	6	—
Hafif Bahri	Fe 'i lâ tün / Me fâ 'i lün / Fe 'i lün	4	—	—	—	—	1	—	3
Remel Bahri	Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün	1	—	—	—	—	—	—	—
Hezec Bahri	Me fâ 'i lün / Me fâ 'i lün / Me fâ 'i lün / Me fâ 'i lün	—	10	—	—	—	19	4	—
Hezec Bahri	Me fâ 'i lün / Me fâ 'i lün / Fe 'ü lün	1	—	—	1	—	3	—	—
Müctes Bahri	Me fâ 'i lün / Fe 'i lâ tün / Me fâ 'i lün / Fe 'i lün	1	—	—	—	—	19	2	—
Muzâfî Bahri	Mef 'ü lü / Fâ 'i lâ tün / Me fâ 'i lün / Fâ 'i lün	2	2	—	—	—	57	1	—
Hezec Bahri	Mef 'ü lü / Me fâ 'i lün / Me fâ 'i lün / Fe 'ü lün	—	1	—	—	—	25	2	—
Hezec Bahri	Mef 'ü lü / Me fâ 'i lün / Fe 'ü lün	1	—	—	—	—	—	—	—
Muzâfî Bahri	Mef 'ü lü / Fâ 'i lâ tün / Mef 'ü lü / Fâ 'i lâ tün	—	—	—	—	—	2	1	—
Recez Bahri	Müs tef 'i lün / Müs tef 'i lün / Müs tef 'i lün / Müs tef 'i lün	—	1	—	1	—	4	—	—
Recez Bahri	Müf te 'i lün / Me fâ 'i lün / Müf te 'i lün / Me fâ 'i lün	—	—	—	—	—	2	—	—
Toplam		14	28	1	3	1	231	20	4

2. EDEBÎ SANATLAR :

Hüdâyî-i Kadîm Dîvânında bir çok edebî sanatın örneğine rastladık. Bu sonuca ulaşmak için özellikle gazeller üzerinde incelememizi yoğunlaştırdık. Elbette dikkatimizden kaçan edebî sanatlar olacaktır. Amacımız özellikle edebî sanatların daha belirgin olduğu beyitleri ortaya çıkarmaktır. Bilindiği gibi Dîvân Edebiyatında beyitlerde esas olan, şekil güzelliğinin yanı sıra mananın güzelliğidir. Buna dayanarak her beyitte bir edebî sanat kullanıldığını söyleyebiliriz. İncelememizde temel olan nokta, bu sanatların daha belirgin olarak kullanıldığı beyitleri ortaya koymaktır. Ayrıca dipnotlarda, verilen örnek beyitlerden başka bu sanatların kullanıldığı başka örnekler de verilmiştir.

Aşağıda bu edebî sanatlara Dîvândan örnekler verilecektir :

1) Teşbih¹ :

Fülk-i dil uyalı tahrik-i hevâ-yı nefse

Bir belâ bahrine düşdüm ki görünmez sâhil (K.3/37)

“Gönül gemisi, nefsin tahriklerine (kötü isteklerine) uyalı, öyle bir bela denizine düşdüm ki, sahil görünmemektedir.”

Beyitte; gönül, gemiye benzetilmiştir. Bela ise denize benzetilerek teşbih sanatı yapılmıştır. Gönül, bela denizinde nefsin isteklerine uyduğu için bir sağa, bir sola sallanan bir gemiye benzetilmiştir. Dünya isteklerinden dolayı gönlün kurtulma ümidi de yoktur. Çünkü, kurtuluşun gerçekleşeceği sahil bile şair için uzak görünmektedir.

Ḳafes-i tende iñler idi müdām

‘Andelîb-i derûn-ı nālânım (K. 10/4)

¹ bkz. G.5/6, G.6/1, G.11/4, G.15/5, G.16/3, G.22/4, G.36/7, G.50/4, G.55/6, G.85/1, G. 168/6, G.180/2, G.192/2

“Ten kafesi içinde devamlı olarak inleyen bir bülbülüm”

Şair, bu beyitte kendisini, aşkı için devamlı olarak inleyen bir bülbüle benzetmiştir. Tabii ki bu bülbül doğal olarak bir kafesin içindedir. Şair, burada tasavvûfî bakış açısıyla ruhunun; ten, beden kafesi içinde inleyen bir bülbüle benzediğini söylemektedir.

2) Tenâsûb¹ :

*Düşdi girdâb-ı yem-i firqate bu keşti-i dil
Ġarğa vardı daġi ol Hızır-ı zamânım gelmez (G.60/4)*

“Gönül gemisi, ayrılık denizinin girdabına düşdü. Neredeyse boġulacak, ama bu zamanın Hızır’ı olan o sevgili (o Hızır’a benzeyen sevgili) yine de beni kurtarmaya gelmez”

Şair, bu beyitte de gönlünü, sevgilinin ayrılıġında batmaya yüz tutmuş bir gemiye benzetmiştir. Beyitte geçen “girdab, yem, keşt, gark, Hızır” kelimeleri ile denizcilik kavramı doġrultusunda tenâsûb sanatı yapılmıştır.

*Şaçdı cevâhir üstine dâmâd-ı nev-bahâr
Bâġa ‘arûs-ı lâle gelince ayak ayak (G. 89/3)*

“Baġa, geline benzeyen lale gelince, damada benzeyen bahar onun üzerine cevahirler saçtı.”

Beyitte düġünle ilgili kelimeler “arus, damat, cevahir saçmak” kullanılarak tenâsûb sanatı yapılmıştır.

¹ bkz. Mur.12/5, Mur.15/3, G. 4/2, G. 5/1, G.13/5, G.17/1, G.23/7

3) Telmîh ¹:

Almış eline hâtem-i cām-ı lebin ‘adū
Ol dīvdır ki mühr-i Süleymān elindedir (G. 26/5)

“Rakip, sevgilinin mühüre benzeyen (mühür kadar küçük olan) dudağını eline almış. Sanki Hz. Süleyman’ın mührünü çalan o cine benzemektedir.”

“Süleyman yüzüğünü Âmine adlı karısına emanet bırakmıştı. Yüzüğü Süleyman şekline giren bir cine verdi. Bu ifritin adı sahra cinidir. Ziyade bed-şekl ve çirkin kıyafet olduğundan sair ifritler ondan ürkerlermiş.”² İşte rakip, o kötü cine benzetilmiştir. Şair, bu olaya telmih yaparak, sevgilinin o cin gibi kötü ellerde olduğunu söylemiştir.

Başına belâyız hele Nemrūd ‘adūniñ
Ol fīl ise biz peşşe-i bī-tāb u tüvānız (G.55/4)

“O, Nemrud’a benzeyen rakibin, başına biz belayız. O, fil kadar kuvvetli, büyük olabilir; ama biz de Nemrud’a bela olan zayıf, kudretsiz sinek gibiyiz.”

Bilindiği gibi Nemrud, Allah’a isyan ederek büyüklenmiş, ilahlık davasında bulunmuştu. Fakat Allah’ın emriyle küçük bir sinek, Nemrud’un burnundan içeri girmiş ve acılar içinde ölmesine sebep olmuştu. Nemrud, acısını dindirmek için başını duvardan duvara vurmuş, feci bir şekilde can vermiştir. Burada, Nemrud-fil, peşşe-şair eşleştirmesi yapılarak leff ü neşr sanatı da yapılmıştır. Fakat asıl burada belirgin olan sanat, yukarıda anlattığımız olaya telmih yapılarak yapılmıştır. Fil; burada kibiri, gururu, sinek ise, nefsin acziyetini ifade etmektedir.

¹ bkz. K.2/10, K.10/14, Mur. 1/4, Mur. 29/4, G. 6/4, G.11/3, G.17/3, G.21/5, G.23/1, G.27/4, G. 46/7, G.47/4, G.70/1, G.75/4, G.75/5, G.85/3, G.176/4, G.179/3, G.226/3

² ONAY, Ahmet Talat, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ Yay., Ankara, 2000

4) İrsâl-i Mesel¹ :

*Umarız āb-ı 'inebden yine sāğar pūr ola
Pāk sözdür bu şu aqduğı yire yine akar* (G.41/7)

“Umarız, kadehimiz yine üzüm suyuyla (şarabla) dola. Bu söz doğrudur, nasıl ki su aktığı yere ne olursa olsun yine akar.”

Beyitte; suyun tabiatı gereği akacağı yere yine akacağı veciz bir sözle ifade edilerek irsâl-i mesel sanatı yapılmıştır. Bundan yola çıkarak, kadehin her zaman dolu olacağı belirtilmiştir.

*Eşk başından aşdı gamzeñden necāt umsam no'la
Tiğe yapışmaz ğarīk-i baħr-i 'ummān olmiyan* (G.172/2)

“O kadar göz yaşı döktüm ki, beni kurtarman için gamzenden yardım beklemem boş yere olur. Ama ne yapalım ki, denizde boğulmakta olanın kılıca (senin kılıca benzeyen gamzene) sarılmaktan başka da çaresi yoktur.”

Beyitte; denize düşen, boğulmakta olan kurtulmak için kılıca yapışır, sözü kullanılarak irsâl-i mesel sanatı yapılmıştır.

5) Hüsn-i Ta'lil² :

*Çemende şanma olupdur şüküfeler tezyīn
Ġamiñla ħaste yatur ki çiçek çıkardı zemīn* (Matla'/4)

“Bahçeyi çiçeklerle süslenmiş, bezenmiş sanma. Bahçe, senin gamından hasta olmuş, bu yüzden çiçek çıkarmış.”

¹ bkz. G.25/1, G.28/5, G.31/3, G.38/4, G.41/2,

² bkz. K.5/25, K.7/18, G.11/3, G.14/1, G.65/2, G.164/4, G.198/6, G.210/4,

Beyitte, bir bahçe tasviri vardır. Bu bahçe çiçeklerle dolu, çiçeklerle bezenmiş bir durumdadır. Fakat şair, bu güzelliği başka bir sebebe bağlıyor, bahçenin çiçek çıkardığını, yani hasta olduğu için bu halde olduğunu söyleyerek, hüsn-i ta'lîl sanatı yapmıştır.

Gül-şeker lebleriñin medhin okurlarsa olur
Ŧütiniñ nükteleri bülbülüñ elhānı leziz (G.25/3)

“Senin gülbeşeker tatlısı gibi dudaklarının medhini söyleyen papağının sözleri ve bülbülün nağmeleri leziz, güzel olur.”

Bilindiği gibi bülbülün ötüşü güzeldir, papağan ise kendisine öğretileni sözleri söyleyen bir hayvandır. Kendisine nükteli sözler öğretilirse onları aynen tekrarlar. Şair, papağanın ve bülbülün bu özelliklerinin sebebini, sevgilinin gülbeşeker tatlısı gibi dudaklarının medhine bağlamaktadır.

6) İstifhām¹:

‘Aceb ne hārle açıldı bāğıma ol gonçe
Kimiñ hevāsına uydı o serv-i nāz ‘aceb (G.10/2)

“ O gonca (sevgili), acaba nasıl bir dikenle açıldı. O nazlı sevgili, acaba kimin sözüne, kimin isteğine uydu.”

Gonca, gülün açılmamış halidir. Açıldığı zaman doğal olarak dikenleri de olur. Bunun sebebini şair sormaktadır. Kime uyduğunu, niçin böyle yaptığını sormaktadır. Bu şekilde istifham sanatı yapılmaktadır.

¹ bkz. G.10/1, G.10/4, G.14/4, G.15/2, G.36/5, G.83/3, G.104/2, G.106/5, G.112/3, G.156/5, G.161/1, G.163/4, G.173/6, G.175/2

7) Tevriye¹ :

Sürme çekmiş çeşmine ey dil şakin ol şüh-ı şeng
Şöyle āfetdir ki ol virir iki gözine reng (G. 99/1)

“Ey gönül, o neşeli, şuh sevgili gözüne sürme çekmiş. O öyle bir afetdir ki iki gözüne de renk verir.”

Beyitte “renk” kelimesinde tevriye vardır. Renk kelimesi yakın anlamıyla, gözün rengidir. Beyitte geçen sürme çekme, çeşm kelimelerinden bunu anlıyoruz. Renk kelimesinin bir de “hile” anlamı vardır. Şair burada uzak anlamı da kastetmektedir. “Ey gönül, şakin” ifadesi gözün tuzak kurucu, hileci anlamını da çağrıştırmaktadır. Çünkü göz; cellattır, kan dökücüdür.

Devriñ egerçi mey gibi bir gam-güsârı yok
Anıñ dañı şoñında ‘azâb-ı humârı vār (G.38/3)

“Bu zamanda şarab gibi bir gam giderici, teselli veren bir şey yoktur. Ama onun da sonunda bir baş ağrısı, sersemliği vardır.”

Devir, kelimesi yakın anlamıyla, beyitte, “zaman” anlamında kullanılmıştır. Fakat beyitte geçe mey, humar, gam-güsar gibi kelimeler eğlence meclislerinde yapılan elden ele yapılan devri çağrıştırmaktadır. Uzak anlamıyla tevriye sanatı yapılmıştır.

8) Mübâlağâ² :

Ra ‘dı nâlem berķi āh-ı şüle-dârım şandılar
Ebr-i bārânı bu çeşm-i eşk-bârım şandılar (G.32/1)

“Gögün gürlemesini inlemem, gökteki şimşegi de benim alevlenmiş ahım sandılar. Yağmur bulutlarını da çok göz yaşı döken gözlerim sandılar.”

¹ bkz. Matla’/10, G. 3/4, G.7/1, G.34/1, G.36/4, G.38/3, G.47/4, G.53/2, G.58/2, G. 66/6,

² bkz. K.5/25, G. 6/2, G.22/4, G.32/3, G.151/2, G.178/2

Şair, beyitte inlemesini, ahını, ağlamasını tabiat olaylarına benzeterek mübalağa yapmıştır. İnlemesinin gök gürlmesi gibi olması, ahını şimşeklere benzetmesi, ağlamasını yağmur bulutlarının yağdırdığı yağmurlar kadar çok olduğunu söylemesi mübalağadır. Şair bu şekilde ne kadar acı çektiğini anlatmak istemiştir.

Sen mihre şovukluk ede şāyed deyu bahri
Germābeye döndürdi şehā kullarıñ āhı (G.216/4)

“Ey şeh (sevgili); deniz, sana serinlik, rahatlık olsun diyen senin aşıklarının ahı, orayı da sıcak suya, hamama döndürdü.”

Beyitte, aşıkların ahı, o kadar sıcak ve yakıcıdır ki, serin denizi bile bir hamama çevirebilmektedir. Bu şekilde mübalağa sanatı yapılmıştır.

9) Leff ü neşr¹ :

Ey gamzesi Mūsā lebi ‘İsā seni görse
İmāna gele cümle Yehūdā vü Naşārā (G. 6/3)

“Ey gamzesi Musa, dudağı İsa gibi olan (sevgili), Yahudiler ve Hristiyanlar seni görse imana gelirler.”

Şair, gamzesini parlaklığı bakımından Hz. Musa'nın yed-i beyzasına, dudaklarını da can bahşetmesi bakımından Hz. İsa'ya benzetmektedir. 2. mısradaki kelimelerle bu bakımdan anlam ilgisi vardır. Musa-Yehuda, İsa-Nasara arasında müretteb leff ü neşr vardır.

Göñül almağa göziñ gamz u kaşınla gider
Şol harāmī gibi kim tır u kemānsız yürimez (G.58/2)

¹ bkz. G.57/6, G.102/2, G.102/4, G.173/1

“Senin gözün benim gönlümü almaya gamzesi ve kaşıyla gelir Sanki senin gözün haramilere eşkıyalara benzemektedir, onlar gibi oksuz ve yaysız yürümez.”

Bu beyitte tenâsub sanatı da vardır. Gamz, kaş, keman, tîr, gibi kelimelerle bu sanat yapılmıştır. Beyitte bir baskın sahnesi vardır. Sevgilinin gözü bir eşkıya olmuştur. Elinde oku (kirpiği) ve yayı (kaşı) ile aşığın gönlünü almaya gitmektedir. Yalnız gönül almak, bizim anladığımız anlamda gönlünü hoş etmek şeklinde düşünülemez. Çünkü ortada “haramî, tîr, kemân” gibi ölümü çağrıştıran kelimeler vardır. Buradan şairin canını almaya gittiği düşünülebilir. Zaten sevgilinin gözünün kan dökücü, cellat olma özelliği bilinmektedir. Beyitte, “göz-harâmî, gamz-tîr, kaş-kemân” arasında müretteb leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

10) Tecâhül-i Ârif¹ :

*Tîr atar bu yana kalb-i mübtelâ mıdır garaż
Bilmezem baña cefâ mı yâ vefâ mıdır garaż* (G.74/1)

“(Sevgili) Bu tarafa bakışının okunu atar; bu bakışdan amacı; bakış okunu ona bağlanmış, mübtela olmuş kalbime mi atmaktır. (Böyle yapmasının) amacı bana cefa mı çektirmektir, yoksa vefa mı göstermektir, bunu bilmiyorum.”

Dîvân Edebiyatında sevgilinin lutfu, ihsanı rakibedir. Aşığa ise tegaful, tekebbür, cefa gösterir. Aşık bunu bilir. Fakat sevgilinin ona karşı gösterdiği her türlü olumlu ve olumsuz hareketi kendisi için bir ihsan sayar. Ama sevgilinin amacının her zaman cefa olduğunu da bilir. Beyitte şair, “bilmezem” ifadesi ile bildiği bir şeyi bilmezlikten gelerek tecâhül-i ârif sanatı yapılmıştır.

*Niçün kapuñda etmezsın muħabbet ehline rağbet
Degilmidir güneħ-kâr içün ey meh rahmet ü şefkat
Bu cevriñ ħaddi yokmı ġâyetin bulmaz mı bu miñnet
Cefâ irmez mi pâyâna nihâyet yok mı hicrâna* (Mur.27/4)

¹ bkz. Mur.27/2, Mur.27/2, G.60/5, G.74/1, G.74/2, G.74/3, G.74/4, G.74/5, G.101

“Ey ay yüzlü güzel, niçin kapındaki aşıklarına ilgi göstermezsin? Günahkâr için şefkat ve merhamet göstermek gerekmez mi? Bu cefanın, minnetin sonu yok mu? Cefanın, ayrılığının nihayeti yok mu?”

Murabbada, şair sevgiliye seslenmektedir. Sevgili, aşığa merhamet ve şefkat göstermemektedir. Şair bunun sonunun olup olmadığını, bu cefanın daha ne kadar devam edeceğini soruyor. Tabî ki bu soruların cevabını biliyor. Sevgili, aşığa merhamet etmeyecektir, cefaya devam edecektir. Bu açıdan tecâhül-i ârif sanatı yapılmıştır.

11) Tezât¹ :

*Gönüller tende fikriñde lisânlar serde zikriñde
Seniñ yâdiñdadır diller eger maḥfî eger peydâ* (G. 1/3)

“Gönüller, açık veya gizli seni düşünmekte; dillerimiz ise seni zikretmektedir. Gönüllerimiz ise açık veya gizli olarak devamlı olarak seni anmaktadır.”

Beyitte âşıkların devamlı olarak sevgiliyi düşündükleri, onu andıkları söylenmektedir. Beyitte geçen “mahfi-peyda” kelimeleri arasında tezât sanatı yapılmıştır.

*Aḥbâbadır tekebbür ü nâz u tegafülüñ
Agyâredir kamu nazar u luḥf u şefkatiñ* (G.102/4)

“(Sevgilinin) nazı, büyülenmesi, ilgisizliği hep aşıklarınadır. Tüm ilgisi, lutfü, şefkati rakibedir, düşmanadır.”

Beyitte; sevgilinin vefasızlığına, tegafülüne sitem vardır. Sevgili gerçek aşıklarına ilgi göstermemekte, düşmana ilgi göstermektedir. “Agyâr-ahbâb” kelimeleri arasında tezât sanatı vardır.

¹ bkz. K.3/26, K.5/15, K.7/25, K.11/13, G. 2/1, G.23/3, G.31/3, G.44/5, G.53/2, G.55/3, G.74/2, G.102/4, G.83/2, G.101/3, G.163/5, G.170/5

12) İştikak¹ :

Şûfî şaf-ı rindâne gel şafî mey-i şaf eyle nûş
Saña şafâ geldi disün ser-cümle eşşâb-ı şafâ (G.7/4)

“Sûfi, rindlere yakışır şekilde gel, saf, katıksız şarapdan iç. Cümle rindler saf ehli sana hoş geldin desin.”

Beyitte, klasik sûfi-rind çekişmesi örneğine rastlıyoruz. Şairimiz sûfiyi, aşk şarabından içmeye davet ediyor. Beyitte geçen “sûfi, saf, şafâ” kelimeleri arasında iştikak sanatı yapılmıştır.

Hüdâyi pâ-y-ı âklına ‘ıkâl-ı ‘aşkı bend etdi
Aña divâne dimeñ katı ma ‘kûl etdi ‘âkıldır (G.51/5)

“Hüdayi, aklın ayağını aşkın bağıyla bağladı. Ona divane demeyin, o doğru bir iş yaptı, o akıllı biridir.”

Beyitte, aşk ile akıl arasındaki çelişkiye, Hüdayi kendi açısından karşı çıkmaktadır. “‘ıkâl” develerin ayağına bağlanan bağa verilen addır. Şair aşk bağıyla akli yola getirdiğini söylüyor. Aklın ayağı, kelime grubu, aklın, aşk karşısında dikkate alınmadığını anlatmak için kullanılmıştır. “divâne” kelimesi de bunu desteklemektedir. Çünkü divâne olanlar akli dikkate almazlar. Ama şair burada akıllı bir iş yaptığını söylüyor. Ona göre akli, aşk bağıyla bağlayarak onu yola getirmiştir ve doğru bir iş yapmıştır. Beyitte geçen “‘akl, ‘ıkâl, ma‘kûl, âkıl” kelimeleri arasında iştikak sanatı vardır.

13) Kinâye² :

Nây-veş ‘aşkında maşşudîñ figân u vây idi
Hamdullah kim dilâ el virdi bu vâyeñ sañâ (G.4/4)

¹ bkz. Mur.1/2, Mur.14/1, G. 5/7, G.21/5, G.23/7, G.26/6, G.31/6, G.47/4, G.131/5

² bkz. G.22/4, G.26/4, G.38/4, G.80/1, G.170/7

“Sevgilinin aşkından ney gibi çıkardığım seslerden maksadım; inlemek ve vay etmeği. Allah’a hamd olsun ki, o sevgili bu vaylara inlemelere karşı bana elini uzattı.”

Beyitte, “el vermek” hem gerçek, hem mecâz anlamında düşünülebilir. Tarikatlara kabul törenlerinde şeyh, intisab edecek kişiye el verir, yani onu tarikata kabul eder. Diğer anlamıyla da yardım etmek anlamında kullanılmıştır.

Nādān söz etse ey dil-i dānā ne gam saña
Taş atılır şu naḥle ki anıñ berg ü bārı vār (G.38/4)

“Ey bilici, olgun gönül; Nasıl ki, ağaca taş atılır, onun meyvası vardır, cahil, kendini bilmez kişi sana söz etse üzülme, sana gam değildir.”

Beyitte “taş atılır” deyimi, hem gerçek hem mecaz anlamda düşünülebilir. Gerçek anlamıyla, meyvalarını toplamak için meyvalı ağacı taşlarlar. Mecaz anlamıyla ise; bilgili, arif kişilere cahiller iftira eder, olmadık söz söylerler. Şâir, bundan dolayı gönlün üzülmemesini ister.

14. Nidâ :

Şeb-i hecriñde cān virdim ḳo ḥālīñ göreyim ey meh
Geceyle yola gitse gözedir ehl-i sefer kevkeb (G.12/2)

“Ey meh (sevgili), nasıl ki gece yolculuk yapanlar yıldızlardan yolunu bulur, ayrılık gecende ben canımı verdim, izin ver, yıldıza benzeyen o benini göreyim.”

Beyitte, sevgiliye seslenilmiştir. Bu şekilde nidâ sanatı yapılmıştır.

Ey bülbül-i belā-zede ötme günüñ degil
Gül faşlı gitdi bāğda yeter terennüm (G.18/4)

“Ey belalara uğramış bülbül, gül mevsimi bitti. Artık bağda ötme zamanın geçti.”

Beyitte, âşığı temsil eden bülbüle seslenilerek nidâ sanatı yapılmıştır.

15. Sıhr-i Helâl :

Gül-şeker lebleriñin medhin okurlarsa olur
Ŧütiniñ nükteleri bülbülüñ elhānı leziz (G.25/3)

“Gülbeşeker gibi tatlı dudaklarının medhini söylerlerse, papağanın ve bülbülün sözleri leziz, tatlı olur.”

“Gülbeşeker gibi tatlı dudaklarının överlerse olur, uygundur. Papağanın ve bülbülün sözleri de tatlı, leziz olur.”

Beyitte; “olur” her iki mısraya da uygundur. Birinci anlamında sevgilinin dudaklarını, bülbül ve papağan medhederse, onların lafızlarının da tatlı olacağı söylenmektedir. İkinci anlamıyla bu medhi okumalarının uygun olacağı kastedilmiştir.

16. İstiare¹:

Göñli mir‘ātına toz konmuş meger ben hākden
Anıñıçun Ŧüti-i şeker-zebānım söylemez (G.59/2)

“Toprak olmuş âşığından gönül aynasına toz konmuş. Onun için tatlı dilli papağanım konuşmaz.”

Sevgili, papağana benzetilerek açık istiâre yapılmıştır.

¹ bkz. G.30/1, G.36/4, G.47/5, G.65/3, G.192/1, G.197/4

Şeb-i hecriñde cān virdim o hāliñ göreyim ey meh
Geceyle yola gitse gözedir ehl-i sefer kevkeb (G.12/2)

“Ey ay yüzlü güzel; Geceleri yolculuk yapanlar nasıl ki gökte yıldızı gözetlerler, ayrılık gecende canımı verdim, izin ver benini göreyim.”

Sevgili, güzelliği ve parlaklığı dolayısıyla aya benzetilmiştir. Ayrıca yüzündeki ben de, gökteki yıldıza benzetilmiştir.

17. Teřhis¹ :

Hengām-ı bahār irdi ‘arūs-ı gül ü zanbak
Açıldı çemen seyrine boyun ulağ açık (G.93/2)

“Bahar geldi, geline benzeyen zanbak ve gül boyunları kulakları açık olarak bahçeyi gezmeye açıldılar.”

Beyitte, zanbak ve gül; insana ait özelliklerle zikredilmişlerdir. Boyun, kulak açık olması, bahçeyi seyretmeleri, gezmeleri teşhis sanatını ortaya koymuştur.

Serviyle çenār el ele almış çemen içre
Nāziyla şalınur şan iki yār-ı muvāfi (G.93/3)

“Servi ve çınar ağaçları bahçede el ele nazlı bir şekilde gezmekteler, salınmaktalar. Görenler birbirine uymuş, yakışmış iki yar geziyor sanır.”

Servi ve çınar ağacının el ele tutup bahçede gezmeleri teşhis sanatını ortaya koymaktadır.

¹ bkz. G.37/1, G.93/3, G.165/5, G.175/4, G.178/1

18. Tarsî :

*'Anber-i haṭîñ şemîmi ki yoḡtur çemende bu
Gül-gün ruḡnî nesîmi ki olmaz semende bu (G.173/1)*

“Bahçede sevgilinin ayva tüyleri kadar güzel kokan yoktur. Gül renkli yanaklarının rüzgarıdır ki yaseminde bu olmaz.”

Beyitte geçen kelimeler, hece sayısı bakımından birbirine eşittir. Bu bakımdan tarsî sanatı yapılmıştır.

19. Kalb :

*Olub rakîbe qarîb eyleyüp vefâlar añâ
Hüdâyiden niye ki bunca iḡtirâz 'aceb (G.10/5)*

“Sevgili, rakîbe vefâ ve yakınlık göstermektedir. Hüdâyi'den niçin bunca sakınmaktadır, çekinmektedir.”

Beyitte “rakîb, qarîb” kelimeleri arasında kalb sanatı yapılmıştır. Bu iki kelimenin harfleri düzenli olarak değişmediği için “kalb-i ba'z” sanatı yani “düzensiz kalb” gerçekleşmiştir. Sevgili, beyitte yine âşığına yakınlık göstermemekte, ondan kaçmaktadır. Rakîbe vefa gösterip âşığı yaralamaktadır.

B. MUHTEVÂ İNCELEMESİ

1. DİN

a. **Allah**¹ : (Hudâ, Hak, Hâlık, Yezdân, Rab, Allah, Samed, Ma'bûd, Mu'în, Mevlâ, Samed, Kadîr, Lem-yezel, Kibriyâ, Gaffar, Müste'ân, Rahmân, Rahîm, Mennân, Deyyân, Tanrı, Hayy, Hû, Çalab, Cebbâr, Vehhâb, Kerîm, Hayy-ı lâ-yemût..) Şâirimiz Hüdâyî, meslek olarak müezzin olması hasebiyle ve şiirlerinin genel değerlendirmesine baktığımızda inançlı bir insan olarak karşımıza çıkar. Başına gelen her iyi ve kötü şeyde Allah'tan yardım ister. O'na dua eder, O'ndan yardım ister. Rızkın Allah'tan geldiğine, O'nun lutfüne iman eder.

*Sensin ol Kâsım-ı erzâk Hudâvend-i Kerîm
Ni'met-i lutfüñ olur kevn ü mekâna şâmil* (K.3/48)

Tabiattaki her varlığın Allah'ın bir sanatı olduğuna inanır. Goncanın tabiatındaki rengin, kokunun temelinde Allah'ın sanatı olduğu, bu sırta vakıf olunması gerektiğini söyler.

*Goncenîñ hîminde gül bu reng ü bûya kııl nazâr
Şan'atullahîñ saña tâ eyleye sırrın 'ayân* (K.2/4)

Benzer beyitler incelendiğinde şairimizin İslâm akîdesiyle çelişen bir ifadenin olmadığı görülecektir.

b. **Peygamberler** : Dîvânda 11 peygamberin ismine rastladık. Özellikle Kur'ân-ı Kerîm'de geçen kıssalarıyla, mucizeleriyle telmih yoluyla anılan peygamberlerden, Hz. Hızır'ın bir peygamber mi yoksa bir veli mi olduğu tartışmalı bir konudur.² Dîvânımızda adı geçen peygamberlere ve beyitlere bakalım.

¹ bkz. K.1/1, K.3/44, K.3/48, K.4/26, K.4/30, K.6/15, K.8/1, K.9/39, G.64/4, G.65/5...

² PALA, İskender, Prof. Dr, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, s.225, Akçağ Yay, İstanbul

Hız. Muhammed¹ : (Muhammed, Ahmed-i Muhtar, Ahmed-i Mürsel, Ahmed, Resullullah, Mustafa, Mahmûd, sultân-ı enbiyâ, fahr-i cihân, fahr-i âlem, şefi'ü'l-müznibîn, seyyîd-i âdem...) Hz. Muhammed, dîvânda, daha çok kasidelerde na't türü şiirlerde anılmıştır. Gazeller bölümünde de "Muhammed" redifiyle na't türünde bir gazel yazılmıştır. Hz. Muhammed, şiirlerde daha çok son peygamber olmasıyla, mucizeleriyle, ailesiyle bazen de hadîsleriyle anılır. Dîvânın 2. kasidesindeki na'tten birkaç beyiti aynen aktarıyoruz.

*Gonceniñ başına dürrler yağdırır ebr-i bahâr
Varısa na't-ı nebi Allah'a açmışdır dehân*

*Ahmed-i mürsel-i habîbullah zi'l-fazlu'l-'azîm
Efdal-i peygamberân şâhen-şeh-i âhîr zamân*

*Fahr-i 'âlem seyyîd-i âdem şefi'ü'l- müznibîn
Yek-süvârına kurbet-i merd-i râh-ı lâ-mekân*

*Ey besât-ı pür-neşât-ı 'arş-ı fers-i mağdemiñ
Hâk-i pâyiñ pâye-i nüh kürsî-i heft-âsumân*

*Kaşr-ı mi'râciñ sen ol şultân-ı 'âli-şânısın
Olsa lâyıq saña Cibrîl-i emîn peyk-i devrân*

*Enbiyâdan saña Mûsâ ümmet olmak istedi
Didi Hâk 'İsâ naşîbi oldı ol devlet hemân*

*Hâk-ı 'âlem oldı envâr-ı ruğundan müstenbî
Nitekim şemsiñ şu 'âsından nebâtât-ı cihân*

*Tîğ-i engüstiñ çekilden sine-i mâha elif
Şerh olup şadr-ı şafâ kesb eyledi âyine-sân*

¹ bkz. K-1/2, K.1/39, K.2/15, K.2/17, K.2/21, K.2/31, K.3/25, K.4/29, K.7/1, M.23/5, G.24/1, G.24/2, G.24/3, G.24/4, G.24/5, G.131/1...

*Biñ selām ol şehleriñ ervāhına kim oldılar
Çār-rükn-i beyt-i şer‘iñ ey resül-i müste‘ân*

*Nār-ı düzağdan beni kırtar şefā‘at eyleyüp
Yā resülullah bi-ğaqğ-ı süre-i Nür u Duğān*

*Rüz-ı mağşer dest-gır ol bende-i üftādeñe
Şol zamān-kim qalbimde qalmaya táb ü tüvān*

*Umarım qapuñ Hüdāyi bendeñe ola maqām
Kim seniñ Aşğāb-ı Kehfe cennet olmışdır mekān*

Hz. Yūsuf ve Hz. Ya‘küb¹ : Dīvāna baktığımızda Hz. Yusuf’un Kur‘ân-ı Kerîm’deki kıssasından ve İsrailiyattan yola çıkarak bir çok hikayesine telmih yapıldığını görmekteyiz. Kuyuya atılması, Züleyha ile olan aşkı, babası Hz. Ya‘küb ile olan sevgisi, dillere destan olan güzelliği, Mısır’a yönetici olması gibi bir çok yönden ismi geçmektedir. Babası Hz. Ya‘küb ise özellikle oğlundan ayrıldığı için çektiği sıkıntılarla, “beyt’ül-hazen” ile anılır. Ayrıca Mısır, Züleyha, Ken‘ân gibi özel isimlerle birlikte zikredilirler.

*‘Āşık ol cān u dili kırtar kuyūd-ı dehrden
Buldı ‘izzet etdi Yūsuf ehl-i zindānı ħalāş* (G.72/6)

*Ya ‘küb taşlarla no’la dögse sinesin
Yūsuf-ı Mışırda kefe-i mizān elindedir* (G.27/4)

*Dehr Ya ‘kübınıñ açıldı yine göñli gözi
‘Arz-ı ħüsn etdi meger kim aña mäh-ı Kenān* (K.6/13)

¹ bkz. K.3/7, K.7/6, K.10/9, K.11/4, Mur. 5/2, Mur. 26/3, Mur.12/1, Mur. 27/3, G.26/6, G.55/7, G.147/5, G.177/1...

Hz. İsa¹ : Hz. İsa, özellikle ölüyü diriltme, hayat verme, göğe yükselmesi sebebiyle anılmaktadır. Özellikle sevgiliye nispet edilen dudakları ile hayat verme özelliği daha çok anılmıştır. Bazı beyitlerde, “âb-ı hayât” ile ilişkilendirilerek Hz. Hızır ile anılır. Bazı beyitlerde de peygamberimize ümmet olma isteği ile Hz. Musa ile birlikte ismi zikredilir. Hz. İsa'nın diğer bir özelliği de Allah tarafından göğe yükseltilmesidir. (Göğe yükseltildiğinde üstünde dünya nimeti olarak iğne bulunduğundan göğün dördüncü katından öteye geçememiştir.) Bu özelliğiyle de beyitlerde anılmıştır.

Cân virir mürdeye enfâs-ı Mesîh-la 'liî
Ḥaste diller demidir andan umarlarsa emi (G.223/4)

Kim ihtiyâr iderse maḳâm-ı tecerrüdi
'İsâ-yı zinde gibi refî'ü'l-mekân olur (G.46/5)

Zehr-âb-ı 'aşḳ-ı yâri içüp cândan al yuyıp
Ḥızr u Mesîha çeşme-i ḥayvâna ta'n ide (G.175/5)

Hz. Süleymân² : Dîvânda, hükümdarlığının sembolü olan yüzüğü ve karınca ile olan kıssası ile adı anılmıştır.

Almış eline ḥâtem-i cām-ı lebin 'adū
Ol dîvdir ki mühr-i Süleymân elindedir (G.26/5)

Ey Süleymân-ı zamân koy yeleyin yoliñda
Ḳanımlı toprağa ḳarınca felek mür gibi (G.224/4)

Hz. Nuh³ : Özellikle yaşadığı uzun ömürle anılmıştır.

¹ bkz. K.2/9, K.2/25, K.6/2, K.7/6, K.8/8, K.11/6, Mur. 5/2, Mur. 6/2, Mur. 29/2, Mur. 29/4, G.38/2, G.121/3, G.175/5, G.223/4, G.225/2

² bkz. K.10/44, K.12/9, G.175/3,

³ bkz. G.220/2

*Bula günden güne ya Rabb meh-i nev gibi kemâl
Hâzret-i Nüh gibi pîr ola ol tâze civân* (K.6/23)

Hz. Musâ¹ : Dîvânda; Allah ile Tûr dağında iken konuşması, Firavun ile kıssası, babası İmran, yed-i beyzâ mucizesi ile adı geçmektedir. Mirâc'ta, Hz. Muhammed'e ümmet olmak istemesi de telmih yoluyla bahsedilir.

*Tûr-ı Mûsâdan numûne Tûr-ı eşcâr-ı bahâr
Anda gül-nâr âteş "inni ene Allah"dan nişân* (K.2/8)

*Enbiyâdan saña Mûsâ ümmet olmak istedi
Didi Hakk 'İsâ naşîbi oldı ol devlet hemân* (K.2/25)

Hz. Âdem²: Beşerin babası olan Hz. Adem, dîvânda bin yıl yaşaması ve Hz. Havva ile zikredilir.

*Dilerim hâzret-i Âdem gibi biñ yıl yaşa ol
İsm-i â'zam hakkı ol aña ola hırz-ı amân* (K.6/22)

*Güneş mi şu'le viren bu revâk-ı aḫzardan
Ya nûr-ı tal'at-ı Âdem cebîn-i Havâdan* (K.7/4)

Hz. Eyyûb : Hz. Eyyûb, hastalığı dolayısıyla anılmaktadır.

*Gönül Eyyûb-veş efkâr idi kirmân-ı hicrândan
Bi-ḫamdullah o geldi derdimiz dermânımız geldi* (G.215/4)

Hz. İbrahim : Ka'be ile birlikte anıldığı gibi, beyitlerde ihâm-ı tenâsub yoluyla "Halîl" lakabıyla anılır.

¹ bkz. K.9/21, Mur. 29/2, Mur 29/3, Mur. 29/4, Mur. 29/5

² bkz. K.2/26, G.46/6

Ka'be-i kalbimi gel yıkma halilim şimdi
Bir zamân kendü eliñle yapılan hânedir o (G.174/2)

Hz. Hızır¹ : Özellikle âb-ı hayât ile anılan Hızır, darda kalanların yardımına yetişmesi, sevgilinin ayva tüyleri ve dudağı ile olan ilişkisi ile anılmıştır.

Hamdüllillah cân u dil buldı beķā-yı sermedi
Hzr-veş oldı naşibim çeşme-i hayvân-ı 'aşk (G.94/3)

Ķılmıř dudağıñ o haķ-ı sebz içre kut-ı cân
Āb-ı hayâtı ķālīb-ı Hzra iden revân (G.148/1)

c. Diğer Dinî Şahsiyetler : Hüdâyî Kadîm Dîvânında adı geçen diğer dinî şahsiyetler aşağıda örnek beyitlerle sıralanmıştır.

Hz. Ebu Bekir² : “Sıddık” olması ile anılır.

Hâzret-i Bū-Bekr-i 'Abdullah emîrû'l-müminîn
Şâh-ı hayl-ı şâdıķân şulţân-ı gerdün âsitân (K.2/36)

Hz. Ömer : Mü'minlerin emiri ve “Fâruk” lakabıyla anılır.

Hâzret-i Fârûķ emîrû'l-müminîn ya'ni 'Ömer
Maħrec-i çeşmân-ı kayser ħusrev-i ħitî-sitân (K.2/37)

Hz. Osmân³ : Dîvânda, “zi'n-nureyn” olması (yani Hz. Muhammed'in iki kızıyla evli olmasıyla) ve Kur'an-ı Kerîm'in ayetlerini bir araya toplamasıyla anılır.

Hâzret-i 'Osmân-ı zi'n-nüreyn emîrû'l-müminîn
Câmi'-i âyât-ı Ķur'ân ħâzin-i genc-i nihân (K2/38)

¹ bkz. K.8/8, K.10/15, K.11/6, Mur. 6/2, G.58/4, G.60/4, G.73/3, G.121/3, G.175/5, G.215/2,

² bkz. G.43/6

³ bkz. Mur. 2/2, Mur. 14/2

Hz. Ali¹ : (Haydar, Haydar-ı Kerrâr) Hz. Ali, beyitlerde çoğunlukla kahramanlığı, savaşçılığı ile anılmaktadır.

Hzret-i Haydar emîrû'l-müminîn ya 'ni 'Ali
Miše-zâr-ı fazla zât-ı pâkidir şîr-i jiyân (K.2/38)

İki dillu olanı yolında şâhım iki dil
Eyledi bir mârı yurtup Haydar-ı Kerrâr iki (G.221/3)

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin² : Özellikle Kerbelâ olayına telmihler yapılırken, isimlerin “h,s,n” kökünden gelmesinden dolayı güzellikle ilgili olarakta anılırlar.

Başını kesüp eyler uşak 'aşığı fi'l-hâl
Tiğın çeküp ol gamze-i fettânı Hüseyiniñ (G.109/5)

Hüsni Hasan ahlâkı 'Ali sîreti Ahmed
Ölsem yaraşur bende-yi pâ-mâli Hüseyiniñ (G.109/3)

Hz. Havvâ : Alnında taşıdığı Hz. Muhammed'in nübüvvet nuru ile anılır.

Güneş mi şu'le viren bu revâk-ı aHzardan
Ya nûr-ı tal'at-ı Âdem cebîn-i Havâdan (K.7/4)

Hz. Eyûb El-Ensârî : Hz. Muhammed'in sancaktarlığını yapma şerefine ulaşmış olan bu büyük sahabe, bu özelliğiyle anılmaktadır.

Cünd-i İslâmiñ odur devletile serdârı
Çâr-yâr ola aniñ yâri idüp Hağğ yâri
Himmet-i Hzret-i Eyûb ola sancağ-dârı
Ser-nigün eyleye varıp 'alem-i küffârı
Kapudân beg sefere oldı sa 'âdetle revân (Muh.3/2)

¹ bkz. Mur. 14/2, Mur. 14/2, G.45/5, G.109/3, G.221/3

² bkz. K.2/41, Mur. 17/1, Mur.25/3,

Hâlid Bin Velîd : İslâm'ın bu şanlı komutanı Hz. Muhammed'in başkomutanı olması dolayısıyla zikredilir.

Mihterin nesl-i Hâlid bin Velîd
Mîr-i leşker-keş resûl-i güzîn (K.9/18)

Kâbil : Hz. Âdem'in oğullarından olan Kâbil, dünya yüzüne ilk kanı döken kimsedir. Şâirimiz, Kâbil'i "kâtil" kelimesiyle birlikte kullanmaktadır. Kâbil sevgilinin gözü yanında ancak bir talebe olabilir.

Dem-i evvelde kâtil gerçi kim Kâbil idi cânâ
Göziñ cellâdı yanında o bir şâkird-i kâbildir (G.47/4)

Kanber ¹: Hz. Ali'nin sadık kölesi, şâirimizin Hz. Ali'ye bağlılığını anlatmak için kullandığı bir simgedir.

Yoğdurur mişli velâyetde bugün Haydar gibi
İşigiñde kara kulıyım anıñ Kanber gibi
Ŧavk-ı 'aşkıñ boynıma tağdım kalenderler gibi
Baş açuğ abdâlıyım cânıla Haydar bâliniñ (Mur. 7/3)

d. Kutsal Kitaplar : Dîvânda Kur'an'dan başka sadece Tevrat'ın adı geçmektedir.

Aña imâniyla Qur'anı idüp hem-dem hâş
Nür-ı İslâm ile kabri eveli rüşen kıl (K.3/52)

Benim ol hâfiz-ı gencine-i Qur'an-ı 'azîm
Pürdür esrâr-ı Hudâyıla bu kalb-i virân (K.4/22)

¹ bkz. Mur. 18/3

Rakıbiñle şan ahvāl-i ehibbā
Misāl-i kışsa-i Fir'avn u Mūsā
Meded Tevrāt haṭṭıñ haḳḳı cānā
Dil-i pejmürdemi gel eyle ihyā
Benim Mūsacığım İsā dehānım

(Mur. 29/2)

e. Âyet ve Hadisler : İktibas ve telmih yoluyla bazı ayet ve hadisler beyitlerde yeri geldiğince kullanılmıştır.

“fānzur ilā”¹

Virdi emr-i haḳḳıle her bir dıraḥtı gül-şeniñ
Âyet-i “fānzur ilā” āşār-ı raḥmetden nişān (K.2/2)

“kün fekān”²

Maḥzen-i genc-i ‘ulūm-ı evvelīn ü āḥirīn
‘Âlem-i ümmi laḳab dānā-yı sırr-ı “kün fekān” (K.2/18)

Âliñe evlādına yüz biñ şalat ile selām
Ḥazret-i Ḥaḳḳdan eyā maḳşūd-ı emr-i “kün fekān” (K.2/40)

“yevme yeḳūmu’l-ḥisāb”³

Emvāt-ı bî-şümār-ı çemen ḥaşr olup ḳamu
Virdi nişāne “yevme yeḳūmu’l-ḥisāb” dan (K.5/3)

“innî ene Allah”⁴

Ṭūr-ı Musadan numūne Ṭūr-ı eşcār-ı bahār
Anda gül-nār āteş “innî ene Allah” dan nişān (K.2/8)

¹ “Şimdi bak Allahın rahmeti asârına, Arzı ölümünden sonra nasıl diriliyor? Şübhe yok ki o her halde ölümlerin diriltir, daha da her şey'e kadirdir o.” (Rum Sûresi, 50. ayet)

² “Göklerin, Yerin mübdii, bir emri murad etti mi ona yalnız "ol!" der, oluverir.” (Bakara Sûresi, 117. ayet)

³ “Ey Rabbimiz, hesabın başa dikileceği (görüleceği) gün, beni, anamı, babamı ve bütün müminleri bağışla!” (İbrahim Sûresi, 41. ayet)

⁴ “Ateşin yanına gelince o mübarek bölgedeki vadinin sağ kıyısında bulunan ağaçtan şöyle seslenildi ona: "Ey Musa, haberin olsun Benim, Ben, Allah, alemlerin Rabbi!”(Kasas suresi 30. ayet)

“yeskûn min rahîk”¹

Ol cām-ı la ‘le yazmış eyā lebleri ‘ākîk
Yākût haṭṭūñ āyet-i “yeskûn min rahîk” (G.88/1)

“menne ve’s-selvā”²

Seng-i cevriñ kim yağar bu kalb-i hayrān üstine
“Menne ve’s-selvā” iner Mūsā-yı ‘İmrān üstine (G.191/1)

“men re’ānī”³

Mantıq-ı pākiñ hadîş-i “men re’ānī”dir seniñ
Olıcağ baħr-ı ma’āniden diliñ gevher-feşān (K.2/28)

f. Dinî Kavramlar : Dîvānda geçen dinî kavramların tamamı İslām diniyle ilgilidir. Yalnızca bir beyitte, “Yehuda, Nasara” kelimeleri kullanılmıştır. Bu terimlerden önemli gördüklerimiz birer örnekle sıralanacaktır.

Şeb-i kadr⁴ :

Şeb-i kadr irdi deyū cāmi’-i eflāki yine
Eyledi şem’-i kevākible müzeyyen Keyvān (K.6/6)

‘Iyd :

Pādişāhūñ gicesi kadr ola ve gündüzi ‘ıyd
Vire dünyāda ve ‘uqbāda murādın Yezdān (K.6/29)

¹ “Onlara mühürlenmiş halis bir içkiden sunulur” (Mutaffifin Sûresi, 25. ayet) (Elmalı Meâli)

² “Maamafih biz onları on iki sibtta, o kadar ümmetle ayırdık ve Musâya kavmi kendisinden su istediği vakit şöyle vahy ettik: “Vur asan ile taşa” o vakit ondan on iki göz akmağa başladı, nâsın her kısmı kendi su alacağı yeri belledi, bulutu da üzerlerine gölgelik çektik, kendilerine kudret helvasıyla bildürün da indirdik, ki size merzuk kıldığımız ni’metlerin temizlerinden yiyin diye, bununla beraber zulmü bize etmediler ve lâkin kendi nefislerine zulm ediyorlardı.” (A’raf Sûresi, 160. ayet) (Elmalı Meâli)

³ “Kim beni görürse” anlamına gelen bu kelime grubu, bir hadîs-i şeriften alınmadır. Hadîs-i şerifte; “Bir kişi rüyasında beni görmüşse, mutlaka beni görmüştür. Çünkü şeytan benim sûretime giremez.” (Kütüb-i Sitte, C.17, s.512, 513)

⁴ bkz. K.6/29

Mi'râc :

Kaşr-ı mi'râcın sen ol şulân-ı 'âli-şânısın
Olsa lâyıķ saña Cibrîl-i emîn peyk-i devrân (K.2/23)

Hârût¹ :

Heves-i çâh-ı zeķan eyleme kim Hârûtun
Fıkr kıl niçün olupdur yeri çâh-ı Bâbil (K.3/30)

Rıdvân² :

Gül-i nesrîn buhûsıyla semavât oldu
Reşk-i gül-zâr-ı irem ğayret-i bâĝ-ı Rıdvân (K.6/7)

Kirâmen Kâtibin :

Ruĥların divânını seyr etse ey şâh-ı güzîn
Kâtibini ide yüz taşın Kirâmen Kâtibin
Naķ-ı hüsn ü haţtına cânâ hezârân âferin
Şâh-ı Mahmûdım göñül tahtında şulânım benim (Mur.23/4)

Cebrâil³ : (Cibrîl, tâvus-ı sidre)

Kaşr-ı mi'râcın sen ol şulân-ı 'âli-şânısın
Olsa lâyıķ saña Cibrîl-i emîn peyk-i devrân (K.2/23)

¹ bkz. Mur. 29/4

² bkz. K.10/18

³ bkz. G.8/1

Ahret¹: (Maḥşer)

Rūz-ı maḥşer dest-gîr ol bende-i üftādeñe
Şol zamān-kim ḡalbimde ḡalmaya tāb ü tüvān (K.2/46)

Sûre-i Nûr ve Duhân :

Nār-ı düzaḡdan beni ḡurtar şefā'at eyleyüp
Yā resûlullah bi-ḡaḡḡ-ı Sûre-i Nûr u Duhān (K.2/47)

Cennet² : (baḡ-ı huld, irem, firdevs)

Yā ilāhi ḡül-sitān-ı cennetü'l-me'vā ḡaḡḡı
Kim bahārına anıñ irişmez āsīb-i hazān (K.2/49)

Aşḡāb-ı Kehf :

Umarım ḡapuñ Hüdāyî bendeñe ola maḡām
Kim seniñ Aşḡāb-ı Kehfe cennet olmuşdır mekān (K.2/48)

Secde Etmek :

Döküp eşkin ayaāḡuña düşer her Müşteri tal'at
Nitekim secde eyler Yūsufā şems ü ḡamer kevkeb (G.11/3)

Zemzem :

Ṭoluver āb-ı leḡāfetle çeh-i ḡabḡab-ı yār
'Ayn-ı zemzem bigi kim menzilidir sū-yı ḡarem (G.135/2)

¹ bkz. K.3/16

² bkz. K.2/51

Seb'ü'l-Mesânî :

Yed-i kudretle levh-i 'arızında
Yazılmış âyet-i seb'ü'l-mesânî (G.213/2)

Namaz :

Kıldım tapuña secdele olmadı kabülün
Döndüm aña kim geçmiye maqbüle namâzı (G.222/2)

2. TASAVVUF :

Hüdâyî-i Kadîm'in mesleği itibariyle dinî bir çevrenin içinde olması hasebiyle beyitlerinde de dinî kavramlara, duygulara ağırlık verdiğini, tasavvufa ilgi duyduğunu söylemek sanırız, yanlış olmaz. Dîvânına baktığımızda bunu rahatlıkla görebiliriz. Fakat mutasavvıf bir şâir olduğu da söylenemez. Ama tasavvufa karşı ilgisi vardır. Dîvân şâirlerinin bir çoğunda karşılaşacağımız bu tavır, şâirimizde de görülmektedir. Şâirin yazdığı bir kasideden Nakşibendî tarikatına yakın olduğu söylenebilir.

a. Tasavvûfî Şahsiyetler

Dîvânda tasavvûfî kimliğiyle karşımıza çıkan şahıslar, genelde Dîvân Edebiyatından tanıdığımız şahsiyetlerdir. Bu şahsiyetler genelde gazellerde, kıssaları vasıtasıyla karşımıza çıkmaktadır.

Hallâc-ı Mansûr ¹: Dîvânda özellikle asılması ile anılan bu meşhur mutasavvıf, "ber-dâr, zülf" kelimeleri ile birlikte anılmaktadır.

Cezbe-i 'aşk idi Manşûrî çeken ey zâhid
Yoksa Hâkķ söyleyecek bir kişi ber-dâr olmaz (G.54/3)

¹ bkz. G. 6/4, G.40/1, G.53/4, G.94/5, G.148/4

Seyyîd Nesimî : Derisi yüzülerek idam edilen Nesimî, yine “zülî” kelimesi ile birlikte anılmaktadır.

Nesîm-i nâfe-i zülfinden açmazım bir sır
Nesîmi gibi ser-â-pâ yüzerlerise derim (G.140/3)

Hakîm Efendi : Nakşibendi şeyhlerinden olan Hakîm Efendi için dîvânda bir de kaside yazılmıştır.

Hâdi-i tarîk-i nakş-bendî
Ûutbu 'ş-şulehâ Hakîm Efendi (K.11/5)

b. Tarîkatlar

Tarîkat kelimesini ; “Hakk’a ermek için tutulan, birtakım kuralları ve âyinleri bulunan yol¹” anlamıyla kullandığımızı, bu tanımın dışında kalan anlayışların konumuzun dışında olduğunu hatırlatmak istiyoruz.

Dîvânımızda geçen tek tarikat ismi “nakş-bendî” tarikatının ismidir.

Nakşibendî : Şeyh Muhammed Bahaüddin Nakşibend’in kurduğu zühde, mürâkabeye ve hafî zikre dayanan tarikattır. Şâir, bu tarikatın şeyhlerinden Hakîm Efendi için bir de kaside yazmıştır.²

Hâdi-i tarîk-i nakş-bendî
Ûutbu 'ş-şulehâ Hakîm Efendi (K.11/5)

c. Tasavvûf Terimleri

Dîvân Edebiyatında sıkça kullanılan bazı tasavvuf terimlerini Hüdâyi Dîvânında görmek mümkündür. Tasavvuf terimlerini belirlerken ölçümüz Prof. Dr. Süleyman Uludağ’ın “Tasavvuf Terimleri Sözlüğü” olmuştur. Bu terimleri elimizden geldiğince beyitteki anlamlarıyla açıklamaya çalıştık.

¹ ULUDAĞ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yay., İstanbul, 1996

² bkz. Kaside-11(Der-Midhat-I Hzret-I Hakîm Efendi Qaddese Sırrahü'l-'Azîz)

Mâ-sivâ : “Allah’dan başka her şey”¹ anlamına gelen bu kelime, şâirin ârif olma yolunda attığı ilk adımlardan biridir. Gönlünü, dünyadan ve ona ait her şeyden temizlemek sûretiyle sevgiliye kavuşma yolunda önemli bir adım atmaktadır. Bunun için tekke de bir hücrede aşk şarabını içmektedir.

*Mâ-sivâdan dili yu yârla vuşlat-ı ‘ayn iç
‘Ârif olan içecek hücre-i tenhâlar içer* (G.37/4)

Hayrân : Hayran, “esrar sarhoşu” anlamına gelir. Tasavvufta ise, fenâfillah’a ulaşmak için geçilen makamlardan hayret makamını aşanlara “hayrân” denir. Allah’ın güzelliği karşısında esrar içmişcesine kendinden geçmektir. Allah’ın gönüle tecelli etmesiyle sâlik, kendinden geçer ki, bu tasavvufta “Hayret” makamıdır. Tabii sâliğin bu duruma gelmesi için önce “mest” olması, yani aşkın bütün varlığına hâkim olması gerekmektedir. Bu açıdan hayrân olmak, mest olmanın bir üst aşamasıdır.

*Bu Hüdâyî gâh güyâ gâh hâmüş olduğu
Bu ki çeşmiñ yâdına geh mest ü geh hayrândır* (G.44/5)

Sâlik : Dîvânda bu kelime “tarikat ehli” anlamında kullanılmıştır. Şâir, “Kim mürşîdin yolunda, dergahında sâlik olursa, Allah ona dost olur” demektedir. Yani Allah’ın muhabbetini kazanmanın yolu dergahtan geçmektedir.

*Her kim olursa sâlik-i dergâh-ı şâh-ı ‘aşk
Yek-rân himmetine Hudâ hem-‘inân olur* (G.46/4)

Tabii ki aşk yolu çilelidir. Bu yola giren sâlik, türlü zorluklarla karşılaşır. Tıpkı Hallâc-ı Mansûr gibi. Sâlik bu yolda onu kendine örnek almaktadır.

*Reh-i dârü’l-vişâl oldı resen Hallâc-ı Manşûra
Dilâ ger sâlik iseñ saña zûlf-i dil-rübâ yegdir* (G.53/4)

¹ a.g.e, s.235

Tevâzu : İnsanın kibirden, gururdan uzaklaşıp Allah'a kul olması. "Hak karşısında eğilmek, hakkı kabullenmek"¹ anlamına gelen bu kavram, insanın nefsiyle ilgilidir. İnsan nefsi eğer terbiye edilmezse kibirli olur. Şâir, topraktan yaratılan insanın bunun bilincine vararak Allah'a kul olması gerektiğini ifade etmektedir. Böyle olursa aynı Hz. Adem gibi melekler ona secde edecektir. Bu beytin anlamca devamı olan (merhun beyit) beyitte de kibirli olunursa şeytan gibi Allah'ın katından kovulacağı belirtilmiştir.

*Âdem tevâzu' eylese hâki nijâd iken
Mescūd-ı kudsiyân-ı felek âşiyân olur* (G.46/6)

*Kibr eyleyen mu'allim-i rûhâniyân iken
Merdūd-ı hazret-i melek-i müste'ân olur* (G.46/7)

Zinde ve Tecerrüd: Zinde; "Kendisini dünyaya bağlayan bağlardan kopararak irâdi olarak ölmesidir."² Yani "ölmeden önce ölünüz" sözüne mazhar olandır. Bu kişilerin nefisleri ölmüştür, ama kalpleri diridir. Tasavvuftaki anlayışla "Hayat ölümdedir." Tabî ki bu makama gelebilmek için önce kendini her türlü şeyden vazgeçirmesi ve Allah'a yönelmesi gerekmektedir. Bu da "tecerrüd" ile olur. Şâir, Hz. İsâ'nın göğün dördüncü katına çekilmesine telmih yaparak onun gibi olmak istiyorsan kendini dünyalık her şeyden soyutlamalısın, demek istiyor. Ancak bilindiği gibi Hz. İsâ göğe çekilirken yanında dünya malı olarak bir tas, bir tarak ve bir iğne varmış. Göğe çekilirken yanında iğne bulununca dördüncü kattan ileri geçememiştir.

*Kim ihtiyâr iderse maqâm-ı tecerrüdi
'İsâ-yı zinde gibi refi'ü'l-mekân olur* (G.46/5)

Câm : Bu kelime Dîvânda çoğu zaman içki kadehi anlamında kullanılmıştır. Tasavvûfi anlamda kullanıldığında sâliğin gönlüdür. Sevgilinin ağzı lutûf kaynağıdır ve aşk şarabı ordan içilir.

¹ a.g.e, s. 350

² a.g.e, s. 386

*Cāmîñ üstine nedir düşdügi âvâreleriñ
Dehen-i yâr gibi menba‘-ı elîf mıdır* (G.48/3)

Vuslât : Sâliğin tek bir amacı vardır. Sevgiliye yani Allah’a kavuşmak, seyr ü sülûku tamamlamak. Bunun için gerekirse canını verecektir.

*Nağd-i cân virsem eyâ h ‘âce ne gam vuşlat için
Mâl kim yerine şarf olına isrâf mıdır* (G.48/4)

Tarîk : Tasavvufta “bir velinin Allah’a ulaşması için tuttuğu yol”¹ anlamına gelir. Doğru yolda gitme isteyen sâlik; hidâyetin, kurtuluşun ancak aşk yoluna girmekten geçtiğini, bunun için de çalışmak gerektiğini söylemektedir. Bu uzun ve meşakkatli yolu da sırat köprüsünden geçmeye benzetmektedir.

*Hün etme müstakîm iseñ ey dil şırağdan
Sa‘y it tarîk-i ‘aşka ki rāh-ı hüdā budur* (G.52/6)

Mecâzî Aşk ve Hakikat : Mecâzi aşk, insanın, insanı ve diğer yaratıkları sevmesidir. Tasavvufta bir aşamadır. Bu aşktan ilahi aşka geçilebilir. Yani gerçek aşka. Şâir , beşeri aşkın bırakıp gerçek aşka yönelmek için çalıştığını söylüyor. Tasavvuf yoluna girdiğini, gönlünü Allah’a yönelttiğini belirtiyor.

*Geçüp ‘aşk-ı mecâziden haķîkat kūyına sa‘y it
Hüdāyî hasteye elbette tebdîl-i hevā yegdir* (G.53/5)

Cezbe : Hallâc-ı Mansûr bir cezbe anında “Ene’l-Hakk” diyince, söylediği sözün zâhiren suç olduğuna hükmedilip öldürüldü. Fakat bu sözü söylerken Mansûr cezbe anındaydı. Cezbeli kişi kendinden geçmiştir. Bu yüzden sorumlu ve yükümlü değildir. Onu bu hale getiren de cezbesidir.

¹ DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara, 1993

Cezbe-i 'aşk idi Mañşûrı çeken ey zâhid

Yoksa Haqq söyleyecek bir kişi ber-dâr olmaz (G.54/3)

Meşrep : Tasavvufta bir hayat tarzı, bir duyuş ve tutum biçimidir. Sâlik olanların kendine özgü davranış ve fikirleri vardır. Dünyaya ve insanlara daha farklı bakarlar. Onların meşrebini bu anlayış oluşturur. Derviş meşrep veya rind meşrep gibi.

Biz rāh-rev-i kūy-ı muğān-ı dūrd-keşānız

Hem mezheb ü hem meşreb-i rindān-ı cihānız (G.55/1)

Fenâ : Bu âlem geçicidir. Tıpkı ateş böceğinin bir yanıp bir sönmesi gibi, insan da bir an vardır bir an da yoktur.

Şeb-tāb mişāliz bu şebān-gāh-ı fenāda

Bir demde ki peydā isek ol demde nihānız (G.55/6)

Süflî âlem : Yaşadığımız dünya maddeler âlemdir. Bir de ulvi âlem (melekût) vardır ki, onu dünyaya bağlı olan gönüller göremez. Bu dünya insanlara yurt, mesken değildir. Asıl yurt diğer âlemedir.

Merd-i āzāda gül-istān-ı cihān bāğ olmaz

Cāy-ı süflide hümā menzil ü me'vā tutmaz (G.56/2)

"Mûtû kable en te-mût" : Tasavvufta meşhur bir hadis olan bu söz, "ölmeden önce ölünüz" anlamına gelmektedir. Bu söz belki de tasavvuf erbâbının tek düstûrudur. Dünyayla ilgisini kesmek, nefsi öldürmek ilkesine dayanır. Şâir de bu hadise uygun olarak nefsinin aşk yolunda öldürdüğünü söylemektedir.

Eyledik fānî reh-i 'aşkıñda cism-i hākimiz

Ölmeden öldük bizim yoğdur ecelden bākimiz (G.61/1)

Dîvâne, Âkıl : Âşık, aşkından dîvâne olmuştur. Bu yüzden de âkıl olmuştur. Yani dünyevî arzuların tuzağına düşmemektedir. Böylece akıllıca davranmıştır.

*Terk etdik ise 'aklı uyup 'aşka Hüdâyî
Dîvâne miyiz 'âkıl u ferzâneleriz biz (G.67/5)*

Cemâl : Hakîkî sevgilinin yani Allah'ın kemalleri âşğın gönlüne tecelli etmesi, âşık için cennetten daha yeğdir. Tıpkı Yûnus Emre'nin "Bana seni gerek seni" mısralarındaki anlayış gibi.

*Variken seyr-i tecellâ-yı cemâl-i cânân
'Akıllı yokdur heves-i bâğ-ı cinân eyleyenîñ (G.97/4)*

Fenâfillah : Kul, kendi iradesini yok ederek Allah'ın iradesinde fâni olması durumunda dünyanın hiçbir sıkıntısını, cefâsını umursamadığı bir gerçektir.

*Aferîñ ol merd-i 'uryân-ı fenâfillaha kim
Çekmedi dâmân u cîb u âstîniñ minnetin (G.143/4)*

Tecelli : Eğer aşk ateşi gönülde yanarsa, o gönül Tûr dağı gibi olur. Allah, sâlikin gönlüne o zaman tecelli edecektir.

*Ey Hüdâyî yana başında eger âteş-i 'aşk
Mazhar-ı nûr-ı tecellî olasın Tûr gibi (G.224/5)*

Şerî'at ve Hakikat : "Hakikat, ilm-i tasavvuf, şerî'at, ilm-i fıkihtır."¹ Bu iki kavram birbirinden ayrılmaz. Tasavvûfî inanışa göre "şerî'at bir ağaç ise meyvesi tasavvûftur, yani hakikattir."

*Hem baħr-i şerî'at ü ħakîķat
Hem 'ayn-ı evfâ vü ebr-i rahmet (K.11/15)*

¹ a.g.e, s. 152

3. ŞAHISLAR

Bu bölümde Dîvânda adı geçen bütün şahıslar zikredilecektir. Dîvânda adlarının geçtiği beyitlere örnekler verilecektir. Bu şahısların isminin geçtiği beyitlerle ilgili olarak “Sistematik Metin İndeksi” bölümünden yararlanılabilir.

a. Tarihi Şahsiyetler :

Bu bölümde hükümdar, vezir, şeyhülislam, kadı gibi devlet adamlarından söz edilecektir. Özellikle kasîdelerde tarihi şahsiyetlerden ve devlet adamlarından bahsedilmektedir.

Emevî Hükümdar ve Devlet Adamları :

Bu dönemden isim olarak Yezîd’in ismi geçmektedir. Yezîd’in Kerbelâ olayındaki rolünden dolayı beyitlerde lanetlendiği ve beddua edildiği görülecektir. Yezîd, bazen de düşmana, rakîbe benzetilir.

*Geldi bir niçe bed-ahter ya'ni kim kavm-i Yezîd
Hasf u kesf için o mihr ü mâhı etdiler girân* (K.2/42)

*La'netler ide cânıla ağıyar-ı Yezîde
Her kim ki olur 'âşık-ı abdâlı Hüseyniñ* (G.109/6)

*Hudâdan dilerim cevriñ gibi mihriñ mezîd olsun
Yolîna cānu başı virmeyen cānâ Yezîd olsun
Hüdâyi bendeñ öldür tiğ-i gamzeñle şehîd olsun
Benim garâ Hüseynim nūr-ı 'aynım ruhları alım* (Mur.16/3)

Osmanlı Padişahları :

Hüdâyî-i Kadîm, hayattayken gördüğü iki padişaha kasîde yazarak isimlerini zikretmiştir.

Zıll-ı haqq hazret-i Süleymân Hân

Câmi'-üş-şer'-i hâfız-ul-islâm (K.1/5)

Şeh Süleymân yine ol zübde-i âl-i Oşmân

Eyledi 'âleme ser-çeşme-i luţfini revân (K.4/1)

Mîr-i mirân şeh-i Süleymân Hân

Şemsi-i bedr-i burc-ı devlet-i dîn (K.9/19)

Eyâ Sultân Selîm bin Süleymân

Çerâğ-ı dîn-i evlâd-ı Oşmân (K.12/1)

Haşre dek sürsün murâdım bu merâm-ı saltanat

Mâlik-i mülk-i Süleymân Hazret-i Sultân Selîm (Mur. 24/2)

Şâh-ı yegâne hazret-i Sultân Selîm Hân

Yegdir kimine bendesi Efrâsiyâbdan (K.5/13)

Didiler şâh Selîm bin Süleymâna bugün

Bir oğul virdi o Vehhâb u Kerîm u Mennân (K.6/15)

Osmanlı Devlet Adamları :

Dîvânda adı geçen dönemin devlet adamlarıyla ilgili beyitleri örnekleriyle vereceğiz.

Piyâle Paşa¹ : Hırvât asıllı olan Piyâle Paşa Enderûn'da yetişmiş, 961 yılında Kaptân-ı Deryâ olmuş, beylerbeyi pâyesi verilmiştir. Sâkız adasını feth eden bu devlet adamı 974 yılında “vezîr-i sâlis” olarak “donanmâ-yı Hümâyun”a başkomutan olarak atanmıştır. 979 yılında “vezîr-i sâni” oldu. 985 yılında ise vefat etti. Hüdâyî bu değerli devlet adamına Dîvânında yer vermiş, ona bir kasîde ithâf etmiştir.

Yağūd yazıldı bu tâk-ı sipihre bir şemse
Fürûğ-ı mihr-i cemâl-i Piyâle Pâşâdan (K.7/7)

Şemsi Paşa² : Enderûn'da yetişmiş olan Şemsi Paşa kaynaklarda “Şemsi Ahmed Paşa” olarak geçmektedir. II. Selim zamanında Bölük ağası ve Sipâhiler ağası olarak görev yapmıştır. 958 yılında Şam beylerbeyi olan Şemsi Paşa daha sonraki yıllarda Anadolu ve Rumeli beylerbeyi oldu. 988 yılında vefat etti. Üsküdar'da kendi adıyla yaptırdığı “Şemsi Paşa Kasrı”nı III. Murâd'a hediye eden paşa, bunun yanında câmi ve medrese de yaptırmıştır. Mezarı medresenin bahçesinde. Şâirimiz Şemsi Pâşâ'ya da kasîdelerine yer vermiştir.

Nażar-ı luğ idüp didi kim ola
Rûm iline vezîr-i mihr-âyin (K.9/13)

Cümleden ihtiyâr idüp Şemsi
Didi anıñdurur bu şadr-i güzîn (K.9/14)

Şems oldıķca şâh nağ'-ı felek
Aña encüm piyâde vü ferzîn (K.9/36)

Didi bendeñ Hüdâyi târihin
Mîr-i mîrân pâdişâh-ı zemîn (K.9/33)

İhvân Muştafa Çelebi: Dîvânda ismi geçen bu zatın Hüdâyî'nin dostu olduğu anlaşılıyor. Hüdâyî, arkadaşına manzûm bir mektup yazmıştır.

¹ Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî, Cilt-2, s.41, 'Âmire Matbaası, İstanbul

² Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî, Cilt-3, s.180, 'Âmire Matbaası, İstanbul

Nicedir hoşmıdır şafâda mıdır
Tab'-ı şâfî ü kalb-i âyine-fâm (K.13/4)

Dâr-ı firkatde hâl-i bende-i zâr
Luţf idüp olunursa istifhâm (K.13/6)

Kerîm Efendi : Dîvândaki kasîdeden seyyîd olduğu anlaşılan Kerîm Efendi için Hüdâyî bir kasîde yazmıştır.

Ey ma'den-i sa'âdet ü ey rahmet-i rahîm
Nâmiñ gibi vücûd-ı şerîfiñ daği kerîm (K.8/1)

Rûy-ı cemîliñ üzere hatt-ı müşg-bârdan
Bâğ-ı siyâdet içre reyâhin-i hoş-nesîm (K.8/9)

Âl-i Muhammed oldığıña bu yeter delîl
Şem'-i ruhiñdurur gül-i hamrâ gibi besîm (K.8/10)

b. Mitolojik ve Efsanevî Şahsiyetler : Bu bölümde adı geçen şahsiyetlerin büyük bir bölümü hayatlarıyla efsanevî bir kimliğe sahip olmuş kişilerdir. Birinci bölümde, büyük çoğunluğu İran mitolojisinden olan bu şahıslarla ilgili beyitler aşağıda verilmiştir.

İkinci bölümde ise, halk arasında daha çok bilinen hikaye kahramanlarına değineceğiz.

Mitolojik Şahsiyetler

Hüdâyî Kadîm Divânında adı geçen bu şahsiyetlerin tamamı İran mitolojisinde ismi geçen kişilerdir.

İskender ¹: Özellikle fethettiği ülkelerin genişliği, Hızır ile olan seyahati ve meşhur “âyine-i âlem-nüma” ile ismi zikredilir.

Tā ki İskender-i evrengine eyvān sipihr
Żulmet içre ola cüyende-i āb-ı hayvān (K.6/28)

Şimdi görür gözi tutar elisin saña felek
Şundi āyine-i İskenderile cām-ı Cemi (G.223/2)

Cem ²: Şarabın mucidi olarak bilinen Cem, bu özelliği ile beyitlerde anılır.

Şimdi görür gözi tutar elisin saña felek
Şundi āyine-i İskenderile cām-ı Cemi (G.223/2)

Eger Cem görse kadr u i'tibārūñ
Olurdu meclisiñde cür'a-ħārīñ (K.12/7)

Dahhāk : Burhân-ı Kâtı'da, Dahhak'ın omuzlarında yılanbaşı şeklinde ur olduğu (şeytanın tükürüğünden dolayı), bunların acısına dayanamayıp, yine şeytanın tavsiyesiyle, urların üzerine her gün iki insan beyni sürdüğü söylenir. Bir gün Gâve adında birinin de oğlunu öldürür. Buna dayanamayan Gâve belindeki önlüğü bir sırtığa bağlar ve isyan eder. İsyân sonucu da Dahhāk'ı öldürür. İşte İran mitolojisinde bu şekilde geçen Dahhak, dîvânda bir beyitle anılmaktadır.

Gül-i baħtıñ revâdır bu çemende
İderse devlet-i Dahhâke ħande (K.12/8)

Efrâsiyâb ve Hüsrev : Dünyanın faniliğini anlatmak için iki büyük hükümdar dîvânda örnek verilmiştir.

¹ bkz. K.5/18, Mur. 5/4

² bkz. G.85/3

*Gel 'ibret al bu seyr-i sarāy-ı harābdan
 Kalmışdır anca Hüsrev ü Efrāsiyābdan* (G.170/1)

Dârâ: Hüdâyî, sevgilisine güzelliğine güvenip kendisine cefa etmemesini istiyor. İskender ile Dârâ'nın şanın, gösterişinin yıkılıp gittiğini örnek göstererek, güzelliğinin de bir gün sonunun böyle olacağını söylüyor. Dârâ, beyitte şanın, büyüklüğün, devletin sembolüdür.

*Mülke hüsne tayanup etme Hüdāyîye cefā
 N'oldı dārātı gör İskender ile Dārānū* (G.106/5)

İsfendiyâr¹ : Rüstem ile yaptığı savaşta yenilmesinden dolayı dîvânda ismi geçmektedir.

*Verdi nişâne al varaklarla şahın-ı bāğ
 Cāy-ı neberd-i Rüstem u İsfendiyārdan* (G.165/2)

Hikâye Kahramanları : Daha çok mesnevîlerde ismi geçen Leyla ile Mecnûn, Ferhâd ile Şirin, Vâmık ile Azra gibi kahramanlar aşk, aşık ve ma'sûk üçgeninde ismi zikredilen kahramanlardır.

Leylâ ve Mecnûn² : Aşk denilince akla gelen ilk âşıklar herhalde Leylâ ve Mecnûn olurdu. Şâirimizde dîvânında sık sık bu iki ismi zikreder. Hüdâyî, özellikle Mecnûn'un dîvâneliği üzerinde durmaktadır. Onun gerçekte akıllı olduğunu söyler. Leylâ'dan bahsederken, Mecnûn'u (Kays) çöllere düşürmesinden de bahsetmektedir.

*Kaysa Mecnûn dimeñüz 'âkıll u ferzânedir o
 Kim ki bu silsileden olmya dîvânedir o* (G.174/1)

*Keremiñcün Kays 'uryân oldı Leylâ koyynına
 Rüzgâr o nâ-murâdı şaldı şahrâ koyynına* (G.186/1)

¹ bkz. G.164/8

² bkz. K.3/27, Mur. 10/2, Matla 8, G.35/5, G.62/1, G.213/1, G.218/1

Ferhâd ile Şîrîn ¹: Ferhâd, dîvânda genelde “tîşe, bî-sütûn” ile birlikte anılır. Şîrîn’in aşkına dağları delmesi ve havaya attığı balyozun başına düşüp ölmesi zikredilir. Şîrîn ise tevriyeli olarak bazen sevgilinin dudağıyla, bazen de Ferhâd’ın aşkı olarak anılmaktadır.

Hüsrevâ sînemde şan yer yer elifler dâğlar
Bî-sütûn üstinde zaḥm-ı tîşe-i Ferhâd-ı ‘aşk (G.87/5)

Şîrîn lebiñ gamıyla ki Ferhâd-veş olam
Cennetde cāy ola leb-i cūy-ı lebin bañā (G. 5/2)

Vâmık ile Azrâ : Şâirimiz kıymetinin bilinmediğinden yakınmaktadır. Sevgiliye seslenerek “Senin güzelliğinin dillere destan olmasını sağlayan, benim aşkımdır. Nasıl ki Vâmık olmasa, Azrâ’yı kimse tanımazdı.” demektedir. Bu söyleyiş bize Aşık Veysel’i de hatırlatmaktadır. “Güzelliğın on para etmezdi / Bu bendeki aşk olmasa idi” mısralarını hatırlatan bir söyleyişe, şâirimizde de rastlamaktayız.

‘Aşıkdır eyleyen seni ḥüsniyle dāsītān
‘Azrāyı kim bilürdü eger Vâmık olmasa (G.183/5)

c. Sanat, Düşünce ve Bilim Adamları

Bu bölümde dîvânda adı geçen sanatkar, bilim ve düşünce adamlarından bahsedilecektir. Bu şahsiyetleri şâirimiz genelde tanınan ve bilinen yönleriyle beyitlerine konu edinmiştir.

Sanatkâr Şahsiyetler

Bu bölümdeki şâirler arasında Türk şâir yoktur. Fars Edebiyatının ünlü isimlerinin olduğu beyitler örneklerle verilecektir.

¹ bkz. Matla 6, Matla 8, G.34/4, G.35/5, G.84/2

Şâirler

Sa'dî, Züheyr, Selmân : Hüdâyî, Sultan Süleymân'ı överken onu İran şâirlerinden üstün tutar.

*Hüsrevâ irdi kemâle kelimât-ı hüsnüñ
İremez pâyene Sa'dî vü Züheyr ü Selmân* (K.4/16)

Huşeng : İranlı kahraman şeh-nâmesi ile anılır.

*Kıssa-ı hüsn ü behânîñ germ olup hengâmesi
Oldı divânîñ cihânîñ 'âkı u 'allâmesi
Oğunur dillerde şimdi Huşengiñ şeh-nâmesi
Şâh Maḥmūdım göñül taḥtında sulḫânım benim* (Mur. 22/3)

Firdevs-i Tûsî : İrân'ın millî destanı “Şeh-nâme”yi yazan Acem şâirini, Hüdâyî, Hz. Muhammed'i meddahı (övücüsü) olarak göstermektedir.

*Cilveñi gördi Hüdâyî sidre-i ḫāvus gibi
Yire çaldı 'arz u 'ârın nâm u nâmûsı gibi
Oldı meddâḫıñ seniñ Firdevs-i Tûsî gibi
Şâh Maḥmūdım göñül taḥtında sulḫânım benim* (Mur.22/5)

Diğer Sanatkârlar

Mânî¹ : “Erjeng” adlı tasvir kitabıyla bilinen ünlü nakkaş ve ressam Mânî, dîvânda, klasik edebiyatımızdaki özellikleriyle anılmaktadır.

*Olmaz ḫaḫ-ı yakūt lebiñ gibi şafâ-baḫş
Taşvîr yazarsa no'la cân virmeze Mânî* (G.202/2)

¹ Mur.8/1

Bilim ve Düşünce Adamları

Hucend : Hikmet sahibi Hucend, şâirin şiirini överken kullandığı bir şahsiyettir.

*Nazmım kemâl-i sözile tûmârı şî'rimiñ
Lâyıktır ola türbe-i pîr-i Hucende şem ' (G.77/7)*

Lokmân : Ölüme bile çare bulduğu söylenen ünlü hekim, gönül derdine devâ olması açısından sevgilinin dudağına benzetilir. Ayrıca şâirimizin gizli derdine yani aşk hastalığına derman olması istenmektedir.

*Ey ruhı bâğ-ı leâfetde gül-i handânım
Tutdı bülbül gibi dünyâ yüzini efgânım
Az kalıpdır çıka burc-ı bedenimden cânım
Ey lebi derd-i dile hikmetle Lokmânım
Şerbet-i vaşlıñ ile eyle benim dermânım
Düşmesün boynıña hecriñle ölürsem kanım (Müs.1/1)*

*Bir saķâmet hâşıl etmişdir ki kalb-i müstaķım
Gelse Lokmân aña dermânıçün olurdu saķım
Kendü luftından 'ilâc ide meger kim ol heķim
Kimse bilmez dilde bir derd-i nihânım var benim (Mur.20/4)*

Diğer Şahsiyetler :

Nu'mân : Bir gezinti esnasında birçok gelincik çiçeği görmüş ve bunların korunmasını ve koparılmamasını istemiştir. Bu cihetle "lale-i Nu'mân" adıyla bir gelincik çiçeği ortaya çıkmıştır. Dîvânda da lale ile birlikte anılmaktadır. Lalenin, kaseye benzerliğinden yola çıkarak kullanılmıştır.

*Gel şahn-ı bâğa nüş idelim kâse kâse mey
Zeyn oldı rāga lāle-i Nu'mân tabaķ tabaķ (G.88/5)*

4. CEMİYET VE KÜLTÜR

Hangi dönemde yaşarsa yaşasın bir şâirin içinde yaşadığı toplumun inançlarından, kültüründen etkilenmemesi düşünülemez. Tarih ve coğrafyanın getirdiği yaşayışlar ve inanışlar zamanla kültürü oluşturur. Tabii kültürün içinde önemli bir yeri de sanat, dolayısıyla bizim inceleme alanımıza giren edebiyat tutmaktadır. Şâirimiz de yaşadığı toplumdaki etkilenmiş, o dönemki toplumun geleneklerine, yaşayış ve inanışlarına, deyimlerine, atasözlerine ya doğrudan ya da dolaylı yollarla gönderme yapmıştır. Bunu hemen hemen tüm Dîvân şâirlerinde görmekteyiz. Sanırım bu gerçek, Dîvân Edebiyatının halktan ve sosyal hayattan uzak olduğunu söyleyenlerin tezini de çürütecektir.

Yalnız şunu da belirtmeliyiz ki; o dönemki yaşantıya ait unsurları incelerken “muhteva incelemesi”nin makul sınırları içinde kalınacaktır. Amacımız, o dönemin yaşantısına, sosyolojik bir yaklaşım değildir. Biz beyitlerdeki o dönemin toplum hayatına işaret eden kavramları tespit edip, beyitler üzerinde göstermeyi amaçlıyoruz.

a. Kavimler, Ülkeler, Şehirler, Coğrafyalar

Kavimler

Hindû¹ : Hindû, klasik edebiyatta sevgilinin rengi siyah olan güzellik unsurları ile kullanılmıştır. “Ben, zülf” gibi. Bu benzerlikte Hindlilerin tenlerinin esmer olmasından kaynaklanmaktadır. Şâirimiz de bu ilgiden yola çıkarak beytinde kullandığı bu kavramı, Ferhâr kelimesiyle birlikte anıyor. Ferhar; “Türkistan’da Hitâ ve Kaşgar arasındaki bir şehirdir ki halkı hüsn ü sabâhat ile meşhûrdur. Ve bir puthane adıdır.”²

Sen büt-i Ferhârsın ol kâfir-i Hindû gibi

Pâyiñe yüzler sürüp eyler saña ağrâz-ı zülf (G.80/4)

¹ bkz. Mur. 8/5, G.99/4, G.135/1

² ONAY, Ahmet Talat, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ Yay., 2000

Tâtâr : “Türklerden bir şubedir. Edebiyatımızda akıncı, çapulcu, zâlim, ve postacı yerinde kullanılmıştır.”¹ Dîvânda da, sevgilinin gözü, Tâtârların yağmacı özelliğine benzetilmiştir. Sevgilinin gözü aşğın gönül hanesini talan etmiştir.

Çeşmiñ dil u cân-ı hânesi eyledi tâlân

Vây ol eve kim anı konuğ idene Tâtâr

(G.39/4)

Fireng : Avrupa’daki milletlerin genel adı kullanılan bu tâbir, dîvânda da kaptân-ı deryâyı överken korkup kaçan kâfir toplumunu temsil etmektedir.

Kâfir anîla eger kim geluben eyleye ceng

Çok tarâka koparır başlar yine top u tûfeng

Her gemi ağzın açar bahrde manend-i neheng

Gözlesün kaçmağa mülk-i ‘ademi şâh-ı Fireng

Çapudân beg sefere oldı sa ‘âdetle revân

(Muh.3/4)

Ülkeler ve Şehirler

Çin ²: Klasik edebiyatta sevgilinin saçının kokusu genelde miske benzetilir. Miskin elde edildiği yerlerden biri de Çin’dir. Kelimenin cins anlamı da “kıvrım, büküm” olması saç ile ilişkilendirilmesi daha da kuvvetlendirmektedir. Dîvânda da şâir, sevgilinin saçının misk gibi kokmasını ve güzellerini anmaktadır.

Ey h ‘âce müşg-i Çini ço zülfi nesîmin al

Bâğ-ı cihânda kesb idecek bir hevâ budur

(G.52/3)

Teşrif iderse bende-i şâh-ı yegânemiz

Reşk-i nigâr-ı hâne-i Çin ola hânemiz

(G.66/1)

¹ a.g.e, s.434

² bkz. K.9/8, Mur. 8/5, G.169/1, G.199/4, G.217/4

Hindistân¹: Zuhâl yıldızının etkisinde olan bu ülke, klasik edebiyatta halkının siyah olması ve fil ile birlikte anılır. Dîvânda da sevgilinin saçı ile birlikte anılır. Hatta diğer milletleri de sevgilinin saçının güzelliğine şahit tutar.

*Mâyil şikenc-i zülfiñe hûbân-ı Hind u Çîn
 Qâbil hadîş-i hûsniñe Türkân-ı Rûm u Rey* (G.217/4)

Hıtâ²: Misk ve miskin elde edildiği ceylan bilindiği gibi Hıta (Hoten) memleketinde bulunur.

*H'ân-ı du'ânî her ki tenāvül ide şem'ân
 Misk-i Hıtâ gibi nefesi ola pür-şemîm* (K.8/14)

Rûm³: Sözlüklerde “Romalı, Arap ilinde başka ilden olan kimse, Anadolu, Osmanlı, Sivas ve yöresi” gibi anlamlara gelen bu kelime klasik edebiyatta daha çok “Anadolu” kastedilerek kullanılmaktadır. Dîvânımızda da “Anadolu” anlamında kullanılmıştır.

*Ya seyre çıkdı şeh-i kâmurân kişver-i Rûm
 Ya geldi yâr temâşâ-yı deşt ü şahrâdan* (K.7/5)

Acem : İran, klasik edebiyatımızda, hükümdarları, şâirleri, kahramanları, efsaneleriyle konu olmuş bir ülkedir. Hüdâyî, memduhunu İran hükümdarlarından daha üstün tutmaktadır.

*Âsitâniñda görüp bunca şehâ vü keremi
 Yaraşur şâh-ı 'Acem ola gulâm-ı 'acemî* (G.223/1)

Irak : Dîvânda, uzak yer anlamında tevriyeli olarak kullanılmıştır.

¹ bkz. Kit'a 4, K.9/9

² bkz. G.199/4

³ bkz. K.9/13, G.99/3, G.99/4, G.101/2, G.223/1

Seyr ider İsfahân u 'Irâkı o şeh-süvâr

'Uşşâk evine bir dem inüp eylemez karâr (G.43/2)

İsfahân : İran'da bulunan bu belde, Gâve'nin çıktığı bölgedir. Ayrıca Deccâl'in buradan zuhûr ettiği söylenir. Sürmenin burada yapıldığı bilinir. Bu özelliğiyle dîvânda zikredilmiştir.

İki gözümçün anı sürme ider sulţânım

Ĥāk-i pāyîñ ki gire ehl-i Sıfâhân eline (G.188/2)

Kerbelâ : Klasik edebiyatta Hz. Hüseyin'in şehit edildiği yer olduğu için özellikle zikredilen bir mekândır. Hüdâyî de bu olaya telmih yaparak, Yezîd tarafından susuz bırakılan Hz. Hüseyin ve ailesine, maşer gününde kevserden içirileceğini söylemektedir.

Rûz-ı maşerde şuna destîñe âb-ı kevşer

Kerbelâ içre şehîd oldı şular kim 'aţşân (K.4/28)

Yemen : Akîk taşı, klasik edebiyatta Yemen veya Süheyl yıldızı ile birlikte anılır. Çünkü bu taş Yemen'den çıkar ve rengi de Süheyl yıldızının tesiri ile kırmızı olmuştur. Şâir, çok ağlamaktan artık kanlı gözyaşları dökmektedir. Bunu da renginden dolayı akîk taşına benzetmektedir. Ve Yemen mülkünün hocası onu bu haliyle kıskanmaktadır.

Pürdür 'aķîķ-i eşkim ile cîb u dâmenim

Reşk etse no'la Ĥ 'âce-i mülk-i Yemen bañâ (G.5/5)

Ken'ân ¹: Hz. Yûsuf'un doğup büyüdüğü yer olarak edebiyatta zikredilir. "mâh-ı Ken'ân" tamlamasıyla Hz. Yûsuf kastedilir. Babasının ağlamaktan kör olmuş gözleri, oğlu sayesinde tekrar açılmıştır.

¹ bkz. Mur 19/3

Dehr Ya 'kübınıñ açıldı yine gönli gözi

'Arz-ı hüsn etdi meger kim aña mäh-ı Kenân (K.6/13)

Kaydefâ : Azerbaycan'da Berda' ülkesinin kraliçesi olduğu rivayet edilen bu kraliçe, Dîvân Edebiyatında çoğunlukla İskender ile anılır. Rivâyete göre "İskender bu ülkeyi nasıl fethedeceğinin yollarını araştırmak için tebdîl-i kıyâfet ile bu ülkeyi dolaşır. Sonunda yakalanır. Kaydâfe kendisine ve ülkesine dokunmayacağına dair söz alıp onu serbest bırakır. İskender hem sözünde durmak, hem de o ülkeyi ortadan kaldırmak istemektedir. Hızır yardımına gelir ve ona bir göl halinde bulunan Karadeniz'i Akdeniz'e akıtmasına çare gösterir. Böylece Kaydefâ ülkesini sular kaplayacak ve ülke aradan çıkacaktır." Hüdâyî'de bu olaya telmih yaparak memdûhu Kaptan Paşayı övmektedir.

Düşmen iklîmine şalsun kılıcın ol server

Kaydefâ mülkini aldı şuyıla İskender

Yile virsün tozını nitteki bād-ı şarşar

Hzret-i Hakk dilerin aña vire fetḥ u zafer

Çapudân beg sefere oldu sa 'âdetle revân (Muh.3/3)

Diğer Coğrafi Unsurlar

Tûr¹ : Hz. Musa'nın, Allah ile konuştuğu mekân olarak ismi geçer.

Ey Hüdâyî yana başında eger âteş-i 'aşk

Mazhar-ı nûr-ı tecellî olasin Tûr gibi (G.224/5)

Bâbil : Hârut ve Mârut adlı iki meleğin kıssasından dolayı anılmaktadır. Bu iki meleğin saçlarından kıyamete kadar asılı olduğu kuyu ile birlikte zikredilmektedir.

¹ bkz. G.70/1

Heves-i çāh-ı zeķan eyleme kim Hārūtūñ
Fıkr kıł niçün olupdur yeri çāh-ı Bābil (K.3/30)

Akdeniz ve Karadeniz : İskender ile birlikte anılan bu iki büyük deniz, sevgilinin egemenliği altındadır.

Ƨut fevte o sımın-tene İskender-i vaķt ol
Bir yerine ķat Akdeñizi Bahr-i siyāhı (G.216/3)

Rey : Hind, Çin, Rum gibi ülkelerle birlikte anılır.

Māyil şikenc-i zülfiñe hūbān-ı Hind u Çin
Ƨābil hadiř-i hūśniñe Türkān-ı Rūm u Rey (G.217/4)

Ka'be¹ : Sevgilinin güzellik unsurları ile birlikte kullanılır.

Yüzüme Ƨur ķademiñ baş gel ey yüzi Ka'be
Ƨolarsa gözlerimiñ şişesi kayırmaz ķum (G.129/2)

Hayber : Hz. Ali'nin fethettiği kalesiyle meşhur bu belde, halk edebiyatında da bol bol kıssalarıyla anlatılır. Aşığın kalbi, Hayber Kalesine benzetilerek sonunda sevgili tarafından yıkıldığı dıvānda telmih yoluyla hatırlatılır.

Hüdāyī ķara ķulñdır ķapuñda nitekim Ƨanber
Anıñ göñlini yıķma miř-i bāb-ı ķal'a-i Hayber
Mürüvvet-kānısın yoķdur velāyetde saña benzer
Lebi řirīñ dehānı sāķi-i kevşer 'ali-bālim (Mur. 17/3)

Ceyhūn : Dıvān Edebiyatında aşığın gözyaşları nehirler gibi akar. Nil, Dicle, Fırat vs. bu türden nehirlerdir. Hüdāyī, aşağıdaki beytinde gözyaşlarının

¹ bkz. K.7/9, G.166/1,

nehirler kadar aktığını söyleyerek, memdûhu Hz. Muhammed'i ne kadar sevdiğini anlatmak istemektedir.

*Genc iken dâhi dirîğ ol ruḥı ŧems-i gerdûn
Zîr-i ḥâk oldu yine niteki genc-i medfûn
Ḥûn-ı eŧkim demidir aḳsa miŧâl-i Ceyhûn
Ḳanı ol gözlerimiñ nûrı Muḥammed ŧâhım* (Mur. 28/6)

Ferhâr : Türkistan'da Hıta ile Kaŧgar arasında güzelleriyle ünlü bir şehirdir. Dîvân ŧiirinde genellikle putla birlikte anılır. Dîvânda da bu kavram, sevgilinin güzelliğinden kinâye olarak kullanılmıştır.

*Sen büt-i Ferḥârsın ol kâfir-i Hindû gibi
Pâyiñe yüzler sürüp eyler saña igrâz zülf* (G.80/4)

b. Bilim Dalları

Dîvânda adı belirgin olarak geçen eskinin anlayışıyla ilim olarak telakki edilen kavramlardan bu bölümde bahsedeceğiz. Bilimsel terimlerin altı çizilerek gösterilecektir.

Kimyâ:

*Ġanîdir ol-ki ruḥun zerd ide muḥabbetle
Faḳîr olur mı ŧu kim kimyâya vâŧıldır* (G.33/5)

Simyâ:

*Ol laḳîf eŧkâli ki peydâ-gehi pinhân ider
Simya 'ilmin bilür yâ gösterür i'câz-ı zülf* (G.79/4)

Bahs-i İlim :

*Ġavgā-yı bahs-i 'ilm ile heb taldı mescid medrese
Düşdi kitāb-ı 'aşkına şimdi mevālī Aḥmediñ (G.104/4)*

Kelām :

*Ṭab'ı Mūsā-yı Ṭūr-ı fenn-i kelām
Sözi mu'ciz-şi'ār siḥr-i mübîn (K.9/21)*

c. Spor, Oyun ve Eğlenceler**Satranç :**

*Şems oldıķca şāh naṭ'-ı felek
Aña encüm piyāde vü ferzîn (K.9/36)*

Güy-Çevgân :

*Çevgân-ı āhūñı şaķın ey meh Hüdāyiniñ
Güy-ı sipihri eylese ğaltān elindedir (G.27/5)*

*Ṭa'n iderdim güy-veş ḥāline ser-gerdānlarıñ
Başıma toķına nice bilmedim çevgân-ı 'aşķ (G.95/3)*

d. Meslekler

Bu bölümde Dîvânda karşımıza çıkan meslekler madde başı olarak sıralanacak ve verilen örnek beyitlerde onlarla ilgili terimlerin altları çizilecektir.

Meddâh :

Ṭab'-ı Hüdâyi cilvede ṭāvus-ı sidredir
Meddâh olalı ey şeh-i 'âlî neseb saña (G.8/5)

Pîle-ver : (çerçi)

İrişdi şeb-çerâğın yağıdı rahşân oldı her kevkeb
Sipihriñ şahının etdi şan besât-ı pîle-ver kevkeb (G.13/1)

Dihkân, Hâris : (çiftçi)

Âdemi hâmil eylemez bu kâr
Mezra'-ı dehre olmağıl hâris (G.19/4)

Ḳolına ala seni seyr ide lâyıḳ mı raḳîb
Şâh-bâzı ne revâdır ala dihkân eline (G.188/3)

Tabîb :

Sînede derdiñle cân haste göñül âşüfte-hâl
Ey tabîbim şanasın dârü's-şifâdır hânemiz (G.62/4)

Bâg-bân :

Gül dikme bâğa 'arız-ı dil-ber yeter deyu
Serv ü çenâr geldi bugün bâğ-bâne dek (G.117/4)

İmâm :

Mihrâbı ebruvânıña beñzetdi rüz u şeb
Pâyına düşse secdeleler etse no'la imâm (G.133/6)

Kâtip :

*Yazmakdan ise nâme-i a'mâlimi melek
Hüb idi yazsa kâtib-i defter kayacığım (G.138/3)*

Dide-bân :

*Zülfîñ harâmî çeşmiñ anîñ dide-bânları
Ey şem' gâh olursın erâzil-nişînsin (G.168/3)*

e. Sosyal Hayat

Halk Hayatı

Bu başlık altında Divânda karşılaştığımız gelenek, inanış ve âdetlere yer verilecektir.

Seyâhat etme :

İnsanlar, eskiden çok zor şartlar altında seyahat ederlerdi. Ulaşım araçları ve imkânları sınırlıydı. İnsanların gündüzleri yolculuk yaparken yönlerini tayin etmeleri kolaydı. Geceleri ise yönlerini tayin etmek için gökteki parlak yıldızlardan faydalanırlardı. Beyitte, yol tayin etmede gözetilen yıldızlar, sevgilinin benine benzetilmektedir.

*Şeb-i hecriñde cân virdim ço hâliñ göreyim ey meh
Geceyle yola gitse gözedir ehl-i sefer kevkeb (G.12/2)*

Kına yakma :

Sevgili, âşığın kanından kendisine kına yapmaktadır. Bunu da bir geleneğe

telmih yaparak anlatan şâir, eski zamanlarda bayramlarda parmaklara yakılan kınayı hatırlatmaktadır.

*Şanıma el kıardı kıurbân etdi ol meh rüyını
Yağmağıçün şem '-veş barmağına hınā-yı ĩd (G.23/2)*

Kan kardeş olma:

Kan kardeşi olmak için iki arkadaşın ellerini kesip kanlarını yalamaları veya kanattıkları yerlerini bitişirmeleri eskiden beri süregelen bir adettir. Şâir, bu şekilde sevgiliyle daha samimî, daha yakın olabilecektir.

*Nüş eyleyelim mey olalım sine-be-sîne
Gel kıan yalaşup olalım ey mäh kıarındāş (G.71/1)*

Para Saçma :

Damad, eve gelince davetliler üstüne bozuk para veya çerez türünden şeyler atarlar. Bereketi, bolluğu temsil eden bu âdet, günümüzde özellikle kırsal kesimde devam etmektedir.

*Şaçdı cevāhir üstine dāmād-ı nev-bahār
Bāğa 'arūs-ı lāle gelince ayak ayak (G. 90/3)*

Bayram Geleneği :

Bayramlarda özellikle çocuklar sevindirilir. Harçlık verilir, yeni kıyafetler alınır. Özellikle Ramazan Bayramında. Bir de Ramazan ayı içinde çocuklara oruç tutmaya alışınlar diye yarım günlük oruç tuttururlardı. Bütün bunlar çocukların bayramı dört gözle beklemelerine sebep olurdu. Şâir, bu olaya telmih yapmıştır.

*Fırkıatĩnde vuşlatĩñ eyler gönüller ārzu
Nitekim eţfāle şavm içre düşer sevdā-yı ĩd (G.23/3)*

Hâcet Dileme :

Günümüzde bile sabah namazıyla yapılan duaların daha makbûl olacağı inancı vardır. Beyitte de görüleceği gibi göklerin kapısının sabahları açılacağı inancı vardır.

*Çapu açup gün yüzün 'arz eylese dil-ber şabâh
İste hâcet gök kapısı açılır dirler şabâh (G.21/1)*

Ekonomik Hayat

Dîvânda geçen ekonomiyle ilgili terim ve deyimlerden önemli gördüklerimizi belli bir sıra gözetmeden örnek beyitlerle sıralayacağız. Örneklerde de görüleceği gibi beyitlerde geçen bu terimlerin doğrudan ekonomiyle ilgili olmadığı, genelde teşbih yoluyla başka konular için kullanıldığı görülecektir.

Ticâret :

*Nakd-i cânın vir metâ'-yı 'aşka bu bâzârda
İşsi etsün dir iseñ ey h 'âce sermâyeñ sañâ (G.4/2)*

Dirhem :

*Dirhem-i eşkin Hüdâyi şu gibi harc eyledi
Dergeh-i 'ulyâña ey şeh eyleyince intisâb (G.15/5)*

*Nakd-i dil-i â'yârı ço geçmez dîrem-i kalb
Al genc-i revânım ki benim nakd-i revândır (G.49/2)*

Kefe :

*Dîdemdedir hayâl-i cemâl-i cemîl-i dost
Yûsuf gibi ki kefe-i mizân elindedir (G.26/6)*

Pazarlığın bozulması :

Gelmege bāzāra kavlı etdi bizimle yārimiz
Müşteri bi-ḥadd bozarlar qorqarın bāzārımız (G.63/1)

İşlerin kesād olması :

Açsa ruḥūñ kesād ola bāzār-ı germ-i mihr
Qadr-i refi'-i āyine-i meh şikest ola (G.196/3)

5. İNSAN

a. Genel Olarak İnsan Anlayışı

Hüdâyî-i Kadîm Dîvânında insanın yaratılışı, yaratılış sebebi, kâinat ile münâsebeti gibi felsefe ve hikmet konularına pek girilmemiştir. Şâir, bazı gazellerinde nasihat tarzında insanlara ahlakî öğütler vermiştir. Bu da şâirin bir müezzin olması, dolayısıyla olaylara dinî açıdan bakmasının bir tezâhürüdür. Yoksa şâirin, insanın varoluş sebebi ve felsefesi konusunda bir endişesi yoktur. Bu konuda bir söz söylememektedir. Şâirimiz kendisinden önceki pek çok dîvân şâiri gibi insana İslam ve toplum açısından bakmıştır. Bu açıdan diğer şâirlerle çelişen bir düşüncesi yoktur. Şâirin insana ait derin düşünceleri hakkında en sağlıklı bilgiyi, konusu tasavvuf olan beyitlerinden ve gazellerinden almaktayız. Bu manzumelerde de diğer şâirlerden farklı bir şey söylemez. İnsanın; kâmil olması gerektiğini, bu dünyada imtihan için bulunduğunu, kalp kırmaması gerektiğini, önemli olanın Allah rızası olduğu gibi klasik edebiyatın tasavvuf düşüncesinden farklı bir şey ifade etmez.

Dîvânda, karşımıza klasik edebiyatın insan tiplerini çıkar. Bu tipleri, belirgin özelliklerini gösteren örnek beyitlerle açıklamaya çalışacağız.

b. Sevgili

Klasik edebiyatın ortaya koyduğu “sevgili” tipi her unsuruyla Hüdâyî Dîvânında karşımıza çıkmaktadır. Aşıklarına “cevr ü cefâ” eden, çeşmiyle, müjganıyla, tegafülüyle onu yaralayan¹, zülfü ile tuzağa düşürüp kendine bağlayan², lebi ile canlar bahşeden³, dendânı ile mücevherleri kıskandıran, yürüyüşü ile kıyametler koparan⁴, bülbülün gülü⁵, pervânenin şem‘i, Mecnûn’un Leylâ’sı⁶, Ferhâd’ın Şîrîn’i⁷, güzellik mülkünün sultanı, yedi iklimin şâhı olan sevgili, doğal olarak Hüdâyî Dîvânında da kavuşulamayan, ulaşılamayan bir varlıktır.

Sevgili, Dîvânda “yâr, şûh, perî, mihr-i hüsn, meh, tabîb, şeh, dilber, dildâr, büt, rûh-ı revân, nâzenîn, cân, cânân, nigâr, kâfir, sâkî, kâtil, dost, sanem, hüsrev, Hızır, Mesîhâ, Lokman, Leylâ, Yûsuf-likâ...” gibi kavramlar ile anılmaktadır.

Sevgiliye güzelliğini sağlayan unsurlarla ilgili beyitler aşağıda tek tek açıklanacaktır. Gerektiğinde yer yer dipnot düşülerek konuyla ilgili başka beyitlere de gönderme yapılacaktır.

Yüz : Sevgilinin yüzü çoğu kez aya, güneşe, mushafa, Ka‘be’ye benzetilir. Onun yüzü daima ay ve güneş gibi parlaktır. Yüz, parlaklığı ile güneşi bile kıskandırır. Zülf yüzüne dökülünce gece-gündüz bir arada ortaya çıkar. Yüz Mushaf olunca, ben ve yava tüyleri o mushafın yazısı olarak tasavvur edilir. Yüz, sevgilinin güzellik unsurlarının bir araya toplandığı yerdî. “rû, ruh, izâr, cemâl, yüz” gibi kelimelerle anılır. Rengi güle benzer, al renklidir. Yanağı o kadar parlaktır ki, güneşe bile itibar edilmez, güneş utancından başını alıp terk eder.

¹ bkz. G.92/1

² bkz. G.72/5

³ bkz. 58/4

⁴ bkz. G.108/6

⁵ bkz. G.164/2

⁶ bkz. G.186/1

⁷ bkz. G. 6/4

Devr-i ruḥiñda bulmıyacaḡ i'tibār şems
Başını aldı eyledi terk-i diyār şems (G.68/1)

Sevgilinin yüzünün parlaklığı sadece güneşi utandırıp kaçırmakla yetinmez. Aynı zamanda gecelerin karanlığını aydınlatan bir nûrdur.

Ey 'ārızıñ mu'ārız-ı bedr-i temām-ı şām
Rūşen-zamīr-i nūr-ı ruḥıñdan zalām-ı şām (G.134/1)

O ay yüzlü sevgili, aynı zamanda Zühre yıldızına da benzemektedir. Sadece geceleri görünmez. O parlak alını her sabah görünen Zühre yıldızı gibidir.

Ruḥları üzre cebīn-i tāb-nāki ol mehiñ
Zühre-yi zehrāya beñzer ṭāli' olur her şabāḡ (G.21/3)

Sevgilinin yüzü, o kadar parlaktır ki, tüm âlemi izleyen, gören Aristo'nun aynası gibi görünmektedir.

Çeşm u bīni zülf ü fem baḡdıḡca bir 'ālem virir
Gün yüziñ āyīne-i 'ālem-nümādır dīdeye (G.192/2)

Zülf : Dîvânda “mû, gîsû” gibi adlarla da geçen sevgilinin saçı teşbihlere ve mecazlara konu olmuştur. Şekli, rengi, kokusuyla bir çok beyite anlam vermektedir. Sevgilinin saçı siyahtır. Ucu kıvrımlıdır. Ondaki koku misk ve anberden bile güzeldir. Kokusunu, rüzgar âşığa taşır. Dîvânda zülf, özellikle Hallâc-ı Mansûr ile birlikte anılır. Nasıl ki Mansûr dar ağacında asılıp can vermiştir. Âşıklar da sevgilinin dar ağacına benzeyen zülfünde asılıp can vereceklerdir. Fakat bu âşıklar için mertebelerinin yükselmesine vesile olacaktır. Çünkü sevgilinin elinde ölmek, âşık için şereftir. Bu uğurda ölen tıpkı Mansûr gibi yüce makamlara ulaşacaktır.

Dār-ı zülfün pāye-i rif'at bilen dil-dārımñ
Ser-bülend-i 'ālem oldu ḡazret-i Mansûr-veş (G.70/4)

Zülf, rengi dolayısıyla kâfire benzetilir. Kıl, bilindiği gibi tuzak kurmada kullanılır. Âşığı tuzağına düşüren sevgili, onun gönlünü esir almıştır. Tabî bundan kurtulmak imkansızdır. Şâir bunun mümkün olmayacağını bakın nasıl söylemektedir.

Kâfir saçın iline düşüp oldu dil esir

Mümkün midir yine gele şâg u esen baña (G.5/3)

Saç, perişân, dağınık, düzensiz, uzun haliyle âşığın aklını başından alır. Sevgilinin saçını taradığı tarak, âşığın elinde olsa bile yine kurtuluş yoktur. Çünkü tarağın ucunda yine sevgilinin zülfü vardır.

Ṭutsam nigârımın no'la baş üzre şânesin

Dâyim anıñ o zülf-i perişân elindedir (G.26/4)

Sevgilinin saçı aynı zamanda kokusuyla da âşığı kendine hayran bırakır. Ne misk, ne de anber onun kokusuna erişemez. Meclisi şenlendiren, güzel kokmasını sağlayan sevgilinin zülfüdür. Anber bile onun kokusunu kıskanmaktadır.

Mu'aṭṭar kıldı bezmi büy-ı zülfîñ

Yanup reşk âteşine tütüdi 'anber (G.45/3)

Çeşm : Sevgilinin gözü, bazen kan dökücü bir katil, bazen de sürmesiyle şifa verici bir özelliğe sahiptir. Göz, Tâtâr'a da benzetilmiştir. Bilindiği gibi Tâtârlar, postacı olmaları ve yağma yapmalarıyla divan edebiyatında anılırlar. Sevgilinin gözü, bir Tâtâr gibi, âşığın can ve gönül hanesini talan etmiştir.

Çeşmiñ dil u cân-ı hânesi eyledi tâlân

Vây ol eve kim anı konuğ idene Tâtâr (G.39/4)

No'la bārân gibi başlarsa yaşım yağmaya

Virdi Tâtâr göziñ mülk-i dili yağmāya (G.181/2)

Yukarıda belirttiğimiz gibi, göz kan dökücü olabilir. Müjgânları, tîr veya hançer olur, âşığın gönlüne saplanır, kan döker.

Ĥūnî göziñ ki hançer-i müjgân elindedir
Bir demde eylese niçe biñ kan elindedir (G.26/1)

Göz ağrısına sürmenin iyi geldiği söylenir. En iyi sürmenin de Isfahan şehrinde yapıldığı bilinmektedir. Şâir, sevgilinin eşiğinin tozunu gözüne sürme diye sürmektedir.

Kūyîñ gubârı çeşm-i remed dîdeden irak
Şol tūtiyâdurur ki Sıfâhân elindedir (G.27/2)

Sevgilinin yolunun toprağı, gözlere şifa olan bir sürmedir. Şâirimiz Hz. Yakûb'un ağlamaktan kör olan gözlerinin, Hz. Yûsuf'un kanlı gömleğini gözlerine sürünce açılmasına telmih yaparak, sevgilinin yolunun toprağını sürme yaptığında onun da gönlünün açılacağını söylemektedir.

Kuĥl eyle dil Ya 'kūbıñ çeşmine gel ĥāk-i rehiñ
İhvân göziñ aydın disün gelsün ey Yûsuf-liķā (G.7/5)

Sevgili gözlerine sürme çekmiştir. Âşığa gözleriyle tuzak kurmuştur. Aklımıza haydutların gözlerini boyamaları gelmektedir. Bir haydut gibi gözünü boyamış, tuzağını kurmuştur. Âşık, gönlünü dikkatli olması konusunda uyarılmaktadır.

Sürme çekmiş çeşmine ey dil şakın ol şūĥ-ı şeng
Şöyle âfetdir ki ol virir iki gözine reng (G.99/1)

Gamze : Sevgilinin yan bakışları ok, hançer ya da kılıca benzetilir. Sevgili gamzesi yoluyla âşıklarını yaralamakta hatta öldürmektedir. Fakat aynı sevgili konuşmasıyla, dudağıyla âşıklarına can vermektedir.

*Çek gamzeñiñ kılıçlarını katl-i merdüm it
Cânlar bağıyla yine lebiñden tekellüm it (G.18/1)*

Sevgilinin gamzesi yine kan dökmektedir. Bu sefer gamzenin hedefi âşığın devamlı ağlayan göz bebeğidir. Şarap içer gibi, âşıkların kanını içmektedir.

*Merdüm-i dîdelerim kanına kanmaz gamzeñ
Mest-i hûnî ki kaçan mey içe deryâlar içer (G.37/2)*

Sevgili, kaşlarını yay olarak kullanıp kirpik oklarını âşığa göndermektedir. Âşık, göğsünü siper etmelidir, bu yan bakışlara tahammül etmelidir.

*Kaşîñ kemânı kaçan gamzeñ oklarını siper
Kažâya uğraya kim eylemezse sine siper (G.36/3)*

Kaş : Kaş; bazen yaya benzetilir, sevgilinin kirpik oklarını âşığın kalbine atar, bazen de şekil itibariyle hilale benzetilir. Aşağıdaki beyitte de kaş, sevgilinin gözüne meyl ettiğinden sanki hastalıktan incelmış, hilale dönmüş gibidir.

*Hilâle dönmüş eyâ meh kaşîñ sehâfetle
Benim gibi meger ol çeşm-i meste mâyildir (G.33/2)*

Kaş, şekil itibariyle hilale benzetildiği gibi Hüdâyî, onu “med” işaretine de benzetir. Bilindiği gibi “med” işareti Arapçada kullanılan bir işarettir. “~” şeklindeki bir işaret olduğu için şekil itibariyle kaşa da benzetilmektedir. Âşık, pencereye benzettiği göz kapağını açtığı anda sevgilinin alnındaki kaşı görmektedir.

*Dîde revzen açup alnında kaşîñ seyr eyler
Beñzer ol kaşra ki anîñ ola medd-i başarı (G.204/5)*

Kaş, dîvânda “ebrû, kemân” isimleriyle de geçmektedir. Kaş, yay olmuş gamze oklarını âşığa atmaktadır ve onu yaralamaktadır.

*Geçmeseydi baña ol kaşı kemānîñ nāzı
Cāne zaḥm urmaz idi ğamze-i tîr-endāzı* (G.207/1)

Sevgilinin kaşı bazen de “nun” (ن) harfiyle ilişkilendirilerek kullanılır. Şâir, boyu elif gibi, kaşı nun gibi olan sevgilinin çehresinde bir cazibe, güzellik olduğunu söylüyor.

*Boynı elif mişâldir ebrûsı ‘ayn-ı nûn
Vardır ol māh-ı tal‘âtımıñ çehresinde ān* (G.148/5)

Sevgilinin kaşı, şekil itibariyle mihrâba da benzetilir. Dolayısıyla ona secde edilir. Şâir, bu benzetmeyi yaparken Ka‘be’yi inşa eden Hz. İbrahim’e gönderme yaparak, senin kaşlarından gayrisini kible edinmedim. Yani senden başkasına yönelmedim, sevmedim, diyor.

*Ey ḥalîlim Ka‘be ḥaḳḳı kıbleden dönsün yüzüm
Kaşlarıñdan ğayrı ger varısa mescūdım benim* (G.131/2)

Hat : Kelimenin yazı anlamı olması dolayısıyla çoğu kez bir yazıya benzetilir. Yanak sayfası üzerine yazılan bu yazılar, mushafa yazılan ayetler olur. Yanak bir kitap olarak düşünülmüş, bu kitabın üzerine yazılan yazılar, gönül levhasından gamı kederi silmiştir.

*Gördi yazıldı kitâb-ı ruḥıñ üstine ḥuṭûṭ
Levḥ-i dilden yazılıp ğuşşa vü ğam etti ḥuṭûṭ* (G.76/3)

Hat, aynı zamanda güzel kokar. Sevgilinin yüzündeki ayva tüylerinin mushaftaki ayetlere benzetildiğini söylemiştik. Şâir, sevgilinin yüzündeki hatı, ayıplayanların tıpkı Kur‘ân’a ayıplayanlar gibi kâfir olacağını bu benzetmeden yola çıkarak söylemektedir.

*Kimdir yüziñde bu ḥaṭ-ı reyḥâne ta‘n ide
Kâfirdir ol ki ḥazret-i Ḳur‘āna ta‘n ide* (G.175/1)

Hat, yanakta, ağzın çevresinde ortaya çıkar. Hızır ile birlikte anıldığında “ab-ı hayat” olan dudağı da akla getirir.

Haṭṭūñ Hızır derilse yañağıñda veçhi var
Cennetde Haḫḫ virir kişiyē ‘ömr-i cāvidān (G.148/2)

Leb : Hüdāyi, gazellerinde dudağı, çoğu kez şarap ve ilgili kelimelerle birlikte kullanır. Dudak, rengi dolayısıyla şaraba benzetilmiş. Ağzının içinde de mücevhere benzeyen dişleri vardır.

Vaşf ider la ‘l-i güher-riziñ meger cām-ı şarāb
Ṭoldırır dürr-i hoş-ābile müdām ağzın şarāb (G.15/1)

Sevgilinin dudağı aynı zamanda “âb-ı hayat”tır. Bu özelliğiyle Hızır ile birlikte anılır.

Şol kadar tatlu gelür teşne Hüdāyiye lebiñ
Hızra gelmez o kadar çeşme-i hayvān-ı leziz (G.25/5)

Sevgilinin lebi, can verme özelliğinden dolayı Hz. İsa ile birlikte de anılır.

Sensizin ‘āşık-ı dil-ḫaste ne cānıla yürir
Ey lebi Hızr u Mesihā kişi cānsız yürimez (G.58/4)

Ağız : Sevgilinin ağzı küçüklüğü ile daha çok anılır. Sevgilinin ağzı o kadar küçüktür ki, kimse onu göremez. Âşığın kanını içtiği halde kimse onu görmemiştir, duymamıştır.

Ḳanımı içdi femiñ kimse anı görmüş yoḫ
Kişi sırrın mı tıyar ‘ayş-ı nihān eyleyeniñ (G.97/3)

Sevgilinin ağzı, âşıkları için ihsan kaynağıdır. Ve âşıklar lütuf kaynağından içmek için sanki bir şarap kadehi gibi onun üstüne düşmektedirler

*Cāmuñ üstine nedir düşdüğü āvāreleriñ
Dehen-i yār gibi menba‘-ı elṭāf mıdır (G.48/3)*

Sevgili, âşıklarına eziyet eder. Onlarla konuşmaz, onlara ilgi göstermez. Halbuki onun bir sözü ölümler diriltmektedir, tıpkı Hz. İsa gibi. Fakat Hüdâyi’ye karşı sevgili acımasızdır. Ölse bile bir söz, bir kelâm söylemeyecektir.

*Şad-hezārān mürdeler ihyā iderken bir sözi
Baña ölsem ol büt-i ‘İsā dehānım söylemez (G.59/3)*

Boy : “Kad, kamet” olarak dīvānda geçen sevgilinin boyu, her zaman uzun ve düzgün olması ile bilinir. Boy sevgiliye ait olunca; “ bülend, bâlâ, serv, hırâmân, âzâde, revân...” gibi sıfatlarla anılır. Onun boyunu görenlerin aklına ilk olarak servi ağacı gelmektedir. Çünkü boyu servi ağacı kadar uzundur.

*Göricek şive-i refṭārıñı bildim cānā
Ḳaddüñe serv-i revān dirler idi gerçek imiş (G.69/3)*

Şâirimiz, sevgilinin boyuna benzettiği serviyi de beğenmez, serviyi, sevgilinin âzād edilmiş kölesine benzetir.

*Ben serv-i bâğı ḳametiñe niçe beñzedim
Sen şāh-ı ser-firāz o bir bende-i ‘atīḳ (G.89/2)*

Sevgilinin boyu, bazen de elif harfine benzetilir. Düzgün olması sebebiyle elif harfine benzeyen boyu ve nun harfine benzeyen kaşları, ona bir güzellik, cazibe katmaktadır.

Boynu elif mişâldir ebrûsı 'ayn-ı nûn

Vardır ol mâh-ı tal'âtımîñ çehresinde ân (G.148/5)

“Kamet” kullanılıncaya yanıda çoğu zaman yanıda “kıyamet, haşr” kelimesi de kullanılır. “Kamet” kelimesi ile aynı kökten gelen “kıyamet” kelimesi, dîvânda da kullanılmıştır. Sevgili yürümeye başladığı zaman kıyamet kopar, fitne çıkar.

Haşr olalım gel bugün dersem şalarsın yarına

Ey sehi-ķamet kıyâmetdir seniñ ferdâlarıñ (G.108/6)

Hâl : Edebiyatımızda genelde siyah rengi ve küçüklüğü ile anılan ben, bazen “hâl” (keyfiyet, durum) kelimesiyle cinaslı kullanılır. Yanak lâle olunca ben de onun ortasındaki dağ olur. Hasta olanların yaralarına eskiden dağ yakarlardı. Hüdâyî, aşk hastalığından yarasına dağ yakmıştır. Bu halini görenler, sevgilinin benini görünce onu ayıplamayacaklardır.

Görse hâliñ ta'na etmezdi Hüdâyi hâline

Ehl-i derd olup yakardı zâhid-i şad-sâle dâğ (G.78/5)

Süveyda, kalbin ortasında meydana gelen kara benektir. Bu noktaya sevda denildiği de olur. İlahî aşkın tecelli ettiği yer olarak kabul edilir. Rengi dolayısıyla bene benzer. Lâle, sevgilinin kırmızı yanağındaki beni kıskandığından ortasında dağ vardır. Kara kelimesi, benin renginden dolayı kullanılır.

Süveydâ-yı dilinde lâleniñ sevdâ-yı hâliñ var

Nişâni kanlu çeşmiyle kara bağrında dâğıdır (G.35/6)

Lâleye benzeyen yanağın ortasında dağ gibi sevgilinin beni vardır. Sevgilinin sadece beni kara değildir. Gözü, saçı, kalbinin ortasındaki nokta ve sevdası da karadır.

Olupdur lâle ruhsârînda hâliñ ey saçı miskin
Sevâd-ı çeşm ü sevdâ-yı süveydâ-yı dil-i miskin (G.149/1)

Çene : Dîvân şiirinde “zekan, zenahdan” adları altında anılan çene, çok zaman ortasındaki çukurla zikredilir. Bu çukurluk, kuyu veya zindana benzetilir. Hüdâyî, sevgilinin saçlarıyla zincirlenmiş, yakalanmış ve esir düşmüş bir âşıktır.

Añlamaz zülfiñle çâh-ı gabgabiñda hâlimiz
Niçe meyl-i ‘ömrüm esir bend ü zindân olmıyan (G.172/3)

Kuyu diyince aklımıza Hz. Yûsuf gelmektedir. Kardeşlerinin kıskançlığı yüzünden attıkları kuyudan köle olarak çıkmış ve Mısır’a yönetici olmuştur. Bu olaya çenenin kuyuya benzetilmesinden yola çıkarak şâirimiz de telmihte bulunmuştur. Gönül, Hz. Yûsuf’a benzetilerek, sevgilinin misk kokulu saçının tuzacağına düşmüştür.

Düşmege çâh-ı zenañdân ki bu Yûsuf-ı dil
Sebeb olmışdır aña gisû-yı ‘anber şikenîñ (G.118/4)

Eğer çene çukuru, “çâh-ı Bâbil” olursa, akla hemen Hârût ve Mârût adında iki meleğin işledikleri suç yüzünden saçlarından kıyamete kadar asılı olarak cezalandırılmaları gelir. Âşık gönlüne seslenir. Sevgilinin çene çukuruna meyl etme, yoksa senin sonunda Hârût gibi olur. O kuyuda kıyamete kadar esir olursun.

Heves-i çâh-ı zeķan eyleme kim Hârütüñ
Fikr kıñ niçün olupdur yeri çâh-ı Bâbil (K.3/30)

Çene, yuvarlaklığı sebebiyle dîvân edebiyatında elma, turunç veya topa benzetilir. Şâirimiz de sevgilinin çenesini elmaya benzetmiştir. Gönül, sevgilinin saçının tuzacağına düşmüştür. Saç, çenesine doğru düşünce, âşıktaki elmaya benzeyen o çene çukuruna düşmüştür.

*Naqd-i dilimi zülfiñe dirdim sebebi bu
Almak dilerin sîb-i zenaḥdāniñ elinden (G.147/4)*

Dîvânda çene için değişik bir benzetme de yapılmıştır. Sevgilinin güzel çenesi, âşıkların elinden düşmeyen gümüş bir kadehe benzetilir. Sevgilinin çenesi, beyaz renktedir. Renk olarak gümüş gibi beyaz ve parlaktır.

*Cām-ı sîmîñ zeḩan-ı şâhididir ey sâķî
Düşmese dāyim elinden yaraşur aḩbābıñ (G.107/4)*

Dendan : Diş, sevgilinin güzellik unsurlarındandır. “Lü’lü, le’âl, dürr, cevâhir, güher” gibi kıymetli taşlara benzetilir. Şâir, aşağıdaki beyitte hüsn-i ta’lîl yaparak, denizden çıkan incilerin el üstünde tutulmasını, sevgilinin dişlerine benzemesinden dolayı olduğunu söylüyor.

*Dendānesine yārimiñ oldığıçün şebîḩ
Baḩriñ şadefleri tutar el üzre güheri (G.198/6)*

Sevgili, bulunduğu zamanın, devrin şâhidir, hükümdardır. Hükümdarların bir özelliği de cömert olmaktır. Sevgili de hokkaya benzeyen ve onun gibi küçük olan ağızından inci gibi dişleriyle etrafa cevherler saçmaktadır.

*ḩabbezā şâḩ-ı ḩarn kim kıldı bir dürre-nişār
ḩoḩka-i la ‘linde ki lü’lü-i dendānı dürüst (G.17/5)*

c. Âşık : Hüdâyî-i Kadîm Dîvânındaki âşık tiplemesi, klasik edebiyatın âşık tiplemesinden farklı değildir. Devamlı olarak sevgilinin cevri ü cefâsına uğrayan ama yine de ona kavuşma hayâlerinden vazgeçmeyen bir âşıktır. Âşığın gıdası üzüntüdür. Sevgilinin tüm eziyetlerine râzıdır. Onun yolunda ölmeye hazırdır. Fakat dayanamayacağı tek şey sevgilinin başkasıyla ilgilenmesidir. Yani rakîb ile ilgilenmesi. Buna rağmen âşık yine boyun eğmektedir. Varlığının tek sebebi sevgilidir ve aşkında ısrar ve sebat etmekte kararlıdır.

Âşık, dîvânda sadece sevgiliden zulüm görmez. Aynı zamanda talih, felek, zaman vs. ona zulmeder. Bu zulüm karşısında sabahlara kadar uyumaz, ağlar, ah çeker, yakasını yırtar.

Dîvânda âşığın hallerine dair bütün söylenenleri ortaya koymak incelememizin sınırlarını aşar. Ancak dîvânda aşık ile ilgili söylenenlerden bazı beyitleri bu bölümde göreceğiz.

Âşık, sevgili ona ne yaparsa yapsın aşkıdan dönmeyecektir. Sevgili canını bile alsın aşk yolundan dönülmeyecektir.

Dönmeziz tek gelsün alsun nağd-i cânı ol melek

Da 'va-ı 'aşk itmişüz ikrârdır ikrarımız (G.63/4)

Âşık, cür'a gibi topraklara da düşse de yine ayakta kalmakla övünmektedir. Ona eziyet eden de, ayakta tutan da sevgilinin aşkıdır.

Düşerse cür'a gibi câme no'la 'âşık-ı mest

Kalur ayakda begim kânde ise ehl-i hüner (G.36/5)

Âşık, aşk ateşinden o kadar yanmıştır ki, micmer içindeki tütsüye dönmüştür. Yalnız micmer içinde yanan tütsü değil âşığın bedenidir.

Seyr idenler micmer içinde sipendiñ hâliñi

'Aşk odı yakmış ten-i zerd ü nizârım şandılar (G.32/4)

Tüm bunlara rağmen sevgili, âşığın merhamet etmez. Âşık, bulutların yağmur yağdırması gibi göz yaşı akıtsa dahi.

Ey dil ü çeşm-i Hüdâyi çünki mihr etmez o mâh

Niçe bir mânend-i ebr âh etmeler ağlamalar (G.42/5)

Sevgili, merhametsizlikte o kadar ileriye gider ki, göz cellâdı ile âşığını öldürmektedir. Kâbil bile onun yanında ancak talebe olabilir. Vay âşığın haline.

*Dem-i evvelde kıtil gerçi kim Kâbil idi cânâ
Göziñ cellâdı yanında o bir şâkird-i kâbildir* (G.47/4)

Tüm bunlar yetmezmiş gibi, bir de sevgilinin rakıbe ilgisi, şefkati, âşığı iyice üzmektedir.

*Ahbâbadır tekebbür ü nâz u teğafülün
Ağyâredir kamu nazar u luğf u şefkatiñ* (G.102/4)

Bu durumda olan âşığın hali ne olacaktır. Elbette gönlü, derdle, gamla âşinâ olacaktır.

*'Âşık olanıñ hâli no'la olmasa hem-vâr
Gönlünde anıñ miñnet ü derd ü gam u hem-vâr* (G.39/1)

Tüm bunlara rağmen âşık, halinden memnundur. Gönlünde sevgilinin gamını taşımaktan, onunla arkadaş olmaktan dolayı mutludur.

*Şâdim aña ki sîneden eksik değil gamıñ
Hoşdur refîkî bir kişiniñ kim ola şefîk* (G.89/4)

Şâir, sevgilinin gamıyla mutludur. Çünkü sevgili, âşığın gönlüne gam, derd verse de, sevgili olmadan yaşayamaz. Sevgili olmadan hayatta kalamaz. Çünkü sevgili, âşığa, dudağıyla can veren bir âb-ı hayattır, ölüleri diriltten Hz. İsa gibi Mesîh'tir.

*Sensizin 'âşık-ı dil-ğaste ne cânıla yürir
Ey lebi Hızr u Mesîhâ kişi cânsız yürimez* (G.58/4)

Yukarıda belirttiğimiz gibi âşığın tek şikâyeti sevgiliden değildir. Felekten, zamandan da çeşitli sebeplerden dolayı şikâyet eder. Felek, âşık için hep tersine dönmektedir. Talih ondan yana değildir. O yüzden felek "kahpe, döneke" diye

nitelendirilir. Şâirimiz de felekten şikâyetçidir. Feleğin sebep olduğu ayrılıktan dolayı bulutların yağdırdığı yağmurlar kadar göz yaşı dökmektedir.

Acıtdı beni ayırıp ol kân-ı nemekden

Mânend-i şehâb ağlarısam no'la felekden (G.151/1)

Âşık, felekten cevri ü cefâyı bırakmasını istemektedir. Feleği, gönlünden çıkacak âh ile korkutmaktadır. Çünkü âşığın ahı, o kadar ateşlidir ki tüm göğü yakacak kadar kuvvetlidir.

Ço cevri ey felek mihr it şaşın bu seng-i âhımdan

Seni zeyn eylemişken çün dükân-ı şîşe-ger kevkeb (G.12/3)

Zaman, bazen değirmene benzetilir. Saatteki akrep ve yelkovanın hareketi, değirmenin dönüşüne benzetilir. Tabîî bu dönüş sırasında âşığımız sanki bu değirmende buğday gibi öğütülür. O kadar ki ince bir elekden geçecek kadar öğütülmüştür.

Döndürdüğü yetmez mi degirmende daķıķa

Devrân bizi dâhi geçürür ince elekden (G.151/2)

d. Rakîb : Âşık ile ma'sûk ikilisi arasında âşık ile yarışan, ona ortak olan kişidir. Âşığın nazarında kötü bir kişi olan rakîb, dîvânda da çeşitli vesilelerle zikredilir. Genelde sevgili, âşıklarına nispet yaparcasına rakîbe yüz verir. Bu da âşığı üzer. Bundan dolayı sevgiliye kızamaz, ama sitem eder. Rakîbi ise yok etmek ister.

Tabîî can almakta, başlamakta sevgiliye ait bir husûsiyettir. Âşığımız sevgiliye rica etmektedir. O rakîbi öldür, bize de helvasından gönder. Bu yapacağın bizim için büyük bir ihsandır ve bize bu helva çok leziz gelecektir. Sen şahın, biz fukarana bir ihsanı olsun.

*Öldür ağıyârîni gönder bize helvāsından
Pādişāhîñ fuḡarāya gelür ihsānı lezîz* (G.25/2)

Bu yalvarıp yakarmalara rağmen sevgili, rakîbi öldürmek bir yana, ona ilgi göstermektedir. Âşığına ise yüz vermemektedir.

*Aḥbābadır tekebbür ü nāz u teğafülün
Ağıyāredir ḡamu nazar u luḡf u şefḡatiñ* (G.102/4)

Bu da yetmezmiş gibi sevgili, âşığına nispet yapar gibi rakîb ile gezmektedir. Ve ona uzaktan el sallamaktadır.

*‘Āşîḡa lāyîḡmıdır diyüp ırāḡdan merḡabā
Şalınup ağıyārıla seyr eylemek şahrā-yı id* (G.23/4)

Sevgili, rakîbe yakın davranmakta, vefa göstermektedir. Bu tavır, şâirimizin zoruna gitmekte ve sormaktadır. “Ben âşığından sakınmanın, kaçmanın sebebi nedir? Ben sana ne yaptım? Suçum ne, sevmekten başka?”

*Olub rakîbe ḡarîb eyleyüp vefālar añā
Hüdāyiden niye ki bunca ihtirāz ‘aceb* (G.10/5)

Bütün bunlara rağmen, âşığımız rakîbe karşı kendini ezdirmemektedir. Âşığın gözünde rakîb, bazen köpek olur, bazen kötü sesiyle bir karga. Aşağıdaki beyitte şâirimiz rakîbini kargaya benzetirken, kendini de güzel sesli bülbüle benzetmektedir

*Ben Hüdāyî-i bülbül-i bāḡ-ı belāgatim
Āheng olur mı ḡulgul-ı zāḡ u zuḡan bañā* (G.5/6)

Şâir, sevgilinin yoluna karınca gibi toprak olmuştur. Ama rakîbin karşısında kızgın, kükremiş bir aslan gibidir.

Aḥbābımızñ mūr-şifat yolına ḥākiz
Amma ki 'adū gözine biz şîr ü jiyānız (G.55/3)

Âşık, rakîbe o kadar kıvgındır ki, onun kanını içmekten bahsetmektedir. Nasıl ki, bu kahpe feleğin zamanında badeleri içmek hoştur, zamanıdır. Öyleyse rakîbin kanını içmekte hoştur.

Demdir içelim bādelerin devr-i denîniñ
Hoşdur gişi nüş eylese kanını 'adūniñ (G.120/2)

e. Rind-Zâhid : Klasik edebiyâtın Karagöz ile Hacivatı diyebileceğimiz bu iki tip, dünya görüşü açısından birbirinin zıddı iki karakterdir. Hemen hemen tüm dîvân şâirlerinin kendilerini rind olarak kabul ettikleri ma'lûmdur. Rind; “Halkın söylediklerine aldırmadan gönlünce hareket eden, keyfince davranan, içi irfanla süslü, ilimle dolu olduğu halde halktan biri gibi sade yaşayan hakîm, bilge kişi.”¹dir. Dîvân şâirleri de dîvânlarında aşktan bahsettikleri, dünyaya değer vermedikleri, dış görünüşe değil gönüle önem verdikleri için kendilerini rind olarak kabul etmektedirler.

Doğal olarak rind kavramının karşısında zâhid vardır. Zâhid: “ ham sofı, ham ruhlu, pişmemiş, olgunlaşmamış, dinin özünden habersiz şekilci, ve zâhirci kişi, arif ve âşık olmayan kişi”² şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım rindin tam zıddı bir kişiliği karşımıza çıkarır. Bu farklılık ister istemez iki tipin çekişmesi şeklinde şiirlere yansımıştır. Nasıl ki âşığın karşısında rakîb vardır, rindin karşısında da zâhid bulunmaktadır. Zâhid dîvânda karşımıza “fakîh, nâsıh, hâce, sūfi” gibi isimlerle çıkmaktadır.

İncelediğimiz dîvânda da yukarıda bahsettiğimiz anlayışa uygun rind-zâhid çekişmesi beyitlere yansımıştır. Rind-zâhid çekişmesini konu alan beyitleri elimizden geldiği kadar şerh ederek Hüdâyî-i Kadîm'in şiirine yansımalarını ele alacağız.

¹ ULUDAĞ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yay. İstanbul, 1996, s.437

² bkz. a.g.e s.581

Rindlerin, gönül ehli olduğunu, gönüllerinin istediği gibi yaşadıklarını belirtmiştik. Nasıl sabahları güneş tüm alemi aydınlatsa, rindlerin gönlünü de sabahları bir kadeh açmaktadır.

Gönlünü rindiñ açar cām-ı şabūhı ile kim

Rūşen eyler ‘ālemi mihr-i ziyā-gūster şabāh (G.21/2)

Zâhid, âşığı sevgiliden ve şaraptan men' etmek istemektedir. Fakat şâirimiz anadan doğma bu yola baş koymuştur. Yani aşk ateşi onda doğduğu andan itibaren bulunmaktadır. Anadan doğma rezil rüsva olan bir kimse nasıl ki baba nasihati dinlemezse âşık da, vâizin sözünü dinlememektedir.

Nāşihā maḥbūb u meyden ‘āşıkı men' etme kim

Eslemez pend-i peder rüsvā-yı māder-zād-ı ‘aşk (G.87/6)

Rind, sadece kendisi şarap içmekle kalmayıp içmeyeceğini bile bile sūfiye (zâhid) şarap teklif etmektedir. Çünkü bu şarap gönüllerden zamanın derdini gamını silmekte, temizlemektedir.

Gel şūfi Hüdāyī gibi keskince şarāb iç

Tā kim kese derd-i gam-ı devrānı yürekden (G.146/5)

Rind, zâhide seslenmeye devam ediyor. Biz, şarabın tortusunu içen şeyhin yolundan gidenleriz. Aynı zamanda cihandaki rindlerle aynı tabiatta, ahlakta olan, aynı yolda giden rindleriz.

Biz rāh-rev-i kūy-ı muğān-ı dürd-keşānız

Hem mezheb ü hem meşreb-i rindān-ı cihānız (G.55/1)

Tabii zâhid, rindin tavırlarına karşı her zaman olduğu gibi nasihat ederek bu yolu bırakmasını istiyor. Fakat rindlerin çılgın gönülleri bu nasihatları tutmaz. Tıpkı dîvâneleri zincirin tutamayacağı gibi.

Pendi bend eyleme nāşih dil-i şeydā tutmaz

'Aşk-ı dîvāneleri silsile aşla tutmaz (G.56/1)

Şâir, yine zâhîde meydan okumaktadır. Zâhidin vaazlarıyla kendisini aşkdan men' edemeyeceğini söyler. Nasıl ki Mecnûn'a babasının yaptığı nasihat fayda vermemiştir.

'Aşkdan men' idemezsin beni sen ey nāşih

Dil-i Mecnûna eşer etmedi pend-i pederi (G.204/6)

Zâhidin nasihatları, Ferhâd'ı öldüren balyoz kadar sert ve tesirli olsa bile, âşıkların çılgın gönlüne tesir etmeyecektir. Çünkü âşık, âşkından çıldırdığı dönemdedir. Böyle bir dönemde de hiçbir nasihat etki etmeyecektir. Tıpkı Mecnûn aşkından çıldırdığında ona yapılan nasihatları dinlememiş, ona bir etki etmemişse, senin nasihatlarında bana etki etmez, demektedir şâir.

Zebāniñ nāşihâ hiddetde olsa tîşe-i Ferhâd

Eşer etmez dil-i Mecnûna hengâm-ı cününımdır (G.34/4)

Hallâc-ı Mansûr, "ene'l-Hakk" diyince, söylediği sözden dolayı şeriat hükümlerine göre şâirin "zâhid" olarak nitelendirdikleri ham sofular hakkında idam cezası verirler. Şâir, zâhîde seslenerek Mansûr'a bu sözü söyletenin aşkın cezbesi olduğunu söylüyor. Aslında "Hakk" diyen bir kişinin asılmayacağını belirtiyor. Hakk kelimesini burada "doğru, hakikat" anlamında da düşünebiliriz. Yani doğru söyleyen bir kişinin asılmaması gerektiği de söylenmiştir.

Cezbe-i 'aşk idi Manşûrı çeken ey zâhid

Yoksa Haqq söyleyecek bir kişi ber-dâr olmaz (G.54/3)

Rinde göre zâhid iki yüzlüdür. Çünkü ibadetinde samimi değildir. Ameli, Allah rızası için değil cennet için işlemektedir. Samimiyetine inanmadığı için rind, zâhîde iki yüzlülüğü, hırsı terk etmesi konusunda uyarır. Çünkü riyayla yapılan amel

ve ibadetler karşılığını bulmayacaktır. Amellerinin karşılığını alması için en önemli şart hırsı, iki yüzlülüğü terk etmesidir.

Terk eyle şūfī zerḫ u riyāyıla hırşı gel
Ḥayr ide tā saña ‘amel ü zūhd ü tā‘atiñ (G.102/5)

Rindin bu tavsiyelerine rağmen ham sofu, onu hor görmekte, ayıplamaktadır. Şâir, zâhidin bu tavrına kinâyeli bir cevap vermektedir. Hayvanın insanı ayıplaması, küçük görmesi nasıl şaşılacak bir şeyse, zâhidin rindi küçük görmesi de aynı şekilde şaşılacak bir şeydir. Rind, zâhidi bu tavrından dolayı insan yerine koymamaktadır.

Şūfī ‘itāb idüp gözūme ḥor baḫadır
Ḥayvān ‘aceb degil mi ki insāna ṭa‘n ide (G.175/2)

Zâhidin dinin ibadet kısmıyla ilgilendiğini, aşk yoluna girmediğini yukarıda belirtmiştik. Yani zâhid, aşkın sırlarından anlamaz. Hüdâyi zâhidi, aşkın sırlarından anlamadığını, aşkın özünü bilmediğini söylemektedir. Bu yüzden onu bir eşeğe benzetmektedir. Onun gıdasının da doğal olarak arpa olduğunu söylemektedir. Çünkü ancak aşktan anlayanlar cevhere yani aşk şarabına kavuşur. Zâhid bunlardan anlamadığı için onun yiyeceği ancak arpadır.

Esrār-ı ‘aşkı şūfī-i ḥar-tab‘ ider mi zevḫ
Anıñ ki ḫūti cūdır o netsün cevāhiri (G.225/4)

Tabii zâhide arpayı lâyık gören şâirimiz kendisi gibi rind olanları da cennet bahçelerinde şarap içmeye lâyık görmektedir. Zâhidde bu esnada cehennem ateşinde azab görmektedir.

Āteşin bāde içüp cennet-i gül-zārda biz
Zâhide duzaḫ-ı miḫnetde ‘azāb eyleyelim (G.136/4)

f. **Kalender** : Günümüzde hiçbir şeye aldırış etmeyen, gönlünce yaşayan kimseler için kullanılan bu tâbir, aslında “Kalenderîlik” tarikatının mensuplarına verilen bir isimdir. Dîvân Edebiyatında çoğu zaman “abdâl, hayderî, torlak, ışık, şemsî” gibi kelimelerle kastedilen kalenderlerdir. Fakat biz bu kavramlardan abdâl ve kalenderi ayrı ayrı incelemeyi daha doğru bulduk.

Kalenderler, kulaklarına halka takar, çâr-darp (saç, sakal, bıyık ve kaşlar usturayla kesme) yapar, nefir çalarak gezerlerdi. Halka takmaları ve dolaşırken nefir çalmaları, gazel söylemeleri yüzünden üveyik kuşuna benzetilerek dîvânda bahsolunmuştur.

Ŧavķ taķmıř boynına gŦyā ķalender-fāķte

Çār-sŦ-yı baēda geh medķ oķur geh dāsītān (K.2/12)

g. **Abdāl** : Yukarıda da belirttiēimiz gibi çoēu zaman kalenderler ve abdāllar aynı tipler olarak ele alınmıştır. Biz ayrı başlıklar altında incelemeyi daha doēru bulduk. Bunlar da, sırtta kebe, boyunlarında asılı nefir, ellerinde keřkŦl ve teber, kulaklarında halka, on iki kŦşeli teslim taşı şehirden şehre dolaşırlardı. Dîvânda çoēunlukla, Hz. HŦseyin’le ilgili beyitlerde kullanılan bu tâbir, bazen de āřıēın dîvāne gŦnlŦne benzetilir.

La’netler ide cānıla aēyār-ı Yezīde

Her kim ki olur ‘āřıķ-ı abdālı HŦseyniñ (G.109/6)

HŦdāyī ‘āřıķ-ı abdālı olmiş ol yŦzi mihrin

BŦrŦnse māh-ı şeb-ārā ‘aceb mi bir ķara řāla (G.189/5)

Tendeki şekl-i şanevberde sŦveydā řanmañuz

Bu dil-i abdāla yaķmıřdır o çeşmi ala dāē (G.78/4)

6. TABİAT VE EŞYA

a. Kozmik Âlem

Kozmografi Anlayışı

Hüdâyî-i Kadîm Dîvânında kozmografya adına bulunabilecek her şey eski hukemâ felsefesi anlayışına ait düşüncelerden ibarettir. Şâirimiz, bu konuda diğer dîvân şâirlerinden farklı bir anlayış sergilememiştir. Manzumelerde kozmografik kavramlar ya sevgili ile irtibatlandırılarak kullanılmış ya da feleklerin özelliklerinden yola çıkılarak kullanılmıştır.

Aşağıda kozmografik kavramlardan kayda değer gördüklerimizi örnek beyitlerle açıklamaya çalışacağız.

Felek¹ : (çarh, âsumân) Dîvân Edebiyatının felek anlayışı, Batlamyos'un sisteminden çıkan bir düşünceye dayanmaktadır. Buna göre dünya, kâinâtın merkezidir. Dünyayı dokuz felek çevreler. Hüdâyî, bu klasik anlayıştan öteye geçmemiş, şiirlerinde felek kavramını kozmografik anlamda bu şekilde değerlendirmiştir. Feleğin dokuz kattan oluştuğu inancı dîvânımızda da belirtilmiştir. Her bin yılda bir feleğin devri gelir. Şâir, feleğin hangi devrinde olursa olsun felekten bir şey beklenmemesi gerektiğini söyler.

Bir gün düşer döne döne devri temâm olur

Umma şebât-ı nüh-felek-i nüh-ķıbâbdan (G.170/2)

Şebnem değil çemende gice câm içenlere

Dürler şaçar sipihr-i nüh-eyvân tabaķ tabaķ (G.88/4)

Keh-keşân : Saman yolu da, şâirin özellikle kasîdelerinde kullandığı bir kavramdır.

Encüm-i rāh-ı keh-keşân-mānend

Yoldadır çeşm-i intizārı mūdām (K.13/7)

¹ bkz. K.6/2, K.7/19, K.7/23, K.9/7, G.22/1 G.46/2, G.49/1, G.71/5, G.88/4

Gezegener ve Yıldızlar

Dîvânda “seyyâre ve yıldızlar”dan bazılarının adlarını anmıştır. Bunlar da kozmik özelliklerinden çok insan hayatı üzerindeki etkileri, medhiye ve teşbih için kullanmıştır.

Güneş : (Mihr, şems, tob-ı zerrîn) Güneş çoğu zaman memdûha teşbih edilir. Dokuz feleğin hükümdarı olması, parlaklığı ile sevgilinin yüzüne benzetilmesi, nur kaynağı olması bakımından dîvânda bir çok yerde adı geçer. Güneş dünyaya ışık, nur kaynağıdır. Şâir memdûhunun güneşten bile daha yüce bir makamda olması için du‘a etmektedir.

*Güneş gibi olasin dehre fâyizü’l-envâr
Bülend ola maqâmiñ sipîhr-i â’lâdan* (K.7/28)

*Mîr-i mîrân şeh-i Süleymân Hân
Şemsi-i bedr-i burc-ı devlet-i dîn* (K.9/19)

Güneş, dokuz feleğin hükümdarı olması özelliğiyle de ele alınmıştır. Tabii bu şahın yıldızlar piyâdeleri, ay da veziri olacaktır.

*Şems oldıkca şâh nağ’-ı felek
Aña encüm piyâde vü ferzîn* (K.9/36)

Güneş, sevgilinin parlak yüzüne ve yanağına da benzetilir. Şâir, her feleğin bin yılda tamamladığı devirden yola çıkarak artık güneşin devrini tamamladığını söyleyerek güneşin, sevgilinin bulunduğu yeri terk etmesi gerektiğini, itibarı kalmadığını söylüyor.

*Devr-i ruḥnîda bulmayıncağ i’tibâr şems
Başını aldı eyledi terk-i diyâr şems* (G.68/1)

Keyvân¹ : (Zühâl) “Nahs-ı ekber” olarak bilinen bu seyyâre, dîvânda feleğin hazinedârı olmasından dolayı bahsedilmiş. Yıldızları birer mücevher gibi düşünen şâir, Zühâl’in kadir gecesi olması nedeniyle göğü süslediğini söylemektedir

*Şeb-i kâdr irdi deyu câmi‘-i eflâki yine
Eyledi şem‘-i kevâkible müzeyyen Keyvân (K.6/6)*

Keyvânın bir diğer özelliği de feleğin en üst katında olmasıdır. Şâir, sevgiliye âhının göğün yedinci katına kadar ulaştığını söylemektedir. Yine de sevgilinin cefâsı bitmemektedir.

*Elâ ey nûr-ı hüsni fer viren hurşîd-i rahşâna
Saña irmez mi nâlem irdi evc-i burc-ı Keyvâna
Daği yok mı terehğüm bu garîk-i bağr-i ‘ișyâna
Cefâ irmez mi pâyâna nihâyet yok mı hicrâna (Mur.26/1)*

Zühre² : Dîvân şiirinde çok zaman aşk, şarkı, güzellik, Hârût ve çalgı ile birlikte anılan bu seyyâre, Hüdâyi tarafından da anılmıştır. Şâir, şiirini övmektedir. Şiirinin, inleyen bir ney gibi olduğunu ve gönülleri kendine çektiğini söylemektedir. Zühre yıldızı şâirimizin şiirini besteleyip çalmakta, hatta sema‘ etmektedir.

*Nevâ-yı dil-keş ider nây-ı nâle-i şî‘rim
Semâ‘ idüp anı bezm-i felekde Zühre çalar (G.36/7)*

Behrâm³ : Feleğin başkomutanı olarak tasvir edilen bu seyyâre, elinde bir kılıç veya hançer ile zikredilir. Aşağıdaki beyitte de şâirin memdûhunu överken, bu gezegeni anıyor. Merih, korkusundan hançerini elinden düşürmüştür. Bu görüntü kayan bir yıldızla benzetilmektedir. Şâir, bunun kayan bir yıldız olmadığını, Merih’in elinden düşürdüğü hançer olduğunu belirtmektedir.

¹ bkz. G.13/3, G.81/2

² bkz. G.21/3

³ bkz. G.13/3, G.82/2

Şihāb şanmaki Mirrîḥ ḥavf-ı tîḡnīdan
Düşürdi ḥancerini yire çerḥ-i bālādan (K.7/18)

Müşteri : Övülen kişilerin düşüncelerindeki ve işlerindeki isabetten dolayı benzetildiği bu gezegen, dîvânda ‘Utârid ile birlikte anılmıştır. Memdûhun; anlayışlı, zeki olduğunu belirtmek için kullanılmıştır.

Müşteri fiḡnat u ‘Utârid rey
Āsumân rif‘at u zemīn-i temkīn (K.9/20)

‘Utârid : Feleğin kâtibi olan ‘Utârid, dîvânda da bu özelliği ile anılır. ‘Utârid, sevgiliye nazar değmemesi için gökyüzü sayfasına Nûr ve Duḡân sûrelerini yazmaktadır.

Yazdı ta ‘viḡ için ol māha debīr-i eflāke
Āsumānı varaḡa Sûre-i Nûr ile Duḡân (K.6/21)

Süreyyâ¹ : Ülker yıldızı olarak bilinen bu yıldız kümesi, gerdanlığa benzetilir. Bu özelliğinden yola çıkan şâirimiz de, memdûha feleğin gökyüzünden Süreyyâ yıldız kümesinden cevherler saçtığını söylemektedir.

Getürdi zatiña bir medḡ kim yeridir aña
Felek nişār-ı cevāhir ide Şüreyyādan (K.7/23)

Burçlar

Cevzâ : İkizler burcu, dîvânda aslan burcu ile beraber zikredilmiştir.

Çalar yire yed-i ḡahrîñ sipihri hemçü esed
Yâ peşe idi kemer-bend-i burc-ı cevzādan (K.7/19)

¹ bkz. K.6/19, G.7/3, G.150/6

Esed : Dîvânda güç ve kuvvetin simgesi olarak geçmektedir.

Çalar yire yed-i kahrîñ sipihri hemçü esed
Yâ peşşe idi kemer-bend-i burc-ı cevzâdan (K.7/19)

Kova : Hz. Yûsuf'un kuyuya atılmasıyla birlikte anılır.

Yûsuf-ı zamâne kavî arzû henüz
Çâh-ı tabî'ata hâlel irdi kovâya za'f (G.82/5)

Sevr : Aşkın yüküne kimse tahammül edemez. Boğa; güçlü, kuvvetli bir hayvandır. Bu özelliğiyle bile aşkın yüküne o da tahammül edemez.

Yâ Rabb bâr-ı 'aşka kim eyler taħammüli
Yüklense vire sevr-i sipihri u serâya za'f (G.82/4)

b. Zaman

Dîvân şâirlerinin ortak temalarından biri de yaşadıkları zamandan şikâyet etmektir. Şiir ve ma'rifetin itibar görmediğini söylerler. Şâirimizde belli zaman dilimlerinin hayatına yansımaları şiirsel bir yaklaşımla anlatmıştır. Bu bölümde zamana ait beyitler örnek beyitler eşliğinde sıralanacaktır

Günün Bölümleri

Gece ve Gündüz¹ : Gazellerde tezâd sanatı yoluyla bazen sevgilinin saçı ve yüzün parlaklığı ile ilişkilendirilerek gece ve gündüz benzetmesi yapılır. Bazen de "her zaman, devamlı olarak" anlamında kullanılır. Bazen de zaman zarfı olarak kullanılmaktadır. Dîvânda "şeb-rûz, subh-şâm, leyl-nehâr" gibi kavramlarla gece ve gündüz kavramı geçmiştir.

¹ bkz. K.7/25, K.11/13, G. 2/2, G. 2/3

*Ġamdan gönül āh eyleme kim āb-ı hayātũ
Zulmetdedürür meskeni leylen ü nehāra* (G.6/5)

Takvim Zamanı

Günler : Dîvânda gün adı geçmemektedir.

Aylar : Dîvânda takvîm aylarından sadece ikisinin adı geçmektedir.

Nisan¹ : Nisan ayı, edebiyâtımızda yağmuru, bereketi ve istiridye ile anılır. Nisan ayında denizin yüzüne veya sahile çıkan sadef, ağzını açar ve yağmur tanesini yutar. Bu yağmur tanesinden inci hasıl olurmuş. Şâirimiz de bu olaya telmih yapmaktadır.

*Āşinā-yı ehl-i dil ol-kim dūr oldı baħrıla
Etdügiçün kaçre-i bārān-ı nisān iħtilāf* (G.75/4)

Ramazan : Ramazan ayı, müslümanlar için önemli bir aydır. Ramazan'da müslümanlar oruç tutarlar. Bu ayın sonunda mükâfât olarak 3 günlük bir bayram gelir. Bayramda da daha çok çocuklar sevindirilir. Çocuklar, Ramazan ayı içinde bayramı nasıl beklerse, âşık da sevgiliye kavuşmak için öyle beklemektedir.

*Fırqatiñde vuşlatũ eyler gönüller ārzu
Nitekim eřfāle şavm içre düşer sevdā-yı ĩd* (G.23/3)

Nev-rûz : Şimdiki takvime göre 21 Mart baharın başlangıcı olarak kabul edilir. Sevgilinin cemâlini gösterdiği gün, dîvânda nev-rûz olarak kabul edilmiştir

*Maħv ider guşşa şehābını sipihr-i dilden
Dil-berim 'arz-ı cemāl eylese nev-rûz gibi* (G.214/2)

¹ bkz. K.4/11, K.9/28

Mevsimler : Dîvânda, sonbahar ve baharın adı geçmektedir.

Sonbahar, yaprakların sararıp solduğu, döküldüğü mevsimdir. Yaprakların sararıp solması aynı zamanda âşîğın hasta yüzünün rengidir. Hatta yaprakların renginden daha da sararmış solmuştur âşîğın benzi. Onu bu hâle getiren döküdüğü gözyaşlarıdır.

Şöyle boyadı çehremi kim eşk-i reng-rez
Faşl-ı hazânda olmaz anıñ gibi reng-rez (G.57/1)

Sonbaharda dökülen yapraklar, suya düştüklerinde halkalar oluşur. Şâir bunu sıtmanın sebep olduğu titremeye benzetmektedir.

Düşmezdi âba ditreyü berg-i hazân gibi
'Aşkıñ tebiyle olmasa zerd u nizâr şems (G.68/4)

Dîvân Edebiyatında sonbaharın zıddı bahar olarak ele alınır. Bahar, tabiâta canlılık getiren mevsimdir. Gül, baharda açar. Bunu gören bülbül, gülün etrafında ötmeye başlar. Fakat bahar bitince gülün ömrü de sona erer. Şâir, bülbüle baharın bittiğini, artık ötme zamanı olmadığını söylemektedir.

Ey bülbül-i belâ-zede ötme günüñ degil
Gül faşlı gitdi bâğda yeter terennüm it (G.18/4)

c. Tabiat Olayları

Dîvân Edebiyatında tabiat olayları da mühim bir yer tutmaktadır. Özellikle kasidelerin nesîb kısımlarında bahar, kış, ramazan veya yaz konulu beyitler yazılmışsa da biz özellikle gazeller de geçen daha belirgin tabiat olaylarına değineceğiz.

Ay tutulması

'Aceb nūr-ı sa'ādetsin ki irmez hüsniñe noqşān
İrer her gün zevāle gün tütülür meh biter kevkeb (G.13/2)

Zelzele :

Lerze-i tāb-ı teb-i 'aşkıñdan oldı dil bī-tāb
Şol velāyet gibi kim ola zelāzilden hārāb (G.16/1)

Yağmur , Şimşek:

Ra'dı nālem berķi āh-ı şūle-dārim şandılar
Ebr-i bārānı bu çeşm-i eşk-bārim şandılar (G.32/1)

Dolu :

Bezm içre şafāyla içerdiiñ meyi sāķi
Yağmur gibi būseleri yağsa töluniñ (G.119/5)

Sabā, Nesim :

Hüdāyi şöyle kim oldum ki vādi-i ğamda
Şabā yeli niçe yıl yelse bulmıya eşerim (G.140/5)

Nesim-i nāfe-i zülfinden açmazım bir sur
Nesimī gibi ser-ā-pā yüzerlerise derim (G.140/3)

d. Anâsır-ı Erbaa

Eski inanışta kâinat dört unsurdan müteşekkil kabul edilirdi : Toprak, su, hava, ateş. Hüdâyî Divânında dört unsur değişik isimleriyle karşımıza çıkmıştır.

“gerd, hâk, turâb” ile toprak; “âb, su, ummân, deryâ” gibi kelimelerle su; “nâr, âteş” gibi kelimelerle ateş; “hevâ, bâd, rûzgâr, yel” gibi kelimelerle hava dîvânda zikredilmiştir. Dört unsurun bir arada kullanıldığı bir beyit yoktur. Bu unsurlardan ayrı ayrı beyitlerde bahsedilmiştir.

*Çeşmeler şehre akip oldu müşerref her şu
Nitekim kevşer-i tesnîm ile gülzâr-ı cinân (K.4/5)*

*Mehdi-i nev-bahâr çıkup gâr-ı dehrden
Genc-i şükûfe yer yer açıldı turâbdan (K.5/2)*

e. Hayvanlar

Efsanevî Nitelik Taşıyan Hayvanlar

Hümâ : Ele geçmesi mümkün olmayan bu devlet kuşu, çoğu kişinin yaptığı gibi “lâ-mekân” olma vasfına sahip Anka kuşu ile karıştırılmıştır. Ayrıca bu kuşun yükseklerde uçuşu sebebiyle ele geçmemesi de sevgiliye atfen söz konusu edilmiştir.

*Merd-i âzâda gül-istân-ı cihân bâğ olmaz
Cây-ı süflide hümâ menzil ü me'vâ tutmaz (G.56/2)*

*Baňa geldikce hümâ gibi kanı yüksek uçan
İllere şayd olıcı kebg-i hırâmânım gel (G.127/4)*

Ankâ : Kaf dağında yaşadığına inanılan ankâ kuşu, bu özelliğiyle dîvânda geçmektedir.

*Meges deñlü vücüdım yok velî 'ankâ-yı 'aşkı ben
Ser-i kâf-ı muhabbet kûşe-i şabr u sükünımdır (G.34/2)*

Semender : Ateşte yanmayan bir hayvan olan semender, bu özelliğiyle şâirin ağlamaktan kanlanmış gözleri içinde görünmektedir.

Görüyor kanlu yaşım içre Hüdâyî çeşmim
Âteş içinde şanaşın ki semender görünür (G.30/6)

Kuşlar ve Kümes Hayvanları

Bülbül : (andelib, hezâr) Şakıyışıyla ağlayıp inleyen, durmadan sevgilinin güzelliğini anlatan, ona ilân-ı aşk eden âşığın timsali olan bülbül, dîvân edebiyâtının vazgeçilmez unsurlarındandır. Âşık devamlı olarak kendisini inleyen bir bülbüle benzetir. Çoğu zaman gül ile birlikte anılır.

Kâfes-i tende iñler idi müdâm
'Andelîb-i derûn-ı nâlânım (K.10/4)

Vaşl-ı gülden munfaşıl olmak muqarrerdir deyu
Ŧoldurur nâliyle bülbül gül-sitâni muttaşıl (G.126/2)

Şeh-bâz : Şâhinin av kuşu olması özelliği beyitlerde anılır.

Geldi şeh-bâz-ı sepîd-i sihr açup şeh-bâl
Zâğ-ı şeb anı görüp oldı hemân-dem perrân (K.6/10)

Şâhin : Sevgiliye benzetilerek kullanılan bu kuş, bakışının keskinliği ile bilinir.

Göze göstermez ise no'la Hüdâyî kulını
Giydi şâhîn gibi başına o fettân üsküf (G.81/7)

Zâğ : (Karga) Daha çok kötü sesiyle anılan bu hayvan, bülbülün karşısında rakîbi temsil etmektedir.

Ben Hüdāyī-i bülbül-i bāğ-ı belāğatim

Āheng olur mı gūlgul-ı zāğ u zuğan bañā (G.5/6)

Fāhte : (üveyik kuşu) Güzel sesiyle bilinen bu kuş, kalenderle benzerlik kurularak kullanılmıştır. Kalenderler, kulaklarına halka takarlardı. Ayrıca gezerlerken gazel okurlardı. Bu benzerliklerden yola çıkarak üveyik kuşu ile ilişkilendirilmişlerdir. Bu kuşlara da halka takılır ve sesleri de güzeldir.

Ṭavḳ ṭaḳmıṣ boynına gūyā ḳalender-fāḥte

Çār-sū-yı bāğda geh medḥ oḳur geh dāsītān (K.2/12)

‘Uḳāb : (kartal, tavşancıl kuşu) Göğün en yüksek noktalarında uçan bu kuş, avcılığı ile bilinir.

Devriñde gerek mişe de mişe-şebān olup

Ḳurtuldu gökde murğ-ı ‘uḳāb ‘uḳābdan (K5/23)

Tūtī : Papağan, şeker ile beslenir. Tatlı dilli olması da buna bağlanır. O yüzden dīvānda da sık sık şekerle birlikte anılmıştır.

Sūkkerle beslemezdi anı ḥ ‘āce dāyimā

Ṭūṭī eger ḥadiş-i lebiñ nāṭıḳ olmasa (G.183/3)

Göñli mir‘ātına toz ḳonmuş meger ben ḥākden

Anıñıçun ṭūṭi-i şeker-zebānım söylemez (G.59/2)

Tāvus : Çok güzel bir kuş olan tāvus, dīvānda Cebrâil’in sıfatı olarak kullanılmıştır.

Oldı benāt-ı la‘line ṭāvus-ı ḳudsiler meges

Lāl eyledi ṭūṭileri şirīn maḳāli Aḥmediñ (G.103/4)

Hamâme : (güvercin, kumru) Güvercinler eskiden posta görevinde kullanılırlardı. Hz. Muhammed, Allah'tan aldığı vahiyleri insanlara iletmesi için, bu kuş ile benzerlik kurulmuştur.

Hoş geldiñ ey hamâme-i ferruḥ peyâm-ı dost
Güyâ ki peyk ü hayy-ı resûl-ı emînsin (G.167/2)

Sürüngenler ve Böcekler

Efî : (yılan, ejdehâ, mâr) Yılan, çoğunlukla uzunluğu, kıvrımları gibi yönlerden sevgilinin saçlarına benzetilir. Ayrıca yılanların 100 yıl yaşadıktan sonra ejdeha olduğuna inanılır. Ejderha olunca da ağzından ateşler saçar. Bu özelliğiyle feleğin acımasızlığına telmih yapılır. Yılanların hazine bekçiliği yapmaları da dîvânda bahis konusu olmuştur.

Meyl etme ey dil ol güle kim niçe ḥârî vār
Şol gice tâlib olma ki yanınca mârî vār (G.38/1)

Şol-kim şafaḳla mihri görüp şād-mân olur
Bilmez felek bir ejder-i âteş-feşân olur (G.46/1)

Dirlerse ḥaṭṭ u zülfine ey dil müşâbihiz
Mürîñ yüzini baş yire mârîñ başını ez (G.57/6)

Sînde şanmañ elifler genc-i 'aşkı ḥıfz için
Mârlardır kim tılısm etmişdürür üstâd-ı 'aşk (G.87/2)

Mûr : Karınca dîvânda özellikle Hz. Süleyman ile olan kıssasından yola çıkılarak anılır. Bazı beyitlerde de acziyetin, alçakgönüllülüğün sembolü olarak görürüz.

Al ele göñlin şihâbın bende-i pâ-mâliniñ
Mürdan 'âr itmeyüp etdi Süleymân ihtilâṭ (G.75/5)

Bağma bir mûra haķâretle ki yanında Hâķķiñ
Birdürür rütbe-i â'lâyıla ķadr-i sâfil (K.3/9)

Peşşe : Sivrisinek, küçük olması sebebiyle acziyetin sembolü olarak kullanıldığı gibi, Nemrûd'u öldüren sineğe telmih yapılarak zikredilmiştir.

Sâķi şun ol şarâbı ki nûş etse cür'asın
Kim peşşe fîl u mürçe şîr-i jiyân olur (G.46/8)

Başına belâyız hele Nemrûd 'adûniñ
Ol fîl ise biz peşşe-i bi-tâb u tüvânız (G.55/4)

Meges : (sinek) Dîvânda karınca ile birlikte zikredilmiştir. Sevgilinin şekerden tatlı dudaklarına meyl eden âşğın gönlüne teşbih edilmiştir.

İtmezdi meyl aña meges u mür-ı cân u dil
La 'liñ mişâl şehd ü şeker fâyiķ olmasa (G.183/4)

Şeb-tâb : (ateş böceği) Bir parlayıp bir sönen bu böcek, tasavvûfi bir beyitte kullanılmıştır.

Şeb-tâb mişâliz bu şebân-gâh-ı fenâda
Bir demde ki peydâ isek ol demde nihânız (G.55/6)

Zenbûr : Sevgilinin dudaklarının tatlılığından bahsedildiğinde gönül, onun etrafında uçan bir arıya benzetilir.

Fariğü'l-bâl idi 'âlem lezzetinden şimdi dil
La 'l-i şîriñiñ hevâsında yeler zenbûr-veş (G.70/6)

Zübâb : (sinek) Sinek, vızıltısıyla dîvânda zikredilmiştir.

Sulţān odur ki zemzeme-i kūrre-nāy-ı şāh
Farq olmiya yanında tanīn-i zübābdan (G.170/4)

Balıklar

Dîvânda balık çeşitlerinden herhangi birinin ismi geçmemektedir. Genel olarak “semek” ismiyle geçer.

Bulmadı nazîrin o mehiñ ins ü melekde
Âhımla yâşım geçdi simâkiyle semekden (G.151/3)

Memeli Hayvanlar

Gusfend : (koyun) Koyunun en önemli özelliklerinden biri kurban edilmesidir. Şâir de canını sevgili uğruna kurban etmektedir.

Varayın hân-kağ-ı küyüña cânım sürüyü
Gusfend dil ü cânı aña iletüp qurbân (G.161/2)

Şîr : (aslan) Aslan kuvvetli ve yırtıcı bir hayvan olduğu için rakîbi korkutmada kullanılan bir hayvandır. Şâirimiz dostlarının yoluna karınca gibi toprak olduğunu ama düşmana karşı aslan gibi olduğunu söylemektedir.

Ahbâbımızıñ mür-şîfat yolına hâkiz
Amma ki ‘adū gözine biz şîr ü jiyânız (G.55/3)

Fîl : Büyüklüğün, azametın sembolü olan fil, dîvânda da, satrançtaki anlamından ziyâde bu anlamıyla düşünölmüştür. Sâkînin sunduğu şarap; sineğın kendisini fil, karıncanın kendisini ise aslan hissetmesine sebep olmaktadır. Bir başka beyitte de Nemrud’u öldüren sineğe telmih yaparak fil kadar büyük, azametli olsa da insanın buna güvenmemesi gerektiği tavsiye edilmiştir. Düşmanı, Nemrûd’a benzeterek ona Nemrûd’a musallat olan sinek gibi bela olacağını söylemektedir.

*Sākī şun ol şarābı ki nūş etse cūr'asın
Kim peşşe fıl u mūrçe şır-i jiyān olur* (G.46/8)

*Başına belāyız hele Nemrūd 'adūniñ
Ol fıl ise biz peşşe-i bî-tāb u tūvānız* (G.55/4)

Esed: Dîvānda burç ismi olarak bahs olunmaktadır.

*Çalar yire yed-i qahrñ sipihri hemçü esed
Yā peşe idi kemer-bend-i burc-ı cevzādan* (K.7/19)

Himâr : (erkek eşek) Hz. İsa'nın merkep sırtında gezmesine telmih yapılarak ismi geçmektedir

*Her 'İsa-yı huceste-nefes kim zuhūr ider
Görsek anıñ yanınca yürür bir himârı vār* (G.38/2)

Sincâb ve Semmûr : Rind, Allah yoluna girmiştir ve ona basit bir post yeterlidir. Zâhid ise sincaptan, samurdan yapılma kürk giymektedir.

*Dost yolına giren 'âşîka besdir bir post
H'âceniñ giydüğü sincâbıyla semmûr olsun* (G.166/4)

Kurd ve Kuzu: Kurtların kuzulara düşkünlüğü bilinen bir şeydir. Şâirimiz de sevgiliye seslenerek kurtlara karşı âşıkların koynuna sığınmasını tavsiye ediyor.

*Deşt-i hüsniñ kurdısın kapmağa cānlar kuzusın
Gitme yābāne gele 'uşşāk-ı şeydā koynına* (G.187/3)

Keşef : (kaplumbağa) Kaplumbağa, ağır hareket eden, yavaş bir hayvandır. Ters döndüğünde de çok büyük zorluklarla tekrar eski haline dönebilir. Yani faydası ancak kendinedir.

*İsterim şu gibi ol serviñ olam pâ-mâli
Keşefiñ himmeti kendine gerekdir 'âlî* (G.211/1)

Seg : Âşıklar, sevgilinin bahçesinde dolaşan köpekler gibidir.

*H'ân-ı vaşlîñ iştîyâkı 'âşık-ı bi-çâreñiñ
Gözlerin dürd eyledi cânâ seg-i küyîñ gibi* (G.199/5)

f. Bitkiler

Ağaçlar

Serv: Sevgilinin boyu, uzun ve düzgün olması sebebiyle bu ağaca teşbih edilir. Ayrıca servinin su kenarlarında yetişmesi beyitlerde bahis konusu olur.

*Çık seyre taraf-ı bâğ u leb-i cüy-bâre gel
Mânend-i serv ey gül-i şürî kenâre gel* (G.125/1)

Meşe : Meşe ağacı, kartal ile birlikte anılır.

*Devriñde gerek mişe de mişe-şebân olup
Kurtuldu gökde murğ-ı 'uqâb 'uqâbdan* (K.5/23)

Çenâr : (çınar) Çınar ağacı da servi ağacı gibi uzun bir ağaçtır.

*Serviyle çenâr el ele almış çemen içre
Nâziyla şalınur şan iki yâr-ı muvâfık* (G.93/4)

Sanevber : (çam fıstığı ağacı) Sevgilinin boyu posu bu ağaca da benzetilmektedir.

Boyñ görüp didiler serv-i rā şanevber aña
'Aceb mi beste ola beste gibi diller aña (G. 3/5)

Zülfñde gören piste gibi dilleri beste
Ol kıadd-i dil-āvīze şanevber dise lāyık (G. 92/3)

Tübā : Sidrede bulunan ve kökü yukarıda, dalları aşağıda bulunan, cenneti gölgeleyen bu ağaç, sevgilinin boyu ile ilişkilendirilerek kullanılır.

No'la reşk eylese túbā o kıad-i bālāya
Bu meşeldir şased ednādan olur ā'lāya (G.178/1)

Çiçekler ve Otlar

Gül : Hüdâyî-i Kadîm Dîvânında adı en çok adı geçen çiçek güldür. Gül, güzellik bahçesinin en güzel çiçeğidir. Dolayısıyla sevgiliye teşbih edilir, sevgiliyi temsil eder. Sevgilinin yüzü, dudakları, yanağı güle benzetilir. Gül, aynı zamanda baharı müjdeleyen, bahar mevsimiyle birlikte anılan bir çiçektir. Bâzen de mâşuğu bülbül ile anılır.

Ben gül yanağıña semeni nice beñzedem
Ol ser-firāz-ı 'ālem u bir ser-figende bu (G.173/2)

Devr-i güldür yūri gel bezm-i şarāb eyleyelim
Cigerin şāsidiñ ol bezme kebāb eyleyelim (G.136/1)

Ey bülbül-i belā-zede ötme günüñ degil
Gül faşlı gitdi bāğda yeter terennüm (G.18/4)

Vaşl-ı gülden munfaşıl olmak muḳarrerdir deyu
Ṭoldurur nâliyle bülbül gül-sitânı muttaşıl (G.126/2)

Lâle : Kırmızı rengi ile sevgilinin yanağına veya ortasındaki siyahlık dolayısıyla âşığın dağlarına, yaralarına benzetilen lâle, bâzen de dağlarda yetişen lâle-i Numân ile dîvânda adı geçmektedir.

Niçe Ferhâd u Mecnûniñ bu tıfl-ı tekye-gâhıdır
Açılmış lâleler ol tekyeniñ yer yer çerâğıdır (G.35/2)

Gel şahñ-ı bâğa nûş idelim kâse kâse mey
Zeyn oldı râğa lâle-i Nu'mân tabaḳ tabaḳ (G.88/3)

Nergis : Sevgilinin gözleri çoğu zaman baygın bakışlarından dolayı nergise benzetilir. Âşık, sevgiliye aşk üzerine efsaneler söylerken, uykulu gözlerini henüz açmaktadır.

Bülbül seciyle güllere söyler fesâneler
Nergis 'acebmi gözlerin açmazsa hâbdan (K.5/8)

Ġamıñla ağlayu ağlayu oldı nergis ü lâle
Dökildü gözleriniñ nûrı şanma ândağı jâle (G.189/1)

Benefşe : (menekşe) Boynunun bükük olması dolayısıyla zikredilir.

Olsun benefşe-veş ḳaddi ḥam gonçe gibi lâl
Her kim du'añı eylemeye şeyḥ u şâbbdan (K.5/28)

Zanbak : Gülle birlikte dîvânda bahsolunur. Şekil itibariyle kulağa benzetilir.

Hengâm-ı bahâr irdi 'arûs-ı gül ü zanbaḳ
Açıldı çemen seyrine boyn ḳulağ açık (G.93/2)

g. Eşyâ

Yiyecek ve İçecek Maddeleri

Yemekler

Kebâb : Meclisin unsurlarından birinin de kebâb olduğu anlaşılıyor.

Bezm ider erbâb-ı bâğ eyler terennüm 'andelīb
Şiše-i mey gonçe ol meclisde naḥl-i gül kebâb (G.16/4)

Tatlılar

Gül-şeker : (gülbeşeker) Sevgilinin dudakları gülbeşeker tatlısına benzemektedir. O kadar ki sevgilinin dudaklarını lafzını anan bülbülün, papağanın sözleri bile tatlı olmaktadır.

Gül-şeker lebleriñin medḥin okurlarsa olur
Ṭütiniñ nükteleri bülbülün elḥanı leziz (G.25/3)

Kumaşlar ve Giyecek Eşyaları

Hırka : Hırka, aşağıdaki beyitte ruh üzerine giydirilmiş bedeni, teni temsil etmektedir.

Hırka-i ten şüfiyâ çoḡdan olurdı çâk çâk
Sinem üzre olmasa yer yer aña pergâle dâḡ (G.78/2)

Şâir, aşk şarabı için zahide; tacı, hırkayı yani dünyayı terk etmeyi teklif ediyor.

Zâhidâ gel içelim şöyle lebi yâdına kim
Tâcıla hırkayı rehn-i mey-i nâb eyleyelim (G.136/5)

Pirehen : Aşk ateşi o kadar kuvvetlidir ki, âşığm üstündeki gömleği bile yakmaktadır.

Nār-ı şevk içre Hüdāyī o göyinsün teniñi
Yandı tut meclis içinde yine bir pireheniñ (G.118/6)

Üsküf : Sevgilinin başında göz alıcı bir de başlık vardır.

Tūglar perçem pür hum ‘alem ol add-i bülend
Anıñ altun başıdır ey şeh-i hūbān üsküf (G.81/6)

Peşmine : Cennetteki hūrîlerin üzerinde bu elbise vardır.

Girdi peşminele cümleten āhū-yı irem
Çeşm-i mestiñ çün eyā şahid-i meh-rū-yı harem (G. 135/4)

KePENek : Keçeden dövülerek yapılan bu elbiseyi genelde çobanlar giyer. Soğuşa, yağmura karşı koruyucudur. Dayanıklı olması sebebiyle tercih edilir. Sevgilinin gamzesinin okları şâirin tenini delmiştir. Tıpkı yağmurun çok yağıp kepeneği deldiği gibi. Sevgilinin bakışından çıkan oklar, yağmur damlaları kadar çoktur. Tabiî buna hiçbir ten dayanamaz.

Deldi tenimi okları meydān-ı belāda
Bārān şu kadar yağdı ki geçdi kepenekden (G.146/4)

Şāl : Sevgili aya benzetilince, kara bir şala bürünmüş gibi görünmektedir.

Hüdāyi ‘āşık-ı abdālî olmuş ol yüzi mihriñ
Bürünse māh-ı şeb-ārā ‘aceb mi bir ara şāla (G.189/5)

Kemer : Sevgili beline altından ve gümüşten bir kemer takmıştır.

*Ol serv-i kıdd kenâr ola dirseñ Hüdâyiâ
 Kıll sîm ile zeriñ kemeri gibi der-miyân* (G.148/7)

Destâr : Destâr, kulak kenarlarında sünbül gibi duran saçlarla Dîvânda konu olmuştur.

*Sünbülüñ deryâ otâğıñ güşe-i destârda
 Sâye şalmış yâ per-i murgân Süleymân üstine* (G.190/2)

Ev Eşyaları

Aydınlatma Araçları (şeb-çerâğ, mum, fânus, kandil...) : Dîvânda yaşanan devirde kullanılan aydınlatma araçlarından bazılarının ismi geçmektedir.

Sevgilinin olduğu yerde âşık da vardır. Mumun olduğu yerde de onun etrafında dönen bir pervâne mutlaka bulunur. Ay bile ışığını, maşûğa benzetilen mumdan almaktadır.

*Bir şem 'a Hüdâyi yine pervâne geçer kim
 Kındilini andan uyarır mâh-ı şeb-ârâ* (G.2/5)

Âşığın tenini gamzesinin okları yakmıştır. Tıpkı bir fânusa benzemektedir.

*Ölsem Hüdâyi sâlik-i şâm-ı 'adem no 'la
 Peykân-ı tîri yakdı bu fânüs-ı tende şem* (G.77/6)

Üstü tabîat resimleriyle işlenmiş döner fener olan "fânus-ı hayâl", içindeki mumla geceleri aydınlatmaktadır.

*No 'la rüşen-dil olup rakş ursa fânüs-ı hayâl
 Şâhid-i şem 'i koyar her gice tenhâ koyunına* (G.187/2)

Micmer : Âşğın vücûdu, içinde tûsü yakılan bu nesneye benzetilmiştir. Micmerin için sipend yanmakta iken, âşğın gönlünde ise aşk ateşi yanmaktadır.

Seyr idenler micmer içinde sipendiñ hâliñi
'Aşğ odı yakmış ten-i zerd ü nizârım şandılar (G.32/4)

Pister ve yastık : Sevgilinin bahçesinde aşk derdiyle hasta yatmakta olan şâirin, yastığı da, yatağı da taşlardır.

Kūyiñda huzūr ile yatur haste Hüdāyi
Ger pister aña hār ola bālīn ola hārā (G.6/7)

Pister ve çâr-şeb : Âşğın sonu aşkından ölmektir. Dolayısıyla yatağı toprak, çarşafı da kefen olacaktır.

Ol gün ki merkad ola gamiñla vaţan baña
Pister türāb u çār-şeb ola kefen baña (G.5/1)

Şişe : Anlaşıyor ki, o zamanlar şişeler, çiçeklerle süsleniyormuş.

'Aks-i hūsniñle şükûfe derc olınmış şişe-veş
Mazhar-ı envâridir mir'āt-ı çeşm-i pākimiz (G.61/2)

Çârûb : (süpürge) Sevgilinin kaşlarının sıklığı çârûbu andırmaktadır.

Kılsun öldükde tihîñ çârûbi müjgānım yine
Āsumāna ideyin rûy-ı zemīniñ minnetin (G.144/2)

Aksesuârlar, Sûs Eşyaları ve Malzemeleri

Tûtiyâ : (sürme, kuhl) Sevgilinin yolunun tozu, göze sürme olarak çekilir. Şâirimiz Hz. Yûsuf'un kıssasına telmih yaparak nasıl ki, Hz. Yakûb'un gözleri oğlunun gömleğini gözüne sürdüğünde açılmıştır. Sevgilinin yolunun tozu da gözleri ve gönülleri açan bir sürmedir.

Kuhl eyle dil Ya 'kûbınıñ çeşmine gel hâk-i rehiñ
İhvân göziñ aydın disün gelsün ey Yûsuf-liqâ (G.7/5)

Sürmenin imâl edildiği yer Isfahan'dır. Sevgilinin bulunduğu yerin tozu toprağı gözlere şifa olan bir sürmedir. Bilindiği gibi sürmenin başağrılarına iyi geldiği de söylenir.

Küyiñ gubârı çeşm-i remed dîdeden ırâk
Şol tûtiyâdurur ki Şıfâhân elindedir (G.27/2)

Hüdâyî, şiirinin kıymetini bilmeyen düşmanlarına karşı, gözü görmeyenlere sürmenin fayda etmeyeceğini söyleyerek cevap veriyor.

Cevher-i nazmım Hüdâyî 'aynına almaz'adû
Tûtiyâ nef'ini görmez gözleri a 'mâlarıñ (G.110/5)

Şâne : (tarak) Şâir sevgilinin saçlarına dokunmak için tarağına sahip olmak istemektedir.

Tutsam nigârımın no'la baş üzre şânesin
Dâyim anıñ o zülf-i perişân elindedir (G.26/4)

Şâir, yine sevgilinin tarağının yerinde olmak istiyor. Bunun için Allah'a dua etmektedir. Bu şekilde saçlarına dokunabilecektir.

Çözem dişimle şâne-şıfat 'ağd-i zülfiñi
Her şeb Hudādan istedigim dil-berā budur (G.52/4)

Tesbîh : Tesbîh, o zamanlar elden düşmeyen bir nesneymiş.

Hāl-i ruḥıña yüz sürüp öldükde mezārım
Güm güm öte āvāze-i tesbîḥ-i melekden (G.151/5)

Âsâ : Âşık o hale gelmiştir ki, elinde baston olmadan ayakta duramamaktadır.

Pîr-i peymāne-keş-i kūy-ı ḥarābatım kim
Ṭuramam olmasa destimde 'aşā-yı pîrān (G.160/5)

Hamâyl : Şâirimizin yaşadığı dönemde de insanlar nazardan, kazadan, beladan vs. korunmak için boyunlarına muska takarlardı.

Pâkdir kalb-i Hüdāyiniñ gel etme ictināb
Gir ḥamāyil-veş anıñ ey verd-i ra'nā ḳoynına (G.186/5)

Savaş Aletleri

Tîğ : (şemşir, seyf) Sevgilinin bakışları keskin bir kılıç gibidir. Âşığın gönlü de bu bakışlara her zaman meyillidir.

Zulm-ı çeşmiñ cānına geçmiş helāl olmuş ḳaşıñ
Düşmek ister dem-be-dem şemşir-i bürrān üstine (G.191/4)

Sevgilinin hatırı için rakîbi medhetmek herhalde böyle oluyor. Gönlüne kılıç ve hançer saplayarak başına ise topuz indirerek ona iltifat etmiş oluyor.

Hâtır-ı yâr için ağıyarını medh eyleyicek

Tiğ u hancer diline başına şeş-per diyelim (G.132/6)

Sevgili bakışlarının kılıcıyla gönül ülkesini fethedecektir. Ve oraya zafer bayrağını dikecektir.

Kılıcıñ mülki dili fetḥ idicek geldi şehā

Bir 'alem degdi oquñ üstine burc-ı bedeniñ (G.118/1)

Âşık, duayla gitse de sevgilinin kılıçlarından korunamayacaktır.

Başım berāberi götürem çün du'ā-yı seyḫ

Ger Haḫ şalarsa boynıma şemşir-i dil-beri (G.209/2)

Hançer : Âşık, aşk meydanında sevgilinin hançere benzeyen gönül delici bakışlarına meydan okumaktadır.

Ṭutdım cigerim hançer-i dil-dūziña karşı

Meydān-ı muḫabbetde benem merd-i ciger-dār (G.40/2)

Hadeng : (ok, tîr, nâvek) Sevgilin kaşları yay olunca kirpikleri de o yaydan çıkan ok olur. Bu okun hedefi de âşığın sinesidir.

Ey kaşı yā ḫadengiñe sinem nişāne dek

Nāzın nihāl-i servdir ol bāğ-ı cāne dek (G.117/1)

Âşık, aşk derdinden iki kat olmuş, şekil olarak yaya benzemiştir. Sevgiliye seslenen âşık, birlikte olup düşmânı kaçırılım, demektedir.

Ḳadd-i dü-tāmı görüp kaçma ṭoğrı sineme gel

'Adūlarıñ gözine tîrle kemān olalım (G.130/4)

Sinân : (mızrak, süngü, nîze) O Yûsuf gibi güzel sevgilinin âşığın başını kesmesi, onun diğer âşıklar içinde yükselmesine sebep olacaktır.

*'Uşşak içinde eyle Hüdâyi̇yi ser-firâz
Ey Yûsuf-ı zamâne başın kes sinâne dek (G.117/5)*

Sevgilinin kirpikleri bazen de mızrağa benzetilir. Bununla başının kesilmesi, âşığın mertebesinin yükselmesine vesile olacaktır.

*Kes başım dek nîze-i ser-tiz-i müjgân üstine
Baş olup tâ kim tefevvuk idem akrân üstine (G.190/1)*

Spor, Oyun ve Eğlence ile İlgili Araçlar (çevgân, gûy, savlecân)

Âşığın ahı, çevgân olmuş, gök topunu yuvarlamaktadır.

*Çevgân-ı âhınî şakın ey meh Hüdâyi̇niñ
Gûy-ı sipihri eylese galñân elindedir (G.27/5)*

Ayrılık, âşığı nereye gittiği belli olmayan bir top gibi kararsız yapmıştır. Halbuki, sevgilinin bahçesinde mutludur.

*Gûy-veş itdi bi-ğarâr şadme-i şavlecân-ı hicr
'Âkif-i kûy-ı vaşl idik var idi hoşca hâlimiz (G.64/2)*

Şâir, aşk derdine düşmeden önce top gibi bir sağa bir sola savrulan perişan âşıklarını ayıplıyor. Tâ ki kendisi de aynı derde düşünceye kadar.

*Ta 'n iderdim gûy-veş hâline ser-gerdânlarıñ
Başıma toğına nice bilmedim çevgân-ı 'aşk (G.95/3)*

Musikî Aletleri

Ney : Şâirimizin şiiri gönülleri kendine çekmektedir. Âşığın duyguları, inlemeleri şiirinde can bulmaktadır. Zühre de şiirine neyle eşlik etmektedir.

Nevā-yı dil-keş ider nāy-ı nāle-i şî'rim
Semā' idüp anı bezm-i felekde Zühre çalar (G.36/7)

Âşık, derdinden ölmüş, toprak olmuştur. Kemiklerinden de ney bitmiştir ve bu ney yine aşkıdan inlemektedir

Hāk olursa derd ü gamdan 'āşık-ı mu'tād-ı 'aşk
Ney bitüp her üstühânından gele feryād-ı 'aşk (G.87/1)

Çeng : Kanuna benzeyen bir saz olan çeng, meclisde ney ile birlikte çalınmaktadır.

Dem urdukca dem-ā-dem ney maḳām-ı 'aşkda çengine
'Aceb mi ser-fürü etse o da bu kula ḳâyildir (G.47/3)

Rübâb : Bir çeşit kemançe olan bu saz, ney ile birlikte âşıkların inlemelerine uyum sağlamamaktadır.

Hüdāyi nāle-i 'uşşāḳa olmasa dem-sāz
Nevā-yı nāy u şadā-yı rübābı neyleyeyin (G.162/7)

Diğer Eşya ve Maddeler

Defter : Sevgilinin dudaklarının vasfi defterlere sığmamaktadır.

Vaşf-ı lebinde güher-i ma'nā-yı ḥāşla
Pürdür Hüdāyi defter ü divān ṭabaḳ ṭabaḳ (G.88/7)

Zevrak : Gönül, bahtsızdır. Zaman bile ona karşıdır. Tıpkı denizde rüzgarsız kalan kayak gibidir. Talihinin açılmasını beklemektedir.

Rūzgārīñ ki muhālif ola şabr it ey dil
Zevrağ-ı kulzüm-i iqbāl-i zamānsız yürimez (G.58/3)

Tiše : Tiše denilince Ferhād'ın dağları delerken kullandığı ve ölümüne sebep olan kazma akla gelir. Zâhidin dili de bu kazmaya benzetilmiştir. Fakat âşğın çılğın gönlüne tesir etmemektedir.

Zebānīñ nāşihā hiddetde olsa tiše-i Ferhād
Eşer etmez dil-i Mecnūna hengām-ı cününıdır (G.34/4)

Revzen : (pencere) Sevgiliyi pencerede gören âşğın gönlü aşkla dolmuştur.

Göz açup gördüm yüziñ 'aşkıñla memlū oldu dil
Revzen-i kâşāneden kesb-i hevā mıdır ğaraz (G.74/4)

Terāzi : Âşğın gözleri çeşmeye benzetilmektedir. Nasıl çeşmeden devamlı su akarsa, âşğın gözlerinden de öyle gözyaşı dökülmektedir. Ama bu gözyaşları kanlıdır. Gözleri su terazilerine dönmüştür.

Ka 'be kūyiñda iki çeşme revān etmegiçün
Şu terāzularıdır dide-i hūn-pāş degil (G.122/5)

Vefk : (muska) Sevgilinin nazına karşı muska yazılmıştır.

Biñ nāz iderse bülbüliñe veçhi var gel
Çonmuş bir āl kâğıda vefk-ı hezār gel (G.128/1)

Mükeyyifât (bâde, mey, şarab, seb‘a-yı seyyâle...)

Hüdâyî Dîvânında başlıca keyif verici nesne olarak şarap ve çeşitleri geçmektedir. Şarap, Dîvân Edebiyatında gerçek ve mecaz anlamıyla en çok işlenen konulardan biridir. Meclisin vazgeçilmez unsurlarından olan şarap, Dîvânımızda da bir çok gazelde geçmektedir. Aşağıda konuyla ilgili örnekler verilecektir.

Derd, gam acısı çekmek istemeyene şâir, şarab içmeyi tavsiye etmektedir.

*Çekmeyem dirseñ Hüdâyî acısın zehr-i ğamıñ
Gül gibi nüş it şarāb-ı erguvānı muttaşıl* (G.126/7)

Sevgilinin dudakları rengi itibariyle şaraba benzer. Şâir, sevgilinin dudaklarını hatırladıkça, sabahları sersemliği gidermek için içilen “mey-i sabûh”u içmiş gibi olmaktadır.

*Fıkr eylemek lebiñ baña her gün mey-i şabūh
Haññ ğamın yimek baña her şeb ta‘ām-ı şām* (G.134/4)

Şâir, rindin cennetde bâde içeceğini, zâhidin ise cehennemde azap göreceğini söylemektedir.

*Āteşin bâde içüp cennet-i gül-zârda biz
Zâhide duzağ-ı miñnetde ‘azāb eyleyelim* (G.136/4)

Feleğin minnetini çekmek istemeyen âşık, sâkîden şarap istemektedir. Amacı mest olmaktır.

*Sâkiyā mest it beni şun seb‘a-yı seyyâleler
Çekmiyem tâ kim bu çerğ-i heftüminiñ minnetin* (G.144/3)

DEĞERLENDİRME

Hüdâyî, 16. asrın ikinci yarısında yetişen Dîvân şâirlerinden biridir. Hayatı boyunca Hâsekî Câmî'nde görev yapmıştır. Özellikle dönemini anlatan tezkîrelerin hemen hepsinde kendisine yer bulan şâir hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Fakat kaynaklara göre özellikle gazel alanında başarılı bulunduğu belirtilmektedir.

Şâir, üç padişahın saltanatını görmüştür. Kanûnî Sultan Süleymân, II. Selîm, III. Murâd devirlerini gören Hüdâyî, bu üç padişaktan da iltifat görmemiştir. Ömrü boyunca müezzinlik yapması saraya yakın olmadığını göstermektedir. Biz yaptığımız bu çalışmayla 16. asır içinde karanlıkta kalmış bir dîvân şâirini gün ışığına çıkarmaya çalıştık. Şâir ve Dîvânı hakkında vardığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

a. Şâirin hangi tarihte doğduğu bilinmemektedir. Ölüm tarihine bakarak 16. yüzyılın ilk çeyreğinde doğmuş olması muhtemeldir. Şâirimiz İstanbul'dur. İstanbul dışında bir yerde yaşadığına dâir dîvânında ve kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Ölüm tarihi hicrî 991, milâdi 1583 tarihidir.

b. Şâirin hayatı hakkında verilen ma'lûmatlara dayanarak ömrü boyunca Hâsekî Câmî'nde müezzinlik yaptığını söyleyebiliriz. Saraya yakın olmadığı, saraydan iltifat görmediği makam ve mevkînden ortaya çıkmaktadır.

c. Hüdâyî, dindar bir kişiliğe sahiptir. Eserinde dinî terimlere fazlasıyla yer vermiş, özellikle ahlâkî konularda bol bol nasihat vermiştir. Şiirinde kadercilik vardır, diyebiliriz. Hüdâyî, bir çok dîvân şâiri gibi dîvânında tasavvûfî terimler kullanmıştır. Ama şâirin herhangi bir tarîkate bağlı olduğuna dâir kaynaklarda ve eserinde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Şiirlerine bakarak Nakşîbendî tarîkatına yakın olduğunu söylemek mümkündür.

d. Şâir, tezkîrelere göre "ilm-i edvâr" da yani mûsikî alanında da bilgiye sahiptir. Sesinin güzelliğinden de sık sık bahsedilir. Fakat şâirin mûsikî alanında bir eseri olup olmadığı kaynaklarda kayıtlı değildir.

e. Şâirin, şiirinde çoğunlukla İrân şâirlerini örnek aldığını, kendi şiirini onlarla kıyasladığını görmekteyiz.

f. Şiir dili çok ağır değildir. Döneminin dil özelliklerine uyan bir şiir dili vardır. Şiirinde Türkçenin gramer yapısını koruduğunu söyleyebiliriz. Yer yer halk ağzındaki söyleyişlere ve deyimlere yer veren şâir, sosyal hayattaki halk inanışlarına da şiirinde yer vermiştir.

g. Şâir, kendisini kasîde ve gazel alanında yenilikçi olarak görmektedir. Kendisinin yeni, taze kasîde ve gazeller söylediğini ifade etmekteyse de şiirinde Klâsik Türk Edebiyatının mazmunlarından farklı bir manaya veya tekniğe rastlayamadık.

h. Sonuç olarak; Hüdâyî kendi zamanında iktidar çevrelerine yakın olmamasından ve saraydan uzak kalmasından dolayı iltifata mazhar olamamış, ölümünden sonra unutulmuştur. Kasîdelerinde kendisine “kitâbet” isteyen şâir, bu emeline de ulaşamamıştır. Buna rağmen dindâr kişiliğiyle kendi hâline rıza göstermiş kaderci bir insandır. Bize göre özellikle gazel alanında Dîvân Edebiyatında hak ettiği yeri alamamıştır. Kendisi hakkında bilgi veren şâirler onu gazel alanında başarılı bulmaktaysa da yukarıda söylediğimiz gibi saraya uzak olmasının onun yeterince tanınmasında engel olduğunu söyleyebiliriz. Şâirin mûsikî alanında da yetenekli olduğu kaynaklarda yazılıdır.

Bu çalışmamız neticesinde onun Türkçe Dîvânını elimizden geldiğince titiz bir şekilde inceleyerek Hüdâyî'nin Klâsik Edebiyatıta hak ettiği yeri alması için çaba harcadık. Umarız, devrinde yeterince tanınmayan ve anlaşılmayan şâir, günümüz edebiyatında hak ettiği yeri bulur.

KAYNAKÇA

ARSLAN, Mehmed, Prof. Dr. , **Şeref Hanım Dîvânı**, Kitabevi Yay. , İstanbul, 2002.

ARSLAN, Mehmed, Prof. Dr., **Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri**, Kitabevi Yay., İstanbul, 2000.

BANARLI, Nihad Sâmi, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, MEB Yay. İstanbul.

BAYRAKTUTAN, Lütfi, **Edebî Sanatlar (Açıklamalar ve Örneklerle)**, Akademi Yay., Balıkesir, 1998

BİLGEGİL, M. Kaya, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1999.

Bursalı Mehmed Tâhir , **Osmanlı Müellifleri** , 2. cilt , Sayfa 487, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Cemal Kurnaz, Yrd. Doç. Dr. Mutafa Tatcı Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2000.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 1993.

DİLÇİN, Cem, **Yeni Tarama Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

DİLÇİN, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.

İPEKTEN, Halûk, Dr., **Dîvân Edebiyatında Edebî Muhitler**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1996.

İPEKTEN, Haluk, **Fuzûlî, Hayatı ve Eserleri, Bazı Şiirlerinin Açıklamaları**, Ankara, 1973.

İPEKTEN, Haluk, Prof.Dr., **Bâkî, Hayatı, Sanatı, Eserleri**, Akçağ Yay., Ankara, 2004.

İPEKTEN, Haluk, Prof. Dr., **Eski Türk Edebiyatı, Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1995.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Kataloğu, C. I, İstanbul.

Kaf-zâde 'Abdu'l-hayy Fâ'izî, **Zübdetü'l-Eş'âr**, Millet Kütüphânesi Alî Emirî Târîh, No:1325.

Keşf –el-Zünûn, 1. cilt, s.819, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Şerefettin Yaltkaya, Kilisli Rıfat Bilge, Maarif Matbaası, 1941.

LEVEND, Agah Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi, C. 1**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

LEVEND, Agah Sırrı, **Dîvân Edebiyatı** (Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar), Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.

Mehmed Riyâzî, **Riyâzü'ş-Şu'arâ**, Millet Kütüphânesi Alî Emirî Târîh No: 765.

Kınâlı-zâde Hasan Çelebi, **Tezkiret'ü-Şu'arâ**, Millet Kütüphânesi Alî Emirî Târîh, No: 758.

KÜLEKÇİ, Numan, Yrd. Doç. Dr., **Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar**, Akçağ Yay., Ankara, 1995.

Kütüb-i Sitte, C.17, s. 512-513, Hazırlayan: İbrahim Canan, Ankara, 1993.

MENGİ, Mine, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara, 1995.

Mustafa Beyânî, **Beyânî Tezkiresi**, Millet Kütüphanesi Alî Emîrî Târîh, No: 757.

Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmânî**, Cilt-4, s.628, 'Âmire Matbaası, İstanbul.

Mehmet Nâil Tuman, **Tuhfe-i Nâilî**, Cilt-2, s. 1198, Hazırlayanlar: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatlıcı, Bizim Büro Yayınları, 2001. Ankara ,

ONAY, Ahmet Talat, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Akçağ Yay., Ankara, 2000.

Osmanlı Medeniyeti Tarihi, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, Feza Gazetecilik, İstanbul, 1999.

Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB Yayınları, İstanbul, 2004.

ÖLMEZ, Ahmet, Yrd. Doç. Dr., **Behcetî Hüseyin Efendi, Hayatı, Eserleri ve Dîvânın Metni**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 1996.

Ömer Bin Mezîd, **Mecmû'atü'n-Nezâ'ir**, Hazırlayan: Prof. Dr. Mustafa Canpolat, Ankara, 1995.

PALA, İskender, Prof. Dr, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, s.225, Akçağ Yay, İstanbul.

Pîr Mehmed Âşık Çelebi, **Meşâ'îrû's-Şu'arâ**, Millet Kütüphanesi Alî Emîrî, No:772.

SOYSAL, M. Orhan, **Edebî Sanatlar ve Tanınması**, İstanbul, 1998.

Şemsettin Sâmi, **Kamûsu'l-A'lâm**, Cilt-6, s.4733, Mihran Matbaası, İstanbul, 1898.

Şemsettin Sâmî, **Kâmus-ı Türkî**, Cilt I-II, İstanbul, 1989

Tâhir-ül Mevlevî, **Edebiyat Lügâti**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1973.

ULUDAĞ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yay., İstanbul, 1996.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Prof. Dr, **Büyük Osmanlı Tarihi**, C. 2,3,4.,Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, Akçağ Yay., Ankara, 1995.

METİN KURMADA İZLENEN YOL

“Transkripsiyonlu Metin” bölümünü oluşturabilmek için Hüdâyi Dîvânının Süleymâniye Kütüphânesi Ali Emirî Efendi Yazmalar Bölümü 508, Asım Bey kitaplığının 431 numaralarda kayıtlı iki yazma nüshası karşılaştırılmıştır. İki nüsha temel alınarak oluşturulan metinde nasıl bir metot izlendiği aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir:

a. Dîvân oluşturulurken murabba‘lardan sonra gelen kıt‘alar ve matla‘lar, müretteb dîvân sırası gözetilerek gazellerin sonuna alınmıştır.

b. Farsça manzumeler de dahil bütün şiirlerin aruz kalıpları tespit edilmiş ve bu manzumelerin baş tarafına yazılmıştır.

c. Manzumelerin hangi yaprakta kayıtlı oldukları manzumeye verilen numaraların yanına dipnot düşülerek verilmiştir.

d. Nüshalardan Süleymâniye Kütüphânesi Ali Emirî Efendi, Manzum Yazmalar Bölümü’nde 508 numarayla kayıtlı bulunan nüsha esas alınarak manzumeler tespit edilmiş ve ikinci nüshada bu manzumelerin bulunup bulunmadıkları dipnotlarla belirtilmiştir.

e. Ali Emirî Efendi, Manzum Yazmalar Bölümü 508 numaradaki nüshada bulunan beyitler esas alınarak diğer nüshada bulunmayan beyitler dipnotlarda belirtilmiştir.

f. Dîvânda “Tahmîs” başlığı altında geçen iki manzume, bu manzumelerin tahmîs özelliği göstermemesinden dolayı “Muhammesler” başlığı altına alınmıştır.

g. Dîvânda “Rübâî” başlığı taşıyan bir manzume, rübâî türünün özelliklerine uymamasından dolayı “Kıt‘alar” başlığı altında toplanmıştır.

h. Dîvânda bulunan 15, 16, 17, 19, 21, 22, 24, 27. murabba'ların "Şekil İncelemesi" bölümünde de belirtildiği gibi ilk bendlerinin beş mısradan, diğer bendlerinin dört mısradan müteşekkil olduğunu belirtmiştik. İlk bendlerinin beş mısra olmasına rağmen diğer bendlerin dört mısra olması dolayısıyla bu manzûmeleri "murabba'" başlığı altında topladık.

ı. Metinde geçen Farsça manzumeler bir araya getirilerek metindeki orijinal haliyle metnin en son bölümüne konmuştur.

i. Nüshalar arasındaki farklar ilgili mısralardan sonra dipnot düşülerek belirtilmiştir.

j. Manzume başlıkları ile ilgili nüsha farkları da başlıklardan sonra düşülen dipnotlar da belirtilmiştir.

k. Nüshalarda karşılaşılan imlâ hataları, tahrif olmuş bölümler vezin ve mana gözetilerek tamamlanmaya çalışıldı. Metinde çeşitli sebeplerden dolayı okunamayan iki kelime, sebepleriyle birlikte dipnotlarda belirtilmiştir.

III. BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

KAŞİDELER

1¹

Fe 'i lâ tün / Me fâ i lün / Fe 'i lün

1. Li'llahü'l hamd fâyiz-ül-en'âm
Hâlıkü'l-ins râzıku'l-in'âm
2. Ve'ş-şalat-ı 'ala resûlullah
Hâtem-i enbiyâ 'aleyh-i selâm
3. Ve 'ala âlihi ve aşhâbihi
Mâstidâru'ş-şuhûr ve'l-â'vâm
4. Ba'de hamd-i hudâ ve na't-ı resûl
Mi-künem vaşf-ı padişâh-ı be-nâm
5. Zıll-ı haqq hazret-i Süleymân Hân
Câmi'-üş-şer'-i hâfız-ul-İslâm
6. Mâh-ı 'âlî-i tebâr mihr âşâr
Şâh-ı encüm-ğaşem sitâre 'allâm
7. Şod be-devreş cihân pür ez-mescid
Pâk şod ez-kenâis ü aşnâm
8. Geşt ba-'adl o sarây-ı cihân
Hem-çü kaşr-ı behişt ü beyt-i selâm
9. Kad nebi mesciden a'laü't-tağva
Hâremeş muhterem çü beyt-i harâm

¹ 1, A-1a / B-1a

10. Ma‘bed-i kıyımān zi-şeb tā-şubḥ
Mecmu‘-ı şāimān-ı şeḥer-tā-şām
11. Kışırānıñ taşavvurunda ‘uķūl
‘Āciz anda taşarruf-ı evhām
12. Her kıabile ider tavāfına sa‘y
Kıble-veş oldı kıble-gāh enām
13. Lāyık ol cāmi‘e ola tāriḥ
Beyt-i raḥman u ma‘bed-i İslām
14. Seyre geldi şehān-ı ‘ālem-i kıuds
Kıubbeler kıurdı anlar üzre kıyām
15. ‘Arşası baḥr-i şer‘-i kıulzüm-i dīn
Kıubbeler fi‘l-biḥār-ı kāla-‘allām
16. ‘Alem-i kıubbesi çü kıalb-i felek
Burc-ı rif‘atde buldı istiḥkām¹
17. ‘Alem-i zer o kıubbe üstünde
Berķ urur nūr-ı Ka‘be gibi müdām
18. Her menār olduğına burc-ı şeref
‘İlmi dil olup ider i‘lām
19. Her kemerle sūtünü remz eyler
Her gelen eyleye rükū‘ vü kıyām²

¹ 16.beyit /B

² 19b / 19a B

20. Hem-çū ma‘mūr anda her andīl¹
Oldu mevlaya boynı bağlı ęulām²
21. Anda bir niçe top āyinedir
Māh u urşīdle bu beyt-ül-arem
22. Oldı ol cāmi‘e bir ā‘la cām
‘Ad-i pervīn-i ar-ı minā-fām
23. Gūyiyā ęülistān-ı cennetdir
Bādi-i mūşęin ü āki ‘anber-i cām
24. Oldı ol ęül-şene o ār-menār
ār serv-i revān-ı sīm-i endām
25. Būlbūl-i oş-nevā mū‘ezzinler
āfızān-ı tūı-i faşī-kelām
26. ‘Arş-ı rahmāndır anda lāyıdır
Bu‘l-beşer hem aīb ola hem imām
27. Oldı mihrāb u mafil u minber
Cilve-gāh-ı ‘azām u şadr-ı kirām
28. Menzil-i māhdır nişīmen-i şāh
Yā cisimdir ki oldu rah maām
29. aremidir maām-ı ızr-ı nebī
‘İlm-i sebzi serv-i sidre-i arām

¹ 20a / 19b B

² 20b / 18b B

30. Oldı āb-ı revān-ı şādırvān
Cennet içre raḥīḳ-i müşg-i ḥitām
31. Ferş için şuffesine şafḥa-i çerḥ
Oldu bir iki āsumānı ruḥām
32. Zülf-i ḥavrādan etdiler çārub
Anda kerrūbiyān olup ḥuddām
33. Ḥamdülillah ki şāh-ı heft-iḳlīm
Gördi itmāmını ve buldı merām
34. İḥtişāmına iḥtimām etdi
Cümle ervāḥ-ı enbiyā-yı ‘uzām
35. Didi tāriḥini Hüdāyī anıñ
Cāmi‘-i pādişāh yapıldı temām
36. Dileriz anı eylesün maḳbūl
Ḥāzret-i zi’l-celāl-i ve’l-ikrām
37. Çerḥ-i rif’atde ḳutb-ı ‘ömr-i şehiñ
Ḥaşr olunca idüb şebāt ü devām
38. İrmesün şems-i devletine zevāl
Eylesün sāyesinde ḥalk ārām
39. Dāyim olsun başında zıllullah
Nitekim farḳ-ı Muştafada gamām
40. Zāti mirātı pür-şafā olsun
Ḳonmasun gerd-i gerdiş-i eyyām

41. Cāmi'-i rif'atı bulup ihkām¹
Şarkdan garba eylesün aḥkām

2²

Fİ-NA'T-I RESŪL-İ ENĀM 'ALEYHİ'S-ŞELĀT U VE'S-SELĀM

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

1. Nev-bahār irdi bi-ḥamdullah cihān kesb itdi cān
Zikr-i ḥaḫda oldu her berg-i çemen raḫbū'l-lisān
2. Viridi emr-i ḥaḫkıla her bir dıraḫtı gül-şeniñ
Āyet-i "fānzur ilā"³ āşār-ı raḫmetden nişān
3. Her nihāl-i tāzeden oldu ḫalemler āşikār
Hāzihi cennāt-i 'adni itmege şerḫ u beyān
4. Ğonceniñ ḫiminde gül bu reng ü būya ḫıl naḫar
Şan'atullahiñ saña tā eyleye sırrın 'ayān
5. Maḫfel-i gül-şende gūş it muşahḫaf gülden gelüp
Şemm ü ḫubbullah oḫur her būlbül-i şirīn-zebān
6. Rūḫ-ı ḫudsiler gibi cevlān-ger ezhār-ı çemen
Her şecer-i 'ayn düm-i ḫāvus-ı gül-zār-ı cinān
7. Ğāfil olma ac göziñ ey münkir yevmü'n-nüşūr
Gör nice ḫaşr oldu emvāt-ı riyāz-ı būstān

¹ 40a ihkām/itmām B

² 2, A-1b / B-2b

³ "Şimdi bak Allahın rahmeti asârına, Arzı ölümden sonra nasıl diriltiyor? Şübhe yok ki o her halde ölümlerin diriltir, daha da her şey'e kadirdir o." (Rum Sûresi, 50. ayet) (Elmalı Meâli)

8. Tūr-ı Mūsādan numūne Tūr-ı eşcār-ı bahār
Anda gül-nār āteş “innī ene Allah”¹dan nişān
9. Deyr-i ‘İsādır yahūd bu muhtelif eşkäller
Ergänün ol deyre şavt-ı bülbül-i āb-ı revān
10. Cām-ı feyzullahdan nüş idip olmuş sürh-rū
Cür‘alar dökmüş yere mestāne şāh-ı ergüvān
11. Kāse-i nergisde naķş olmuş neşrū’n-nāzirin
Açılıp olsa no’la ā’yān-ı gül-şen şād-mān²
12. Tavķ taķmış boynına güyā ķalender-fāhte
Cār-sū-yı bāgda geh medh oķur geh dāsītān³
13. Cāmi‘ü’-l ezher gibi zeyn olmuş ezhāriyla bāg
Tolmuş envāriyla yāhūd ravza-yı fahr-i cihān
14. Gönceler ser-sebz olup giymiş yeşil destārlar
Meclis-i āl-i nebidir şanki şāhn-ı gül-istān⁴
15. Geşt ider bād-ı seherle gül-şeni evrāk-ı gül
Tavķ ider güyā resülün ravzasın kerrübiyān
16. Gönzeniñ başına dürrler yağdırır ebr-i bahār
Varısa na‘t-ı nebi Allah’a açmışdır dehān

¹ “Ateşin yanına gelince o mübarek bölgedeki vadinin sağ kıyısında bulunan ağaçtan şöyle seslenildi ona: "Ey Musa, haberin olsun Benim, Ben, Allah, alemlerin Rabbi!" (Kasas suresi 30. ayet) (Elmalı Meâli)

² 11.beyit / 12.beyit B

³ 12.beyit / 11.beyit B

⁴ 14b gülistān / büstān B

17. Aḥmed-i mürsel-i ḥabībullah zi'l-fazlu'l-'azīm
Efdal-i peygamberān ṣāhen-ṣeh-i āḥir zamān
18. Maḥzen-i genc-i 'ulūm-ı evvelīn ü āḥirīn
'Ālem-i ümmī laḳab dānā-yı sırr-ı "kūn fekān"¹
19. Faḥr-i 'ālem seyyīd-i ādem ṣefī'ü'l- müznibīn
Yek-süvārına ḳurbet-i merd-i rāh-ı lā-mekān²
20. Ey besāt-ı pür-neṣāṭ-ı 'arṣ-ı ferṣ maḳdemiñ
Ḥāk-i pāyiñ pāye-i nūh kürsī-i heft-āsumān
21. Yā resūlullah sen ol ṣehsin ki ḳul olup saña
Dāğ-darın olmağa alıḳ kebbān-ı kāmırān
22. Zülf-i ḥūr-i ābār-gāḥ ḳadr ki müṣḡīn-tınāb
Naḥl-i ṭūba sidretü'l-ā'la sūtūn-ı sāye-bān
23. Ḳaṣr-ı mi'rāciñ sen ol ṣultān-ı 'āli-ṣānısın
Olsa lāyıḳ saña Cibrīl-i emīn peyk-i devrān
24. Sensin ol bāğ-ı ṣafā kim gül cemāliñ ṣevḳine
Bülbül-i gūya hezārān ṭāyir-i ḳuds-āṣiyān
25. Enbiyādan saña Mūsā ümmet olmaḳ istedi
Didi Ḥaḳḳ 'İsā naṣībı oldı ol devlet hemān
26. Ḥazret-i Ādem ṣafiyullah iken biñ cānla
Ḥüṣe-ḳīn-i ḥarmen-i nūr-ı ruḥuñdur bī-gümān

¹ "Göklerin, yerin mübdii, bir emri murad etti mi ona yalnız "ol!" der, oluverir."
(Bakara Suresi, 117. ayet) (Elmalı Meali)

² 19. ve 47. beyit arası /B

27. Halk-ı 'âlem oldı envâr-ı ruḥundan müstenbî
Nîtekim şemsiñ şu'âsından nebâtât-ı cihân
28. Mantık-ı pâkiñ ḥadîş-i "men re'ânî"dir seniñ
Olıcak baḥr-ı ma'âniden diliñ gevher-feşân
29. Mündericdir dürc-i ṭab'ında vefâ gevherleri
Nîtekim dürr-i yetim ile biḥâr-ı bî-gerân
30. Süfre-i i'câzîniñ miḥmânlarına ey ḥalîl
Tîre-i biryânile ḳurş-ı ḳamerdir girde-ḥân
31. Tîğ-i engüştîñ çekilden sine-i mâha elif
Şerḥ olup şadr-ı şafâ kesb eyledi âyine-sân
32. İki çeşmüñ nergis-i gül-zârıma zâğü'l-başar
Vey ki ḳaddüñ fâsıḳım bustânına serv-i revân
33. Gerçi ṭüba ḳaddiniñ düşmüş zemîne sāyesi
Hoş geçer sāyeñde şulṭânım ḳamü pîr ü cihân
34. Luṭfunuñ muḥtâcı cümle enbiyâ vü mürselîn
Zâhir ü bâṭın ḳulîñdir cümleten insiyle cân
35. Biñ selâm ol şehleriñ ervâḫına kim oldılar
Çâr-rükn-i beyt-i şer'iñ ey resül-i müste'ân
36. Ḥâzret-i Bû-Bekr-i 'Abdullah emîrû'l-müminîn
Şâh-ı ḥayl-ı şâdıḳân şulṭân-ı gerdün âsitân
37. Ḥâzret-i Fârûḳ emîrû'l-mü'minîn ya'ni 'Ömer
Maḥrec-i çeşmân-ı ḳayser ḥusrev-i gîti-sitân

38. Hazret-i 'Osmān-ı zî'n-nüreyin emîrû'l-müminîn
Câmi'-i âyât-ı Kur'an hâzin-i genc-i nihân
39. Hazret-i Haydar emîrû'l-müminîn ya'ni 'Ali
Mîşe-zâr-ı fazla zât-ı pâkidir şîr-i jiyân
40. Âliñe evlâdına yüz biñ salat ile selâm
Hazret-i Haqqdan eyâ maşşud-ı emr-i "kün fekân"¹
41. Neyyirân-ı evc-i rif'at şeh Hüseyn ile Hasan
Salânat burcunda kim etmişdir anlar iktirân
42. Geldi bir niçe bed-ahter ya'ni kim kavm-i Yezîd
Hasf u kesf için o mihr ü mâhı etdiler girân
43. Başına Haqqdan tokunsun miğ-i la'net haşre dek
Kim o şehler kaşdına çekdiyse tiğ etdiyse kan
44. Şanma yirde lüle vü gökde şafağ ol mâtemi
Yâd idüp kanlar döker çeşm-i zemîn ü âsumân
45. Biñ du'â yüz biñ şenâ etbâ'îna eşyâ'îna
Dâyimâ bizden eyâ sermâye-i emn ü amân
46. Rûz-ı maşşer dest-gîr ol bende-i üftâdeñe
Şol zamân-kim kalbimde kalmaya tâb ü tüvân
47. Nâr-ı düzağdan beni kırtar şefâ'at eyleyüp
Yâ resûlullah bi-haqq-ı Süre-i Nûr u Duğân

¹ "Göklerin, yerin mübdii, bir emri murad etti mi ona yalnız "ol!" der, oluverir."
(Bakara Sûresi, 117. ayet) (Elmalı Meâli)

48. Umarım k̄apuñ Hüdāyī bendeñe ola maqām
Kim seniñ Aşhāb-ı Kehfe cennet olmışdır mekân ¹
49. Yā ilāhi gül-sitān-ı cennetü'l-me'vā haqqı
Kim bahārına aniñ irişmez āsīb-i hazān
50. Murğ-ı cānım kıl benim ol murğ-zārññ bülbüli
Ānda dāhı ideyin şevkıñle feryād u fiğān
51. Bu du'āyı gūş idüp her kim ki dir āmīn aña
Bāğ-ı huld içinde ānı eyle yā Rab cāvidān

3²

EL-KAŞİDETÜ Fİ'L-MEV'İZETİ VE'L-MÜNĀCĀT-I KĀDİYÜ'L-
HĀCĀT

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

1. Pend-i pīrānımı gūş it göziñ ac ey gāfil
Tut sözüm te'kīde noqşāññ olasın kāmīl
2. Baqma pīrāyesine pīre-zen dünyāññ
Er midir ol k'ola bir 'avrete vārup māyil
3. Umma mihriyle vefāsın felek-i pūr-kaħriññ
Kimseye bezl ü 'iṭā ide mi şahs-ı müdhil
4. Derd-i çāh u gam-ı tīmārıla bīmār olma
Müzerrī'-i sebz-i cihān kimseye virmez hāşıl

¹ 48b Aşhāb-ı Kehfe cennet olmışdır / aşhābiña cennetde olmışdır B
3, A-2b / B-4-b

² 3, A-2b / B-3b

5. Bāğ-ı durāğa yūri dil bağla ger ‘arifeñ
Pāy-ı ‘aqlına ‘ıķāl urmaya merd-i ‘aķil
6. Bend-i ğamdan yūri var serv gibi āzād ol
Pāk iken dāmeniñi eyleme ālūde-i gil
7. Cāh-ı cāha ūşıyup dūşme yüzün ķoyı ūaķın
Eyleme Yūsufa zindānī buradır menzil
8. Binüb esbe giyüp esbābı ğurūr eyleme kim
Bunda rāķib olanı anda ğörürsün rācil
9. Baķma bir mūra haķāretle ki yanında Hāķķıñ
Birdürür rütbe-i ā‘lāyla ķadr-i sāfil
10. Ağsa ğökler yüzine meh gibi kūy-ı ūrefiñ
Ķadr u rif‘atle mūdām ol ki eğer rūşen-dil
11. Mihr-i ‘ömrüñ irişür¹ burc-ı zevāle bir ğün
Dünyeden sāye gibi āķir olursun zāyil
12. Bir dem olur seni ğarķ eyler ecel tūfānı
Hāzret-i Nūħ gibi ‘ömr sürersin biñ² yıl
13. Māl u cāhına heves ķılma bu dehr-i dūnuñ
Bir nefes ūiħħati biñ mertebe-i ‘izzet bil
14. Hānına ķılma ķama‘ kāse-i çerħiñ zinhār
Bālidir āyn-ı belā sūkker-i zehr-i ķātil

¹ 11a irişür / irişüb B

² 12b biñ yıl / yüz yıl B

15. Rızık-ı maḫsūma yūri ḳāni‘ olup ūkreyle
Zādīñi tā ki ziyād ide Ḥudā-yı ‘ādil¹
16. Yimedim yir seni var āḫiretiñ ḳaydını yi
Yime ḥān-ı ḡam-ı dūnyāy² çü ūḫṣ-i ākil
17. Yūri vār nūṣa mey-i ‘aṣḳ-ı mecāziden gec
Eyleye tā ki seni cām-ı ḫaḳīḳi ḳānzil
18. ‘İṣreti ‘ālemi ḳo tā ki cinān içre saña
Ebedi‘ ‘ayṣ naṣīb ide Ḥudā-yı mufzil
19. Mey-i telḫ içene cennetde ūnulmaz kevṣer
Lezzet-i ‘ācil olur māni‘-i zevḳ-i ācil
20. Ḥāṣıl it mezra‘-ı ‘ālemde ‘amel dānesini
Yol yerāḡını niçün³ görmiye merd-i rāḫil
21. ‘Amelim vār deyu amma yine maḡrūr olma
Ki ziyān ideyin olur ūḳın ekṣer ‘āmil⁴
22. Fazl-ı feyyāza bu yolda özüñi tefvīz it
Giderek menzil-i maḫṣūda olursun vāṣıl⁵
23. Vird idüp zıkr-i ḫaḳḳı ūākir ol olma ūāki
Ola kim raḫmeti ḫuldına olasın dāḫil
24. Olma tā‘atde ‘ibādetde ūḳın süst ü za‘if
Ḳul olan ḫıdmet-i mevlāda gerekmez ḳāhil

¹ 15b ḫudā-yı ‘ādil / ḫudā-yı mufzil B

² 16b ḥān-ı ḡam-ı dūnyāy / ḥūn-ı ḡām-ı dūnyāy B

³ 20b niçün / neden B

⁴ 21. beyit /B

⁵ 22b vāṣıl / dāḫil B

25. Sünnet-i Aḥmed-i Muḥtāra ri'āyetler idüp
Cān u dilden olugör qavı-i Ḥudāya qāil
26. Unudup şer'i yūri uyma hevā-yı nefse
Cānib-i ḥaqqı qoyup eyleme fikr-i bāṭıl
27. Olma Mecnūnı görüp her şacı Leylāyı şaḫın
Qıssa-yı ḥüsni ile tolsa anıñ her maḥfil
28. Çıkma başdan şu gibi illere olma pā-māl
Olmağıl yolına her serv-i revānıñ māyil
29. Qoma divāne diliñ silsile-mūlarda esir
Ger bu sevdālarla qalur iseñ ki müşkil
30. Heves-i çāh-ı zeqan eyleme kim Hārūtuñ
Fikr kııl niçün olupdur yeri çāh-ı Bābil
31. Ḥüsni-i ḥübāna göñül virme şaḫın tiz geçer
Bir nümāyişdürür ol ya'ni ki berq-ı 'ācil
32. Qalma şüretde yūri sirete olsun nazarıñ
Ḥüsni ile olsa güzel reşk büt-i çin ü çekil
33. Her¹ perī-peykere cān virme eger ādemseñ
Bir gün olur görünür çeşmiñe deyu māyil
34. Yūri bir mihr-i muḥabbet idegör kim nūrı
Rüz u şeb bāzıḫ ola olmya hergiz āfil

¹ 33a Her / Bir B

35. Yüri sen bencileyin gitme muhâlif semte
Olma 'âşî şu gibi cânib-i haqqa togrıl
36. Benim ol mücrim ü 'âşî ki kitâb-ı günehim
Yazsalar haşre degin şerhe degildir kâbil
37. Fülk-i dil uyalı tahrik-i hevâ-yı nefse
Bir belâ bahrine düşdüm ki görünmez sâhil
38. Nefsime her ne kadar arz idegördüm zühdi
Kâyil olmadı kabül etmedi bir nâ-kâbil
39. İhtiyâr elde degil şabra ise tâkat yok
'Ömr ise haqq-ı ruḥ-ı yâr gibi müsta'cil
40. Hazret-i Haqqa yarar bir 'amelim yokdur kim
Olmağa lâyıḳ olam benden gulâm-ı muḳbil
41. Çeşm-i cânım açılup olmadı bir gün bidâr
Mey-i ğaflet nideyin etdi beni lâ-ya'ḳıl
42. Dâl ide üstür-i mest-i felegiñ kâmetini
Bâr-ı 'işyânımı bir dem eger olsa hâmil
43. Şöyle 'âşiyim eger âhımı farkımda görem
Şanurın ebr-i belâ oldı benim-çün nâzil
44. Günehim bahri benim gerçi ki bî-ğâyıtdır
Çokdur andan kerem-i fazl-ı ḥudâ-yı muḳzil ¹

¹ 44b kerem-i fazl-ı ḥudâ-yı muḳzil / kerem u fazl-ı ḥudâ-yı muḳzil B

45. Kesmezem h n-ı 'a asından¹  midim zir 
Lu f u in' mı anı  ' mdurur h ş degil
46. Y  il hi dilerin Őaykal-ı 'afvu la benim
Ma'Őiyet jengini  y ne-yi  albimden sil
47. S nemi m hre-i mihri le m cell  eyle
T  ki mecl -yı cem li n ola  y ne-i dil
48. Sensin ol  asım-ı erz k H d vend-i ker m
Ni'met-i lu f n olur kevn   mek na Ő mil
49. Seyl-i eşkim gibi y z s rip geldim  apu na
Ne rev dır k'ola ma r m  apu nda s il
50. Lutfu nı eyle H d y   ulunu n hem-r hi
Sefer-i  hirete ba ladığı dem ma mil
51. Murg-ı r hını u ur serv-i riy z-ı 'adne
Ten-i bi'- akati h ke d Őecek n teki  ıl
52. A na  m nıyla  ur' nı id p hem-dem h ş
N r-ı  l m ile  abri eveli r Ően  ıl
53. Seyyi' tini  amu  ıl  asen ta tebd l
R z-ı ma Őerde anı eyleme  alk i re  acil
54. Mest-i 'aŐk n varıca  ma keme-i  azreti ne
Defter-i h Ő na n minı anı  eyle sicil

¹ 45a 'a asından / i' asından

55. Aça cān gözini görmege ger dīdārīñ
Perde-i ma'şiyeti kıılma öñine hā'il

4¹

KAŞİDE-İ HÜDÂYİ BERÂY-I ÇEŞMEHÂ-YI SULTÂN
SÜLEYMÂN

Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün

1. Şeh Süleymân yine ol zübde-i āl-i 'Oşmān
Eyledi 'āleme ser-çeşme-i luṭfını revān
2. Şehrine bir şü götürdi ki görürse anı
Akıdır ağızı şuyın çeşme-i āb-ı hayvān
3. Olıcağ şehre revān buldı cihān halkı hayāt
Kālīb-ı ādeme güyā ki hulūl eyledi cān
4. Yapdı 'adli gibi her köşede bir çeşme-i pāk
Teşneler oldu zülāl-i kereminden reyyān
5. Çeşmeler şehre aḳup oldu müşerref her şü
Nitekim kevşer-i tesnīm ile gülzār-ı cinān
6. Kaḫt-ı mādan niçe kez etmişidik istiskā
Tā ki āb-ı kerem-i Ḥaḳḳdan olavuz neşvān
7. Ḥamdülillah ki bize ol şeh-i iḳlīm-i şehā
Gökde isterken anı yirde idipdir iḫsān

¹ 4, A4a / B-6a

8. Çerç-i luṭfundan anıñ zerre-i aḥḳar-ı ḥurşid
Baḥr-i cūdında anıñ ḳatre-i kemter ‘ummān
9. Bād-ı luṭfiyla riyāz-ı dil-i ādem ḥurrem
Āb-ı ḥulḳıyla gül-i gül-şen-i ‘ālem ḥandān
10. Oldı keffini o deryā-yı seḫā vü keremi
Ma‘den-i lutf u ḥümem menba‘ı ḥayrāt u ḥasān
11. Zer-feşān eylemede pençe-i ḥurşide ‘adīl
Dürr-nişār eylemede ‘ayn-ı seḫāb-ı nīsān
12. Barmağı her biri bir lü’lü-yi ser-çeşme-i cūd
Dāyimā andan ider āb-ı leṭāfet cereyān
13. Eliniñ āyaları āyinesinden görünür
Çehre-i cūd u ruḥ-ı luṭf u cemāl-i iḥsān
14. Mantıḳı no’la bedī‘ olsa kelāmı mu‘ciz
Deheni kān-ı ma‘ānī vü dili baḥr-i beyān
15. Çeşme-i nazmına dil-teşne ḳamu ehl-i kemāl
Ṭab‘-ı pāki olalı menba‘-ı fażl u ‘irfān
16. Ḥüsrevā irdi kemāle kelimāt-ı ḥüsnuñ
İremez pāyene Sa‘dī vü Züheyr ü Selmān
17. Zühd ü taḳvañı görüp ḥalḳ ‘ibādetde ḳamu
Sırr-ı en-nās ‘ala dīn-i mülük oldı ‘ayān
18. Oldı āvān-ı şalāḫıñda meyiñ şoḫbeti telḫ
Berīn üd etdi seḫā nāyıla ūduñ devrān

19. Āb-ı şımşırîñile yundı cihāndan gitdi
Gerd-i zulm u keder fişk u fücūr u ‘isyān
20. ‘Adlile dāduña lāzım degil işbāt-ı delīl
Hüccet-i behcet-i hırşide ne hācet bürhān
21. Sürūra gül gibi devriñde cihān hurrem u şād
Çeşme-i çeşm-i Hüdāyīdürür ancak giryān
22. Benim ol hāfız-ı gencine-i Qur’ān-ı ‘azīm
Pürdür esrār-ı Hüdāyıla bu kalb-i vīrān
23. Elemi ‘āleme tebdīl ola ben haste-diliñ
Kūşe-i ‘ayn-ı ‘ināyetle iderseñ nekrān
24. Her ki ta‘vīz-i du‘āñı yaza levh-i cāna
İsm-i ā‘zam hākı ol aña ola hırz-ı āmān
25. Nitekim bula bu terkīb-i ‘anāşır tertīb
Nitekim āb ola bu ‘ālem-i ebdāne revān
26. Cümle hayrātıñı maqbūl ide Hākk celle celāl
Vire maqşüdiñı ol rabb-ı raḥīm ü raḥmān
27. Sübül-i Hākkda sebīl eyledigin sīm ü zeriñ
Her birisi ola biñ dürlü belāña kalkān
28. Rüz-ı maşşerde şuna destife āb-ı kevşer
Kerbelā içre şehīd oldı şular kim ‘atşān
29. Āhiretde o nebī saña şefā‘at ide kim
Çeşmeler eyledi barmağı ucundan feyzān

30. Dāyimā halka şafā-baḥş olasın āb gibi
Çeşm-i pākiñ ola meclā-yı cemāl-i Yezdān

5¹

KAŞİDE-İ BAHĀRĪYYE DER-MĪDḤAT-I SULTĀN SELĪM ḤĀN
İBNİ SULTĀN SŪLEYMĀN ḤĀN

Mef ‘ū lü / Fā ‘i lā tü / Me fā ‘ī lü / Fā ‘i lün

1. Gösterdi gül ‘arūs-ı cemālin niķābdan
Olmış münevver āyine-i āfitābdan
2. Mehdi-i nev-bahār çıķup ġār-ı dehrden
Genc-i şükūfe yer yer açıldı turābdan
3. Emvāt-ı bī-şümār-ı çemen haşr olup kamu
Virdi nişāne “yevme yeķūmu’l-ḥisāb”² dan
4. Pür oldı şahn-ı bāġ-ı gül-i erguvānıla
Dükkān-ı cevherī gibi yāķūt-ı nābdan
5. Şandūķ-ı sayrefī gibi bāġ oldı pür-güher
Eşcāra zeyn olan katarāt-ı seḥābdan
6. Bülbül-i nevāsın etse ne ġam perdeden birün
Başladı ġonçe ġonçe verā-yı ḥicābdan

¹ 5, A-4b / B-7a

² “Ya rabbanā! Maġrifet buyur bana ve anama babama ve bütñn mü'minlere, hisab başa dikileceġi ġün” (İbrahim SŪresi, 41. ayet) (Elmalı Meālî)

7. Gül-zāra urdu ayme-i sebzini her dirat
Toldı derūn-ı beyt-i muaddes ıbābdan
8. Būlbūl seciyle gūllere sūyler fesāneler
Nergis ‘aceb mi gūzlerin amazsa ābdan
9. Toldı jāle lāle-i bī-dūrr-i oş-ābla
Sāı pūr eyle sāgarı la‘l-i mūzābdan
10. Başı gūge iren bu dem imezse sebzede
Şūfī ne farkı var gūge ıkmış devābbdan
11. Bāg-ı cināna dōndi cihān i‘tidālıle
İnşāf u ‘adl-i ūşrev-i gerdūn cenābdan
12. Zerrīn adehler eyledi pūr-an-ı gūlşeni
Aldı nūmūne bezm-i şeh-i kāmīl-yābdan
13. Şāh-ı yegāne azret-i Sultān Selīm ān
Yegdir kemine bendesi Efrāsıyābdan
14. Ol şāhdır ki farkı ferī-ı ‘adūsımiñ
Farkı yoğ işiginde sıfāl-i gūl-ābdan
15. Bāş or ayağı tozına sultān-ı āverān
Her şām inūp bu eşme-i mūşgīn tıbābdan
16. ‘Azm etdūginde ūşrev-i gāzi-i bu‘l-fūtūh
Gūl-zār-ı cennete bu sarāy-ı arābdan
17. a zāt-ı pākiñ eyledi ayrū‘l-alef aña
Gūllükte būyı zevın alurlar gūl-ābdan

18. Mülk-i 'adūya şāl yūri İskenderāne tīg
 aydefā mülki gibi arāb eyle ābdan
19. Tīrin hevādan inse aar ayl-i dūşmān
 Olur gūrūh deyu girizān Őihābdan
20. Tīg-i muraşsa'ın ser-i a'dā-yı dīn ile
 anlı Őudur ki pūr ola ũsti abābdan
21. Nāar tīg-i tizine uęrar 'adū Őehā
 Yolcı gibi zarūrī gūzār eyler ābdan
22. 'Adliñ Şu deñlü eyledi ıŐlā alkı kim
 Gıtmez aāya kimse arī-i Őavābdan
23. Devriñde gerek mişe de mişe-Őebān olup
 urtuldu gōkde murę-ı 'uāb 'uābdan
24. Kef-i kerimiñ idi dil-i bari münkesir
 āli degildir anuñıun ızırābdan
25. Eflāke irdi Őayt u Őadā-yı Őehāvetiñ
 Terler dōkūldū Őerm ile cism-i Őehābdan
26. Geldi Hūdāyī der ki devlet-i me'ābiña
 Himmet ricā ider Şeh-i mālīk riābdan
27. āk-i rehiñden eyle mūrūvvet 'Alilik it
 Olsun Yezīde yūz eviren bu tūrābdan
28. Olsun benefşe-veş addi am gōne gibi lāl
 Her kim du'añı eylemeye Őey u Őābbdan

29. Tā kim dilīr nişāne gül-istānda her dirāht
Bāğ-ı İremde hūri-i aḥzār şiyābdan
30. Pür eyledikçe micmer-i gerdān-ı nev-bahār
Şahn-ı zemīni rāyiḥa-i müşg-i nābdan
31. ‘Ömriñ bahārı görmiye bād-ı ḥazān-ı serd
Kām al hermişe gül gibi ‘ahd-i şebābdan

6¹

TĀRİḤ-İ VİLĀDET-İ ŞEHZĀDE SULTĀN MUḤAMMED BİN
SELĪM ḤĀN İBNİ SULTĀN SŪLEYMĀN ḤĀN

Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lūn

1. Bir gice toğdı felekden meh-i bedr oldı ‘ayān
Tār-ı mūdān nitekim mihr-i cemāl-i cānān
2. Toğdı şan ‘İsā-yı pākize nefes-i Meryemden
Toğdı şevkıyle bu deyr-i feleg-i heft-eyvān
3. Viridi çerḥiñ şadefi bir dūr-i şeh dāne-i kim
Kıymet olmaz aña gencine-i kevnıyle mekān
4. Genc-i şām içre ziyā virmegiçün vaz’ itdi
Şeb-çerāğ-ı mehi üstād-ı tılısm-ı devrān
5. Şem’-i fānūs-i ḥayāl-i felek uyandı yine
Necm pervāneleri oldı kamū ser-gerdān

¹ 6, A-5b / B

6. Şeb-i qadr irdi deyu cāmi'-i eflāki yine
Eyledi şem'-i kevākible müzeyyen Keyvān
7. Gül-i nesrīn buḥūsiyla semavāt oldu
Reşk-i gül-zār-ı İrem ğayret-i bāġ-ı Rıdḩvān
8. Çıkdılar perdegī-i perde nişīnān-ı felek
'Ālem-i pūr-'iberi eylemegiçün seyrān
9. Bende bir kūşede bīdār idim encüm-manend
Naqşına olmışıdım māli-i çerḩiñ ḩayrān
10. Geldi şeh-bāz-ı sepīd-i siḩr açup şeh-bāl
Zāġ-ı şeb anı görüp oldu hemān-dem perrān
11. Bir yālīñ yüzli uşaq şark diyārından irüp
ḩırmen-i necm-i şebiñ cānına od şaldı hemān
12. Açdı ṭāvus-ı gül-istān-ı seḩer şeh-per-i zer
Çıkdı bu 'arşada biñ nāzıla kıldı cevelān
13. Dehr Ya'qūbınıñ açıldı yine göñli gözi
'Arz-ı ḩüsn etdi meger kim aña māh-ı Ken'an
14. Dil ü cāna didim ey vāqıf-ı esrār-ı felek
Nūr-ı şevkıyle neden ṭoldı zemīn ile zamān
15. Didiler şāh Selīm bin Süleymāna bugün
Bir oġul virdi o Vehhāb u Kerīm u Mennān
16. Gün gibi ṭoġdıġı dem buldı cihān ḩalkı ḩayāt
Kālīb-ı ādeme gūyā ki ḩulūl eyledi cān

17. Çerh-i pür-necm aña bir mehd-i mücevherdir kim
Tob-ı zerrin iki yaşında meh u mihr-i cihân
18. Dāye hürşid ana mihrābile Keyvān lālā
Şāhid-i mehd aña bir taht-ı muraşsa' elān
19. Mehdine uqd-ı le'ālidir aşılmış pervin
Mehd-i bendān-ı muraşsa' kemer kāh-keşān
20. Hāledir çenber-i mehd anda özi bedr-i münir
Yā kemīn içre şikārın gözedir genc arslān
21. Yazdı ta'viz için ol māha debir-i eflāke
Asumānı varağa Süre-i Nür ile Duḡān
22. Dilerim ḡazret-i Ādem gibi biñ yıl yaşı ol
İsm-i ā'zam ḡaḡı ol aña ola hırz-ı amān
23. Bula günden güne ya Rab meh-i nev gibi kemāl
Ḥazret-i Nūḡ gibi pīr ola ol tāze civān
24. Ḥamdüllillah ki şehen-şāh-ı cihān keremiñ
Virdi şāḡ-ı emeli mīve-i luḡf u iḡsān
25. Na'me-sāz olsa bu şevkıla ne ḡam bülbül-i dil
Tāze gül virdi yine ravza-i āl-i 'Oşmān
26. Şevkile didi Hüdāyi-i du'ā-gū tāriḡ
Ḥāmil-i 'ömr-i girān-māye-i sultān-ı cihān
27. Ta ki bu māder-i şebden toḡsa eḡfāl-i nücüm
Ta ki meh ide bu seyr üzre felekde devrān

28. Ta ki İskender-i evrengine eyvān sipihr
Zulmet içre ola cūyende-i āb-ı hayvān
29. Pādişāhīñ gicesi Qadr ola ve gündüzi 'ıyd
Vire dünyāda ve 'uqbāda murādın Yezdān

7¹

KAŞİDE BERĀY-I PİYĀLE PĀŞĀ

Me fā 'i lūn / Fe 'i lā tūn / Me fā 'i lūn / Fe 'i lūn

1. Görindi neyyir-i ā'zam bu kaşr-ı minādan
Mişāl-i nūr-ı Muhammed cenāb-ı buḥḥādan
2. Siyeh niqābın açup nāzenīn ḥacle-i şubḥ
Müşerref eyledi āfākı rüy-ı zībādan
3. Qılup mü'min-i rüşen-i revāna döndi cihān
Kim ide kesb-i şafā zıkr-i pāk-i mevlādan
4. Güneş mi şu'le viren bu revāq-ı aḥzardan
Ya nūr-ı tal'at-ı Ādem cebīn-i Havvādan
5. Ya seyre çıkdı şeh-i kāmurān kişver-i Rūm
Ya geldi yār temāşā-yı deşt ü şahrādan
6. Ya çıkdı ḥazret-i Yūsuf derūn-ı meclisden
Ya āğdı göklere 'İsā bu şahn-ı gābrādan

¹ 7, A-6a / B-8a

7. Yaḥūd yazıldı bu tāḳ-ı sipihre bir şemse
Fürüg-ı mihr-i cemāl-i Piyāle Pāşādan
8. Yüzinde berḳ urur envār-ı ‘adl ü ḥilm ü ḥayā
Ruḥ-ı nigū gibi āyīne-i mücellādan
9. Şafā-yı ḳalbi görüyor cemāl-i pākinde
Mişāl-i nūr-ı nebī Ka‘be-i mu‘allādan
10. Dili ki ma‘rifetullahile leb-ā-lebdir
Piyāledir ki ṭolu bāde-i muşaffādan
11. Ğazā güninde alursa eline tīr ü kemān
Ḳomaya nām u nişān ḥaşm-ı bī-ser ü pādan
12. Elinde tiĝ-i ciger-ḥārı bir aḳar şudur
‘Aceb mi kendüye yol etse ḥalk-ı ā‘dādan
13. Müdām iḳer ḳılıcı ḥün-ı düşmeni ḳanımız
Şu rindir ki kesilmez şarāb-ı ḥamrādan
14. Zebān-dırāz idi ā‘dā görünce ḥançerini
Kesildi dilleri ve geçdi cümle ğavgādan
15. Vegada na‘rasını gūş iden olur lertzān
Düşer cihāne zelāzil şagīr-i ‘anḳādan
16. Deminde nuṭḳ-ı lebi mühlik-i ‘adū ammā
Ḥayāt-baḥş-ı eḥibbā dem-i Mesīḥādan
17. Elinde sāĝar-ı ‘işret ser-i muḥālifden
Sürüd-ı meclisi nāy-ı gülü-yı ā‘dādan

18. Şihâb şanmaki mirrîh havf-ı tîğîndan
Düşürdi hancerini yire çerh-i bālâdan
19. Çalar yire yed-i kahrîñ sipihri hemçü esed
Yâ peşşe idi kemer-bend-i burc-ı cevzâdan
20. İrerse zerre-i nâçize mihr ü merhametiñ
Dilini rüşen ider mihr-i 'âlem-ârâdan
21. Şudür iderse kerem no'la kalb-i pâkiñde
Zuhûr ider dürr ü güher hemişe deryâdan
22. Kapuña geldi Hüdâyî kuliñ umar luţfiñ
Dirîğ etme güli 'andelîb-i şeydâdan
23. Getürdi zatiña bir medh kim yeridir aña
Felek nişâr-ı cevâhir ide Şüreyyâdan
24. Tapuña 'arz-ı hulûş etmedir Hudâvendâ
Ġaraz bu şi'r-i dil-âvîz ü nazm-ı ġarrâdan
25. Diler devâm-ı kıyâm-ı hıyâm-ı rif'atiñi
Şabâh u şâm cenâb-ı mülk-i te'âlâdan
26. Felek murâdiña sâ'î melek saña dâ'î
Şenâñı güş ideli cümle pîr ü bernâdan
27. Zuhûr ide nitekim şâh-ı çâr-bâliš-i çerh
Celâl ü şevketile bu revâķ-ı hażrâdan
28. Güneş gibi olasın dehre fâyizü'l-envâr
Bülend ola maķâmıñ sipihri-i â'lâdan

29. Hemîşe körpe budaqlarıñ ide ber-ğordār
Murādım oldurur ol vāhibü'l-'aṭāyādan

8¹

DER-MİDḤAT-I KERĪM EFENDĪ NEVVERALLAHU
MERḤADEHU

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'i lü / Fā 'i lün

1. Ey ma'den-i sa'adet ü ey rahmet-i rahīm
Nāmūñ gibi vücūd-ı şerīfiñ daḡi kerīm
2. Kān-ı kerāmete keremiñ güher-i güzīñ
Eşdāf-ı baḡr-i cūda vücūdiñ dürr-i yetīm
3. Kefiñ şehābınıñ kaṭarātıdurur le'al
Ḥāk-i cevāhir-i ḡademiñdir zerile sīm
4. Luṭfiñ cihāne faẓl u kemāliñ gibi delīm
Ḥulḡiñ bu ḡalka şān-ı şerīfiñ gibi 'aẓīm
5. Erbāb-ı faḡredir naẓarıñ dāyimā beli
Bīmār olanlara yaraşur şerbet-i ḡekīm
6. Himmet sarāyınıñ şeh-i 'ālem-penāhısın
Luṭf u kerem ḡapuñda seniñ bende-i ḡadīm
7. Bulduñ şadāḡatile teferrüd elif mişāl
Bostān-ı cāhe oldı boyıñ serv-i müstakīm

¹ 8, A-7a / B-9b

8. Emvāt-ı bāğı itmez idi zinde Hızr-veş
‘İsā demiñden urmasa dem dem-be-dem nesīm
9. Rūy-ı cemīliñ üzere haṭṭ-ı müşg-bārdan
Bāğ-ı siyādet içre reyāhīn-i hoş-nesīm
10. Āl-i Muḥammed oldığıña bu yeter delīl
Şem‘-i ruḥıñdurur gül-i ḥamrā gibi besīm
11. Bendeñdürür kapuñda Hüdāyī-i haste-dil
Mü‘min gibi ki meskenidir cennet-i na‘īm
12. Bu denlü luṭf u ṭab‘ıla ‘irfānile anı
Pā-māl-i esb-i zulm ide lāyık mı her le‘īm
13. Medḥiñde no‘la kâşır isem bağrımı benim
Ġam tīgi eyledi dil-i ḥāmım gibi dū-nīm
14. Ḥān-ı du‘āñı her ki tenāvül ide şem‘ān
Misk-i Ḥıṭā gibi nefesi ola pür-şemīm
15. Ḥaḳḳdan budur murādım eyā bedr-i burc-ı ḳadr
Evc-i sa‘ādet üzre müdām olasıñ muḳīm
16. ‘Ömriñ bahārı görmeyle bād-ı ḥazān-ı serd
Bāğ-ı şafāda serv gibi olasıñ selīm
17. Şadr-ı serīr-i şıḥhate oldıḳca sen emīr
Olsun ‘adūlarıñ elem ü derdile seḳīm

9¹

KAŞİDE BERĀY-I ŞEMSİ PĀŐĀ

Fe 'i lā tūn / Me fā 'i lūn / Fe 'i lūn

1. Bir gice Őāh-ı kaşr-ı 'ıllıyyīn
Kār fermā-yı kār-gāh-ı yaqīn
2. Hākīm-i 'ālem ü każā vü kader
Vāli-i 'arşa-i zamān u zemīn
3. Emr idüp geldi 'asker-i encüm
Toldı meydān nüh-sipih-r-i berrīn
4. Çıkdılar seyre Şanki bir kaşra
Bir niçe māh rūy-ı Zühre-cebīn²
5. Őadef-i çerh oldu pür lū'lū
Nitekim çeşm-i 'āŐıq-ı miskīn
6. Degdi fānūs- çeħre Őem'-i mehi
Oldı pervāneler aña pervīn
7. Geldi seyyāre-gān-i heft-e-flāk
Etdi bir cāhe her biri yaqīn
8. Kimine hıttā-yı Hıttāyı virüp
Kimini etdi mīr-i milket-i Çīn

¹ 9, A-7a / B-10a² 4.-29. beyit arası /B

9. Çıldı mähı emîr-i Hindistân
Virüben aña tãc-ı zerle nigîn
10. Yine emr oldu hãd-mãn-ı felek
Şubh divânın etdiler tezyîn
11. Feth idüp genc-hâne-i gaybı
Etdi işâr niçe dürr-i şemîn
12. Döşeyip atlas üzre semîn ferş
Üstine kondı kürsî-i zerrîn
13. Nazar-ı luğ idüp didi kim ola
Rûm iline vezîr-i mihr-âyîn
14. Cümleden ihtiyâr idüp şemsi
Didi anıñdurur bu şadr-i güzîn
15. Gulgüyleyle toľup zemîn ü zamân
Oldı pür-şevk her mekân u mekîn
16. Çerhe girdi şafâ vü zevkınden
Sidretü'l-müntehada rûh-ı emîn
17. Kimdir ol âfitâb-ı rüşen-dil
Nûr-ı çeşm-i revân-ı ehl-i yakîn
18. Mihterin nesl-i Hãlid bin Velîd
Mîr-i leşker-keş resûl-i güzîn
19. Mîr-i mîrân şeh-i Süleymân Hân
Şemsi-i bedr-i burc-ı devlet-i dîn

20. Müşteri fiṭnat u 'Uṭārid rey
Āsumān rif'at u zemīn-i temkīn
21. Ṭab'ı Mūsā-yı Ṭūr-ı fenn-i kelām
Sözi mu'ciz-şi'ār sihr-i mübīn
22. Keşti-i baḥr-i 'ilm ü 'irfāna
Rište-i nazm-ı pāki ḥabl-i metīn
23. Dürr-i elfāz-ı la'l-i cān-baḥşi
Güher-i güşvār-ı ḥūru'l-'ayn
24. Beyt-i eş'ārı içre ma'na-yı ḥāş
Şāhid-i dil-nevāz ḥāne nişīn
25. 'Asker-i ḡam ana zafer bulımaz
Beyt-i şi'rin kim etse ḥışn-ı ḥasīn
26. Ḥüsn-i nazmın göreydi derdi ḥüsn
Bārekallah kemāliñe taḥsīn
27. Şāhibā manşıbıñ mübārek ola
Dīde-i ṭāl'iiñ sa'ādet-bīn
28. Şeref-i şems-i ṭal'atıñ dehri
Etdi ürd-i behişt ü ferverdīn
29. Maḡdemiñden müşerref oldı cihān
Ḥoş-nevādan niteki ḡalb-i ḥazīn
30. Şāhid-i cāhı şöyle şayd etdiñ
Böyle almaz şikārını şāhīn

31. No'la divān-ı şehde olsa yerin
Mü'minin cāyıdır behişt-i berin
32. Didiler cümle halk-ı 'arz u semā
Dağı bu cāh şimdi buldı yerin
33. Didi bendeñ Hüdāyī tārīhin
Mīr-i mīrān pādīşāh-ı zemīn
34. Kim ki kand-i du'ānı ide gıdā
Sözi tūṭı gibi olur şirīn
35. Nitekim ço sen sipihre kamer
Ura sīmīn-licām u zerrīn-zīn
36. Şems oldıkça şāh naṭ'-ı felek
Aña encüm piyāde vü ferzīn
37. Tā ki bu sebze-zār-ı çerḫi nücüm
Zeyn ide nitekim gül-i nesrīn
38. Mütevāli olub 'işā ü bekūr
Müte'ākıb ola sahūr-ı metīn
39. Kūṭb-ı ma'kūdīn üzre devr ide çerḫ
Hāfız u nāşırīn Hūdā-yı mu'īn

10¹

TĀRĪH-İ ĀMEDEN-İ CĀNĀNE BE-ĤĀNE-İ DERVĪŞ-İ DİL-RĪŞ

Fe 'i lā tūn / Me fā 'i lūn / Fe 'i lūn

1. Dūn gice firqat-i nigārıla
Çerçe irişdi āh u efgānım
2. Sākin kūŝe-i mezellet idim
Elem ü guşşa idi yārānım
3. Ya'ni bīmār-ı derd-i ھاşret idim
Görmege gelmiş idi ihvānım
4. Kāfes-i tende iñler idi müdām
'Andelīb-i derūn-ı nālānım
5. Gözüme gelmiş idi bāde gibi
Hoş idüp bu cigerdeki qanım
6. Başıma yakmış idi āteşler
Hicrile dūd-ı āh-ı sūzānım
7. Şeb-i firqat duĥān-ı āh gibi
Ağladırken bu çeşm-i giryānım
8. Tā ki ol şem' cem'-i ehl-i vefā
Yüzi mihr alnı māh-ı tībānım

¹ 10, A-8a / B-10b

9. Dil-i Ya'kübünîñ insi olan
Mısr-ı 'izzetde mâh-ı Ken'ânım
10. Yād idüp âşinâ-yı baħr-i ğamın
Geldi ben bendesine ol ħânım
11. Ĥâne-i ħalbime şafâ geldi
Gül gibi güldi beyt-i aħzânım
12. Toldı gencîne-i meserret ile
Oldı ma'mûr künc-i virânım
13. Didim ol şevķile bu târiķi
Ol ħalîl-i dil oldı miħmânım
14. Ėadre irdim bu şeb Muħammedullâħ
Nûr gösterdi baña Yezdânım
15. Ĥızr-veş irdi âb-ı ħayvâna
Zulmet-i şebde cân-ı 'aşşânım
16. Ülfetullaha dirligim ħoşdur
Geldi bu mürde cismime cânım
17. İdüp ol demde âyaĝına nişâr
La'ller çeşm-i güher-efşânım
18. Didim ey pâdişâħ bende nevâz
Âsitânı riyâz-ı Rıdvânım
19. Gül-i bî-ħâr-ı gül-şen-i 'ömrüm
Serv-i bâlâ-yı pâk-dâmânım

20. Niçe eyyām idi ki gün yüziñe
Hasret idi bu çeşm-i giryānım
21. Hāk-i rāh idi pāy-ı buseñiçün
Yollarında bu cism-i 'üryānım
22. Luṭf idüp yüzime ḳadem başdın
İrdi eflāke ḳadr ü 'unvānım
23. Hākden zerre gibi ref' etdiñ
Geldiñ ey āfitāb-ı raḫşānım
24. Beni vaşlıñla eylediñ mesrūr
Ḳomadiñ dilde dāğ-ı hırmānım
25. Didi ey kūşe-i felāketde
Mübtelā-yı belā-yı hicrānım
26. Bende-i bend-i kākül-i siyehim
Beste-i sünbül-i perişānım
27. Hem emīr-i serīr-i derd ü ḡamım
Hem esīr-i çeh-i zeneḫdānım
28. Dem-be-dem būstān-ı 'aşkımda
Nefesi bülbül-i ḫoş-elḫānım
29. Revnaḳ-ı nev-bahār-ı ḫüsn ü ruḫum
Mādiḫ-i serv ü bāğ-ı būstānım
30. Āb-ı eşk-i hevā-yı āhūndan
Tāze vü terdürür gül-istānım

31. Bunca yıldır yolumda hâkim sen
Daği bîmâr-ı çeşm-i fettânım
32. Ne için üstime şalınmaya
Sâye-i kâmet-i hürâmânım
33. Az belâ çekmediñ bu yolda saña
Çok degildir bu deñlü ihsânım
34. Ey ruḥ-ı âfitâb-ı burc-ı kerem
Taḥt-ı hüsne şeh-i cihân-bânım
35. Cevher-i maḳdemi şafâ baḫşi
Tütüyâ-yı ‘uyûn-ı â‘yânım
36. Ben ne aḫḫar gubâr-ı nâ-çizim
Ki olam ḫâke pây-ı cânânım
37. Saye-i mihr-i pâyiñ ile gelüp
Etdiñ â‘lâ boyuñ gibi şânım
38. Luṭf u ihsânı sen temâm etdiñ
Vâr benim ḫizmetiñde noḫşânım
39. Benim ol bende-i faḫîr u ḫakîr
‘Abd-i melûk-ı şâh-ı devrânım
40. Saña lâyıḫ nem ola Ḥaḫḫ-ı ḫudüm
Vireyin bâri tuḫfe-i cânım
41. Luṭf idüp tuḫfemi ḫabûl it kim
Seni maḫbûl ide o sübhânım

42. Sensin ol pâdişâh-ı mülk-i cemâl
Ruḥları reşk-i ḥür u ğilmânım
43. Ḥâk-i dergâhınım Hüdâyiyim
Ḳulnım tâ ölince sultânım
44. Ḳarayın ḳarınca ḳanımı dehr
Ben saña mür sen Süleymânım
45. Seng-i mevtiyle şınsa kâse-i ser
Şınmaya cām-ı ‘ahd ü peymânım
46. Dildedir ḥaşr olunca mihr-i ruḥın
Nitekim sînem içre îmânım
47. Senden ayruğa açmayım gözimi
Şâhid olsun Ḥudâ-yı Mennânım
48. Reh-i ‘aşkıñda şâdıḳam umarım
Bulmayasın ölince yālânım
49. Pâye-i rif’atın bülend olsun
Dest-giriñ ilâh-ı deyyânım

11¹

DER-MİDḤAT-I ḤAZRET-İ ḤAKÎM EFENDİ ḲADDESE
SIRRAHÛ’L-‘AZÎZ

Mef ‘ ü lü / Me fâ ‘i lün / Fe ‘ü lün

¹ 11, A-8b / B-12b

1. Ey mihr-i sipihr-i 'ilm ü 'irfân
Vây nûr-ı sevâd-ı 'ayn-ı insân
2. Ey kevkeb-i hidâyet
Vâlî-i vilâyet ü velâyet
3. Mâhî-i dalâlet ü münâbi
Âyîne-i şûret-i ilâhi
4. İlyâs-ı şafâ vü Hızr himmet
Yûsuf-ı şaffet ü kelîm-sîret
5. Hâdi-i tarîk-i naqş-bendî
Kutbu's-şulehâ Hakîm Efendi
6. 'Îsâ-ı nefes ü Halîl-hillet
Dânâ dil ü Dânyâl hikmet
7. Kûh-ı ehad-ı celâl-i tevkîr
Ġavvâş-ı yemm hadîş ü tefsîr
8. Helâl-i rumûz-ı zîkr ü tevhîd
Keşşâf künûz-ı şükr ü tahmîd
9. Mellâh-ı sefine-i leţâyif
Fettâh-ı defîne-i ma'ârif
10. Miftâh-ı dürr-i du'â-zebânîñ
Mihrâb-ı halâyık âsitânîñ
11. Hân-ı keremiñ cihâna mebzûl
Ġarq-ı ni'âmîñ emîr eger kul

12. Kılmış öziñi Hudā güzide
Eřdāf-ı kerāmete feride
13. Çün āyine-i řubħ u řām bīdār
Ėayrān cemāl-i mest ü dīdār
14. Dil menba‘-ı āb-ı zindegānī
Cān mařla‘-ı nūr-ı āsumānī
15. Hem baħr-i řerī‘at ü Ėaķıķat
Hem ‘ayn-ı evfā vü ebr-i raħmet
16. Hoş eyledügi zamānda ol ‘ayn
Sīr-ābı ola teřne-gān-ı kūyiñ
17. şol dem ki temevvüc ide ol yemm
Feyz ola Ėařāne piş eger kemm
18. Ol Ėoķķa-i gevherr-i řenādan
Ol ma‘den-ı rāħat u řifādan
19. Dārū-yı du‘āñı ola iřsān
Derd-i ā‘lā anıfla bula dermān
20. Luřf eyle eyā derūnı rüřen
Unutma Hüdāyiđi du‘ādan
21. Tā Ka‘be řapuñda ola ol Ėāk
Ėsüde çü Ėudsıyān-ı eflāk
22. Buldıķca felekde Ėuřb-ı temķin
Seyr eyledüginde māħ u pervin

23. Ma'mūr ola ḥān-ḳāh-ı dīniñ
Ḥaḳḳ ḥāfız u nāşır u mu'iniñ
24. Olsun saña luḫfla nigeh-bān
Dünyāda vü ahiretde Yezdāñ

12¹

MEŞNEVÎ DER-İLTİMÂS-I KİTÂBET

Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Fe 'ü lün

1. Eyâ Sulṫān Selīm bin Süleymān
Çerāğ-ı dīn-i evlād-ı 'Oşmān
2. Dür-i dürri-i dürc-i tēc-dārı
Serir-ārā-yı mülk-i şehri-yāri
3. Penāh-ı salṫanat şāh-ı civān-baḫt
Sezā-vār serir ü lāyık-taḫt
4. Muḫibb-i ehl-i dil sulṫān-ı 'ādil
Dürri deryāyı dāniş bedri kāmil
5. Eşīgiñ ḳıble-gāh-ı pāk-i bārān
Rikābıñ ḳıble-gāh-ı ser-firāzān
6. Ser-i şāhān-ı 'ālem ḥāk-sārıñ
Keyāniler ḡulām-ı dāğ-dārıñ

¹ 12, A-9a / B-13b

7. Eger Cem görse adr u i'tibārīñ
Olurdu meclisiñde cür'a-ārīñ
8. Gül-i batıñ revādır bu emende
İderse devlet-i aāke ande
9. Felek yār u saādet hem-niiniñ
Süleymān mülketi zir-i niiniñ
10. Bi-amdullah ki āh olduñ cihāna
afālar irdi cümle cism ü cāna
11. udūmūñden müerref oldu 'ālem
Revān ile nitekim cism-i ādem
12. Zemīne mihr-i rūyīñ oldu ālī'
Zamāna em'-i batıñ oldu lāmi'
13. Cihāna mihr-i lufīñ aldı sāye
İridi ni'metiñ bāy u gedāya
14. apuñda bende bir 'abd-i adīmim
Elif gibi her ide müstaīmim
15. 'İnāyet olsa bana bir kitābet
Felekden dāi etmezdim ikāyet
16. amıla alamazdım āme-ves hūn
ü defter yazılurdu alb-i mazūn
17. Dilimde virdim olurdu dem-ā-dem
Du'āyı devlet-i sulān-ı 'ālem

18. Hüdādan dilerim bu çerğ-i devvār
Döne k̄uṭb-ı murādñ üzre her bār
19. Ruḥuñ şem'î ziyā virsün cihāne
İrişsün nūrı fark-ı Ferkadāne
20. Livā-yı devletiñ Manşūr olsun
Sarāy-ı 'işretiñ ma'mūr olsun
21. Hemîşe baht-ı yār u 'ömr-i cāvid
Cihāngir olasın çün tiğ-i ḥurşid

13¹

ŞÜRET-İ MEKTŪB Kİ E'AZZŪ'L-İḤVĀN MUŞṬAFA
ÇELEBİ EFENDİ-RĀ NŪVİŞTEN

Fe 'i lā tün / Me fā 'i lün / Fe 'i lün

1. Nitekim ide mihr-i zerrin cām
Bezm-i 'ālemde devrini itmām
2. Zıll-ı devlet başında dāyım ola
Nitekim fark-ı Muşṭafāda ğamām
3. Ba'dü envār-ı iştiyāk u du'ā
Ey sipihr-i hūner de bedr-i temām
4. Nicedir ḥoşmıdır şafāda mıdır
Ṭab'-ı şāfī ü kalb-i āyine-fām

¹ 13, A-9b /B

5. Gül gibi dem-be-dem güşāde ol
Kõnmaya gerd-i gerdiş-i eyyām
6. Dār-ı firkatde hāl-i bende-i zār
Luţf idüp olunursa istifhām
7. Encüm-i rāh-ı keh-keşān-mānend
Yoldadır çeşm-i intizārı müdām
8. Gülesin diyu karşı çıkdı saña
'Aql u şabriyla cān-ı bī-ārām
9. Terk idüp 'izz u cāhı şimdi budur
Dil-i bī-ğilda ārzū-yı merām
10. Bühre-mend eyleye cemāliñile
Hāzret-i zū'l-celāl-i ve'l-ikrām
11. Umarız ire bu murādına
'Abd-i maḥlaş-ı Hüdāyī-i nā-kām

14¹

DER-İLTİMĀS-I DESTĀR

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Ey kerīmü'ş-şān u ey 'ālī-neseb
Bir gühersin dünyede mānendi yok

¹ 14, A-9b /B

2. Zübde-i hāşān ehl-i himmetiñ
Hāzretiñ gibi sa'ādet-mendi yoğ
3. Zāt-ı pākiñ vār iken kimdir diye
Adı vār luř u seřāniñ kendi yoğ
4. Hāmdülillah kim görürler hāş u ām
Şāhid-i in'āmiñiñ rü-bendi yoğ
5. Yügregidir 'arşa-i cüdiñ seřā
Pāy-ı raşş-ı luřfiñiñ peyvendi yoğ
6. Oñmadık başına şarsun kııl 'atā
Bende-i bi-çāreñiñ dülbendi yoğ
7. Ağzınıñ dadını bilmez dünyede
Şevkle ağzında du'āñiñ şandi yoğ

MUŞAMMATLAR

MURABBA‘LAR

1¹

MURABBA‘EST DER-TEVDÎ-İ MĀH-I RAMAZĀN

Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lūn

1. Ey meh-i şavm eylemişdiñ maqđemiñden intifā‘
Cezbe-i mihriñle bulmuşduq çü şebnem irtifā‘
Bilmedik kadriñ aniñçün bizden etdiñ inkıtā‘
Elvedā‘ ey şehr-i feyz-i lā-yezālī elvedā‘
2. Rāhatü’l-ervah idi her şeb terāvīhiñ seniñ
Mü’mine vird-i zebān idi tesābīhiñ seniñ
Çıkmış idi ‘arşa envār-ı muşābīhiñ seniñ
Elvedā‘ ey şehr-i feyz-i lā-yezālī elvedā‘
3. Sen ḫalīlullah olan ‘aşıklara mihmān idiñ
Hey niçe mihmān ki Ḥaqqdan luṭf idiñ iḫsān idiñ
Şavm idiñ şüretde ma’nāda ğidā-yı cān idiñ
Elvedā‘ ey şehr-i feyz-i lā-yezālī elvedā‘
4. Raḫmet idi evvelīñ ‘uşşaka virirdi ḫayāt
Bulmuş idi evsātiñda ma‘fired cümle ‘usāt
Olmış idi āhiriñ nār-ı cehennemden necāt
Elvedā‘ ey şehr-i feyz-i lā-yezālī elvedā‘

¹ 1, A-10b /B

5. Ey Hüdāyî çünki riḥlet eyledi mäh-ı şıyām
Seng-i baḥr ile demîdir şîşe-i ḳalbim şıyām
Nāle vü feryād idüp ṭañ mı diyem her şubḥ u şām
Elvedā‘ ey şeh-r-i feyż-i lâ-yezālî elvedā‘

2¹

MURABBA‘ DER-MAḲĀM-I ḤÜSEYNÎ

Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün

1. Gönül meftûnidır biñ cānile bir çeşmi fettāniñ
Feleklerden melekler ḥüsnine taḥsîn ider anıñ
Şeh-i ‘ālem-penāhıdır bugün ser-ḥayl-i ḥübāniñ
Nazîri gelmemişdir mülket-i ‘Oşmāna ‘Oşmāniñ
2. Melāḥat maṭla‘ından gün gibi ‘arz eyleye dîdār
Ḳılur āfāḳı ‘aks-i veçh-i zi’n-nüreyn-i pür-envār
Bu ḥüsnile bi-ḥaḳḳ-ı çār-yār-ı Aḥmed-i Muḥtār
Nazîri gelmemişdir mülket-i ‘Oşmāna ‘Oşmāniñ
3. Muḥammed nûrı berḳ urur anıñ ruḥsār-ı ālında
Yazılmış āyet-i ḥilm ü ḥayā levḥ-i cemālinde
Nihāyetde leṭāfet ṭal‘at u behcet kemālinde
Nazîri gelmemişdir mülket-i ‘Oşmāna ‘Oşmāniñ
4. Göreydi nûr-ı ḥüsnin ḥazret-i ‘Oşmān-ı zi’n-nüreyn
Diyeydi bārekallah ey kemāl-i ḥālîḳu’l-kevneyn
Cebîn ü çehresidir mihr ü māha ḳurretü’l-‘ayneyn
Nazîri gelmemişdir mülket-i ‘Oşmāna ‘Oşmāniñ

¹ 2, A-10B /B

5. Tıttupdur kâyinâtı rüşenâ-yı rüy-ı zîbâsı
 Olaldan evc-i hüsniñ âfitâb-ı 'âlem-ârâsı
 No'la halk-ı cihân olsa Hüdâyî gibi şeydâsı
 Nazîri gelmemişdir mülket-i 'Oşmâna 'Oşmânîñ

3¹

MURABBA' DER-MAÏÂM-I 'ACEM

Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün

1. Bugün burc-ı melâhatde sa'âdetle olaldan mâh
 Münevverdir fûrûğ-ı mihr-i rüyîñdan dil-i âgâh
 Seni nûr-ı cemâlinden yaratmış sevdiğim Allah
 Benim çeşm-i siyâhım ruhları alım Muhammed şâh
2. Ruhuñ gül-zârı güller üzre nergislerle zeyn olmuş
 Cemâlîñ Ka'besin her çeşme görmek farz-ı 'ayn imiş
 Olub veçhiñ Hasan hulqîñ 'Ali hüsniñ Hüseyn
 Benim çeşm-i siyâhım ruhları alım Muhammed şâh
3. Müşerrefdir cemâlinden bu mekteb-hâne-i âfâk
 Oğurlar muşhafı hüsniñden eţfâl-i dil-i 'uşşâk
 Kapuñda bendeñ olmaya olupdur hâ'celer müştâk
 Benim çeşm-i siyâhım ruhları alım Muhammed şâh
4. Lebiñ kim 'aynıdır âb-ı hayât-ı Hızır-ı devrânîñ
 Bugün cân virmede emvâta adı-vâr Mesîhânîñ
 'Ömer sîretlü şâhısîñ bugün bu mülk-i 'Oşmânîñ
 Benim çeşm-i siyâhım ruhları alım Muhammed şâh

¹ 3, A-11a /B

5. Hüdāyî kara kuluñdır yoluñda pāy-mālīñdir
Eşigiñ Ka‘besinde nāleler eyler belālīñdir
Şaçıñ gibi niçe yıllardurur āşüfte hālīñdir
Benim çeşm-i siyāhım ruḥları alım Muḥammed şāh

4¹

MURABBA‘

Me fā ‘ī lün / Me fā ‘ī lün / Me fā ‘ī lün / Me fā ‘ī lün

1. Elā ey bezm-i ḥüsne ruḥları şem‘-i şeb-istānım
Diliñdir ney gibi baḡrım iridir çerḥe efgānım
Dem-ā-dem cur‘a gibi dökme luḥf it yirlere ḳanım
Piyālem gözlerim nūrı cemāli şems-i raḥşānım
2. Ğam-ı ‘aşkıñ beni dem-sāz idelden çeng-i hicrāne
Fırākıñla şehā bel baḡladım ney gibi efgāne
Dili cām-ı şarāb-ı la‘l-i nābīñ kıldı mestāne
Piyālem gözlerim nūrı cemāli şems-i raḥşānım
3. Siyeh kāküllerīñ gibi gönül āşüfte hālīñdir
Şafā-yı cism ü cānım rü‘yet-i nūr-ı cemālīñdir
İki ‘ālemde maḳşūdım seniñ bir şeb-i vişālīñdir
Piyālem gözlerim nūrı cemāli şems-i raḥşānım
4. Dil-i cān almaḡa ey gonçe-leb mihr gibi āl etme
Baña bezm-i ḡamıñda mīve-i hecriñ nevāl etme
Elim al ḥāke luḥf it cerr gibi pāy-māl etme
Piyālem gözlerim nūrı cemāli şems-i raḥşānım

¹ 4, A-11a /B

5. Mey-i 'aşkıñ Hüdāyîniñ şehā kuvvet-revānıdır
 Kelāmıñ āb-ı Hızriñ 'aynı la'liñ rūḥ-ı şānıdır
 Lebiñ cāmını nüş itmek ḥayāt-ı cāvidānıdır
 Piyālem gözlerim nūrı cemāli şems-i raḥşānım

5¹

MURABBA' BE-NĀM-I AḤMED

Me fā 'i lün / Me fā 'i lün / Me fā 'i lün / Me fā 'i lün

1. Serîr-i dillere sulţān olan şāh-ı cihān Aḥmed
 Meh-i nev oldı ebrū-yı hilālîñden nişān Aḥmed
 Ser-ā-ser ṭoldı mihriñle zemîn ü āsumān Aḥmed
 Ay alnı āfitābım āmedenā mihribān Aḥmed
2. Bu ḳadd-i ser-firāz ile bugün serv-i çemen sensiñ
 Leb-i cān-baḥşıñ ile ḥüsrev-i şirîñ-dehen sensiñ
 Şeh-i Mısr-ı mehāḥat Yūsuf-ı gül-pirehen sensiñ
 Ay alnı āfitābım āmedenā mihribān Aḥmed
3. Oḳur Nūr āyetin ey meh görenler rüy-ı raḥşānıñ
 Dehānıñ nutḳa gelse adı añılmaz Mesîḥānıñ
 Naẓîri yoḳ güzellikde şehisiñ mülk-i 'Oşmānıñ
 Ay alnı āfitābım āmedenā mihribān Aḥmed
4. Mücellādır cemāl-i meh-veşiñ ḥurşid-i ḥāverden
 Muşaffādır zülāl-i la'l-i nābiñ āb-ı kevşerden
 Ḳapuñda ḳulıñ olmaḳ yeg baña mülk-i Sikenderden
 Ay alnı āfitābım āmedenā mihribān Aḥmed

¹ 5, A-11b /.....B

5. Hüdāyī görmedi hergiz saña beñzer güzellerde
 Seniñ evşāf-ı hüsniñ söylenür illerde dillerde
 Güzelsiñ hüsniñe hergiz bedel yoķ bī-bedellerde
 Ay alnı āfitābım āmedenā mihribān Aħmed

6¹

MURABBA‘ BE-NĀM-I HIZIR

Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lün

1. Kevkeb-i burc-ı sa‘ādet māh-ı tābānım Hızır
 La‘l-i nābı cān u dil derdine dermānım Hızır
 Zülmet-i ğamda ķoma ey nūr-ı Yezdānım Hızır
 Gel yetiş ey la‘l-i nābı āb-ı ğayvānım Hızır
2. Haṭṭ-ı sebziñ ğūyiyā bu la‘l-i rūḥ-efzāyile
 Hızırdır kim hem-dem olmış ğazret-i ‘İsāyile
 Ķalmışım vādī-i ğamda āh u vāveylāyıla
 Gel yetiş ey la‘l-i nābı āb-ı ğayvānım Hızır
3. Dilde yandı mihr-i rūyīñ şevķıne bir niķe dāğ
 Şan maķām-ı Hızırdır yer yer uyarmışlar çerāğ
 Senden ayrı geldi cāna cümle ‘ālemden ferāğ
 Gel yetiş ey la‘l-i nābı āb-ı ğayvānım Hızır
4. Derd-i hecriñden şifā bulsun dil-i bī-ķāreler
 Cām-ı la‘liñden şafā kesb eylesün āvāreler
 Göz açup yer yer seni gözler tenimde yāreler
 Gel yetiş ey la‘l-i nābı āb-ı ğayvānım Hızır

¹ 6, A-11b /B

5. Bu Hüdāyī ‘āşık-ı şūrīde hālīndir seniñ
Derd-mendiñdir yolında pay-mālīndir seniñ
Niçe yıllardır ki müştāk-ı cemālīndir seniñ
Gel yetiş ey la‘l-i nābı āb-ı hayvānım Hızır

7¹

MURABBA‘

Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lūn

1. Kūlyım bir taht-ı hüsniñ şāh-ı feraḥ-fālīniñ
Hūri gibi ḥaddi yoḫdur ‘āşık-ı pā-mālīniñ
Dāğlar yaḫdım tenimde ḥasretiñde hālīniñ
Baş açuḫ abdālyım cānıla Ḥaydar bālīniñ
2. Burcı ḥüsn üzre görelden ol meh-i mihr aḫteri
Cān u dilden tekye-i ‘aşkıñda oldım Ḥayderī
Ġam degil yolında ḫurbān oluben virsem seri
Baş açuḫ abdālyım cānıla Ḥaydar bālīniñ
3. Yoḫdurur mişli velāyetde bugün Ḥaydar gibi
İşigiñde ḫara ḫulyım anıñ Ḳanber gibi
Ṭavḫ-ı ‘aşkıñ boynıma taḫdım ḫalenderler gibi
Baş açuḫ abdālyım cānıla Ḥaydar bālīniñ
4. Niçe bir esrār-ı ‘aşkın sīnede idem nihān
.....² maḫfī olmaya günden ‘ayān
Sırrımı fāş eyledim bilsün ḫamu ḫaḫ-ı cihān
Baş açuḫ abdālyım cānıla Ḥaydar bālīniñ

¹ 7, A-12a /B² Mısranın bu bölümü A nüshasında boş bırakılmıştır.

5. Hübük meydânınıñ şimdi şeh-i merdânıdır
 Merhamet umsam no'la luğ u mürüvvet-kânidir
 Cümleten 'âlem Hüdâyî gibi sırr-ı dânidir
 Baş açuk abdâlıym cânıla Hâydar bâliniñ

8¹

MURABBA'

Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün

1. Bir perişânıñ gönül şimdi perişân hâlidir
 Yolıña eşkim gibi üftâdeler pâ-mâlidir
 Nağş-i Mânî çehresinde resm-i hağğ u hâlidir
 Ol nigârım nâmıla nağğâş-ı Aħmed bâlidir
2. Levha-i divân-ı hüsniniñ görüb taħrîrini
 Mâh-ı enver bildi gökde kendiniñ tağşîrini
 Görmedi rûmî hağâyı seyr iden taħrîrini
 Ol nigârım gökde nağğâş-ı Aħmed bâlidir
3. Şemse-i şemsi yazan kağr-ı sipihriñ tağına
 Evvelâ bağmıñ kitâb-ı hüsniniñ evrâğına
 Şan'atıdır âl idüp renk eylemek 'uğşâğına
 Ol nigârım gökde nağğâş-ı Aħmed bâlidir
4. Burc-ı hüsne şimdi ol şems kamer-i ruğsârdır
 Pertev-i nür-ı cemâl-i Aħmed-i Muğtârdır
 Aña nisbetle perîler şüret-i dîvârdır
 Ol nigârım nâmıla nağğâş-ı Aħmed bâlidir

¹ 8, A-12a /B

5. Ey Hüdāyī mülk-i hüsniñ şahıdır ol nāzenin
Sünbülü Hindüsünñ üftādesidir miski Çin
Naşşını seyr eyleyen didi hezārān āferin
Ol nigārim nāmıla naqqāş-ı Aḥmed bālidir

9¹

MURABBA‘

Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lün

1. Bāğ-ı hüsniñ içre bûy-ı serv-i revānım Memi Şāh
Nāzeninim güzelim şūh-ı cihānım Memi Şāh
Bende bir bülbüliñim āh-ı figānım Memi Şāh
Ey cemāl-i güli gül-zār-ı cinānım Memi Şāh
2. Servi ḥayretde koyan şive-i reftārıñdır
Lāl iden gonçeleri nāzile güftārıñdır
Kıl tereḥḥum ki gönül ‘aşık-ı didārıñdır
Ey cemāl-i gül-i gül-zār-ı cinānım Memi Şāh
3. Tolsa o şāf cemāliñle no’la rû-yı zemīn
Ḥayl-i ḥübāna bugün sensin olan şāh-ı güzīn
Ḥüsniñe kıldı feleklerde melekler taḥşin
Ey cemāl-i gül-i gül-zār-ı cinānım Memi Şāh
4. Beni divāne kılan kākül-i hoş-büyüñdür
Cüy iden kanlu yaşım kāmēt-i dil-cüyüñdür
Ravza-i cennet-i ‘ālī ḥarem-i küyüñdür
Ey cemāl-i gül-i gül-zār-ı cinānım Memi Şāh

¹ 9, A-12b /B

5. Raḥm idüp no'la Hüdāyī ıulıñıa yār olasıñ
 Niçe bir pādışehim hem-dem-i ağıyār olasıñ
 Gül-i tersiñ yaraşur saña ki bî-ḥār olasıñ
 Ey cemāl-i gül-i gül-zār-ı cinānım Memi Şāh

10¹

MURABBA‘

Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lün

1. Gül yüziñ görmeyeli ey meh-i tábānım gel
 Boyadı gökleri dūd-i dil-i suzānım gel
 Sensiz ārām idemez tende dil ü cānım gel
 ıl nazar ben ulıñıñ ḥāline sulṭānım gel
2. Ḥasret-i leyli-i zülfüñle perişān oldum
 Şoyunup ‘aşqla Mecnūn gibi ‘üryān oldum
 Güyiyā sen gideli bir ten-i bî-cān oldum
 Eyle iḥyā beni ey ‘İsā-yı devrānım gel
3. Yüzümi yirlere sürüp yürürüm āb gibi
 Dökerin taşarıla sīnemi seyl-āb gibi
 Döküben gözlerimiñ yaşını dolāb gibi
 ıkdı gökler yüzine nāle vü efgānım gel
4. o şalın serv gibi seyr idelim refṭāriñ
 Gonçe-i albim açılsın işidip güftāriñ
 Eylesün cānı müşerref şeref-i dīdāriñ
 Āfetim cān u cihānım şeh-i ḥübānım gel

¹ 10, A-12b /B

5. Gün gibi eyle Hüdâyî kuluña 'arz-ı cemâl
 Hâkden kaldır anı sâye şalup dürre mişâl
 Çoma ayakda fütâdeñdir efendim elin al
 Merhamet kıl aña ey şâh-ı cihân-bânım gel

11¹

VELEHU

Mef 'û lü / Fâ 'i lâ tü / Me fâ 'i lü / Fâ 'i lün

1. Bir şeh-süvâre 'arşa-yı dil cilve-gâhdır
 Nür-ı cemâli çerh-i melâhatde mâhdır
 Mihr işigiñde bende-i zerrîn külâhdır
 Şol dil-rübâ ki nâmı anıñ Muşlı Şâhdır
2. Biñ kere yollarında turup eylerisem âh
 Bir kerre çeşm-i şefkatle eylemez nigâh
 Dil mülkini sipâh gamı eyledi tebâh
 Şol dil-rübâ ki nâmı anıñ Muşlı Şâhdır
3. Reftâra gelse nâzıla ol yâr-ı dil-nevâz
 İrmez nihâl-i kâmetine serv-i ser-firâz
 Meh-rûlar içre gün gibi bulmuşdır imtiyâz
 Şol dil-rübâ ki nâmı anıñ Muşlı Şâhdır
4. Gül-şende lâle-gün yüziniñ dâğ-dâridır
 Sevdâyî eyleyen anı hâl-i 'izâridır
 Şimdi cemâli bâğınıñ evvel bahâridır
 Şol dil-rübâ ki nâmı anıñ Muşlı Şâhdır

¹ 11, A-13a /B

5. Mestâne çeşmidir cigerim eyleyen kebâb
Maḥmûr ğamzesidir iden eşkimi şarâb
Çalb-i Hüdâyi gibi cihânı iden ħarâb
Şol dil-rübâ ki nâmı anıñ Muşlı Şâhdır

12¹

VELEHU

Müs tef 'i lün / Müs tef 'i lün / Müs tef 'i lün / Müs tef 'i lün

1. Bulduñ güneş gibi şehâ burc-i leṭâfetde kemâl
Nûr-ı cemâlınden seni ħalk eylemiş ol zü'l-celâl
Derseñ kemâl-i ħüsniñe irişmesün her-giz zevâl
Raḥm eyle dil Ya'ķübına ey Yûsuf-ı Mışr-ı cemâl
2. Senden cüdâ ey serv-ķadd beytü'l-ĥazendir meskenim
Çıksa yeridir göklere feryâd u âh şivenim
Dest-i firâķıñla yeter çâk eylegil pîrâhenim
Raḥm eyle dil Ya'ķübına ey Yûsuf-ı Mışr-ı cemâl
3. Yoluñda ey bedr-i temâm bildim ķamu noķşânımı
Luṭf u mürüvvet-kânısın 'afv eyle gel 'isyânımı
Öldürme tiĝi hecrile boynuña alma ķanıımı
Raḥm eyle dil Ya'ķübına ey Yûsuf-ı Mışr-ı cemâl
4. Ey gül-sitân-ı 'izzete serv-i ser-efrâzım benim
Meh-rûlar içre gün gibi ħüsñile mümtâzım benim
Aĝlatma ħalk-ı 'âleme fâş olmasun râzım benim
Raḥm eyle dil Ya'ķübına ey Yûsuf-ı Mışr-ı cemâl

¹ 12, A-13a /B

5. Bu āfitāb-ı ḥüsnile germ oldı bāzārıñ seniñ
 ‘Ālem metā’-ı vaşlıña oldı ḥaridārıñ seniñ
 Oldı Hüdāyī cānıla dilden giriftārıñ seniñ
 Raḥm eyle dil Ya‘qūbına ey Yūsuf-ı Mışr-ı cemāl

13¹

VELEHU

Mef ‘ū lü / Fā ‘i lā tū / me fā ‘ī lü / Fā i lün

1. Cān riştesidir ol şanemiñ zülfüniñ teli
 Bālā ḳaddi belāsına anıñ didim belī
 Ḥüsnile oldı cümle velāyetde ol velī
 Ol şūḥ-ı dil-rübā ki dinür nāmına ‘Ali
2. Bu ḳāmetiyle serv-i riyāz-ı cināndır
 Bu mürde cisme lebleri rūḥ-ı revāndır
 Meydān-ı ḥüsn içinde cihān pehlivāndır
 Ol şūḥ-ı dil-rübā ki dinür nāmına ‘Ali
3. Nūrıla yazmış alnıña ol kātib-i ezel
 Şadr-ı serīr-i mesned-i ḥüsne budur maḥal
 Zāt-ı şerīfiñe dilerin irmesün ḥalel
 Ol şūḥ-ı dil-rübā ki dinür nāmına ‘Ali
4. Fikr-i miyānı ḳıldı beni zār u nā-tüvān
 Sırr-ı lebinı niçe yedik eyleyem nihān
 Gün gibi etdim ol şanemiñ mihrini ‘ayān
 Ol şūḥ-ı dil-rübā ki dinür nāmına ‘Ali

¹ 13, A-13b /B

5. Almazsa ‘aynına no’la mäh-ı münevveri
 Hüsni iklîminiñ oldı şeh-i heft-kışveri
 Oldur Hüdâyî mülk-i dilek şimdi serveri
 Ol şüh-ı dil-rübâ ki dinür nâmına ‘Ali

14¹

VELEHU

Me fâ ‘î lün / Me fâ ‘î lün / Me fâ ‘î lün / Me fâ ‘î lün

1. Tulu‘ etdi melâhat maṭla‘ından gün gibi ol mäh
 “Alâ ‘ayneyke ‘aynullah” didi her ‘âşık-ı âgâh
 Celâl ü ‘izzet-i şevketle taḥt-ı hüsne oldı şâh
 Leṭâfet mülkini fetḥ eyledi ğamzıla fetḥullah
2. Alaylar bağlayup zülfi ceker müjgâni ḥancerler
 Amân virmez hemân karşıasına kim gelse ḥancerler
 Yolına cân u ser virse revâdır niçe serverler
 Leṭâfet mülkini fetḥ eyledi ğamzıla fetḥullah
3. Görenler itseler no’la aña taḥsîn u sâbâşı
 Dilâverler gibi tîr u kemân almış ele başı
 Sipâh-ı ğamzesine kâkülün idip bölük-başı
 Leṭâfet mülkini fetḥ eyledi ğamzıla fetḥullah
4. Yüzi fetḥ âyetidir kâmetidür râyet-i nuşret
 Perî şeklinde taşvîr etmiş anı mâni-i kudret
 Bugün meh-rûlar içre gün gibi bulsa no’la şöhret
 Leṭâfet mülkini fetḥ eyledi ğamzıla fetḥullah

¹ 14, A/14a /B

5. Hüdāyī ‘ömri ol māhīñ cefāsı gibi çoğ olsun
 Ana yavuz şanan mihr ü vefāsı gibi yoğ osun
 Dem-ā-dem tal‘atı nūrıla ‘ālem pür-fürüg olsun
 Letāfet mülkini fetḥ eyledi ğamzile fetḥullāh

15¹

VELEHU

Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lün

1. Bî-vefā hercāidir çün ol meh-i nā-mihribān
 Çeşme-i mihr ise de el yudıg andan biz revān
 Sū-be-sū bāğ-ı cihānda nitekim āb-ı revān
 Nāz u istiğnāyıla kāmēt-i bālāyıla
 Varsun ol serv-i hırāmānım şalunsun bir zamān
2. Bir seher yüz üzre vardum ayağı toprağına
 Gördüm anı yād başmış vişāli bāğına
 Sāye-veş üftādeler düşmüş şolına sağına
 Varsun ol serv-i hırāmānım şalunsun bir zamān
3. Gül-şeni dāmen-keşān seyr etsun ol reşk-i perī
 Sidre tāvusıdır açsun uçmağa bāl ü perī²
 Sebze-zār-ı ḥüsn içinde nitekim kebg-i derī
 Varsun ol serv-i hırāmānım şalunsun bir zamān
4. Āşinālık gitdi bizden yār olaldan yādıla
 Gelmez oldı bu yaña ol kāmēt-i şimşād ile
 ‘İyd-gāh-ı ḥüsn içinde bende-vāz edā ile
 Varsun ol serv-i hırāmānım şalunsun bir zamān

¹ 15, A-14a / B-16a

² 3a, 3b /B

5. Ol ara gzl gzel Őahin baıŐlu amze-kr
 Ey Hdy gitdi elden ıldı dil murgn Őikr
 Umarız yine Şala bu yana dest-i rzgr
 Varsun ol serv-i irmnım Şalunsun bir zamn

16¹

VELEHU

Me f ‘ ln / Me f ‘ ln / Me f ‘ ln / Me f ‘ ln

1. DŐelden ger bel-y hecrine ey eŐmi attlm
 Zll-i vaŐlna dil-teşnedir bu alb-i meyylim
 Dimezsi tekye-i ‘aŐımda avlin ne abdlm
 asan Őretl mhm gel ‘Ali Őretl Őhm gel
 Benim arr Hseynim nr- ‘aynım ruları alım
2. ara zlfin ekp ‘uŐŐ- sevd-keŐleri bende
 Ser-efrzn dehri apuna ıldıysa ser-efgende
 Sana lykdır olsa Şeh Hseyn-i b-irbında
 Benim arr Hseynim nr- ‘aynım ruları alım
3. uddan dilerim cevrin gibi mihrn mezid olsun
 Yoluna cnu başı virmeyen cn Yezid olsun
 Hdy benden ldr ti-i amzele Şehid olsun
 Benim arr Hseynim nr- ‘aynım ruları alım

¹ 16, A-14b /B

17¹

VELEHU

Me fā 'ī lün / Me fā 'ī lün / Me fā 'ī lün / Me fā 'ī lün

1. Büyük serviñ görüp şu gibi aqdı qalb-i meyyālim
Siyeh kāküllerin gibi perişān oldı aqvālim
Şeh-i ferhunde fālim āfitāb-ı evc-i iqbālim
Şeh-i mülk-i melāhatsiñ meh-i burc-ı sa'ādetsiñ
Lebi şirīn dehānı sākī-i kevşer 'ali-bālim
2. Olup biñ şevketile düldül-i hüsniñ süvāri gel
Çeküp meydān-ı hüsniñ içre müjeñden zü'l-fiķārı gel
Yanıñdan kes helāk eyle 'adū-yı zü'l-ħumārı gel
Lebi şirīn dehānı sākī-i kevşer 'ali-bālim
3. Hüdāyī kara qulıñdır qapuñda nitekim Qanber
Anıñ göñlini yıqma mişl-i bāb-ı qal'a-i Hāyber
Mürüvvet-kānısıñ yoqdur velāyetde saña beñzer
Lebi şirīn dehānı sākī-i kevşer 'ali-bālim

18²

VELEHU

Mef 'ū lü / Me fā 'ī lü / Me fā 'ī lü / Fe 'ū lün

1. Ben bülbüliñ aqlatma gel ey gonçe dehānım
Bir kez güle baq yüzime kim şād ola cānım
Raħm eyle güzel başıñıçun alma figānım
Ey pīr olası Muşlıcığım taze civānım

¹ 17, A-14b /B² 18, A-14b /B

2. Terdir yañağın luḫfıla gül-berg-i ṭārīden
Rūšen bulurım cebheñi mihr-i şeḫerīden
Zībā yaradıptır seni Ḥaḫḫ ḫūr u perīden
Ey pīr olası Muşlıcığım tāze civānım
3. Vezn etmeğiçün ḫāk-i rehiñ cevherin ey cān
Olmuşdur iki dīdelerim kefe-i mīzān
Ḥüsñile bahā mışırına sensin meh-i Ken‘ān
Ey pīr olası Muşlıcığım tāze civānım
4. Bağrım delinüp nāvek-i müjgānıñ ucundan
Düşdüm dile ol ḫancer-i bürrānıñ ucundan
Sevdā-zedeyim zülf-i perīşānıñ ucundan
Ey pīr olası Muşlıcığım tāze civānım
5. Sen şāh-ı cihāne olalı bende Hūdāyī
Eyler dil ü cānıla saña medḫ u şenāyı
Ger pīr olayın dirseñ aña itme cefāyı
Ey pīr olası Muşlıcığım tāze civānım

19¹

VELEHU

Me fā ‘ī lün / Me fā ‘ī lün / Me fā ‘ī lün / Me fā ‘ī lün

1. Benim ey ḫüsrev-i şīrīn-leb ü gül-gün ‘izārım gel
Serīr-i mülk-i ḫüsne şeḫriyārım şeḫsüvārım gel
Gidipdir sensizin elden ‘inān-ı iḫtiyārım gel
Cefā irmez mi pāyāna nihāyet yok mı hicrāne
Benim Muşlıcığım şūḫ cihānım şīve-kārım gel

¹ 19, A-15a /B

2. Siyeh kākülleriñ gibi gönül aşüfte hālîñdir
Sefâ-yı cism ü cânım rü'yet-i nūr-ı cemālîñdir
İki 'ālemde maqşūdım senin bir şeb-i vişālîñdir
Benim Muşlıcığım şüh cihānım şive-kārım gel
3. Karardı lāle-veş dil hasret-i hāl-i 'izārîñla
Münevver kıl anı gel mihr-i rüy-ı tâbdārîñla
Hüdâyî derd-mendiñ oldı derd-i intizārîñla
Benim Muşlıcığım şüh cihānım şive-kārım gel

20¹

MURABBA'

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Haste hālîm cism-i bî-tâb ü tüvānım var benim
Şeklîme bağan dimez sînemde cânım var benim
Nār-ı ğamdan şem'-veş yanar zebānım var benim
Kimse bilmez dilde bir derd-i nihānım var benim
2. Çıkmadı bir dem demā ğamdan hevā ile heves
Nāleden hālî degil ney gibi gönlüm bir nefes
Gice gündüz iñlerim yollarda manend-i ceres
Kimse bilmez dilde bir derd-i nihānım var benim
3. Bilmezim ol derdi yā Rabb 'aşq-ı dil-berden midir
Yā cefā vü miñnet-i çerh-i sitem-gerden midir
Yā firāk-ı la'l-i yār-ı rüh-perverden midir
Kimse bilmez dilde bir derd-i nihānım var benim

¹ 20, A-15a /B

4. Bir saķāmet hāşıl etmişdir ki ķalb-i müstaķīm
Gelse Loķmān aña dermāniçün olurdu saķīm
Kendü luţfından ‘ilāc ide meger kim ol heķīm
Kimse bilmez dilde bir derd-i nihānım var benim
5. Ey Hüdāyi sine kim ol derde olmuşdır muķır
Niçe yıldır yatur ol vırānda çün genc-i güher
Ķorķarım rāz açmağa Manşūr-veş başım gider
Kimse bilmez dilde bir derd-i nihānım var benim

21¹

MURABBA‘

Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lün

1. Ey leţāfet gülşeniniñ gönçe-i nāzik teni
Mışr-ı hūsniñ Yūsuf-ı gül rüy-ı gül-pirāheni
Seyr edip mir’āt-ı rüyında bu veçh-i ihsānı
Sende inşāfa gel ey lāle-ruhsārım beni
Sevmesün yā neylesün bu ķalb-i meyyālim seni
2. Geçmişim bār-ı belā vü derd-i bī-dermāniñı
İçmişim cām-ı cefā vü cevr-i bī-pāyāniñı
Görmesem bī-ħad ‘atā vü luţfuñı ihsāniñı
Sevmesün yā neylesün bu ķalb-i meyyālim seni
3. Bend idüp dāyım çeker dil iki ģisūlarını
Māyil eyler kendüye ol tāk-ı ebrūlarını
Siħr idüp teşhīr ider ol çeşm-i cādūlarını
Sevmesün yā neylesün bu ķalb-i meyyālim seni

¹ 21, A-15b /...B

4. Gözleriñ bimarına la'liñ bağışlar şıhhati
Andadır cānā Mesīh-i Meryemiñ haşşiyyeti
Kākülüñ ta'vīz-i cān haţtıñ muhabbet āyeti
Sevmesün yā neylesün bu kalb-i meyyālim seni
5. Qand-i la'liñle Hüdāyī derd-mendiñ cānısıñ
Mü'min olan saña māyildir halāvet-kānisiñ
Göñlümiñ Ya'qūbınıñ sen Yūsuf-ı Ken'ānısıñ
Sevmesün yā neylesün bu kalb-i meyyālim seni

22¹

MURABBA' BE-NĀM-I MAĤMŪD

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Ey haţ-ı yāqūt la'li mūnis-i cānım benim
Zülf-i reyhānı enīs-i kalb-i hayrānım benim
Ben qara yazulıyı aqlatma gel hānım benim
Şāh MaĤmūdum göñül tahtında sulţānım benim
2. Bendeñe luţf eyle ey MaĤmūd-ı mülk-i 'izz u nāz
Defter-i 'uşşāqda nāmını hayl-i hāşşa yaz
Gün gibi meh-pāreler içinde bulduñ imtiyāz
Şāh MaĤmūdum göñül tahtında sulţānım benim
3. Qışşa-ı hūsn ü behāñiñ germ olup hengāmesi
Oldı divānıñ cihāñiñ 'āqıl u 'allāmesi
Oqunur dillerde şimdi Huşengiñ şeh-nāmesi
Şāh MaĤmūdum göñül tahtında sulţānım benim

¹ 22, A-15b /B

4. Ruĥlarıñ dīvānını seyr etse ey şāh-ı güzīn
Kātibiñi ide yüz taḥsīn Kirāmen Kātibīn
Naḫş-ı ḥüsn ü ḥaṭṭıña cānā hezārān āferīn
Şāh-ı Maḥmūdum gönül taḥtında sultānım benim
5. Cilveñi gördi Hüdāyī sidre-i ṭāvus gibi
Yire çaldı ‘arz u ‘arın nām u nāmūsı gibi
Oldı meddāḥıñ seniñ Firdevs-i Ṭūsī gibi
Şāh Maḥmūdum gönül taḥtında sultānım benim

23¹

MURABBA‘

Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lün

1. Ḥamdülillāh kim cihāna idip elṭāf ‘amīm
Kıldı i‘ṭā bir melek-siret şehen-şāh-ı ‘azīm
Kimdir ol sultān-ı gerdün menzilet şāh-ı kerīm
Zübde-i ‘Oḡmāniyān-ı ḥüsrev-i şāhib-ḫırān
Mālik-i mülk-i Süleymān Ḥazret-i Sultān Selīm
2. Yaraşur Cemşid-veş destinde cām-ı salṭanat
Nüş-ı cān olsun müdām aña müdām-ı salṭanat
Ḥaşre dek sürsün murādım bu merām-ı salṭanat
Mālik-i mülk-i Süleymān Ḥazret-i Sultān Selīm
3. Yād-ı ‘adli ‘āleme şol deñlü virdi i‘tidāl
Kim gül-istān-ı cihān olmışdurur cennet-mişāl
Gün gibi burc-ı sa‘ādet üzre olsun ber-kemāl
Mālik-i mülk-i Süleymān Ḥazret-i Sultān Selīm

¹ 23, A-16a /B

4. Pençe-i ħurşid-i raĥşān dest-i zer-efşānıdır
Ebr-i luţfınıñ cihān perverde-i iĥsānıdır
Müstedām olsun ki cism-i kāyinātın cānıdır
Mālik-i mülk-i Süleymān Ĥazret-i Sultān Selīm
5. Ey Hüdāyī dileriz döndikçe çerĥ-i bī-ķarār
Sākī-i şıĥĥat şuna destine cām-ı ĥoş-güvār
Nüş idip olsun şafā bezminde dāyim pāy-dār
Mālik-i mülk-i Süleymān Ĥazret-i Sultān Selīm

24¹

VELEHU

Me fā 'ī lün / Me fā 'ī lün / Me fā 'ī lün / Me fā 'ī lün

1. Elā ey nūr-ı ĥüsni āfitāb-ı burc-ı iķbālim
Dile zehr-i ĥamiñ kār etdi müşkil oldı aĥvālim
Zülāl-i la'liñe dil-teşnedir bu ķalb-i meyyālim
Benim serv-i ser-efrāzım güzeller içre mümtāzım
Gül-i bāĥ-ı cinānım ruĥları alım ĥasen bālim
2. Cemāliñ nūrıdır ehl-i şafāniñ ķurretü'l-'aynı
Gül-i ĥüsniñdürür gül-zār-ı deħriñ zinet ü zibi
Revān-baĥş olmada la'liñ şarāb-ı kevşeriñ 'aynı
Gül-i bāĥ-ı cinānım ruĥları alım ĥasen bālim
3. Keselden yāreler sinemde tiĥ-i çeşm-i ķattālın
Ĥüseyn-i Kerbelā ĥaķķ-ı dil ü cān oldı abdālın
Hüdāyī gibi lāyık cümle 'ālem ĥalkı pā-mālın
Gül-i bāĥ-ı cinānım ruĥları alım ĥasen bālim

¹ 24, A-16a /B

25¹

MURABBA‘

Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lün

1. Yārıla mā-beynimizde düşdi nā-gāh ayrılık
Baña gösterdi ‘adem mülkiñe dek rāh ayrılık
Dilerim kim virmesün bir ferde Allāh ayrılık
Hey ne müşkil derd olur āh ayrılık vāh ayrılık
2. Ol gözüm nūri beni gözden bırağdı etdi redd
Çanlar ağlamağla çığdım iki gözden hey meded
İstedüğü demleri gördi kamu ehl-i ħased
Hey ne müşkil derd olur āh ayrılık vāh ayrılık
3. Āl ile aldırdım elden ol gül-i ħandānımı
Şanki Ya‘ğübım yitürdüm Yūsuf-ı Ken‘ānımı
Rāzıyım gelsün ecel alsun tenimden cānımı
Hey ne müşkil derd olur āh ayrılık vāh ayrılık
4. Bir zamān idi çapuñda olmuşıdım ħāk-sār
Pāy-māl-i ħaş u ‘ām olmuşdı çeşmimçün ğubār
‘Āğıbet aldı elim atdı yabāne rüzğār
Hey ne müşkil derd olur āh ayrılık vāh ayrılık
5. Nabzımı gördi řabīb el çekdi gelmez yanıma
‘Aşğ derdidir bu derd sa‘y eylemez dermānıma
Ey Hüdāyī tiğ-i ğam kār etdi ğāyet cānıma
Hey ne müşkil derd olur āh ayrılık vāh ayrılık

¹ 25, A-16a /B

26¹

VELEHU

Me fā 'î lün / Me fā 'î lün / Me fā 'î lün / Me fā 'î lün

1. Elā ey nūr-ı ħüsni fer viren ħurşid-i raĥşāna
Saña irmez mi nālem irdi evc-i burc-ı Keyvāna
Daĥi yoĥ mı teraĥĥüm bu ġarîĥ-i baĥr-i 'iŝyāna
Cefā irmez mi pāyāna nihāyet yoĥ mı hicrāna
2. Beni nā-şād idip ħapuñda gel aġyārı şād etme
Zamān-ı devletiñdir ber-murād it nā-murād etme
Ķadīmi āŝināñı luĥfla yād eyle yād etme
Cefā irmez mi pāyāna nihāyet yoĥ mı hicrāna
3. Eyā Mıŝr-ı dile biñ 'izzet ile Yūsuf-ı ŝānī
Gelip dārü's-sürür etseñ no'la bu beyt-i aĥzānı
Benim sermāye-i naĥd-i ħayātım cānımñ cānı
Cefā irmez mi pāyāna nihāyet yoĥ mı hicrāna
4. Niçün ħapuñda etmezsın muĥabbet ehline raġbet
Degilmidir ġüneh-kār içün ey meh raĥmet ü ŝefĥat
Bu cevriñ ĥaddi yoĥmı ġāyetin bulmaz mı bu miĥnet
Cefā irmez mi pāyāna nihāyet yoĥ mı hicrāna
5. Seni taĥt-ı cemāl üzre aniñçün kıldı Ĥaĥĥ mālī
Ķapuñda 'abd-i mazlūmñ görülsün diyu aĥvāli
Dimezsın bu Hüdāyī derd-mendiñ nicedir ĥāli
Cefā irmez mi pāyāna nihāyet yoĥ mı hicrāna

¹ 26, A-16b /B

27¹

VELEHU

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Virmeziz dil zülfi Tātārına her hān oğlınıñ
Etmeziz hāvī ıapūsın degme sulıān oğlınıñ
Yolına cān virmeziz her şah-ı devrān oğlınıñ
'Āřık-ı řādıklarız 'aşkıyla fāyıklarız
Ķulıyız Ķurbānyuz adıyla 'Ořmān oğlınıñ
2. Dem-be-dem ol şekir la'lin Ķabālar gül gibi
Ķanıñı 'ařıklarınıñ nūř etmegiçün mül gibi
Gül yüzi řevĶiyle feryād ideriz bülbül gibi
Ķulıyız Ķurbānyuz adıyla 'Ořmān oğlınıñ
3. Nürdan Ķalk eylemiş gün gibi ānı ol cemil
şem'-i bezm-ārā-yı ruşsarı aña rüşen delil
Gelmedi dünyā sarāyında aña mişl ü 'adil
Ķulıyız Ķurbānyuz adıyla 'Ořmān oğlınıñ
4. Būstān-ı behçetiñ řimdi gül-i Ķamrāsıdır
Öldüren 'uřřāķı anıñ nāz u istiğnāsıdır
Cümle-i 'ālem anıñ bülbül gibi řeydāsıdır
Ķulıyız Ķurbānyuz adıyla 'Ořmān oğlınıñ
5. Fařrimizdir ol řehiñ cānıla Ķılmaķ Ķizmetin
Ey Hüdāyi her kişi ister cihānda rif'atin
Virmeziz bāğ-ı cināne āsitān-ı devletin
Ķulıyız Ķurbānyuz adıyla 'Ořmān oğlınıñ

¹ 27, A-16b /B

28¹

MERSİYE-İ MUHAMMED ŞAH

Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lün

1. Āh kim vādi-i hicrāne düşürdim rāhım
Düşdi çāh-ı lahide Yūsuf-ı Mısr çāhım
Demidir yāşıma odlar yaça nār-ı āhım
Çanı ol gözlerimiñ nūrı Muḥammed şāhım
2. İrişüp 'ömri bahārına anıñ bād-ı ḥazān
Şararıp şoldı bugün ol gül-i gül-zār-ı cinān
İdeyin bülbül-i şeydā gibi feryād u fiğān
Çanı ol gözlerimiñ nūrı Muḥammed şāhım
3. Bir gice ol gül-i ra'nā tutilup māh gibi
İrte ḥāk oldı yeri mihr-i seḥer-gāh gibi
Mātem için no'la giysem qaralar āh gibi
Çanı ol gözlerimiñ nūrı Muḥammed şāhım
4. Ḥüsne mihr-i cihān-tāb iken irişdi zevāl
Bedr iken burc-ı leṭāfetde bugün oldı hilāl
Serv iken sāye gibi yerlere oldı pā-māl
Çanı ol gözlerimiñ nūrı Muḥammed şāhım
5. Teneşür üzre görenler anı giryān oldı
Burc-ı āb oldı mehiñ menzili bārān oldı
Ġamıla ağlamadan dīdelerim çan oldı
Çanı ol gözlerimiñ nūrı Muḥammed şāhım

¹ 28, A-17b /B

6. Genc iken dāhi dirīg ol ruḥı şems-i gerdün
Zīr-i ḥāk oldı yine niteki genc-i medfün
Ḥūn-ı eşkim demidir aḳsa mişāl-i Ceyḥūn
Ḳanı ol gözlerimiñ nūrı Muḥammed şāhım
7. Eylerisem no'la Ya'ḳūb gibi nāle vü zār
Alla Yūsufımı görün ecel etdi şikār
Derd-i firḳat ne 'aceb eylerise cānıma kār
Ḳanı ol gözlerimiñ nūrı Muḥammed şāhım
8. Ey felek baña 'aceb cev-r-i firāvān etdiñ
Aldı ol rūḥ-ı revānım beni bī-cān etdiñ
Ḥānemi ḳalb-i Hüdāyī gibi virān etdiñ
Ḳanı ol gözlerimiñ nūrı Muḥammed şāhım
9. Yā ilāhi dilerim rūḥı anıñ şād olsun
Ni'am-ı ravza-i firdevs aña zād olsun
Menzili ḥāne-i cennet gibi ābād olsun
Ḳanı ol gözlerimiñ nūrı Muḥammed şāhım

MUḤAMMESLER

1¹

Mūs tef 'i lün / Mūs tef 'i lün / Mūs tef 'i lün / Mūs tef 'i lün

1. Nām-ı şerīfiñ ey perī olalı mīr-i 'āşıḳān
Şoldı şarardı ruḥlarım niteki mīr-i 'āşıḳān
Her dem aḳar bu dīdeden çehre-i zerdim üzre ḳan
Muşlıcıgım ser-āmedim ḳāmeti 'ömr-i sermedim
Berk-i ḥazāna döndi gül-i hecrile cism-i nā-tüvān

¹ 1, A-13b /B

2. Tāze açılmış ey perī bāğ-ı ruḥuḥda lāleler
 Gel beru şaḥn-ı gül-şene nūş idelim piyāleler
 Bülbül-i dil niçeye dek ide fiğān u nāleler
 Muşlıcığım ser-āmedim kām̄eti ‘ōmr-i sermedim
 Hecrile ğuşşa-nākiñem vaşl ile eyle şād-mān
3. Oldı Hüdāyī cānıla bende-i nā-tüvān saña
 Eyledi naqd-i ‘ōmrini rūḥı gibi revān saña
 Ḥazret-i Ḥaḳḳ vire şehā devlet-i cāvidān saña
 Muşlıcığım ser-āmedim kām̄eti ‘ōmr-i sermedim
 Pādişeh-i zamānesin şimdi seniñdürür zamān

2¹

VELEHU

Me fā ‘ī lün / Me fā ‘ī lün / Fe ‘ū lün

1. Gel ey dil mülkine şāh-ı cihānım
 Ten-i fersūdeme rūḥ-ı revānım
 Alup cādū göziñ siḥriyle cānım
 Müjeñ tıgiyle dökdü yire ғанım
 Benim Mūsācığım ‘İsā dehānım
2. Raḳıbiñle şan aḥvāl-i eḥibbā
 Mişāl-i kışşa-i Fir‘avn u Mūsā
 Meded Tevrāt ḥaṭṭıñ ḥaḳḳı cānā
 Dil-i pejmürdemi gel eyle ihyā
 Benim Mūsācığım ‘İsā dehānım

¹ 2, A-17a / B-16a

3. Tayanur tirũne alb-i perişan
 ‘Aşaya nitekim Mũsā-yı ‘İmrān
 Aız adıça zũlfiñ hem-ũ su‘bān
 alāř olmak ne mũmkũn alb-i ayrān
 Benim Mũsācığım ‘İsā dehānım¹

4. Yed-i beyzādurur ol sā‘id-i sīm
 No‘la psem idũp ta‘zīm ũ tekrīm
 Gziñ Hārũta eyler sihr-i ta‘līm
 Sziñ gũř iden eyler cānı teslīm
 Benim Mũsācığım ‘İsā dehānım

5. adiñle ruqlarıñ ey ayret-i ũr
 Diraht-ı vādī-i ĩmāndır ol nũr
 Hũdāyī-i arīb ũ zār-ı mehcũr
 ulāmıñdır bi-a-ı sũre-i Tũr
 Benim Mũsācığım ‘İsā dehānım²

3³

MUHAMMES

Fe ‘i lā tũn / Fe ‘i lā tũn / Fe ‘i lā tũn / Fe ‘i lũn

1. Bir seher şevketle niteki urşid-i cihān
 Etdi ‘azm-i sefer ol zũbde-i mir-i mirān
 ızr yoldāřı olup irişe feyz-i Yezdān
 Dũřmeniñ etmegiũn ahrile barın ara an
 apudān beg sefere oldu sa‘ādetle revān

¹ 3. bend /B

² 5. bend /B

³ 3, A-17b / B 17a

2. Cünd-i İslâmîñ odur devletile serdârı
 Çâr-yâr ola anıñ yâri idüp Hâk yâri
 Himmet-i Hâzret-i Eyyüb ola sancağ-dârı
 Ser-nigün eyleye varıp ‘alem-i küffârı
 Kıpudân beg sefere oldı sa‘âdetle revân
3. Düşmen iqlîmine şalsun kılıcın ol server
 Kıpudân mülkini aldı şuyıla İskender
 Yile virsün tozını niteki bād-ı şarşar
 Hâzret-i Hâk dilerin aña vire fetğ u zafer
 Kıpudân beg sefere oldı sa‘âdetle revân
4. Kâfir anıñla eger kim gelüben eyleye cenk
 Çok tarâka kopardır başlar yine top u tüfenk
 Her gemi ağzın açar baırde manend-i nehenk
 Gözlesün kaçmağa mülk-i ‘ademi şâh-ı Firenk
 Kıpudân beg sefere oldı sa‘âdetle revân
5. Bir şadefdir kimisi kendi müşâbih gühere
 Burc-ı âb oldı yeğüd menzil-i mâ’vi kâmere
 Düşdi târiğ aña gitdi kıpudân sefere
 Dileriz aña refîğ ola ferîğ-i sefere
 Kıpudân beg sefere oldı sa‘âdetle revân
6. Eyledi ‘azm-i gâzâ heybetile şevketile
 Umarız yine gele şıhhatile devletile
 Kâm-rân eyleye Hâk ‘izzetile rif’atile
 Şâd-mân ide anı fırsatile nuşretile
 Kıpudân beg sefere oldı sa‘âdetle revân

7. Ey Hüdāyî dileriz devletile yâr olsun
 Mazhar-ı dîde-i sultân-ı cihân-dâr olsun
 Çerç-i rif'atde yüzi mihr-i pür-envâr olsun
 Cümle â'dâsı anîñ yoğ olup ol vâr olsun
 Kapudân beg sefere oldı sa'âdetle revân

TAHMİSLER

1¹

TAHMİS-İ HÜDÂYÎ GAZEL-İ AĞMED PÂŞĀ EŞ-ŞEHİR MUTĀF-ZĀDE

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Bir gice yārıla bezm-i bāde-yi āl eyledim
 Ėuşsa-ı derdi² ferāmüş itmege āl eyledim
 Mest olup kendim cihāndan fāriğü'l-bāl eyledim
 Düşde zülf-i yāri boynımda görüp fāl eyledim
 Dāl geldi devlet-i vaşla anı dāl eyledim
2. Gül gibi geldi açıldı nüş idip peymāneyi
 Oқыup efsün-ı şi'ri söyledim efsāneyi
 Biñ belāyıla uyutdım ol gözi mestāneyi
 Nağd-i cāna būsesin āzer-ganın cānāneyi
 Rāyegān pehlüye çekdim bir 'aceb āl eyledim
3. Bir dem olmuşduk muqayyed zühd-i bî-encām ile
 Hoş degildi başımız cām-ı mey-i gül-fām ile
 Āşinālık yoğ idi rindān-ı derd-āşāmıla

¹ 1, A-10a / B-15a

² 1b derdi / devri B

Nāşuḥiñ kavline meşgūl olmuşiken cām ile
‘Ālem-i iṭlāka düşdüm terk-i işgāl eyledim

4. Ehl-i ‘aşk ālām-ı firqatle ḥakīr ü mübtezel
Devlet-i vuşlatda ‘ālemlerde her bir nā-muḥal
Herkese rızqın naşīb etmiş Ḥudā-yı lem-yezel
Dest-būs-ı yāre sa’yıla irişmez gördüm el
Pāyiñe düşdüm bu cism-i ḥāki pā-māl eyledim
5. Kāle gelmez ḥāl-i dil dirse ‘adū yāre no’la
Ey Ḥudāyi kalb olan zer kāle gelmez vāqı‘ā
Hoş dimiş ol eyleyen ḥāki nazarla kimyāya
Ehl-i ‘aşkıñ olmağa kāmil ‘ayarı ḥāliyā
Cism-i zerdim pūte-i ‘aşka şalup kāl eyledim

MÜSEDESLE

1¹

MÜSEDES

Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lün

1. Ey ruḥı bāğ-ı leṭāfetde gül-i ḥandānım
Tutdı bülbül gibi dünyā yüzini efgānım
Az kalıpdır çıka burc-ı bedenimden cānım
Ey lebi derd-i dile ḥikmetle² Loḫmānım
Şerbet-i vaşlıñ ile eyle benim dermānım
Düşmesün boynıña hecriñle ölürsem ḳanım

¹ 1, A-9b / B-14b

² 2b derd-i dile ḥikmetle / ḥikmetle derd-i dile B

2. Niçe bir dürr döke bu dīde-i terler niçe bir
 Niçe bir zāyi' ola bunca güherler niçe bir
 Āh idem ḥasretile şām u seḥerler niçe bir¹
 Nār-ı ğamda niçe bir yana cigerler niçe bir²
 Tutdı āfākı meded dūd-ı dil-i sūzānım
 Ğaraziñ cevr ü cefā ise yeter sultānım
3. Ben seniñ pādişehim³ bende-i fermānıñ olam
 Pā-māl-i ser-gīsū-yı perişānın olam
 Қаşlarıñ yanına biñ cānıla qurbānıñ olam
 Bir iki gün bu fenā tekyede mihmānıñ olam
 Saña lāyık mıdır ey ḥüsrev-i 'ālī-şānım
 Baña zulm eylesiñ çerhe çıқа efgānım
4. No'la yanıñda seniñ sehvile etdimse günāh
 Baña bağışla güzel bāşıñiçün eyle nigāh
 Kūl günāh itse dem olur ki bağışlar anı şāh
 Baña raḥm eyler iseñ raḥmet ide saña ilah
 Yüzime bir güle baq tā ki sevinsün cānım
 Dest-i luṭfiñla yapılsun bu dil-i virānım
5. Vāruben derdiñle 'āleme destān olayın
 Düşeyin tağlara Mecnūn gibi 'uryān olayın
 Genc-i 'aşkıñla Hūdāyī gibi virān olayın
 Sāye-veş mihriñile ḥākile yek-sān olayın
 Bāğ-ı ḥüsn içre şalın serv gibi ey ḥānım
 Şulasın yollarıñı dīde-i ḥün-efşānım

¹ 5a /5b B

² 5b /5a B

³ 7a pādişehim / pādişāhım B

ĠAZELİYYĀT

1¹

Me fā 'ī lün / Me fā 'ī lün / Me fā 'ī lün / Me fā 'ī lün

1. Ümidim bu vefādan ola qalbiñde eşer peydā
Hudā qādir dir eyler seng-i hārādan güher peydā
2. Ğamiñla çerh-i mest olmuş döner başı aqar yaşı
Degildir şavt-ı ra'd eyler dem-ā-dem na'rālar peydā
3. Göñüller tende fikriñde lisānlar serde zikriñde
Seniñ yādiñdadır diller eger maḥfī eger peydā
4. Ḥaṭṭ-ı sebz-i lebiñ ey Mısr-ı ḥüsne Yūsuf-ı Ken'ān
Nebāt-ı tāzedir güyā olur andan şeker peydā
5. Didim ol dem lebiñ hecrile rüzī olmadı vuşlat
Didi şām-ı 'ademdir bü-bü'ñe olmaz seher peydā
6. Geh ālām-ı raqībān geh ḥumār-ı bāde-i hicrān
Olur her qānde ise 'āşıqa bir derd-i ser peydā
7. Çıqup cān gitdi yārıla Hüdāyī qaldı zārıla
Ne cāndan bir eşer zāhir ne cānāndan ḥaber peydā

2²

Mef 'ū lü / Me fā 'ī lü / Me fā 'ī lü / Fe 'ū lün

1. Ger cinn ü eger ins şeb ü rüz nigāra
Zikriñdedürür dilleri sırren vü çehāra

¹ 1, A-20a / B-19a² 2, A-20a / B-19a

2. Mihr-i haṭṭ-ı dil-cūñla efkār-ı ruḥıñdan¹
Enhār-ı ‘uyūn aqmada leylen vü nehāra
3. Sen eyleseñ aḥbābıla ey dost-ı muvāsā
Āsān idi ā‘dāyıla fi’l-cümle müdārā
4. Yārā-yı taḥammül ḳomadı dāğ-ı firāḳa
Tīğñ şu ḳadar yāreledi sīnemi yārā
5. Bir şem‘a Hüdāyī yine pervāne geḳer kim
Ḳandilini andan uyarır māh-ı şeb-ārā

3²

Me fā ‘i lün / Fe ‘i lā tün / Me fā ‘i lün / Fe ‘i lün

1. Boyñ görüp didiler serv-rā şanevber aña
‘Aceb mi beste ola beste gibi diller aña
2. Göñülde mihr-i ruḥıñla yanar bir āteş kim
Gil ola girse eger duymıya semender aña
3. Güneş yüziñ tıttup eksügin etdi māhı temām
Ne şüretile olur āyine berāber aña
4. İçile meclis-i ‘aşḳıñda mey gibi niḳe ḳan
Ayağ olup yüriye niḳe kāse-i ser aña
5. Olur Hüdāyī şehā ‘abd-i vaşlıña ḳurbān
Ḳudā o devleti tek eylesün müyesser aña

¹ 2a ruḥıñdan / ḥaṭıñdan² 3, A-20a / B-19b

4¹

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

1. Ser-keş olma şanma bākī manşıb u pāyeñ sañā
Hāk sen gör dir zebān-ı hālle sāyeñ sañā
2. Naqd-i cānın vir metā'-ı 'aşka bu bāzārda
Işşı etsün dir iseñ ey h'āce sermāyeñ sañā
3. Hulle-i 'aşkı giyip bī-hīle geçdim hilyeden
Vār yūri ey pīr-i zāl çerh pirāyeñ sañā
4. Nāy-veş 'aşkında maqşūdiñ figān u vāy idi
Hāmdü-lillah kim dilā el virdi bu vāyeñ sañā
5. Āferinler ey Hüdāyi lezzet-i güftāriña
Tıfl iken şīr u şeker hūd virmedi dāyeñ² sañā

5³

Mef 'ū lū / Fā 'i lā tū / Me fā 'ī lū / Fā i lūn

1. Ol gün ki merkad ola gāmıñla vağan baña
Pister türāb u çār-şeb ola kefen bañā
2. Şirīn lebiñ gāmıyla ki Ferhād-veş olam
Cennetde cāy ola leb-i cūy-ı lebiñ baña

¹ 4, A-20b / B-19b² 5b dāyeñ / dāneñ B³ 5, A-20b / B-20a

3. Kāfir saçın iline düşüp oldı dil esir
Mümkün midir yine gele şâg u esen baña
4. Ben seyr-i sebze-zâr ile niçe ferah bulam
Reyhân hattın hoşusını virmez çemen baña
5. Pürdür 'aķık-i eşkim ile cîb ü dâmenim
Reşk etse no'la h'âce-i mülk-i Yemen baña
6. Ben Hüdâyi-i bülbül-i bāg-ı belâgatim
Âheng olur mı gulgul-ı zâg u zuğan baña
7. Hâssân-ı vaktim öğmede ol veç-i ahseni
Taḥsîn iderdi görse kemâlim ḥâsen baña

6¹

Mef 'û lü / Me fâ 'î lü / Me fâ 'î lü / Fe 'û lün

1. Dil şavmâ-i tende lisân-ı sırda nigâra
Meşgûl seniñ zikrüne sırren vü hicâra
2. Yâ Rab ne 'aceb nûr olur ol mihr-i ruḥuñ kim
Andan uyarur meş'alesin mâh-ı şeb-âra
3. Ey gamzesi Mûsâ lebi 'Îsâ seni görse
Îmâna gele cümle Yeḥüdâ vü Naşârâ
4. Dâre çekülürken didi Manşûr-ı ser-efrâz
Bu rif'at ü ḥayl ü ḥaşemi görmedi Dârâ

¹ 6, A-20b / B-20a

5. Ğamdan gönül āh eyleme kim āb-ı hayātūñ
Zulmetdedürür meskeni leylen vü nehāra
6. Yārā cigerim şerhaların tîĝ-i ğamıñdan
Yārānıma şerh eylemege dil qanı yārā
7. Kūyiñda hużūr ile yatur haste Hüdāyi
Ger pister aña hār ola bālın ola hārā

7¹

Mūs tef 'i lün / Mūs tef 'i lün / Mūs tef 'i lün / Mūs tef 'i lün

1. Çāk etdi tîĝiñ sinemi cān murĝı şād olsa baña
Bir ferce buldı uçmaĝa firdevs-i kūyiñdan baña
2. Bu çeşm ü bini zülf ü ham baqdıqca bir 'ālem virür
Dersem yüzine veçhi var āyine-i 'ālem-nümā
3. Bezm-i sūrūr encāmda şanma şürāhī kulqulı
Gül-gün-ı mey etdi süheyl meydāna girdi hüsrevā
4. Şūfī şaf-ı rindāne gel şafī mey-i şaf eyle nüş
Saña şafā geldi disün ser-cümle eşhāb-ı şafā
5. Kuhl eyle dil Ya'qūbıñ çeşmine gel hāk-i rehiñ
İhvān göziñ aydın disün gelsün ey Yūsuf-liqā²
6. Ser-çeşme çeşm-i pākime öykündü yolsuzluk idüp
Üşdiler iller başına anı getürdiler yola³

¹ 5, A-20b. A-21a /² 5 .beyit /B³ 6 .beyit /B

7. Taḥsīl-i fenn-i ‘aşq idip kesb-i kemāl it çün hilāl
Eyle Hüdāyī ḳalbiñi müşkāt-ı envārü’l-hüdā

8¹

Mef ‘ü lü / Fā ‘i lā tü / Me fā ‘î lü / Fā i lün

1. Tāvus-ı sidre dense degildir ‘aceb saña
Gökden inüpdürür güzelim bu laḳab saña
2. Tāvusa pāy virmedi taḳsīm-i ḥüsn iden
Ol pāye başdan āyağa virildi hep saña
3. Zülfiñ berāt-ı ḥüsniñe tāvus koyar kıyruğunu
Mülk-i cemāli ḳıldı müselleme Çalab saña
4. Gel murğ-zāre niteki tāvus-ı naḥl-i gül
Gözler açar nigāh için ey gonçe-leb saña
5. Tab‘-ı Hüdāyī cilvede tāvus-ı sidredir
Meddāḥ olalı ey şeh-i ‘ālī-neseb saña

9²

Mef ‘ü lü / Fā ‘i lā tü / Me fā ‘î lü / Fā i lün

1. Būseñ ile baña ḡamıñ olsa no’la naşīb
Olmış kimine bāl ü kimine belā naşīb
2. Kūyında her ki ḥasret-i la’liñle virse cān
Cennetde kevşeri aña ide Hüdā naşīb

¹ 5, A-21a / B-20b

² 9, A-21a /B

3. Ğam yimez idim öldüğüme ol ħalilimiñ
Ĥ 'ān-ı vişāli bir gice olsa baña naşīb
4. Tiriñ kime toķunsa şehādet naşīb olur
Kıldım nişāne sīnem aña bende yā naşīb
5. Minnet-i Ĥudāya genc-i ğināda Ĥudāyiniñ
Etdi ħarābe göñline genc-i ğinā naşīb

10¹

Me fā 'i lün / Fe 'i lā tün / Me fā 'i lün / Fe 'i lün

1. Kimüñle şalunur ol serv-i ser-firāz 'aceb
Kimüñ ħolındadır ol çeşmi şāh-bāz 'aceb
2. 'Aceb ne ħārle açıldı bāğıma ol ğonçe
Kimiñ hevāsına uydı o serv-i nāz 'aceb
3. O nāzenin cihānım kimiñle hem-dem iken
Kim eyler iki anıñ nāzına niyāz 'aceb
4. Beni belā vü ğam u derd-i firķat öldürdi
O ħankı ħastesine oldı çāre-sāz 'aceb
5. Olub raķibe ħarīb eyleyüp vefālar aña
Ĥudāyiden niye ki bunca iħtirāz 'aceb

11²

Me fā 'i lün / Me fā 'i lün / Me fā 'i lün / Me fā 'i lün

¹, A-21a / B-21a² 11, A-21b / B-21a

1. Olup ser-geşte vü üftādeñ ey nūr-ı başar kevkeb
Çararmış gözleri kūyīñ tolanmağdan düşer kevkeb
2. Ayāğīñ toprāğında hāşıl eyler veç-i zer-ğurşid
Alur ser-müjeñiñ kebkeblerinden nūr u fer kevkeb
3. Döküp eşkin ayāğūña düşer her Müşteri tal'at
Nitekim secde eyler Yūsufa şems ü şamer kevkeb
4. Hidāyet necmidir çeşmiñ ki rüşen-i nazar kılsa
Aña baht u sa'ādet yār olup eyler nazar kevkeb
5. Olupdur hāl-i zerd-çehre-i dil-dār-ı meh beliñ-veş
Hüdāyī eylese gökler yüzinde tañ mı yer kevkeb ¹

12²

Me fā 'ī lün / Me fā 'ī lün / Me fā 'ī lün / Me fā 'ī lün

1. Olupdur hālīñe üftāde ey nūr-ı başar kevkeb
Yolına dürr ü gevherler nişār etse düşer kevkeb
2. Şeb-i hecriñde cān virdim ço hālīñ göreyim ey meh
Geceyle yola gitse gözedir ehl-i sefer kevkeb
3. Ço cevri ey felek mihr it şaşın bu seng-i āhımdan
Seni zeyn eylemişken çün dükān-ı şīşe-ger kevkeb
4. Ğam-ı hālīñ dil-i saht-ı 'adūyı no'la hūn etse
İder hārāyı ey meh terbiyetle la'l-i ter kevkeb

¹ 5. beyit /B² 12, A-21b / B-21b

5. Çerāġ-ı çeşmini nūr-ı ruḥıñdan uyarur her şeb
Hüdāyî gibi bî-dâr olsa tañ mı tâ seşer kevkeb

13¹

Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün

1. İrişdi şeb-çerāġın yaqdı raḥşân oldı her kevkeb
Sipihriñ şahnın itdi şan besât-ı pîle-ver kevkeb
2. 'Aceb nūr-ı sa'âdetsin ki irmez ḥüsniñe noqşân
İrer her gün zevâle gün tütılır meh biter kevkeb
3. Kûlîñ adıyla olmaġla şehâ Behrâmıla Keyvân
Bulup rif'atler oldı her biri bir nâm-ver kevkeb
4. Zamân-ı ḥüsniñdir yâriñ muqâbil olma gel ey meh
Güneş raḥşân iken toġsa ne deñlü vire fer kevkeb
5. Hüdāyî varisa bir mihri yoġ hercāyî meh sevmiş
Düşüp şâm-ı ġama eyler ırâqlardan nazâr kevkeb

14²

Me fâ 'i lün / Fe 'i lâ tün / Me fâ 'i lün / Fe 'i lün

1. Lebiñçün eyledi bu cân-ı ḥaste meyl-i şarâb
Aniñçün oldı şehâ tıfl-ı dil tufeyl-i şarâb
2. Velâyet-i dile uşdı 'adū-yı ġuşşa vü ġam
Aġan şalup demidir yetişürse ḥayl-i şarâb

¹ 13, A-21b /B

² 14, A-21b / B-21b

3. Şu güher-bā gibi beñzi ider 'aķık-i Yemen
Kaçan ki burc-ı kadehden toğar süheyl-i şarāb
4. Lebine teşne geçen 'aşıķ-ı kadeh-peymā
Kaonar mı kāse-i gerdūnı itse keyl-i şarāb
5. Yer eylemezdi Hūdāyī bu qalb-i hākide
Şu koymasa gam ocāđına anda seyl-i şarāb

15¹

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

1. Vaşf ider la'l-i güher-riziñ meger cām-ı şarāb
Toldırır dürr-i hoş-ābile müdām ağzın şarāb
2. Müflis-i mestim düşüp kalsam no'la mey-hānede
Bāde-i 'aşıķıñ beni yağdı qanı hālim harāb
3. 'Adn-i kūyında beni şaymazsın ādem yerine
Hey kıyāmet yādiña gelmez meger bümü'l-hisāb
4. Şöyle devr etdir ki kāsen pür-ħabābı sākıyā
Seyrine reşķ eyleye aniñ sipihr-i nüh-ķıbāb
5. Dirhem-i eşkin Hūdāyī şu gibi ħarc eyledi
Dergeh-i 'ulyāña ey şeh eyleyince intisāb

16²

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

¹ 15, A-22a / B-22a² 16, A-22a / B-22a

1. Lerze-i t̄āb-ı teb-i ‘aşkıñdan oldu dil b̄i-t̄āb
Sol velāyet gibi kim ola zelāzilden harāb
2. Dehriñ evzā‘ı no‘la iñletse şāfī dilleri
Uğrasa feryād ider bir cāy-ı nā-hem-vāre āb
3. Görmedi rūyiñ güli m̄ānendi bir rengiñ varağ
Gül-sitān-ı‘adni ey h̄ūrī görenler bāb bāb
4. Bezm ider erbāb-ı bāğ eyler terennüm ‘andelīb
Şiše-i mey gonçe ol meclisde nağl-i gül kebāb¹
5. Xanıñı nūş eylesün şih̄hatler olsun çeşm-i dost
Ey Hüdāyī hasteye gayet münāsibdir şarāb

17²

Fā ‘i lā t̄ün / Fā ‘i lā t̄ün / Fā ‘i lā t̄ün / Fā ‘i l̄ün

1. Muşhaf-ı h̄üsnin ki t̄utmuş h̄at̄-ı reyh̄ānı d̄ürüst
Tāze defterdir yazılmış resm-i ‘Oşmānı d̄ürüst
2. Gül-şen-i rāz-ı tarāvetdir cemāliñ kim h̄at̄ıñ
Yazmış etrāfına ebyāt-ı şeb-istānı d̄ürüst
3. Göñlimi yağdıñ yine yap ol şehiñ ‘aşkıña kim
Şakğ idüp etdi yine bedr-i dırahşānı d̄ürüst³
4. Çāk-i s̄inem şāhidimdir ‘aşkıña didim didi
Şāhid-i mecrūhdır ben t̄utmazım anı d̄ürüst¹

¹ 4. beyit /B² 17, A-22a / B-22a³ 3. beyit / 4. beyit B

5. H̄abbezā ūh-ı karn kim kıldı bir durre-niūar
Hoūka-i la'linde ki lü'lü-i dendānı dūrüst
6. H̄izmet it bir kāmile tā idesün tekml-i zāt
Māhñ olur pertev-i mihriile noūūanı dūrüst
7. Ey Hūdāyī yārimiñ medħin yazarsam ūğmaya
Tola bu kaūr-ı sipenciñ çār-ı erkānı dūrüst

18²

Mef 'ü lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'i lü / Fā 'i lün

1. Çek ğamzeñiñ kılıçlarını katl-i merdüm it
Cānlar bağıūla yine lebiñden tekellüm it
2. Dem-beste olma ğonçe-i ğül-ūen gibi ūen ol
Bāğ-ı ruħiñda ğüller ağılsun tebessüm it
3. Ey dil sükān-ı kūyı ile hem-sifāl ol
Yārān-ı bā-vefāyıla 'ayū u tena'um it
4. Ey bülbül-i belā-zede ötme ğüniñ degil
Ēül faūlı gitdi bāğda yeter terennüm it
5. Öldürme tiğ-i hecrile karn etme yoğ yere
Kıyma Hūdāyī bendeñe ūahım teraħħum it

¹ 4. beyit / 3. beyit B

² 18, A-22b / B-22b

19¹

Fe 'i lā tūn / Me fā 'i lūn / Fe 'i lūn

1. Lebleriñdür hayātıma bā'ış
Ānd içerse de olmazam hāniş
2. Bezme gel vaḥdet idelim şāhım
Bende şānī vü cām-ı mey şāliş
3. Gitdi Yūsuf serīr-i ḥüsne seni
Ol 'azīz etdi mālīk ü vāriş
4. Ādemi ḥāmil eylemez bu kār
Mezra'-ı dehre olmağıl ḥāriş
5. Görme āgyārıla Hüdāyīyi bir
Bu qadīmi ḳulıñdır ol ḥādīş

20²

Mef 'ū lū / Fā 'i lā tūn / Mef 'ū lū / Fā 'i lā tūn

1. Göñlüm ne 'izz u cāhe ne ḥānumāne muḥtāc
İki cihānda ancak bir yār-ı cāne muḥtāc
2. Pīr-i muğān ışigin başdınsa no'la rindān
Baş egmiyen sipihre bu āsitāne muḥtāc
3. Tuymuş şeker lebiñden bir nükte tūti-i dil
Fāş etmek ister amma bir hem-zebāne muḥtāc

¹ 19, A-22b / B-22b² 20, A-22b / B-23a

4. Özlerse no'la cānım māū'l-ḥayāt-ı la'liñ
Dil teşnedir be-ğayet āb-ı revāne muḥtac
5. İksîr-i ḥāk-pāy-ı yāre olursa vāşıl
Olmaz Hüdāyî künc-i kevn ü mekāne muḥtac

21¹

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Kapu açup gün yüzün 'arz eylese dil-ber şabāḥ
İste ḥacet gök kapusu açılır dirler şabāḥ
2. Göñlini rindiñ açar cām-ı şabūḥı ile kim
Rüşen eyler 'ālemi mihr-i ziyā-güster şabāḥ
3. Ruḥları üzre cebîñ-i tāb-nāki ol mehiñ
Zühre-yi zehrāya beñzer ṭāli' olur her şabāḥ
4. Āh-ı serd idip dem-ā-dem mihrin izḥār etmede
'Āşık-ı şādık geçer dil-dādeme beñzer şabāḥ
5. Rızık bābın ey Hüdāyî fetḥ ider fettāḥ añā
Ṭā'at için gün gibi kim kaldurursa ser şabāḥ

22²

Mef 'ü lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'i lü / Fā 'i lün

1. Birdir çatımda zillet-i dehr i'tibār-ı çerḥ
Yanımda berg-i terre degil sebze-zār-ı çerḥ

¹ 21, A-22b / B-23a

² 22, A-23a / B-23b

2. Alınma aña hūn-ı şehīdān-ı ‘aşkıdır
Gül-güne-i ‘izār-ı zeni hile-kār çerh
3. Mihr olsa hāl-i zerdir daḫi eyleme nigāh
Dāğ ola tā diline meh-i tāb-dār-ı çerh
4. Od şaldı ḫarmenine meger gice berķ-ı āh
Ṭutdı cihānı dūd-ı dil-i pūr-şerār-ı çerh
5. Ḳutb-ı murādım üstine dönmezse göreyin
Ḳalb-i Hüdāyi gibi yıkılsun ḫişār-ı çerh

23¹

Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lūn

1. Ṭoğdı ey sākī şafağdan² ğurre-i ğarrā-yı ‘ıyd
Vaḫtidir zer kāselerle devr ide şahbā-yı ‘ıyd
2. Ḳanıma al ḫardı ḫurbān etdi ol meh rüyını
Yaḫmağıçun şem‘-veş barmağına ḫınā-yı ‘ıyd
3. Firḫatiñde vuşlatıñ eyler gönüller ārzu
Nitekim etfāle şavm içre düşer sevdā-yı ‘ıyd
4. ‘Āşıka lāyık mıdır diyüp iraqdan merḫabā
Şalınup ağyārıla seyr eylemek şahrā-yı ‘ıyd
5. Gün yüziñ göster tenim zeyn eyle dāğ-ı şevḫile
Ḳulıñım giydir baña bir ḫil‘at-ı dībā-yı ‘ıyd

¹ 24, A-23a / B-23b² 1a şafağdan / felekden B

6. Cām-ı la'liñ nüş idip oldı Hüdāyī dostum
Vāle vü āşüfte vü şūrīde vü şeydā-yı 'ıyd
7. Ol kıyāmet yārıla bir yirde haşr olduğ bugün
Rüz-ı maşşerde meger cāy-ı behişt-āsā-yı 'ıyd

24¹

Mef 'ü lü / Me fā 'ı lü / Me fā 'ı lü / Fe 'ü lün

1. Cevr etmek işiñ bendeñe her-gāh Muḥammed
Senden nice hoşnüd ola Allah Muḥammed
2. Dāyim ṭayanup ḥüsniñe zılm etme gedāya
Qalmaz saña bu ḥaşmet ile cāh Muḥammed
3. Qaldım şeb-i firqatde kara bahtım ucundan
'Arz etmez iseñ gün yüziñ eyvāh Muḥammed²
4. 'Ār³ eyleme söylense ḳulıñla eger adıñ
Her-gāh añılur bende ile şāh Muḥammed⁴
5. Yıllardır işigiñde yatur ḥaste Hüdāyī
Ḥālinden anıñ olmađıñ āgāh Muḥammed

25⁵

Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lün

¹ 24, A-23a / B-24a² 3. beyit / 4. beyit B³ 4a 'ār / 'ayb B⁴ 4. beyit / 3. beyit B⁵ 25, A-23a / B-24a

1. H̄'āceye mālī faḳīre leb-i cānānī lezīz
Bu meşeldir ki olur her kişiye cānī lezīz
2. Öldür agyārīnī gönder bize helvāsından
Pādişāhīñ fuḳarāya gelür¹ iḥsānī lezīz
3. Gül-şeker lebleriñin medḥin oḳurlarsa olur
Tütiniñ nükteleri bülbülün elḥāmī lezīz²
4. Telḥ ḳām-ı ḡamiñiz māyil-i ḳand-i lebiñiz
Severiz mü'miniz ey luḫ u kerem kānī lezīz
5. Şol ḳadar ṭatlu gelür teşne Hüdāyīye lebiñ
Hızra gelmez o ḳadar çeşme-i ḥayvān lezīz

26³

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'i lü / Fā 'i lün

1. H̄ünī göziñ ki ḥançer-i müjgān elindedir
Bir demde eylese niçe biñ ḳan elindedir
2. Çāk olmasun mı dāmen-i zülfiñ gibi yaḳam
Yıllardurur ki niçe hicrān elindedir
3. Āzād iderse 'ār ide uçmaḡa sidreye
Dil murgı kim o serv-i ḥırāmān elindedir
4. Ṭutsam nigārımın no'la baş üzre şānesin
Dāyim anıñ o zülfi-periḫān elindedir¹

¹ 2b fuḳarāya gelür / fuḳarāya o gelür B² 3b lezīz / dürtüst B³ 26, A-23b / B-24b

5. Almış eline hâtem-i cām-ı lebin ‘adū
Ol dīvdir ki mühr-i Süleymān elindedir
6. Dīdemdedir hayāl-i cemāl-i cemīl-i dost
Yūsuf gibi ki kefe-i mīzān elindedir²
7. Her dem bahār-ı vaşf-ı ruḥıñda Hüdāyiniñ
Gül gibi tāze defter ü dīvān elindedir

27³

Mef ‘ü lü / Fā ‘i lā tü / Me fā ‘i lü / Fā i lün

1. Dil murğı kim o serv-i hırāmān elindedir
Şeh-bāzdır ki şāh Süleymān elindedir
2. Kūyiniñ gubārı çeşm-i remed dīdeden ırāk
Şol tütüyādudurur ki Şıfāhān elindedir
3. Kim bile kemleriñ göziniñ kanlu yaşıdır
Şol ḥ ‘āceniñ ki sübḥa-yı mercān elindedir
4. Ya ‘kūb taşlarla no’la dögse sīnesin
Yūsuf-ı Mışrda kefe-yi mīzān elindedir
5. Çevgān-ı āhiñi şaḳın ey meh Hüdāyiniñ
Gūy-ı sipihri eylese gālṭān elindedir

¹ 4. beyit / B² 6. beyit / B³ 26, A-23b / B-24b

28¹

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

1. Şehre ol mähı bugün mihr ü vefası bildürür
Nitekim şemsiñ tūlū'ını ziyası bildürür
2. Ol mehiñ māhiyyet-i 'aşkın no'la bildirse dil
Ça'rını baħr-ı 'amīkiñ āşināsı bildürür
3. Kimseye fāş etmezidim mācerā-yı 'aşkıñı
Seyl-i eşkim yerlere geçsün şadāsı bildürür
4. Gül yüziñ² vaşfi duğın ol gonçe-i nev-resteniñ
Ey Hüdāyī şı'rimiñ rengin edāsı bildirür
5. Bildürür ebyāt-ı maşnu'am cihānda nāmımı
Nitekim binā-yı üstādı bināsı bildürür

29³

Me fā 'i lūn / Me fā 'i lūn / Me fā 'i lūn / Me fā 'i lūn

1. Felek mişlin getürmez bir meh-i tābānımız vardır
Anıñ mihriyle dilde āteş-i suzānımız vardır
2. Reh-i cānānede cān terkin etsek no'la ey zāhid
Bizim de ehl-i 'aşkız yolımız erkānımız vardır

¹ 28, A-23b / B-25a² 4a, yüziñ / yüzi B³ 29, A-24a /B

3. H̄ayālīñ tekye-i dilde h̄alīlim eyle tek mihmān
Yolña cānıla serden iki qurbānımız vardır
4. No'la yoğısa elde mālımız ey h̄ā'ce-i dünyā
Muḥabbet gencine mesken dil-i vīrānımız vardır
5. H̄üdāyī bende-i ednāsıdır biñ cānıla anıñ
Sarāy-ı dilde bir şultān-ı 'ālī-şānımız vardır

30¹

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

1. H̄ūblar kim gelür ol māhe berāber görünür
Aña beñzer ki güneş vārıken aḫter görünür
2. Dāğlar şevkı başımda görünür āh içre
Tāğlarda giceler niteki āzer görünür²
3. Seni seyr etmegiçün şūrete girmişlerdir
Yazılır şanma ki dīvān perīler görünür³
4. Cān gibi baña görünmez dime cānāne göñül
Saña bir gün şaқın ol rūḫ-ı muşavver görünür⁴
5. Bizi kūyında raқıbiñ göreceк gözleri yoқ
Anıñçun ki biziz gözine ekşer görünür⁵

¹ 30, A-24a / B-25a² 2. beyit / 5. beyit B³ 3. beyit / 2. beyit B⁴ 4. beyit / 3. beyit B⁵ 5. beyit /B

6. Göriyor kanlu yaşıım içre Hüdāyî çeşmim
 Āteş içinde şaḡaşın ki semender görünür¹
7. Aḡmedi cāme-i mā'īyle gören kūyında
 Āsumān içre şanur şems-i münevver görünür

31²

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'i lü / Fā 'i lün

1. Fikr-i miyānıñ eylemek ince ḡayāldır
 Rāz-ı dehānıñ aḡlayı bilmek muḡāldır
2. Ġam çekme bār-ı mihnet-i dil-berden ey göñül
 Şāyed teraḡḡum ide görüb iḡtimāldır
3. Her rüz-ı vuşlatıñ şoñı şām-ı firākđır
 Her şādlıḡıñ āhiri lā-büd melāldır
4. Ey ḡ'āce-i cemāl ayaḡıñ tozı cevherin
 Sürsem 'aceb mi gözlerime 'ayn-ı māldır
5. Zāhid gözetdü kim koyup evkāt-ı ḡamseyi
 Bu zülf ü 'ārız u ḡadd u bu ḡaḡ u ḡāldır³
6. Cām-ı mey içre kaşlarıñıñ 'aksi sāḡiyā
 Güyā şafaḡ içinde görünür hilāldır⁴

¹ 6. beyit / 4. beyit² 31, A-24a /B-25b³ 5.beyit, /B⁴ 6.beyit, /B

7. Gün gibi başı göklere irse Hüdâyiñiñ
Yine yolında sāye gibi pāy-māldir

32¹

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Ra'dı nālem berķı āh-ı şüle-dārım şandılar
Ebr-i bārānı bu çeşm-i eşk-bārım şandılar
2. Bād-ı şubḥ ile yele varduğın evrāk-ı güliñ
Her seher mihriñle āh-ı pūr-şerārım şandılar
3. Şemse karşı raķs uran zerrātı ey meh gördiler
Mihr-i ḥüsniñle yele varan gubārım şandılar
4. Seyr idenler micmer içinde sipendiñ ḥāliñi
'Aşk odı yakmış ten-i zerd ü nizārım şandılar²
5. Türbetim üzre kanādiliñ görenler sūzişin
Sīnemiñ üstünde dāğ-ı bī-şümārım şandılar
6. Gördiler kim serv ayağına aķar āb-ı revān
Yāre meyl iden dil-i bī-iḥtiyārım şandılar³
7. Taşa çaldılar şürāḥiyi uşup meh-pāreler
Ey Hüdāyī şīşe-i nāmūs u 'ārım şandılar

¹ 32, A-24a / B-25b

² 4. beyit, /B.

³ 6. beyit, / B

33¹

Me fā 'i lün / Fe 'i lā tün / Me fā 'i lün / Fe 'i lün

1. Kimiñ ki göñli ruḥuñ mihrine muḳābildir
Sipihr-i mihr-i muḥabbetde bedr-i kāmildir
2. Hilāle dönmüş eyā meh ḳaşıñ seḫāfetle
Benim gibi meger ol çeşm-i meste māyildir
3. Seḫāb-ı zülfile bārān-ı tır-i müjgāñıñ
Memālik-i dil ü cāna belā-yı nāzildir
4. Ne bend-i bāğ tatar ne ḳabül-i pend eyler
Cünün-ı 'aşḳa uyar şol ki merd-i 'āḳıldır
5. Ğanīdir ol-ki ruḥun² zerd ide muḥabbetle
Faḳīr olur mı şu kim kīmyāya vāşıldır
6. 'Amel metā'ı ile şatma kendüñi şūfī
Ziyān iden şaḳın ekşer zamānda 'āmildir
7. 'Aceb mi raḳş u semā'a götürse ḫāl ehlin
Ḥadīş-i şī'r-i Hüdāyī semā'a ḳābildir

34³

Me fā 'i lün / Me fā 'i lün / Me fā 'i lün / Me fā 'i lün

¹ 33, A-24b / B-26a,

² 5a ruḥuñ / ruḥı B

³ 30, A-24b / B-26a

1. Yağan şehr-i sipihri âteş-i âh-ı derûnımdır
Yıkan bünyâdını âhir bu enhâr-ı ‘uyûnımdır
2. Meges deñlü vücûdım yok velî ‘anķā-yı ‘aşķım ben
Ser-i ķāf-ı muħabbet ķūşe-i şabr u sūkûnımdır
3. Bi-ħamdullah demiñde âb-rûy-ı ehl-i derd oldım
Güvâhım çeşm-i nem-nâk u sirişk-i lâle-gûnımdır
4. Zebâniñ nâşihâ ħiddetde olsa tîşe-i Ferhâd
Eşer etmez dil-i Mecnûna hengâm-ı cünûnımdır
5. Kalem-veş dil-şikest ü zâr u ser-gerdân iden¹ her dem
Hüdâyiym beni baht-ı siyâh ser-nigûnımdır

35²

Me fâ ‘î lün / Me fâ ‘î lün / Me fâ ‘î lün / Me fâ ‘î lün

1. Ruħınıñ tğ-dârı³ olmazısa lâle tğıdır
Kad-i âzâdına serv olmazısa bende bğıdır
2. Niçe Ferhâd u Mecnûniñ bu tıfl-ı tekye-gâhıdır⁴
Açılmış lâleler ol tekyeniñ yer yer çerâğıdır
3. Degil evrâķ-ı lâlesiyile vâzin-i rûzgârı
Niçe Keyħüsreviñ berbâd olan gül-gûn otâğıdır

¹ 5a, iden / idem B² 35, A-24b / B-26b³ 1a, tğ-dârı / dğ-dârı B⁴ 2a, bu tıfl-ı tekye-gâhıdır / bu tğlar tekye-gâhıdır

4. Ya şahrâlarda nûş-ı bâde eylerken Cemiñ devrân
Elinden düşürüp şındırdığı lâ'lin ayağıdır
5. Ser-i Ferhâddır yâhûd delinmiş tîşe zaḥmından
Ya Qaysiñ dest-i Leylâdan şikest olan¹ ḥayâlidir
6. Süveydâ-yı dilinde lâleniñ sevdâ-yı ḥâliñ var
Nişâni kanlu çeşmiyle kara baḡrında dâğıdır
7. Hüdâyî gibi olmuş gül yüziñ şūrîdesi lâle
Beyâbân-ı belâda ḥâr u ḥârâlar yatâğıdır

36²

Me fâ 'i lün / Fe 'i lâ tün / Me fâ 'i lün / Fe 'i lün

1. Kitâb-ı ḥüsn-i nigâra bakup bir ehl-i nazâr
Görince sırr-ı dehânın didi ve fihi nazâr
2. Bizimle tiḡin eger ola hem-dem u hem-ser
Fedâ anıñ yolına cism ü cân u dil hem-ser
3. Qaşıñ kemâni kaçan ḡamzeñ oḡlarını siper
Qazâya uğraya kim eylemezse sine siper
4. Kaçar perî gibi benden açub o şeh dâmen
Melekdürür şanasın uçmaḡa açar şeh-per
5. Düşerse cür'a gibi câme no'la 'âşıq-ı mest
Qalır ayakda begim kânde ise ehl-i hüner

¹ 5b, olan / olmuş B² 36, A-25a / B-26b

6. Hüdāyi ūirini ġayre kıyās ider hāsıd
Yanında pīle-veriñ birdürür güherle hācer
7. Nevā-yı dil-keş ider nāy-ı nāle-i ūi'rim¹
Semā' idüp anı bezm-i felekde Zühre çalar

37²

Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lün

1. Gözleriñ hün-ı dil-i merdüm-i dānālar içer
Beñzer ol teşneye cülāb-ı muşaffālar içer
2. Merdüm-i didelerim kınına kınmaz ġamzeñ
Mest-i hūnı ki kaçan mey iđe deryālar iđer
3. ġüm olur her ne kadar gelse oġu sīnelere
Yaġsa yaġmūr ne-deñlü anı şahrālar iđer
4. Mā-sivādan dili yu yārıla vuşlat-ı 'ayn iç³
'Ārif olan içicek hücre-i tenhālar içer
5. Sürh-rū olsa Hüdāyī iki 'ālemde no'la
Sāki-i 'aşkıñ elinden mey-i hamrālar içer

38⁴

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'ı lü / Fā 'i lün

¹ 7a, nāy-ı nāle-i ūi'rim / nādī nāle-i ūi'rim, B² 37, A-25a / B-27a³ 4a, iç / aç B⁴ 38, A-25a / B-27a

1. Meyl etme ey dil ol güle kim niçe hârı vār
Şol gence t̄alib olma ki yanınca mārı vār
2. Her ‘İsa-yı huceste-nefes kim z̄uhūr ider
Görseñ aniñ yanınca yürür bir himārı vār
3. Devriñ egerçi mey gibi bir gam-güsārı yok
Aniñ daği soñında ‘azāb-ı humārı vār¹
4. Nādān söz etse ey dil-i dānā ne gam saña
Taş atılır şu naḥle ki aniñ berg ü bārı vār²
5. Raḥm it ki seng-i cevriñe haste Hüdāyiniñ
Āyine-i tabi‘atınıñ inkisārı vār³

39⁴

Mef ‘ū lū / Me fā ‘ī lū / Me fā ‘ī lū / Fe ‘ū lūn

1. ‘Āşık olaniñ ḥālī no’la olmasa hem-vār
Göñlünde aniñ miḥnet ü derd ü gam u hem-vār
2. Āyine ruḥıñ ayına baksa no’la her⁵ gün
Bīdār olana Tañrı virir devlet-i dīdār
3. Maḥbūl olur ol dilde ki ‘aşkıyla ola āb⁶
Mergüb olur ol ḥāne şehā olsa hevā-dār

¹ 3. beyit / 5. beyit B² 4. beyit / 3. beyit B³ 5. beyit / 4. beyit B⁴ 39, A-25b / B-27b⁵ 2a, her / bir B⁶ 3a, āb / derd B

4. Çeşmiñ dil u cān hānesi eyledi tālān
Vāy ol eve kim anı konuğ edine Tātār
5. Olmuş tudağın tatluluğundan iki pāre
Meyl etse Hüdāyī no'la ol mīveye her-bār

40¹

Mef 'ū lū / Me fā 'ī lū / Me fā 'ī lū / Fe 'ū lūn

1. Mañşūr dilin her ki ide zülfiñe ber-dār
'Aşq ehline bu dār-ı fenāda ola ser-dār
2. Tıtdım cigerim hañçer-i dil-dūzıña karşı
Meydān-ı muhabbetde benem merd-i ciger-dār
3. Çeşmim izi tozıyla bulur nūr u cilāyı
Mālıla ider kesb-i şafā merdüm-i zer-dār²
4. Geldi ğam-ı cānān yūri çıķ sīneden ey cān
Hem-hāne katı tengdürür eyleme yer dār
5. Bir gül-şene irişdi Hüdāyī ki şabānıñ
'Ömri geçe andan dağı olmaya hañber-dār

41³

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

¹ 40, A-25b / B-27-b² 3b, merdüm-i zer-dār / bu dil-i zer-dār B³ 41, A-25b / B-28a

1. Sâkiyâ la'l-i revân-bağşiñe beñzetdi meger
Pîr-i mey-ğâne meylîñ üstünedir derd türer
2. Öykünürmüş hañîñ içre¹ ruñîña hâlede mâh
Kişi kim ölmezidi dâyiresin bilse eger
3. Bağma gün yüzlülere didim idi eslemediñ
Ey gözüm ağla görem kim olasın dâñi beter
4. Kókmiyanlar güzel kimse elinden bir gül
Yâd-ı la'liñle çeker şimdi her elden sâğar
5. Beni bî-huş görür 'aşq-ı menîden her dem
Şu serper yüzime merdümlük ider dîde-i ter
6. Dişleriñ nazm ideli bende Hüdâyî şâhım
Bağr-i nazmı dil-i deryâ gibi pürdür güher
7. Umarız âb-ı 'inebden yine sâğar pür ola
Pâk sözdür bu şu aqduğı yire yine aqar

42²

Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün

1. Yaş döküp levh-i ruha kıldım müjemden hâmeler
Yâre göz nürün döküp yazdım muhabbet-nâmeler

¹ 2a, içre / üzre B² 41, A-26a / B-28a

2. Zerd ider¹ gāhi ten-i ‘uryānı ki eşkimle āh²
Giydirir sultān-ı ‘aşkıñ baña kat kat cāmeler
3. Oñmadık başa eliñden toķuna bir taş deyu
İşigiñde itleriñle eylerim hengāmeler
4. ‘Aşķ yazusunda Mecnūn buldı kāmın ey faķīh
Kara yazularda kaldı ‘ākıl u ‘allāmeler
5. Ey dil ü çeşm-i Hüdāyī çünki mihr etmez o māh
Niçe bir mānend-i ebr āh etmeler ağlamalar

43³

Mef ‘ū lü / Fā ‘i lā tü / Me fā ‘ī lü / Fā ‘i lün

1. Sākī bizi bir āyağ ile etdi kām-kār
Olsun müdām bezm-i şafālarda pāy-dār
2. Seyr ider İşfahān u ‘Irāķı o şeh-süvār
‘Uşşāk evine bir dem inüp eylemez qarār
3. Alurđı geşt-gīr-i ğam-ı devr ayāğımız
Sākī sebū-yı mey bize olmasa dest-yār⁴
4. Şol-kim ğamıñla riş-i sefid oldu ‘ākıbet
Yüz aķlığıyla öldü iden dünyeden güzār

¹ 2a, ider / idtüb B² 2a, āh / āl B³ 43, A-26a / B-28b⁴ 3b, dest-yār / dest-gīr

5. Şol āsiyāba döndi hevāñıla dil k'ola
Ser-geşte-i ıpānçe-i āsīb-i rüzgār
6. 'Aşkıñ enīsim ola mezārımda umarım
Kim ol cihānda olmuş idi baña yār-ı ğār
7. Hāmeñ Hüdāyi bezm-i belāgat buğurıdır
Hatt-ı siyāh-ı şi'riñ aña dūd-ı müşg-bār

44¹

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Gül cemāliñçün hezārān murg-ı dil nālāndır
Çande bir şem' olsa biñ pervāne ser-gerdāndır
2. Āsumān-ı 'ayne şems-i tal'atıñdır nūr-bağş
Şanasın iqlīm-i hefte hükm ider sulţāndır
3. Sırr-ı zülfin şorma ger zāhid ağarsa göklere
Āsumāndan rismānı anlamaz nādāndır
4. Vuşlat-ı dünyāya ehl-i diller itmez i'tibār
Ol metā'ı böyle bī-rağbet iden hicrāndır
5. Bu Hüdāyī gāh güyā gāh hāmūş olduğı
Bu ki çeşmiñ yādına geh mest ü geh hayrāndır

45²

Me fā 'i lün / Me fā 'i lün / Fe 'ü lün

¹ 44, A-26a / B-28b² 45, A-26a / B-29a

1. Şurāhī-veş kanı yār-ı suhan-ver
Müdām ola sebük-rūḥ u girān-ser
2. Uğurlar aqlını her gice rindiñ
Tutılsa şeb-rev āsā tañ mı sāgar
3. Mu'aṭṭar kıldı bezmi büy-ı zülfiñ
Yanup reşk āteşine tüttdi 'anber
4. Niçün ol künc-i yāre öykünür genc¹
Tutar mı üstine kimse kılıçlar
5. Қапуңда қара қулиңdır Худәйі
'Alisin sen benim şāhım o Қanber

46²

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'i lü / Fā i lün

1. Şol-kim şafaqla mihrı görüp şād-mān olur
Bilmez felek bir ejder-i āteş-feşān olur
2. Ey genc-i 'ıyşe ṭālib olan ādemī şaḫın
Çerḥ üstine dönüp yedi başlu yılan olur
3. Bir kerre yılda gül görüp³ açıldıḡı için
Demlerle ḥār-ı gamdan anıñ baḡrı ḥün olur

¹ 4a, öykünür genc / öykünürmüş B

² 46, A-26b / B-29a

³ 3a, görüp / gülüp B

4. Her kim olursa sâlik-i dergâh-ı şâh-ı ‘aşk¹
Yek-rân himmetine Hudâ hem-‘inân olur
5. Kim ihtiyâr iderse maqâm-ı tecerrüdi
‘Îsâ-yı zinde gibi refî‘ü’l-mekân olur
6. Âdem tevâzu‘ eylese hâki nijâd iken
Mescûd-ı kudsiyân-ı felek âşiyân olur
7. Kibr eyleyen mu‘allim-i rûhâniyân iken
Merdûd-ı hazret-i melek-i müste‘ân olur
8. Sâkî şun ol şarâbı ki nûş etse cür‘asın
Kim peşşe fîl ü mürçe şîr-i jiyân olur
9. Hoş gör Hüdâyi bendeñi geldikte kapuña
Bir gün gelür ki za‘fla gözden nihân olur

47²

Me fâ ‘î lün / Me fâ ‘î lün / Me fâ ‘î lün / Me fâ ‘î lün

1. Selâmin kesmeyin herkesden ol sulţân-ı ‘âdildir
Nihâl-i mîve-dârı cennetiñ her yaña mâyildir
2. Gönülde ey kemân ebrû kılıcıñ zahmı yanına
Hadeng-i gamzeñi gönder o da bu oda dâhildir
3. Dem urduķca dem-â-dem ney maqâm-ı ‘aşķda çengine
‘Aceb mi ser-fürü etse o da bu ķula ķâyildir

¹ 4a’daki mısra B nüshasında aynı gazelin 8. beyitin ilk mısrası olarak yazılmış.

² 47, A-26b / B-29b

4. Dem-i evvelde kâtil gerçi kim Kâbil idi cānā
Göziñ cellādı yanında o bir şākird-i kâbildir
5. Hüdāyī kendüyi bilen¹ geçer derdiñle dil-ḥaste
Gelüp ey cān ṭabībi aña luṭf it kendüyi bildir

48²

Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lün

1. Sīneñ ey sīm-beden āyine-i şāf mıdır
Yā şafā baḥri mi girdābı anıñ nāf mıdır
2. Göz göre naḳd-i dili oldığı yetmez mi 'aceb
Kaşd ider cānā ḥarāmī göziñ inşāf mıdır
3. Cāmiñ üstine nedir düşdügi āvāreleriñ
Dehen-i yār gibi menba'-ı elṭāf mıdır
4. Naḳd-i cān virsem eyā ḥ 'āce ne gam vuşlat için
Māl kim yerine şarf olına isrāf mıdır³
5. Büseñe cān viririm dirse Hüdāyī bendeñ
İmtihān eyle sözün gör güzelim lāf mıdır

49⁴

Mef 'ū lü / Me fā 'ī lü / Me fā 'ī lü / Fe 'ū lün

¹ 5a, bilen / bilmez B² 48, A-26b / B-29b³ 4b, isrāf mıdır / inşāf mıdır B⁴ 49, A-27a / B-30a

1. Gel saña revân idecegim tuhfe-i cāndır
Şağlarım anı sen şeh için niçe zamāndır
2. Nağd-i dil-i ā'yārı ço geçmez direm-i kalb
Al genc-i revānım ki benim nağd-i revāndır¹
3. Göz merdümi 'aynıdır o hürşīd-perestiñ
Gün yüziñe her kande ki gitseñ nigerāndır
4. Meyl eyleme dünyāya baķup çerğ-i kebūda
Bu vādi-i esfeldir ol üstinde tūmandır
5. 'Aşkıñ niçe demler no'la şağlarsa Hüdāyī
Vīrānede yıllarla yatan genc-i nihāndır

50²

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

1. Beni gördükçe elin hāncer-i bürrāne şunar
Şu faķiri göricek destini ihsāne şunar
2. Dile hāncer urıcaķ çeşmi virir dil aña cān
Nuķldır birbirine şan iki mestāne şunar
3. Dil-i pūr-hūnını 'aşık saña teklif eyler
Mest-i küstāh-ı şeh-i 'āleme peymāne şunar
4. Bir gün ey meh irişür saña şağın āhımdan
Ejdehādır bu ki nüh-günbed-i gerdāne şunar

¹ 2. beyit, /B² 50, A-27a / B-30a

5. Ele alup yüzini geldi Hüdāyī ʔapuña
Bir gedādır ki ʔazān bergini sultāna ʔunar

51¹

Me fā 'ī lün / Me fā 'ī lün / Me fā 'ī lün / Me fā 'ī lün

1. Cemāliñ Ka'be-i cān ʔācibiniñ ʔible-i dildir
Şaf-1 ehli- şafā cānā aniñçun saña mā'ildir
2. Görüp mir'āt-1 rüyiñ medḥ ider ʔand-i leb-i la'liñ
Güzeller içre cānā ʔūṭi-i dil saña ʔā'ildir
3. Müşerref etmede her cāyı ol māh serī'ü's-seyr
Meger şadr-1 maḥāfildir yaḥūd bedr-i menāzildir
4. Ğurūr etme ʔuṭarsa dehri no'la mihr-i ruḥsāriñ²
Zamān-1 devlet-i ḥūbı mişāl-i berḥ-1 'ācildir
5. Hüdāyī pāy-1 āḫlına 'ıḫāl-1 'aşḫı bend etdi
Aña dīvāne dimeñ ʔatı ma'ḫül etdi 'āḫıldır

52³

Mef 'ü lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'ī lü / Fā 'i lün

1. Mihr-i ruḥıñ ki maḫhar-1 nūr-1 ʔudā budur
Şalsun cihānda pertev-i luṭfi revā budur

¹ 51, A-27a / B-30a

² 4a no'la mihr-i ruḥsārdır / nūr-1 mihr-i ruḥsārdır B

³ 52, A-27a / B-30b

2. Varır kapuña cezbe-i zülfiñle seyl-i eşk
Zincirile göge çekilen ejdehâ budur
3. Ey h 'āce müşg-i Çini ço zülfi nesîmin al
Bâğ-ı cihânda kesb idecek bir hevâ budur
4. Çözem dişimle şâne-şifat 'ağd-i zülfiñi
Her şeb Hudâdan istedigim dil-berâ budur
5. Havrâ gözine sürme iderken ğubârımız ¹
Ol nûr-i dîde 'aynına almaz belâ budur
6. Hûn etme müstaķîm iseñ ey dil şırağdan
Sa'y it tarîķ-i 'aşķa ki rāh-ı hüdâ budur²
7. Bend it Hüdâyi bendeñi zülfiñ kemendine
Dîvâne olmıyana sebep dayimâ budur

53³

Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün

1. Varıp yalvarmadan kendi gelen hûr-liķâ yegdir⁴
Dilâ bekle ricâ bâbın tevekkül kııl Hudâ yegdir
2. Ne-deñlü dilde mektûm olsa hoşdur mihri ol mâhîñ
Bu bir sırr-ı ilâhîdir zuhûrından ħafâ yegdir

¹ 5. beyit /B² 6. beyit /B³ 53, A-27b / B-30b⁴ 1a yegdir / tekdir B

3. Seni sevdimse şâhım no'la luţf eyle beni öldür
Eger kuldān ħaţā gelse şehen-şehden 'aţā yegdir
4. Reh-i dārū'l-vişāl oldı resen Ĥallāc-ı Manşūra
Dilā ger sâlik iseñ saña zülf-i dil-rübā yegdir
5. Geçüp 'aşq-ı mecāziden ħaķıķat kūyına sa'y it
Hüdāyī ħasteye elbette tebdīl-i hevā yegdir

54¹

Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lün

1. Her kimiñ manzarı bir çehre-i gül-nār olmaz
Ravza-i çeşmi anıñ mazhar-ı envār olmaz
2. Vaşl-ı yār isteriseñ cān u seri terk it kim
İremez menzile anlarla sebük-bār olmaz
3. Cezbe-i 'aşq idi Manşūrı çeken ey zāhid
Yoksa Ĥaķ söyleyecek bir kişi ber-dār olmaz
4. Çoğ olur deyr-i cihānıñ büt-i ra'nālarınıñ²
Sende olan reviş ü lezzet-i güftār olmaz
5. Cevr-i ħahrıñla Hüdāyī işigiñ terk etmek³
Olmaz ey yār-ı cefā kār u sitem-kār olmaz

¹ 54, A-27b / B-31a² 4a ra'nālarınıñ / ra'nāları çok B³ 5a etmek / etmez B

55¹

Mef 'ū lū / Me fā 'ī lū / Me fā 'ī lū / Fe 'ū lūn

1. Biz rāh-rev-i kūy-ı muğān-ı dūrd-keşānız
Hem mezheb ü hem meşreb-i rindān-ı cihānız
2. Yirden yire çalar bizi bu tevsen-i gerdūn
Güyā ki anıñ boynına biz bār-girānuz
3. Aḥbābımızıñ mūr-şifat yolına ḥākiz
Amma ki 'adū gözine biz şīr ü jiyānız²
4. Başına belāyız hele Nemrūd 'adūnıñ
Ol fīl ise biz peşşe-i bī-tāb u tüvānız
5. Cān virmez isek yolına gerçekler içinde
Bu 'arşada biz da'vā-yı 'aşkıñda yılanız³
6. Şeb-tāb mişāliz bu şebān-gāh-ı fenāda
Bir demde ki peydā isek ol demde nihānız⁴
7. Yūsuf olavuz⁵ Mışr-ı belāgatde Hüdāyī
Lāyık mı sitem dīde-i iḥvān-ı zamānız

56⁶

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

¹ 55, A-27b / B-31a² 3b şīr ü jiyānız / şīr-i jiyānuz B³ 5. beyit /B⁴ 6. beyit /B⁵ 7a olavuz / oluruz B⁶ 56, A-28a / B-31b

1. Pendi bend eyleme nāşıh¹ dil-i şeydā tıtmaz
'Aşq-ı divāneleri silsile aşla tıtmaz
2. Merd-i āzāda gül-istān-ı cihān bāğ olmaz
Cāy-ı süflide hümā menzil ü me'vā tıtmaz
3. Ādem olmağ dileyin cennet işigiñde şehā
Kendüyi ĥak-veş² ednā tıtar ā'lā tıtmaz
4. Al karar zülfiñe 'uşşākı perişān-dil ider
Göreyin³ şāneniñ olsun eli kaç'ā tıtmaz
5. Ĥāk-i pāyiñden umar feyzi Hüdāyī bendeñ
Dergeh-i ġayre varıp dest-i temennā tıtmaz

57⁴

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'i lü / Fā 'i lün

1. Şöyle boyadı çehremi kim eşk-i reng-rez
Faşl-ı ĥazānda⁵ olmaz anıñ gibi reng-rez
2. Dünyāda ĥ'ān-ı rāhat uman sehm-i ġamıdı
Zīrā konuğ naşībini yir umduğın yimez⁶
3. 'Uzlet-nişīn-i künc-i dil ol cümleden geçüp
Ey tīr-i dost gel beru yeter hevāda gez⁷

¹ 1a nāşıh / zāhid B² 3b Kendüyi ĥak-veş / Ĥāk-veş kendüyi B³ 4b göreyin / dilerin B⁴ 57, A-28-a / B-31b⁵ 1b faşl-ı ĥazān / mülk-i ĥazān B⁶ 2. beyit / 4. beyit B⁷ 3. beyit / 5. beyit B

4. Dirlerse ھاٲٲ u zülfine ey dil müşābihiz
Mürîñ yüzini baş yire mārîñ başını ez
5. İbn-i fülāna vāşıl olunca Hüdāyiyā
Rez-duħterile egleyelim göñlimiz birez

58¹

Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lün

1. Kālīb-ı sāğara cān bādedir ansız yürimez
Şol degirmen gibi kim āb-ı revānsız yürimez
2. Göñül almağa göziñ ğamz u kaşîñla gider
Şol ھاṛāmî gibi kim tîr u kemānsız yürimez
3. Rūzgārîñ ki muħālîf ola şabr it ey dil
Zevraḳ-ı kılzüm-i iḳbāl-i zamānsız yürimez
4. Sensizin 'āşîḳ-ı dil-ħaste ne cānıla yürir
Ey lebi Hızr u Mesîḫā kişi cānsız yürimez
5. Göreli çeşm-i Hüdāyî seni yollara düşüp
Seyl-i eşki gibi feryād u fiğānsız yürimez

59²

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Baña incinmiş nigār-ı dil-sitānım söylemez
Bendesine nāz ider şāh-ı cihānım söylemez

¹ 55, A-28a / B-32a² 59, A-28a / B-32a

2. Göñli mir'âtına toz konmuş meger ben hâkden
Anıñçun tûti-i şeker-zebânım söylemez
3. Şad-hezârân mürdeler ihyâ iderken bir sözi
Baña ölsem ol büt-i 'Îsâ dehânım söylemez
4. İşiginden¹ bendesin sürmek murâd itmiş gibi²
Niçe günlerdir ki şâh-ı kâmurânım söylemez
5. Ey Hüdâyî ben niyâz itdikçe bülbüller gibi
Nâz ider ol gönçe-i bâğ-ı cinânım söylemez

60³

Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün

1. Gitdi 'aqlım gibi ol rûh-ı revânım gelmez
Yine haşr olmayıcak sineme cânım gelmez
2. Kâlbi âyînesi ter düşdi meger âhımdan
İncinüp bendesine şâh-ı cihânım gelmez
3. Geçüp ol serv-i revân gelmedüğünden baña
Añladım ânı ki 'ömr-i güzerânım gelmez
4. Düşdi girdâb-ı yem-i firâte bu keşti-i dil
Çarğa vardı daği ol Hızır-ı zamânım gelmez
5. Ey Hüdâyî 'acebâ kandedir ol mâh-liķâ
Çıkdı gökler yüzine âh u figânım gelmez

¹ 4a işiginden / işiginde B² 4a sürmek murâd itmiş gibi / sürmek diler ol sunâ B³ 60, A-28b / B-32b

61¹

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

1. Eyledik fānī reh-i 'aşkıñda cism-i hākimiz
Ölmeden öldük bizim yokdur ecelden bākimiz
2. 'Aks-i hüsniñle şüküfe derc olunmış şişe-veş
Mazhar-ı envārıdır mir'āt-ı çeşm-i pākimiz
3. Būstān-ı 'ömrimiz berbād iderse rüzgār
Raşş ura yine hevānile hās u haşākimiz
4. Gönlimizde gitmesün bir dem hevā-yı 'aşk-ı bāl
Gür gür ötsün nāy-veş bu sine-i şad-çākimiz ²
5. On sekiz biñ 'ālemiñ seyrinden eğlenmez gelür
Eglenür küyüñda gelmez bu dil-i çālākimiz
6. Tā ki olduk şüfi-i şāfi-i halvet-gāh-ı 'aşk
Cām-ı mey ser-tācımızdır nāk-i rez misvākimiz ³
7. Ey Hüdāyī kanı cām-ı dil-güşā-yı la'l-i yār
Jeng tutmuş tığe döndi bu dil-i ğam-nākimiz

62⁴

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

¹ 61, A-28b / B-32b² 4.beyit /B³ 6.beyit /B⁴ 62, A-28b / B-33a

1. Geçdü Mecnün 'aşkıdan geçmez dil-i mestānemiz
İllerin uşlandı uşlanmaz bizim dīvānemiz
2. Bezmimiz cennet-i şurāhī lū'lü-i 'aynü'l-hayāt
Sākīyā anıñ öñünde havzıdır peymānemiz
3. Ol hümā şaydından ey dil fāriğ ol yāş dökme kim
Dāme düşmez hūşe-i pervīn olursa dānemiz
4. Sīnede derdiñle cān haste gönül āşüfte-hāl
Ey tabībim şanasın dārū'ş-şifādır hānemiz
5. Dīde-i baht-ı Hüdāyī kim açılmaz hābdan
Rüz-ı evvelde meger gūş eylemiş efsānemiz

63¹

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

1. Gelmege bāzāra qavl etdi bizimle yārimiz
Müşterī bī-ḥad bozarlar qorqarın bāzārimız
2. Ol büt-i sīmīn-teniñ olmış dil-i pulādı nerm
Var ise itmiş eşer bu āh-ı āteş yārimiz
3. Üstüme pertev şala gibi sa'ādet aḥteri ²
Küre gibi rüy-ı bahtı çeşm-i pür-envārimız
4. Dönmeziz tek gelsün alsun naqd-i cānı ol melek
Da'va-yı 'aşk itmişüz ikrārdır ikrarımız

¹ 63, A-29a / B-33a² 3a sa'ādet aḥteri / sa'ādet pertevi B

5. Gel Hüdāyī bendeñe ey vālī-yi melek-cemāl
 adre irsün nür görsün dīde-i bīdārımız

64¹

Müf te ‘i lün / Me fā ‘i lün / Müf te ‘i lün / Me fā ‘i lün

1. Geldi güneş gibi seher mäh-ı melek-cemālımız
 Muşhaf-ı hüsniñi görüp oldı huceste fālımız
2. Güy-veş itdi bī-arār şadme-i şavlecān-ı hicr
 ‘Ākif-i kūy-ı vaşl idik var idi hoşca hālımız
3. ul şala boynıña ridāsın aña viresin² rızā
 Ğam bizi öldürür şehā boynıñadır vebālımız
4. Zinde-dil eylemiş bizi ‘aşıla hayy-ı lā-yemūt
 Ölmeden eylemez hāzer hātır-ı pür-melālımız
5. Bir kez oursa luţfıla yār Hüdāyi şı‘rimiz
 Ravzada rūh-ı udsiyān vird idine maālımız

65³

Müf te ‘i lün / Me fā ‘i lün / Müf te ‘i lün / Me fā ‘i lün

1. Ol iki zülf-i müşg-sā etdi şikeste hālımız
 Eyledi adımız dü-tā ıldı dü-mū saalımız

¹ 64, A-29a / B-33a

² 3a aña viresin / viresin aña B

³ 65, A-29a / B-33b

2. Ger ola kı̄l u kı̄lımız vaşf-ı miyān u la'1-i yār
Nāzik olur maķālımız ince düşer hayālimiz
3. Serden o serviñ etdi çerğ devlet-i vuşlatın cūdā
Kimse ta'accüb etmesün sāye-veş ibtizālimiz
4. Gūş-ı hilāle irişe kūşe-i tāc-ı faħrimiz
Luţfila ger kı̄lım diye şāh-ı melek-ħişālimiz
5. Kı̄nde Hūdāyī-i gedā kı̄nde vişāl-i dil-rübā
Ola meger ki reh-nümā ħazret-i zū'l-celālimiz

66¹

Mef 'ū lū / Fā 'i lā tū / Me fā 'i lū / Fā 'i lūn

1. Teşrif iderse bende-i şāh-ı yegānemiz
Reşk-i nigār-ı ħāne-i Çin ola ħānemiz
2. Rif'at bulursa devlet-i pā-būs-ı yār ile
Heft-āsumāna şadme ura āsitānemiz
3. Bezmiñde şem-veş yanalım kelleimiz kı̄zup
Gökde hilāle diller uzatsun zebānemiz ²
4. Men' ider oldı buse-i ħāl-i ruħın nigār³
Beñzer tükendi ħarmen-i 'ālemde dānemiz ⁴

¹ 66, A-29a / B-33b² 3b Gökde hilāle diller uzatsun zebānemiz / Beñzerdü kendi ħarmen-i 'ālemde dānemiz B³ 4a /B⁴ 4b / 3b B

5. Sākī müdām öperdi Hüdāyī ayağıñı
El virse devlet olsa müsā'id zamānemiz

67¹

Mef 'ü lü / Me fā 'ī lü / Me fā 'ī lü / Fe 'ü lün

1. Her laḥza göziñ yādına mestāneleriz biz
'Aşkıyla beleş 'akılla bīgāneleriz biz
2. Olmış ezeli meskenimiz künc-i ḥarābat
Gencine gibi sākin-i vīrāneleriz biz
3. Ḳays ile bizi levḥ-i ḳalem bir yire yazmış
Koñ pendı bize yazılı dīvāneleriz biz
4. Her şem' dil-efrüz içün dil idip dili pür-tāb
Şol bāl ü perin yaqıcı pervāneleriz biz
5. Terk etdik ise 'aklı uyup 'aşḳa Hüdāyī
Dīvāne miyiz 'ākıl u ferzāneleriz biz

68²

Mef 'ü lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'ī lü / Fā 'i lün

1. Devr-i ruḥında bulmayıcaḳ i'tibār şems
Başını aldı eyledi terk-i diyār şems
2. Şanma şu'aidir görinen ḥalk-ı 'āleme
Barmaḳla gösterür seni ey şehriyār şems

¹ 67, A-29b / B-34a

² 68, A-29b / B-34a

3. Beñzim şararsa mihr-i ruḡuñla ‘aceb midir
Şaldıḡda ḡāke pertev ider zer-nigār şems
4. Düşmezdi āba ditreyü berg-i ḡazān gibi
‘Aşḡiñ tebiyle olmasa zerd u nizār şems
5. Bir māha sāye-veş yine oldım fütāde kim
Ser-geştedir¹ hevāsı ile² zerre-vār şems
6. Āh eylesem Hüdāyī görüp hüsñin ol mehiñ
Ehl-i başirete görinür her şerār-ı şems
7. Al içre rüy-ı Aḡmed-i Muḡtārdır hemān
Olsa seḡer şafaḡda kaçan āşikār şems

69³

Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lün

1. Seni bir şūḡ-ı cihān dirler idi gerçek imiş
‘Ahd u peymāni yalān dirler idi gerçek imiş
2. Bilmedim kākülünññ olmyacaḡ meftūnı
Ser-fettān-ı zamān⁴ dirler idi gerçek imiş
3. Göriceḡ şīve-i refārñı bildim cānā⁵
Ḳaddüñe serv-i revān⁶ dirler idi gerçek imiş

¹ 5b ser-geştedir / ser-riştedir B² 5b hevāsı ile / hū ipiyle B³ 69, A-29b / B-34b⁴ 2b Ser-fettān-ı zamān / Ser-fettānı cihān B⁵ 3a bildim cānā / ey serv-i bülendim B⁶ 3b serv-i revān / serv-i seḡi

4. Būlbūlūn zār idici bir gül-i ra'nā idügin
Baña ey gonçe-i dehān dirler idi gerçek imiş
5. 'Āşıkıñ gūşe-i miñnetde Hūdāyî her dem
Hem-demi āh u fiğān dirler idi gerçek imiş

70¹

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

1. Berķ urur dil Ka'besinde mihr-i ħūsniñ nūr-veş
Āteş-i 'aşkıñ yanar başımda kūh-ı Tūr-veş
2. Kaṭre kaṭre ḳan degil gözden şererlerdir çıkan
Dil yanaldan nār-ı 'aşķ-ı yār ile tenevvūr-veş
3. Mey gibi dirseñ kūdūretten derūniñ şāf ola
Yüregiñde başlar çıķmak gerek engūr-veş
4. Dār-ı zūlfın pāye-i rif'at bilen dil-dārımıñ
Ser-bülend-i 'ālem oldı ħāzret-i Manşūr-veş
5. Nergis-i mestiñ gözim yaşın aķıtsam zevķ ider
Māyil-i āb-ı revāndır merdūm-i maĥmūr-veş²
6. Fariğü'l-bāl idi 'ālem lezzetinden şimdi dil
La'l-i şîriñiñ hevāsında yeler zenbūr-veş³

¹ 70, A-30a / B-34b² 5.beyit /B³ 6.beyit /B

7. Na‘ralar eyler Hüdāyī ‘arz-ı k̄amet eyleseñ
Dostum rüz-ı kıyāmetde şadā-yı şūr-veş

71¹

Mef ‘ū lū / Me fā ‘ī lū / Me fā ‘ī lū / Fe ‘ū lūn

1. Ey dīde olursun k̄adem-i yāre güher pāş
Çün sāgar-ı şahbā göreyin görme acı yaş
2. Nüş eyleyelim mey olalım sīne-be-sīne
Gel kan yalaşup olalım ey māh qarındaş
3. Ger sāye şala küşteleri² hākine çün serv
Haşr oldı şanup maķbereden k̄aldıralar baş
4. Raħm etmeziseñ şarşar-ı āh-ı seherimle
Ber-bād ola çün rīg-i beyābān tağıla taş
5. Mihrīnden eger dönse no‘la k̄alb-i Hüdāyī
Ey zāl-i felek er mi olur kimseye oynaş

72³

Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lūn

1. Öldürüp kayd-ı bedenden kıl dil ü cānı ħalāş
Ĥayre gir meclisden eyle bir iki cānı ħalāş

¹ 71, A-30a / B-35a

² 3a küşteleri / küşteleriñ B

³ 72, A-30b / B-35a

2. Mużtarib hālim dil-i zārımdan ey hūnī yetiş
Hem beni kırtar belādan eyle hem anı hālāş
3. Firķatinden ey gönül kırtarmaz efgānıñ seni
Bülbüli etmez kafesden āh u efgānı hālāş
4. ‘Āşıkıñ ey dāmeni gül-berg-i terden pāktir
Pençe-i hecriñden olmaz mı girībānı hālāş
5. Yine zülfiñden dili āzād kıl tıt kim şehā
Eylediñ kāfir elinden bir müselmānı hālāş¹
6. ‘Āşık ol cān u dili kırtar kıuyūd-ı dehrden
Buldı ‘izzet etdi Yūsuf ehl-i zindānı hālāş²
7. Ey Hüdāyī kırtılur derd-i hāsedden müdde‘ī
Nār-ı düzaħdan Hüdā eylerse şeytānı hālāş

73³

Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lün

1. Eylemez ihlāş hāķķı kimseler cānı hālāş
Yaķışıñdan eyleseñ ol tır-i müjgānı hālāş
2. Murg-ı cānı tenden uçurdu gelüp derd-i ğamıñ
Şanki bir maħpūsı geldi etdi yārānı hālāş
3. Dil-rübālık vaķtidir ey Hızr vaşl-ı yāre eriş
Eyle bu müstaĝraķ-ı deryā-yı hicrānı hālāş

¹ 5. beyit /B² 6. beyit /B³ 73, A-30b / B-35b

4. Dest-i ā'dādan dilā aldıñsa ol meh-pāreyi
Bilmiş ol şeytān elinden etdi ĩmānı ħalāş
5. Ĥār-ı cevri ü dest-i hecriñden Hüdāyĩ derd-mend
Āferĩn eylerse dāmān u girĩbānı ħalāş

74¹

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

1. Tĩr atar bu yana ħalb-i mübtelā mıdır ħarāz
Bilmezem baña cefā mı yā vefā mıdır ħarāz
2. Ol řabĩb-i cān gelüp bir dem yine tiz gitmeden
Derdim arturmak mıdır yāĥūd devā mıdır ħarāz
3. Yollar üzre ħalķ-ı 'ālem zār u ħayrān olduĝu
Ol şeh-i melek-cemāliñ bir selāmıdır ħarāz
4. Göz açup gördüm yüziñ 'aşķıñla memlū oldu dil
Revzen-i kāşāneden kesb-i hevā mıdır ħarāz
5. Ey Hüdāyĩ ħüb edālarla müzeyyendir söziñ
Ĥāsidān řab'ĩña yoķsa ezā mıdır ħarāz

75²

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

1. Eşķ ü āh-ı derd ü ĝamla eylemiş cān iřtilāř
Birbiriyle etmeden bu řār-erkān iřtilāř

¹ 74, A-30b / B-35b² 75, A-30b / B-35b

2. Yalñız seyreyle şehri ey meh-i nā-mihribān
Kimse ile eylemez hürşid-i raḥşān iḥtilāṭ
3. Pīr-i pendin esle Yūsuf kıṣṣasından ḥişşe al
Eyleme iḥvān-ı devrān ile bir ān iḥtilāṭ
4. Āşinā-yı ehl-i dil ol-kim dūr oldı baḥrıla
Etdügiçün kaṭre-i bārān-ı nisān iḥtilāṭ¹
5. Al ele göñlin şehā ben bende-i pā-māliniñ
Mürdan ‘ār itmeyüp etdi Süleymān iḥtilāṭ²
6. Āşikāre gelmeziseñ ḥavf idip aḡyārdan
Ey perī luṭf it gel eyle³ bārī nihān iḥtilāṭ⁴
7. Ol semen-ten ānıñıçun sīneme gelmez benim
Bilür etmez penbe ile nār-ı suzān iḥtilāṭ⁵
8. Çıkmaḡ ister etmez oldı cān bedenle imtizāc
İdeli aḡyār-ı bed-ḥāh ile cānān iḥtilāṭ
9. Ḥātır-ı mecmū‘amız gitdi perişān eyledi
Ey Hüdāyī ol perişān perişān iḥtilāṭ

76⁶

Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lün

¹ 4. beyit /B² 5. beyit /B³ 6b eyle / etme B⁴ 6. beyit /B⁵ 7. beyit /B⁶ 76, A-31a / B-36a

1. Hattı altında ruḥ-ı meh-veşi levḥ-i maḥfūz
Çeşm-i pākān ānı seyr etmege ğayet maḥẓūz
2. Gelmeden kūyiña maḥşūd yüziñ görmekdir
Girmeden cennete didār-vārı meh melḥūz
3. Gördi yazıldı kitāb-ı ruḥıñ üstine ḥuṭūṭ
Levḥ-i dilden yazılup ğuşşa vü ğam etti ḥuzūz
4. Daḥi menzil didiler nuṭḡ-ı dehān-ı yāre
Ĝuş ider ğaybdan anlar ki kelām-i melfūz
5. Āb-ı Hıẓr-ı leb-i dil-dārdan irişdi füyūz
Ey Hüdāyī ne ‘aceb cāne irişmezse füyūz

77¹

Mef ‘ū lü / Fā ‘i lā tü / Me fā ‘i lü / Fā ‘i lün

1. Yār olmağıyla bir gice beytü’l-ḥazende şem‘
Her ḡande görse şimdi ider baña ḡande şem‘
2. Tutar eli görür gözidir ‘işret ehliniñ
Mey-ḡāne içre sāġar-ı mey encüminde şem‘
3. Söz ü ğüdāz u girye vü āh-ı şebānede
Beñzer efendi bendeñe bir niçe ḡande şem‘
4. Baş çekmezidi böyle eger mālİK olmasa
Pervāne gibi bir niçe çāpük levende şem‘

¹ 77, A-31a / B-35a

5. Gönder oquñ esirge beni tut ki hayr için
Viridiñ kapuñda luṭfla bir derd-mende şem¹
6. Ölsem Hüdāyi sālīk-i şām-ı ‘adem no’la
Peykân-ı tiri yaḳdı bu fânūs-ı tende şem²
7. Nazmım kemāl-i sözile tūmārı şı‘rimiñ
Lāyıḳdır ola türbe-i pīr-i Hucende şem³

78³

Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lūn

1. Fikr-i ḥaddiñden⁴ çemende no’la yaḳsa lāle dāḡ
Mihri-i ḥaṭṭıñla yaḳar gögsine mehden hale dāḡ
2. Hırḳa-i ten şūfiyā çoḡdan olurdı çāk çāk
Sīnem üzre olmasa yer yer aña pergāle dāḡ
3. Halka-i zūlf-i hümāyūniñ gamından ey perī
Yaḳtılar tāvus-ı ḳudsiler perile bāle dāḡ
4. Tendeki şekl-i şanevberde süveydā şanmañuz
Bu dil-i abdāla yaḳmıḡdır o çeşmi ala dāḡ
5. Görse ḫālīñ ta‘na etmezdi Hüdāyī ḫāline
Ehl-i derd olup yaḳardı zāhid-i şad-sāle dāḡ

¹ 5. beyit /B

² 6. beyit /B

³ 78, A-31a / B-36b

⁴ 1a Fikr-i ḥaddiñden / Fikr-i ḥaṭṭıñdan

79¹

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

1. Ka'be-i hüsniñde bāl açmış ider pervāz zülf
Oldu gūyā bir hicāzī bī-bedel şeh-bāz zülf
2. Başını kesseñ yine senden kesilmez ey şanem
Pāyīña düşmüş yeler bir 'āşık-ı ser-bāz zülf
3. Būyını kâil degildir müşg-i pinhān eylemek
Haṭṭiñ esrārın no'la keşf etse bu ğammāz zülf
4. Ol laṭīf eşkālī geh peydā vü geh pinhān ider
Sīmya 'ilmin bilür yā gösterür i'cāz zülf
5. Kūşca cānın nice kırtarsın Hüdāyī derd-mend
Nāvek-efgen ğamze şayyād-ı şikār-endāz zülf

80²

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

1. Yüz bulaldan başa çıkdı ey büt-i ṭannāz-ı zülf
Veçhi var hürşid-i 'ālī-şāne kılsa nāz-ı zülf
2. Sūnbül ü gülden per etmiş dāmenin gördüm seher
Varısa olmuş bu şeb gül-şende 'işret-sāz zülf
3. Cāder-i müşgīn içinden niçe şüret gösterir
Oldı şan hengāme-i hüsniñ içre lu'bet-bāz zülf

¹ 79, A-31b / B-36b² 80, A-31b /B

4. Sen büt-i Ferhârsın ol kâfir-i Hindû gibi
Pâyiñe yüzler sürüp eyler saña ıgrâz zülf
5. Nağd-i kalbin gâret etmezdi Hüdâyi bendeñiñ
Olmasaydı ger harâmî çeşmiñe dem-sâz zülf

81¹

Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün

1. Giyse kapuñda revâdır meh-i tâbân üsküf
Hizmet-i şehde yaraşur giye der-bân üsküf
2. Gökdedir kullarıñiñ kadrle başı yeridir
Devletiñde giye Behrâmıla Keyvân üsküf
3. Gönderir tıfl-ı mehi hizmet-i hâki rehiñe
Giydirip firqate² hurşid-i dirahşân üsküf
4. Şecer-i vâdi-i emindir o kadd-i bâlâ
Berķ urur anda şan ol âteş-i süzân üsküf
5. Başıma od yakayın şâha şikâyet ideyin
Şem'-veş yakdı beni giydi o cânân üsküf³
6. Tüğlar perçem pür hum 'alem ol kadd-i büleñd
Anıñ altun başıdır ey şeh-i hübân üsküf⁴

¹ 81, A-31b / B-37a² 3b firqate / hasteye B³ 5.beyit /B⁴ 6.beyit /B

7. Göze göstermez ise no'la Hüdāyī kulumı
Giydi şāhīn gibi başına o fettān üskūf

82¹

Mef 'ū lū / Fā 'i lā tū / Me fā 'i lū / Fā i lūn

1. Döndürdi cism-i zerdimi derdiñle nāye za'f
Geldi o dem ki vire vücūdım fenāya za'f
2. Tañ mı olursa derdile günden güne hilāl
Mīhr-i ruḥıñdan ayrulalı geldi aya za'f
3. Bükdi benefşeniñ belini zūlfiniñ ḥamı
Āḥir o derd-mendi düşürdi 'aşāya za'f²
4. Yā Rab bār-ı 'aşka kim eyler taḥammüli
Yüklense vire şevr-i sipihr u serāya za'f³
5. Ol Yūsuf-ı zamāne ḳavī arzū henüz
Çāh-ı ṭabī'ata ḥalel irdi ḳovāya za'f
6. Dilde 'aşā-yı tiriñedir i'timādımız
Çoḳdan şalardı ḥāke bizi hemçü sāye za'f
7. Ğam-ḥānesinde kıldı Hüdāyī şikeste-ḥāl
Raḥm eyle etmedin eşer ol mübtelāya za'f

¹ 82, A-31b / B-37a

² 3. beyit /B

³ 4. beyit /B

83¹

Mef 'ū lū / Fā 'i lā tū / Me fā 'ī lū / Fā 'i lūn

1. Luṭfiyla bir nazār kıla deyu baña laṭīf
Vird-i zebānım oldı ŧeb u rūz yā laṭīf
2. Meyl etse teŧne-diller aña no'la ŧu gibi
Baŧdan ayaġa anı yaratmıŧ Hūdā laṭīf
3. Ṭūbādan olsa ḳaddile 'ālī 'aceb midir
'Ulvidurur ṭabī'atı ŧol kim ola laṭīf
4. Dil gūn yūzinde ebr-i ḫaṭıñ görse zevḳ ider
Olur teferrūc idene sūnbūl hevā laṭīf
5. Ey cān ṭabībi 'āŧıḳa ŧun ḫ 'ān-ı la'liñi²
Bīmār olana çūnki gerekdir ġıdā laṭīf
6. Etme 'adū-yı tīre derūnıyla imtizāc
Cem' olmadı keŧif eyle hergiz ŧehā laṭīf
7. Gel zerre-veŧ Hūdāyi ḳulıñ ḫāḳden götür
Ey āfitābım a gözimiñ nūrı a laṭīf³

84⁴

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

¹ 83, A-32a / B-37b² 5a ḫān-ı la'liñi / ḫūn-ı la'liñi B³ 7. beyit /B⁴ 84, A-32a / B-37b

1. Çekmesün kûy-ı ħarābāta gelüp zühhād ayak
Başmasun 'işretiñe ehl-i şafādır yād ayak
2. Toldurup ħûn-ı cigerden bî-sütünüñ lālesin
'Aşk-ı Şirine iċer Ferhād-ı miĥnet-zād ayak
3. 'Ayş u 'işret kaşırınıñ şaldıċda bünyādını Cem
Eylemiş cām-ı şafādan aña ol üstād ayak
4. Devleti olup müsā'id baĥt-ı sermed el virir
'Āşık-ı evbāşa şunsa sākî-i dil-şād ayak¹
5. Rāh-ı 'aşkıñda Hüdāyî sāye-veş pā-māl idi
Başmamışken büstāna servle şimşād ayak

85²

Me fā 'i lün / Fe 'i lā tün / Me fā 'i lün / Fe 'i lün

1. Mişāl-i Ka'be eyā nūr-ı dīde-i 'uşşāk
Gören cemāliñi müştāk görmiyen müştāk
2. Reh-i vişāliñ irürdi gönül nihāyetine
Eyleşmeseydi eger dāmenine ħār-ı firāk
3. Mey iċ hüçüm idicek ef'î-yi ġam u ġuşşa
Ki ejdehāları ey dil zebün ider tiryāk
4. Seni helāk iderim dirse şād olur cānım
Sevindirir nitekim 'abdi müjde-yi i'tāk

¹ 4.beyit B nüshasında yer almamaktadır.² 85, A-32a / B-37b

5. Zekât-ı vaşlıña ağıyârı müsteḥaḳ göresin
O deñlü yoḳ mı Hüdâyî ḳulıñda istihḳâḳ

86¹

Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün

1. Nedir ey meh yüziñ şuhfında ḥaṭṭ-ı lâciverd olmak
Nedir mir'ât-ı cān üzre dem-â-dem böyle gerd olmak
2. Kişi bir sîm-ten mâha muḳâbil olmağa ğamdan
Gerekdir mihr-i 'âlem-tâb gibi beñzi zerd olmak
3. Cemâliñ âteş-i germ eylesün gel bezm-i 'uşşâḳı
Benim luṭf ıssı sulṭânım yaraşmaz saña serd olmak
4. Sevip bir serv-i bālâ-yı yolında istihâmetle
Elif gibi diler göñlüm cihân içinde ferd olmak
5. Yüziñ üzre dem-â-dem eşk-i ḥünîniñ revân eyle
Dilerseñ ey Hüdâyî âb-ı rüy-ı ehl-i derd olmak

87²

Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün

1. Ḥâk olursa derd ü ğamdan 'âşık-ı mu'tâd-ı 'aşḳ
Ney bitüp her üstühânından gele feryâd-ı 'aşḳ
2. Sînede şanmañ elifler genc-i 'aşḳı ḥıfz için
Mârlardır kim tılısm etmişdürür üstâd-ı 'aşḳ

¹ 86, A-32b / B-38a

² 87, A-32b /B

3. Murğ-1 dil cismimde hırşîd-i cemâliñden cüdâ
Oldı bir gün görmedik büm-1 hārâb-âbâd-1 ‘aşk
4. Nâr-1 gam dilde sürürım gözde nürım âb-1 eşk
Başda tâcım hâk-i miñnet elde varım bād-1‘aşk
5. Hüsrevâ sinemde şan yer yer elifler dâğlar
Bî-sütün üstinde zaħm-1 tişe-i Ferhâd-1 ‘aşk
6. Nâşihâ maħbüb u meyden ‘âşıkı men‘ etme kim
Eslemez pend-i peder rüsvâ-yı mâder-zâd-1 ‘aşk
7. Ey Hüdâyî seng-diller cevrine şabr it yürı
Muħkem olsun dirisen göñlüñde ger bünyâd-1 ‘aşk

88¹

Mef ‘ü lü / Fâ ‘i lâ tü / Me fâ ‘î lü / Fâ ‘i lün

1. Hünıyla tıldı dîde-i giryân tabak tabak
Hayl-i hayâliñe çekeyin h ‘ân² tabak tabak
2. Gün gibi bâğa gel ki ide şevkıñe nişâr
Lü’lü-i jâle-i gül-i handân tabak tabak³
3. Gel şahn-ı bâğa nüş idelim kâse kâse mey
Zeyn oldı râğa⁴ lâle-i Nu‘mân tabak tabak

¹ 88, A-32b / B-38a² 1b hân /hün B³ 2. beyit / B⁴ 3b râğa / bâğa B

4. Şebnem değil çemende gice cām¹ içenlere
Dürrler şaçar sipihr-i nüh-eyvān² tabağ tabağ
5. Pürdür idüp şadefleri işār için sañā
Tutar kefindе h'āce-i 'ummān tabağ tabağ
6. Dükkān-ı cevheri kafes-i şayrefī gibi
Vārdır gözimde dürrle mercān tabağ tabağ³
7. Vaşf-ı lebinde güher-i ma'nā-yı hāşla
Pürdür Hüdāyi defter ü dīvān tabağ tabağ

89⁴

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'i lü / Fā 'i lün

1. Ol cām-ı la'le yazmış eyā lebleri 'ākīk
Yāķūt hattıñ āyet-i "yesķün min raķīk"⁵
2. Ben serv-i bāğı ķametiñe niçe beñzedim
Sen şāh-ı ser-firāz o bir bende-i 'atīķ
3. Ğarķ etse ķane cismimi ğamzeñ şehīd idüp
Deryā-yı raķmete beni haķķ eyleye ğarīķ
4. Şādım aña ki sīneden eksik değil ğamiñ
Hoşdur refīķi bir ķişiniñ kim ola şefīķ

¹ 4a cām / ķan B² 4b sipihr-i nüh-eyvān / sipihr-i eyvān³ 6 beyit / B⁴ 89, A-33a / B-38b⁵ "Onlara mühürlenmiş halis bir içkiden sunulur" (Mutaffifin Sûresi, 25. ayet) (Elmalı Meâli)

5. Sa'y-ı tavâf-ı Ka'be-yi vaşl-ı nigâradır¹
Yâ Rab kıl Hüdâyiye tevfiķiñi refiķ

90²

Mef 'ü lü / Fâ 'i lâ tü / Me fâ 'î lü / Fâ 'i lün

1. Zer-kâğdın şabâ güliñ açdı tabaķ tabaķ
Bezm-i çemende ânı uçurdu varaķ varaķ
2. Bülbül 'aceb mi mest ü ħarâb olsa gönçeler
Bezm-i bahâra bâde getürdi kabaķ kabaķ³
3. Şaçdı cevâhir üstine dâmâd-ı nev-bahâr
Bâğa 'arüs-ı lâle gelince ayak ayak
4. Şevķiñle âhım âteşi yalıñ ışık gibi
Geşt etdi gice tekye-i çerħi ocaķ ocaķ
5. Üftâdeler ki düşe dura küyiña gider
Ĥüccâc der ki Ka'beye varır konaķ konaķ
6. Geh dildedir müjeñ oķı geh cân evindedir
Ĥanlu gibi ki gizlenür ilden bucaķ bucaķ
7. Ke's-i hilâli geh pür ider geh tehi⁴ felek
Yâre iķer Hüdâyi tolular çanaķ çanaķ

¹ 5a nigâradır / nigârda B

² 90, A-33a / B-38b

³ 2b kabaķ kabaķ / ayak ayak B

⁴ 7a tehi⁷ / tolu B

91¹

Mef 'ü lü / Fâ 'i lâ tü / Me fâ 'î lü / Fâ i lün

1. Hattîñ ki yazdı muşhaf-ı hüsniñ varağ varağ
Etfâl-i diller oğudı anı sebağ sebağ
2. Dâğ-ı dilim gibi didi yoğ bir yalın ışık
Bu tekye-gâh-ı dehri gezenler ocağ ocağ
3. Eyler 'adû-yı ehremeniñ da'vetin qabûl
Benden kaçar peri gibi âh o bucağ bucağ
4. Hoş pâyedir şülüşe-yi gassâle sâkiyâ
Kaşr-ı şafâya çıkmâğa rindân ayık ayık
5. Şûfî lebiñ göreydi çıkaraydı tâcını
'Aşkına nûş ideydi tolular çanağ çanağ
6. Ol iki zülf ucında lebiñ ey nihâl-i nâz
Hurmâ-yı tâzedir ki şalınmış budak budak
7. Çeşm-i Hüdâyi gibi sezâdır eşigiñe
Bu ne şadef ola güher-efşân tabağ tabağ

92²

Mef 'ü lü / Me fâ 'î lü / Me fâ 'î lü / Fe 'ü lün

¹ 91, A-33a /B² 92, A-33a / B-39a

1. Tîr atsa müjeñ kan aqıdır dîde-yi 'âşık
Bārān olıcaq 'aynıñ olur şuyı bulanık
2. Gencîne-i mihri ile cān buldı ğınāyı
Ol māh olalı burc-ı sa'âdetde yalabık
3. Zülfiñde gören piste gibi dilleri beste
Ol kıadd-i dil-āvîze şanevber dise lāyık
4. Envār-ı ruñıñ kıldı sevād-ı ğaţtı izhār
Şerĥ oldı şanasın ki meşābiĥ u meşārık
5. Dūd-ı siyeh-i şem' degil bezm-i belāda
Şaçın çözüp ağlar baña ol sînesi yanık¹
6. Göz kaçırına bilmiş ki gelür şāh-ı ğayālîñ
Üstād-ı ezel çekmiş aña niçe sürādık²
7. Kıabrine Hüdāyi ğamıñ ilterse 'aceb mi
Ĝurbetde gerekdir kışiye yār-ı muvāfık

93³

Mef 'ü lü / Me fā 'î lü / Me fā 'î lü / Fe 'ü lün

1. Zerrîn kıadeh ele lāleyile şakāyık
Şüfî delidür şol ki bu demde ola ayık
2. Hengām-ı bahār irdi 'arūs-ı gül ü zanbaq
Açıldı çemen seyrine boyın kıulağ açık

¹ 5. beyit /B² 6. beyit /B³ 93, A-33b /B

3. Şalındı yine yâsemiñ kolları serve
Şarmışdı gelüp bir yire güyâ iki 'aşık
4. Serviyle çenâr el ele almış çemen içre
Nâzıla şalınur şan iki yâr-ı muvâfık
5. Câm al ele gül gibi bu demlerde Hüdâyî
Nüş eyle 'ala rağm-ı hasûdân-ı münâfık

94¹

Fâ 'i lâ tûn / Fâ 'i lâ tûn / Fâ 'i lâ tûn / Fâ 'i lûn

1. Maşrıq-ı dilden toğup hırşîd-i nûr-efşân-ı 'aşk
Oldı her zerrât-ı hâkim zâr u ser-gerdân-ı 'aşk
2. Pendi ço nâşîh² eşer etmez dem-i serdiñ bañâ
Germ iken³ tenevvür-i dilde âteş-i süzân-ı 'aşk
3. Hamdüllillah cân u dil buldı beķâ-yı sermedi
Hızr-veş oldı naşîbim çeşme-i hayvân-ı 'aşk
4. Didim ol dem bir kenâre yoķ mı imkân dedi yâr
Mürdesin atmaz kenâre lihye-i 'ummân-ı 'aşk⁴
5. Çekdi Maşûrı bu dâr-ı pür-ħaçardan kendüye
Gün gibi zâhir degil midir 'ulüvv-i şân-ı 'aşk

¹ 94, A-33b / B-39a

² 2a nâşîh / zâhid B

³ 2b germ iken / germdir B

⁴ 4. beyit / B

6. Bulmayup bir maḥrem-i rāz etmeye kābil refīḳ
Ḥalvetinde söyleşür kendiyle Mecnūnān-ı 'aşḳ¹
7. Ey Hüdāyī Ḥāfız-ı Rūmum bi-ḥamdullah bugün
Ḳalb-i vīrānım ṭolu gencīne-i Ḳur'ān-ı 'aşḳ

95²

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

1. Cāne fetḥ oldı rumūz-ı genc-i bī-pāyān-ı 'aşḳ
Oldı bī'l-fi'lim ser-ā-ser ma'na-ı Ḳur'ān-ı 'aşḳ
2. Ḥāne-i ḳalbidde yandı şem'-i nūr-efşān-ı şevḳ
Cān u dil pervāne gibi oldı ser-gerdān-ı 'aşḳ
3. Ṭa'n iderdim güy-veş ḫāline ser-gerdānlarıñ
Başıma ṭoḳına nice bilmedim çevgān-ı 'aşḳ
4. Ğam beyābānında geştānsam no'la Mecnūn gibi
Ḥalk içinde şehim etdi beni 'işyān-ı 'aşḳ
5. Zeyn olan gögsimde yer yer penbe-i dāğım degil
Ḥaymeler ḳurdı fezā-yı sīneme sultān-ı 'aşḳ
6. Yāre yā Rabb bilmezem kim şerḫ ide dil şerḫasın
Cān mey-i şevḳıyle ser-ḫoş 'aḳl ise ḫayrān-ı 'aşḳ
7. Ey Hüdāyī bulmadım girdāb-ı miḫnetden necāt
Gıtdügince kendüye çekdi beni 'ummān-ı 'aşḳ

¹ 6. beyit / B

² 95, A-34a /B

96¹

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

1. Kıl naẓar hāline eškini revān eyleyeniñ
Dem gelür 'afv olınur suçları ƙan eyleyeniñ
2. 'Aşƙı ketm idemedim ƙoñ beni ƙan ağlayın
Hāli budur ile sırrını 'ayān eyleyeniñ
3. Nāşihā pendi ƙo var şūret-i zībāsına baƙ
Beni bu veçhile rüsvā-yı cihān eyleyeniñ
4. Laħza geçmez ki müjeñ tiri gönülden geçmez
Ka'bedir cilve-gehi tayy-ı mekān eyleyeniñ
5. Ey Hüdāyî seni bî-nām u nişān etmektir
Ĝarazı tîr-i cefāsına nişān eyleyeniñ

97²

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

1. Acımaz hāline eškini revān eyleyeniñ
Diñlemez nālesini āh u figān eyleyeniñ
2. Bu güzer-gāhı maƙarr etme ki mānend-i ğabāb
Soñı ber-bād olur āb üzre mekān eyleyenin
3. Ƙanımı içdi femiñ kimse anı görmüş yoƙ
Ƙişi sırrın mı tıyar 'ayş-ı nihān eyleyeniñ ¹

¹ 96, A-34a / B-39b² 97, A-34a / B-39b

4. Variken seyr-i tecellā-yı cemāl-i cānān
‘Aklı yokdur heves-i bāğ-ı cinān eyleyenin²
5. Kıl ‘atā şerbet-i vaşlını Hüdāyī kuliña
Böyle yā Rab anı bī-tāb u tūvān eyleyenin³

98⁴

Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lūn

1. Bendesidir meh-i tābında Muḥammed şāhīñ
Dāğ-ı mihrin götürür tende Muḥammed şāhīñ
2. Gönçeler bir yire gelmiş virip ağız ağıza
Söyleşür la‘lini gül-şende Muḥammed şāhīñ
3. Şiše-i ‘arż-ı şikest ola nebāt-ı mışrīñ
Olsa vaşf-ı lebi her kande Muḥammed şāhīñ
4. Ey güneş ‘arız-ı ‘ālemde olurduñ bir tek
Olsa ger ḥāl-i ruḥı sende Muḥammed şāhīñ

Ey Hüdāyī dileriz ḥazret-i Ḥaḳdan ki ide
Devlet-i ḥüsnini pāyende Muḥammed şāhīñ

99⁵

Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lūn

¹ 3. beyit / 5. beyit B² 4. beyit / 3. beyit B³ 5. beyit / 4. beyit B⁴ 98, A-34a /B⁵ 99, A-34b / B-40a

1. Sürme çekmiş çeşmine ey dil şağın ol şüh-ı şeng
Şöyle âfetdir ki ol virir iki gözine reng¹
2. Seng-i cevr² urur dile tağlarca ol Yūsuf-cemāl
Anı yād etmez ki yarın çona mizāna o seng
3. Nāfe-i haṭṭ-ı ruḥıñ sürdi çıkardı Rūmdan
Kand-ı mışrıñ başına la'liñ külāhın kıldı teng
4. Bāğa gel kim şimdi gül-şen sünbül-i Hindüyla
Rūm ili maḥbūbıdır şan tağınur per küleng
5. Peyk-i āhın yāre gönderse Hüdāyī dem-be-dem
Sağlu şollu nāle-i dilden tağar pāyına jeng

100³

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Kullara çıkmaz görünmez böyle sürür görmedik
Bir perī-peykerdir ol 'ālemde gözler görmedik
2. Ḥayl-i eşkim sine şahrāsında seyr iden didi
Ḥayl-i demdir böyle deryā gibi 'asker görmedik
3. Nağd-i cān virip gamıñ almaz 'adū-yı bi-başar
Görmedik dir netsün ey şāh-ı tūvān-ger görmedik

¹ 1b Şöyle âfetdir ki ol virir iki gözine reng /Şöyle âfetdir virir dāyım iki çeşmine reng B

² 2a seng-i cevr / seng-i ta'n B

³ 100, A-34b / B-40a

4. Niçe efzündür diyem hüsñ ü bahāsın Yūsufiñ
Yār ile mizān-ı hüsñ içre berāber görmedik
5. Haṭṭ-ı müşgīniyle ruḥsārın görenler didiler¹
Ey Hüdāyī böyle bir şem‘-i mu‘anber görmedik

101²

Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lün

1. Seyr idenler sīnesin ol nūr-ı Yezdān Aḥmediñ
Didiler koynına girmiş bedr-i raḥşān Aḥmediñ
2. Rūm ilinde begdir altun başlu sancaqlar çeker
Şems-i tābende ḳulı olmağla sulṭān Aḥmediñ
3. Umarım zūlfı ḳoya erbāb-ı dīne kīnesin
Görse kāfir yüzini olur müselmān Aḥmediñ
4. İşiginde dil ḥadıṣ-ı şems-i ḥüsñin şerḥ ider
Ka‘bede gūyā oḳur medḥini ḥassān Aḥmediñ
5. Ey Hüdāyī olmasun ‘ālemde Ādem Muşṭafa
Olmazısam Ka‘be-i vaşlına ḳurbān Aḥmediñ

102³

Mef ‘ū lü / Fā ‘i lā tü / Me fā ‘i lü / Fā ‘i lün

¹ 5a görenler didiler / berāber görmedik B

² 101, A-34b /B

³ 102, A-34b / B-40a

1. Ben bendeñe şehā elem u cevır u miñnetiñ
Luţfiñ ‘ināyetiñ kerem-i bî-nihāyetiñ
2. ul etdi alkı Őıve vü nāz u ‘itāb ile
Luţf u itāb u üsn ü cevābiñ arāfetiñ
3. ‘UŐŐāka kibr ü kīn idüben eylemek helāk
Dilde kemāl u ma‘rifetüñ elde Şan‘atıñ¹
4. Abābadır tekebbür ü nāz u teğafülüñ
Ağyāredir amu nazar u luţf u Őefatiñ
5. Terk eyle Şüfi zer u riyāyla ırŐı gel
ayr ide tā saña ‘amel ü zühd ü tā‘atıñ²
6. Mabül olur Şalat u selām-ı tazarru‘ñ
İhlāŐ ile olursa du‘ā vü aiyyetiñ³
7. ek ey Hüdāyi ğam arekāt-ı zamāneden
amm olsa ger dil-i sege fet ola devletiñ

103⁴

Müs tef ‘i lün / Müs tef ‘i lün / Müs tef ‘i lün / Müs tef ‘i lün

1. aţdan daı ālī iken lev-i cemāli Amediñ
Our kitāb-ı ‘aŐkıñı Şimdi mevāli Amediñ

¹ 3. beyit / 4. beyit B² 5. beyit /B³ 6. beyit / B⁴ 103, A-35a /B

2. Çekdi cihānı kendüye allāb-ı zūlf-i ser-keři
Aıtdı alkıñ göñlini la‘l-i zūlāli Amediñ
3. Hūbān-ı řehri ıldı ayd-ı zūlf kemend-endāzına
řirān-ı dehri etdi şayd-ı eřm gāzāli Amediñ
4. Oldı benāt-ı la‘line āvus-ı udsīler meges
Lāl eyledi tūřileri řirīn maāli Amediñ
5. ‘Ol servi ekmek istese no‘la Hūdāyī sīneye
Cān gül-şeninde yaraşur nāzik nihāli Amediñ

104¹

Mūs tef ‘i lūn / Mūs tef ‘i lūn / Mūs tef ‘i lūn / Mūs tef ‘i lūn

1. şems ü mehi ıldı acil ruhsār-ı ālı Amediñ
Etdi hilāli mūnfa‘il aşı ayāli Amediñ
2. Bu cehl ile āña raīb olma revā mıdır arīb
Bu cehle lāyık mı nařīb ola viřāli Amediñ
3. Ka‘be apusında no‘la her řām idersem zemzeme
Sevdāsı dūřdi bāřıma oldım belālı Amediñ
4. Ğavgā-yı başı-i ‘ilm ile heb tıldı mescid medrese
Dūřdi kitāb-ı ‘ařına řimdi mevālī Amediñ
5. alb-i Hūdāyī ‘ař ile olsa hevāyī řañ mıdır
Cezb etdi anı jāle-veş mihr-i cemāli Amediñ

¹ 104, A-35a /B

105¹

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

1. omadı şuda şafā 'ārız-ı 'ālem-tābīñ
Çekilüp döndüğü andan bu imiş dolābīñ
2. Cūylarda degil ey Yūsuf-ı şānī girdāb
Reşk-i çāh-ı zekānīñ bağrını deldi ānīñ
3. Berķ urur ruħlarıñ ol kūşe-i ebrūlardan
İki yanında iki şem' gibi miħrābīñ
4. Şordugım dem neyimiş aşlını bildim şekerīñ
Bilmedim diķkat idip sırrın ol la'l-i nābīñ
5. Bāde-i la'liñi men' etme Hūdāyīden kim
Şāfdır meşrebi rindān uli'l-elbābīñ

106²

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

1. Gül yüziñde ħatīñ özlerse no'la aħbābīñ
Ĥūbdır şevķine gül-geşt-i çemen mehtābīñ
2. 'Ārız-ı pāk u 'araķ-nākiñ ile bu ruħ-ı al
'Aynıdır gül-şen-i cennetde gül-i sīr-ābīñ
3. Gice meclisde iken yār gerekmez şem'ī
Meh yanında ne ķadar nūrı ola şeb-tābīñ

¹ 105, A-35a /B² 106, A-35b /B

4. Getürüp ol saña mescidde du‘âlar eyler
İki yanında iki şem‘ degil mihrâbıñ
5. Mülke hüsne tayanup etme Hüdâyiye cefâ
N’oldı dârâti gör İskender ile Dârânıñ

107¹

Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lün

1. Dir gören ‘arız-ı zîbâ vü ruḥ-ı mehtâbıñ
İmtizâc ide ne hoş nârla t̄ab‘ı âbıñ
2. Ḳan tamar dîdeden âh eyledigim dem güyâ
Dökilür bādıla evrâkı gül-i sîr-âbıñ
3. Devr-i ḥattıñda şehâ ‘aynıdır âhım şereri
Şeb-i eyyâm-ı bahâr içre uçan şeb-tâbıñ
4. Câm-ı sîmîn zekân-ı şâhididir ey sâķi
Düşmese dâyim elinden yaraşur aḥbâbıñ
5. Bî-ḳarâr oldı Hüdâyi gibi gördi ruḥıñ âb
Raḥm idüp üstine döndügi budur dolâbıñ

108²

Fâ ‘i lâ tün / Fâ ‘i lâ tün / Fâ ‘i lâ tün / Fâ ‘i lün

1. İdeli vaşf-ı kelâm-ı la‘l-i şekker-ḥâlarıñ
Ḳuş dilidir sözleri hep t̄uṭi-i güyâlarıñ

¹ 107, A-35b /B² 108, A-35b /B

2. Bî-tekellûf boynına şalındığı yitmez mi kim
El uzadır sineñe gîsü-yı ‘anber-sâlarıñ
3. Hattıñıñ inşası nesh etdi berâtıñ hükmini
Kaşlarıñ etdi müşevveş hâtırın tuğralarıñ
4. Râm olur esmâ ile diyu güzeller şüfiyâ
Çekme adın ol perî-peyker melek-sîmalarıñ
5. Çeşmimiñ her perdesinde cilve-gerdir ‘aks-i dost
Beñzer ol şeh mâlikidir bu yedi deryâlarıñ
6. Hâşr olalım gel bugün dersem şalarsın yarına
Ey sehî-kâmet kıyâmetdir seniñ ferdâlarıñ
7. Ey Hüdâyî la‘li sâķınıñ alınca büsesin
Cânı ağızına gelüpdür sâģar-ı şahbâlarıñ

109¹

Mef ‘ü lü / Me fâ ‘î lü / Me fâ ‘î lü / Fe ‘ü lün

1. Dâģ urdı dile hecr ü haç u hâli Hüseyniñ
Bir laħza ğamından degilem hâlî Hüseyniñ
2. Saķķa-yı leb-i la‘li şafâ-baħş-ı cihândır
Dil-teşneler olsa no‘la meyyâli Hüseyniñ
3. Hüsni Ğasan aħlâķı ‘Ali sîreti Aħmed
Olsam yaraşur bende-i pâ-mâli Hüseyniñ

¹ 109, A-35b /B

4. Būstānı cemālinde o sīb-i zekānından
Şeftālülerin cān virüp almalı Hüseyniñ
5. Başını kesüp eyler ışık 'āşıkı fi'l-hāl
Tigin çeküp ol gamze-i fettānı Hüseyniñ
6. La'netler ide cānıla aǵyār-ı Yezide
Her kim ki olur 'āşık-ı abdālı Hüseyniñ
7. Mātem-zede-i haṭṭ-ı ruḥı oldı Hüdāyi
'Aşkına no'la giyse siyeh şālı Hüseyniñ

110¹

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Ey perī güftāre gelse la'l-i şeker ḥālariñ
Sihr idip anmazız eger sen tūṭi-güyāleriñ
2. Yüzde zülfiñ mīr-i ḥüsn-i baḥr olup diller alur
Ḥüyıdır merdüm ribālıq mālīk-i deryāleriñ
3. Yād idip sāķi lebiñ şundı gice peymāneler
Āteşin ölçerdi rindān-ı kadeḥ-peymāleriñ
4. Ölürüm bir dem gözümdeñ ğayıb olsañ ey perī
Nūr-ı pākisin sevād-ı dīde-i bināleriñ
5. Cevher-i nazmım Hüdāyi 'aynına almaz 'adū
Tūtiyā nef'ini görmez gözleri a'māleriñ

¹ 110, A-36a /B

111¹

Me fā 'i lün / Fe 'i lā tün / Me fā 'i lün / Fe 'i lün

1. Çanı o dem ki çemende cihān ikimiz idik
Mişāl-i sāye vü serv-i revān ikimiz idik
2. Perī-veşim ne kaçarsın ki seyr-i gül-zārı
İden seniñle nihān u 'ayān ikimiz idik
3. Añ ol günü ki gül-sitānda heftelerle çalup
Mey-i dü-sāle içen bir zamān ikimiz idik
4. Gülerdi şevkıla ezhār-ı mürğ-zārı kamu
İden hezārle ancağ figān ikimiz idik
5. Hüdāyī Leyla vü Mecnūn yoğ idi 'ālemde
Cihāne yār ile biz dāsītān ikimiz idik

112²

Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lün

1. Derd-i 'aşkıñ bileli dilde müdāvādan yeg
Dirligim var ğam-ı la'liñle Mesîhādan yeg
2. Ruğlarıñ bir niçe veçhiyle güneşden rüşen
Şaçlarıñ sünbül-i sîr-āb-ı muṭarrādan yeg
3. Leb-i nüşiniñ umarsa no'la yanmış yüregim
Ne ola teşneye cüllāb-ı muşaffādan yeg

¹ 111, A-36a /B² 112, A-36a /B

4. Kānı bir ŧevk-nümā āyine-i cām gibi
Kānı bir zevk-fezā bāde-i ŧahbādan yeg
5. Ey Hüdāyī güle inŧāf idicek ‘ālemde
Bir ŧafā-kān mı var sū-yı fülātadan yeg

113¹

Me fā ‘ī lün / Me fā ‘ī lün / Me fā ‘ī lün / Me fā ‘ī lün

1. Cemāli mihr-i enverden mücellādır Memi ŧāhiñ
İŧigi çerh-i a‘lādan mu‘allādır Memi ŧāhiñ
2. ŧalunsun ‘izz u nāzıla leŧāfet büstānında
Nihāl-i kaddi bir serv-i dil-ārādır Memi ŧāhiñ
3. ŧarāb-ı la‘l-i cān-baħŧı dilā dīdār ħaħķı çün
Zülāl-i ‘ayn-ı kevŧerden muŧaffādır Memi ŧāhiñ
4. ‘Aceb mi Ka‘be-i kūyında kurbān eylesem cānı
Cemāl-i bāki eli ‘ıyd-i aħhādır Memi ŧāhiñ
5. Hüdāyī ħaħķ bu kim ŧimde melāħat āsumānında
Yañağı āfitāb-ı ‘ālem-ārādır Memi ŧāhiñ

114²

Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lün

¹ 113, A-36b /B² 114, A-36b /B

1. Al ile öpdüm deyu sākī lebin canāneniñ
Şevkden ayağı yirler mi başar¹
2. Zevk iderse dil sadā-yı seyl-i eşkimden no'la
Nāle-i zincirdir eglencesi dīvāneniñ
3. Her şerārı āsumān-ı mihre bir hūrşid olur
Şem'-i hūsniñ şevkine pervāne yana yaneniñ
4. Tīr gönderse dile çeşmi añā dil cān virir
Birbirine tuhfesi gibi iki mestāneniñ
5. Sākī-i bezmiñ Hūdāyī pertev-i didāridır
Reşk-i firdevs eyleyen her kūşesin kāşāneniñ

115²

Me fā 'i lün / Fe 'i lā tün / Me fā 'i lün / Fe 'i lün

1. Belālarıñ dil-i 'uşşāk-ı dil-fikāra gerek
Belī 'ināyet u rahmet-i günāh-kāra gerek
2. Siphri gör ki çeker sīnesine bir māhı
Hemān felekde begim tālī' vü sitāre gerek
3. Belā vü derd ü gam-ı vehmden olsa dil nā-çar³
Harīf u şahid u şem' u şarāba çāre gerek
4. Cemāliñi niçe yüzden görem diyen diller
Şikeste āyineler gibi pāre pāre gerek

¹ Kelimenin bulunduğu bölüm, nüshada karalandığı için okunamamıştır.² 115, A-36b / B-40b³ 3a nā-çar / nā-gāh B

5. Hüdāyi tāze gāzeller kaşīdeler deyicek
Hemīşe ol yüzi gül ‘ārızı bahāra gerek

116¹

Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lün

1. Pürdürür la‘liñ hevāsıyla² derūnı çeşmimiñ
No‘la hūnīn aķsa her³ demde ‘uyūnı çeşmimiñ
2. Zūlm ile hūnī göziñ tīgi beni etdi şehīd
Şāhid-i ‘ādildir ey şeh⁴ aña hūnı çeşmimiñ
3. Şām-ı gāmda Ka‘be kūyīñ sa‘yın etsem ey halīl
Meş‘āl-i nūr-ı ruḥūñdır reh-nümünı çeşmimiñ
4. Eşk-i zincirin sürer miydi ṭolanup kūyīñ
Olmasa sevdā-yı zūlfīñle cūnūnı çeşmimiñ
5. Ey Hüdāyī cūy-bārıdır bahār-ı ‘ömrimiñ
Degmesün bir dem sirişk-i lāle-gūnı çeşmimiñ

117⁵

Mef ‘ū lü / Fā ‘i lā tü / Me fā ‘i lü / Fā ‘i lün

1. Ey kaşı yā ḥadengiñe sīnem nişāne dek
Nāzın nihāl-i servdir ol bāğ-ı cāne dek

¹ 116, A-36b / B-40b

² la hevāsıyla / ḥayāliyle B

³ lb her / bu B

⁴ 2b ey şeh / etse B

⁵ 117, A-37a / B-41a

2. Tiriñle s̄nemi yeter etdiñ delik delik
Şimden girü 'aşābī dil-i nā-tüväna dek
3. Ey cān ṭabībi tiġ-i ġamiñ s̄nem etdi ḡāk
Gel süzen-i müjeñle yine nāzikāne dek¹
4. Gül dikme bāġa 'arız-ı dil-ber yeter deyu
Serv ü çenār geldi bugün bāġ-bāne dek²
5. 'Uşşak içinde eyle Hüdāyīyi ser-firāz
Ey Yūsuf-ı zamāne başın kes sināne dek

118³

Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lün

1. Geçerimiş ḡaṭṭiñ esrāriniñ abdālı seniñ
Nār-ı āhım ṭoġınur o tene bir ġün çemeniñ
2. Kılıcıñ mülki dili feth idicek geldi şehā
Bir 'alem degdi oġuñ üstine burc-ı bedeniñ
3. Şöyle beñzer ḡad-i bālāña irişmek dilemiş
ḡayli ṭolaşması var serve yine yāsemeniñ
4. Düşmege çāh-ı zenaḡdān ki bu Yūsuf-ı dil
Sebeb olmuşdır aña ġisū-yı 'anber şikeniñ
5. Çeşme-i la'liñi bünyād iden üstād-ı ezel
Eylemiş ḡavz bilürin aña çāh-ı zeḡanıñ

¹ 3. beyit / 4. beyit B² 4. beyit / 3. beyit B³ 118, A-37a /B

6. Nār-ı şevk içre Hüdāyî қо göyinsün teniñi
Yandı tüt meclis içinde yine bir pireheniñ

119¹

Mef 'ü lü / Me fâ 'î lü / Me fâ 'î lü / Fe 'ü lün

1. Muṭrib saña bezm içre budur qavli sebûniñ
İç bâde-i ferâşesidir nây-ı gülünüñ
2. Dil hâlet olur şîşedeki kılqul-ı meyden
Ser-mest ider cânı demi ehl-i derünüñ
4. Şevq-ı mey-i la'liñle imiş vechini bildim
Mey-ḥâne vü mescidde olan hâyıla hünüñ
5. Bezm içre şafâyıla içerdin meyi sâķi
Yağmur gibi bûseleri yağsa ṭolünüñ
6. Dil virmez eyâ zâl-i felek saña Hüdāyî
Merdânelere etmez eşer fikr ü füsünüñ

120²

Mef 'ü lü / Me fâ 'î lü / Me fâ 'î lü / Fe 'ü lün

1. Ṭağıtsa şabâ ṭurrasın ol silsile-münüñ
Ditrer yüregi sevdâsı kamu ehl-i cününiñ
2. Demdir içelim bādelerin devr-i deniñiñ
Hoşdur gişi nûş eylese qanını 'adünüñ

¹ 119, A-37a /B

² 120, A-37a /B

3. Diş yâreleri var leb-i sâkıde şanasın
Ter-mîvedir ol kim toķınur zaķmı  ol n n 
4. Reyh n  aķı s nb l Őaķı g l ruķları b ti
Elden  oma dirler baņa destini seb n n 
5. H n-ı ciger   eŐkle yuy naķŐını ğayr n 
P k eyle H d y  bu der n n la ber n n 

121¹

Mef '  l  / F  'i l  t  / Me f  'i l  / F  'i l n

1. Zerd etdi sensizin y z miz  h u z r gel
Bir Őekle d hi koydı bizi r zg r gel
2. Demlerd r r ki d de-i baķtım ğun dedir
Ay  fit b-ı Őub -ı sa' det o y r gel
3.  ld m ğamiņla z inde idib  akden g t r
Ey ' sa-yı zam ne yetiş H zr-v r gel
4. Dil  astesine Şerbet-i la'liņle emsem it
Mecr h-ı c nı merhem-i sineņile Çar gel
5. LuŐ eyle   r-y r-ı res l-i H d  i n
Yollar g zetmeden g zimiz oldu  ar gel²
6. EŞkim  ab bı Şanma seni c st u c  i n
Yollarda d Ődi d de-i  mmid-v r gel³

¹ 121, A-37b /B-41a² 5. beyit /B³ 6. beyit /B

7. Ğam hayli yaqdı g nlini sensiz H d yini 
 Őahım har be vardı yetiş bu diy r gel
8. Bir fet -i b b ider sa na fett h  middir
 Ey dil hele o devlet iŐigine var gel ¹

122²

Fe 'i l  t n / Fe 'i l  t n / Fe 'i l  t n / Fe 'i l n

1. K h-ı Ğam  eŐmesidir  eŐm-i g her-p Ő degil
 SaŐr-ı t ri dir  stinde anı  kaş degil
2. Ni'met-i mi nete el Őunma y ri ey  ' ce
 FuŐar  loŐm sıdır sen yiyecek aÇ degil
3.  anlu yaşım g zimi  n rı ciger-g Őem iken
 Demidir  ıkŐa g zimden ba na sırdaŐ degil
4. Olsa nergis no'la p r j le-Şıfat p r l 'l 
 Mihr-i  usni le kimin  eŐmi  olu yaş degil
5. Ka'be k yında iki  eŐme rev n etmeĞi n
 Şu ter zularıdır d de-i   n-p Ő degil³
6. TiĞ  ek Őineme gel tek yolu a c n vireyin
 S re-i Tevbe  aŐı n yalı ız baş degil ⁴

¹ 8. beyit /B

² 122, A-37b B-41b

³ 5. beyit /B

⁴ 6. beyit /B

7. Cem-i vaqt oldı Hüdāyī çekeli cām-ı ğamıñ
Devr içinde ana bir kimse ayak-daş degil

123¹

Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lün

1. Fitnede² merdüm-i çeşmiñ didim olmuş Qābil³
Ol perī-çehre gülüp didi ki insān qābil
2. Kebkeb-i müzeñe meyl etse yaşım seyli no’la
Sā’iliñ qalbi olur dirheme ğāyet māyil
3. Qatı gönliñden ümīd eyleridim mihr ü vefā
Seng-i hārādan eger sebze olupdı hāşıl
4. Bir mehi sīneye çek boynına şal qollarıñı
Hāle-veş devr-i kamerde olıgör rüşen-dil
5. Ey Hüdāyī içe gör āb-ı hayātı ‘aşkı
Şunsa sāqı-i ecel ğam yimez her qā’il

124⁴

Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lün

1. Leb-i şiriniñe meyl etse no’la cānıla dil
Mü’miniñ qalbi olur şatluya ğāyet māyil

¹ 123, A-37b / B-41b

² 1a fitnede / fitneden B

³ 1a qābil / kāmil B

⁴ 124, A-38a / B-42a

2. Görse dil mihr-i ruḥıñ Ka'be-i vuşlatda¹ müdām
Şām-ı hicrān gelüp olmasa arada ḥāyil²
3. Kefşıñ nāmı batup maḥv ola mı 'ālemden
Olmıya naqş-ı ruḥıñ levḥa-i dilden zāyil
4. Mezheb-i 'aşkı ḳabül eylemiyen ḳoma şehā
Tır-i bārān-ı müjeñ oldı belā-yı nāzil
5. Ey Hüdāyī yūri yoḥsulluḡa ḳıl tevbe hemān
Yāriñ iksır-i vişāline olursuñ vāşıl

125³

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'ı lü / Fā 'i lün

1. Çıḳ seyre ṯaraf-ı bāḡ u leb-i cūy-bāre gel
Mānend-i serv ey gül-i şūrī kenāre gel
2. Ref' eyle ḥākden bizi ey gird-bād-ı āh
Devriñde minnet etmiyelim rüzgāra gel
3. Şunsa raḳīb tuḥfe deyu alma cānını
Meyl eyleme şakın begim ol yādigāre gel
4. Eglenmez ise gönliñ eger kūy-ı yāre vār
Ya'ni ki seyr ü soḥbet-i bāḡ u bahāre gel
5. İsterseñ ey Hüdāyi eger pāye-i celāl
Būs-ı rikāb-ı mır-i fazīlet-şi'āre gel

¹ 2a Ka'be-i vuşlatda / Ka'be-i vaşlıñda B² 2b ḥayil / hā'il B³ 125, A-38a / B-42a

126¹

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

1. 'Andelīb-i dil no'la etse figānı muttaşıl
Gül-şen-i hūsniñ bahārına hazānı muttaşıl
2. Vaşl-ı gülden munfaşıl olmağ muğarrerdır deyu
Toldurur nāliyle bülbül gül-sitānı muttaşıl
3. Kāfir olmadı seni sevdiyse dil etdi günāh
Nār-ı hecriñde yana lāyık mı cānı muttaşıl
4. Dāyimā luṭfiñla eylersin dili ümmīd-vār
Aldadırsın yoğ yire bir nātık anı muttaşıl
5. Eksik olmaz derimden men' etme şeftālularıñ
Derler olur mīve-i bāğ-ı cinānı muttaşıl
6. Cür'a-riz ol sākiyā ben ḥāke luṭf it kim ola
Lāle-veş destinñde cām-ı kāmurānı muttaşıl
7. Çekmeyem dirseñ Hüdāyī acısın zehr-i ğamiñ
Gül gibi nūş it şarāb-ı erguvānı muttaşıl

127²

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

1. Ey benim nāzı gibi kulları çoğ ḥānım gel
Günde biñ yüze güler ğonçe-i ḥandānım gel

¹ 126, A-38a /B

² 127, A-38a / B-42b

2. Baña mestür şatup kendüyü her mağrîbe
Açılan gül gibi gencîne-i pinhânım gel
3. Her okundığı yire varıcı şeh-bâz gibi
Zâğlar hem-demi tûfî-i sūhan-dânım gel
4. Baña geldikce hümâ gibi kanı yüksek uçan
İllere şayd olıcı kebg-i hırâmânım gel
5. Derd-i hecriñle helâk oldu Hüdâyî haste
Dir gör anı da gel ey 'İsa-yı devrânım gel

128¹

Mef 'ü lü / Fâ 'i lâ tü / Me fâ 'î lü / Fâ i lün

1. Biñ nâz iderse bülbüliñe veçhi var gel
Çonmuş bir al kâğıda vefk-ı hezâr gel
2. Bülbül terâne-sâz olub kendi kâse-bâz
Düşürdi jâle dirhemini bî-şümâr gel
3. Şad-pâre oldu tâb-ı mücellâña doymadı
Döndü şikeste âyineye ey nigâr gel
4. Od şaldı bâğa ol ruğ-ı gül-nâr-ı nür-bağş
Sünbül duğân u lâle zebâne şerâr gel
5. Olmaz şehâ Hüdâyî kulîñla sañâ nazîr
Ger şad-hezâr gelse bu bâğa hezâr gel

¹ 128, A-38b / B-42b

129¹

Me fā 'i lün / Fe 'i lā tün / Me fā 'i lün / Fe 'i lün

1. Didim yoluña nişār etdi sîm-i eşki gözüm
Didi o şāh-ı cihān hayli terlemiş merdüm
2. Yüzüme tır kademîñ baş gel ey yüzi Ka'be
Tolarsa gözlerimiñ şîşesi kırılmaz kum
3. Bulurdı pāye-i maqşūdı 'āşık-ı pā-māl
Anîñ ayağına başın ideydi kāse-i semm
4. Melāmet ehline 'ālem harāb olursa ne ğam
Yeter selāmet-i pāy-ı piyāle vü ser-i ğum
5. Hüdāyi 'aşka düşelden vücūdı mahv oldı
Mişāl-i kaṭre ki olur baḥr-ı bî-kenārede güm

130²

Me fā 'i lün / Fe 'i lā tün / Me fā 'i lün / Fe 'i lün

1. Gel ikimiz bir olup gül-şene revān olalım
Numūne-i gül-i ra'nā-yı gül-sitān olalım
2. Mişāl-i sāye-i serv oluben çemende çemān
Felekde reşk-i meh u mihr-i ferkadān olalım
3. İki gönül bir olup çıksun aradan ikilik
Hoş ittiḥād idelim ya'ni cism ü cān olalım

¹ 129, A-38b / B-42b² 130, A-38b / B-43a

4. add-i d-tm grip ama tgr sneme gel
'Adlarn gzine trle kemn olalım
5. Hdyi bendeñe yr ol seniñle pdişehim
Cihne mihr  vef gibi dstn olalım

131¹

F 'i l tn / F 'i l tn / F 'i l tn / F 'i ln

1. Ey leafet mlkiniñ sultn Mamdm benim
Ka'be-i vaşlıñdurur aş-y maşdm benim
2. Ey allim Ka'be aı bleden dnsn yzm
aşlarıñdan ğayrı ger varsa mescdm benim
3. Fkr-i zlfiñ nfe-veş baĝrm ara an eyledi
Budurur sevd-y 'aşkıñdan şeh sdm benim
4. urtlır bahtm nusetden sa'detler grem
Gelse bir şeb neme ol mh- mes'dm benim
5. ldĝimde şehdim nrn mşhid ola alk
Ger ola ol şhid-i maşd- meşdm benim
6. Nr- hm ebr-y zerd ğamndan kim ıkar
Trbetim zre ola k- zer-enddm benim
7. Ey Hdyi zmetinde cn virirsem ol şehñ
Meramet ide umarm baña ma'bdm benim

¹ 131, A-39a / B

132¹

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

1. Sır virip bir boyı serve yine ser ver diyelim
Ayağı tozını cān çeşmine cevher diyelim
2. Baş açup isteyelim tîğini yāriñ haqdan
Ser-i bî-devlete kıl anı müyesser diyelim
3. Gelicek tîği aña yir idelim baş üzre
Yolına cān virelim hem-dem u hem-ser diyelim
4. Dile geldikce ğamı 'izzet idip Yūsuf-vār
Bizi billah koyup gitme birāder diyelim
5. Etmesün ğaddine ğāyil ğatını yalvaralım
Bize ol mihr-i ziyā-ğüsteri ğöster diyelim
6. Ğātır-ı yār için ağyārını medğ eyleyicek
Tîğ u ğancer diline başına şeş-per diyelim
7. Ders-i 'aşkı bileyin diriseñ ey ğ'āce fağīh
Ğo kitābıñ beri gel biz saña ezber diyelim
8. Vādi-i 'aşkına bir çeşmi ğazālīñ düşelim
Ey Hüdāyī yine mestāne ğazeller diyelim

133²

Mef 'ū lū / Fā 'i lā tū / Me fā 'ī lū / Fā 'i lūn

¹ 132, A-39a /B² 133, A-39a / B-43a

1. Hüsniñ ziyād ider gelicek haṭ-ı¹ müşg-fām
Efzün olur ziyāsı mehiñ irişince şām
2. Gel tāb-ı mihr-i ruyıñ ile āteşin çeker
Sünbül-şemim-i zülfiñ ile ‘anberin meşamm
3. Tolaşma kūyını giceler eksigiñ degil
Ey meh şağın ki tütölup işiñ olur temām
4. Ey sāki tütma sāğarı devr eylesün müdām
Bī-tāb olur tütölse eger āfitāb-ı cām
5. Ger ‘ıyd-i vaşlıña irişem tevbe cāmını
Pırüzedende olsa eger sākiyā şıyām
6. Mihrābı ebrüvāniña beñzetdi rüz u şeb
Pāyına düşse secdeleler etse no’la imām
7. Şi’re Hüdāyi virmez idi böyle lezzeti
Devr etmeseydi sāğar-ı mey gibi telh-kām

134²

Mef ‘ü lü / Fā ‘i lā tü / Me fā ‘ı lü / Fā ‘i lün

1. Ey ‘arıziñ mu‘arız-ı bedr-i temām-ı şām
Rüşen-zamir-i nür-ı ruhiñdan zālām-ı şām
2. Hürrem-şafā-yı şafvet-i rüyiñla şadr-ı şubh
Hoş dem şemim-i zülf ü haṭıñdan meşamm-ı şām

¹ 1a / haṭ B

² 134, A-39b / B-43b

3. Eşrâf-ı Ka'be teşne-i zülâl-i vaşlıña
Muhtâc hân-ı la'liñe ke's-i kirâm-ı şâm
4. Fikr eylemek lebiñ baña her gün mey-i şabûh
Haţtîñ gamin yimek baña her şeb ta'am-ı şâm
5. Dil rûz-nâmesine haţtîñ olmuşıdı kayd
Yazılmadıñ şağâyif-i eyyâma nâm-ı şâm¹
6. Lâyıkdır olasıñ şeh-i hüsne hilâl-i çerh
Bir tiğ-i hün-feşân u zeberced niyâm-ı şâm²
7. Âyine gibi tüş olalı veçh-i pâkiñe
Çeşm-i Hüdâyiye düş olaydı menâm-ı şâm

135³

Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün

1. Kuldır begleriñiñ hâdim-i Hindü-yı harem
Göziñiñ cânıla qurbânıdır âhü-yı harem
2. Toluver âb-ı leţâfetle çeh-i gabgab-ı yâr
'Ayn-ı zemzem bigi kim menzilidir sü-yı harem
3. Dil şafâyıla ider Ka'be-i küyını tavâf
Şanki hâcıdır ider sa'y-ı tek ü püy-ı harem
4. Girdi peşmînelere cümleten âhü-yı irem
Çeşm-i mestiñ çün eyâ şahid-i meh-rü-yı harem

¹ 5. beyit /B² 6. beyit /B³ 135, A-39b /B

5. Vaşf ider hüsniñi küyñda Hüdāyī gūyā
Medh oğur Aħmede saħbān-ı sūħan-gū-yı ħarem

136¹

Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lün

1. Devr-i güldür yüri gel bezm-i şarāb eyleyelim
Cigerin ħāsidiñ ol bezme kebāb eyleyelim
2. Nev-bahār irdi behişt itdi cihānı demidir
Gitmege gūşe-i gül-zāre şitāb eyleyelim
3. Dost-kāmīler içüp kām olalım devret de
Soħbet-i fırsat-ı eyyām-ı şeb-tāb eyleyelim
4. Āteşin bāde içüp cennet-i gül-zārda biz
Zāhide duzaħ-ı miħnetde ‘azāb eyleyelim
5. Zāhidā gel içelim şöyle lebi yādına kim
Tācıla ħırķayı rehn-i mey-i nāb eyleyelim
6. Seyl-i bādeyle yıķup zühd ü vera‘ bünyādın
Ĥāne-i guşsa-i devrānı ħarāb eyleyelim
7. Ey Hüdāyī ruħı vaşfındağı eş‘arımızı
Yazalım gül gibi bir tāze kitāb eyleyelim

137²

Me fā ‘i lün / Me fā ‘i lün / Me fā ‘i lün / Me fā ‘i lün

¹ 136, A-39b /B

² 137, A-40a /B

1. Birāderle meded ol pūr-cefā vü nāzım āldırdım
Bugün Ya'ķūb-ı vaķtim Yūsuf-ı mūmtāzım āldırdım
2. Düşüp şahrā-yı hecre no'la feryād ü figān āldırdım
Elimden bir ķara gözlü güzel şeh-bāzım āldırdım
3. Demidir beñzimi ğam-sāz idip ney gibi iñlersem
Deminden mürdeler ihyā ider dem-sāzım āldırdım
4. Yeridir çerķe şalsam şāh-bāz-ı āh u figānı
Kaçırdım elden ol kebg-i hümā-pervāzım āldırdım
5. 'Aceb mi o şanem deyr-i cihānıñ şūretinden ben
Hüdāyī ol Mesīhā-leb büt-i řannāzım āldırdım

138¹

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'i lü / Fā 'i lün

1. Hem-ser olur mı ehliñe sükker kayacığım
Olmaz güher hācerle berāber kayacığım
2. Beñzetdi gerçi kendüyi luř ıssı ķalbiñe
Haylī şu ķulķ eyledi mermer kayacığım
3. Yazmağdan ise nāme-i a'mālimi melek
Ĥüb idi yazsa kātib-i defter kayacığım
4. Meclisde būs-ı la'l-i temennāsın eyledim
Didi zamānı vār o sitem-ger kayacığım

¹ 138, A-40a /B

5. Gökden şanur Hüdāyi kuluñ indi “mā’ide”
Küyüñda yağsa başına taşlar kayacığım

139¹

Mef ‘ü lü / Fā ‘i lā tü / Me fā ‘i lü / Fā ‘i lün

1. Ter düşse saht olup no’la sükker kayacığım
Lezzet lebiñde ğayr-i mükerrer kayacığım
2. Seniñ belāñı isteridim baş açup seniñ
Şükr-i Hüdā ki kıldı müyesser kayacığım
3. Añdım haññ yazup yeñilüp eyledim haññ
Yazma günāha kātib-i defter kayacığım
4. Dīvāne olduğım saña beñzer ki tıydılar
Etfāl-i şehri uşup beni taşlar kayacığım
5. Añsıñ zarāfetiyle raķibiñ zamānıdır
Serv olmadı giyāhıla hem-ser kayacığım
6. Terk eyle gel raķibiñi ser-tāc-ı ‘ālem ol
Hoşdur ki bi-şādef ola gevher kayacığım
7. Seng-i mezār idinmege iç işigiñ taşın
Şaklar Hüdāyi başı berāber kayacığım

140²

Me fā ‘i lün / Fe ‘i lā tün / Me fā ‘i lün / Fe ‘i lün

¹ 139, A-40a / B-43b

² 140, A-40a / B-43b

1. İrişmez ol mehe feryād u nāle-i şeherim
Bülend-mertebedir haylī maṭma‘-ı nazarım
2. Şadef mişāl tehī dest isem ‘aceb mi ki çerḥ
Elimden aldı bir iki cihān deger güherim
3. Nesīm-i nāfe-i zülfinden açmazım bir sırr
Nesīmī gibi ser-ā-pā yüzerlerise derim
4. Kemāl-i ‘aşkıyı bildi teraḥḥum etmedi yār
Ri‘āyetine şehiñ mücib olmadı hünerim
5. Hüdāyi şöyle kim oldum ki vādi-i ğamda
Şabā yeli niçe yıl yelse bulmıya eşerim

141¹

Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lün

1. Yād-ı ḳaddiñle elif geldi gice fāl eyledim
Hizmetiñde toğrıyım ey serv aña dāl² eyledim
2. Başlar üzre yeri var düşdügiçün ayağa
Cür‘a-veş cismim aniñçun böyle pā-māl eyledim
3. Muḳtezā-yı ‘aql-ı nā-fercām imiş zühd³ ü vera‘
Geçdim andan ‘aşқа düşdüm terk-i işğāl eyledim
4. Ḳalb-i şāfidir mey-i ālñ zer-i ḥālis gibi
Püte-i cām içre ānı niçe kez ḳāl eyledim

¹ 141, A-40b / B-44a² 1b dāl / şeh B³ 3a zühd / rind B

5. Ey Hüdāyī yāre şerḥ idip kamu dil şerḥasın
Bir risāle eyleyip gül gibi irsāl eyledim

142¹

Mūs tef 'i lün / Mūs tef 'i lün / Mūs tef 'i lün / Mūs tef 'i lün

1. Ey seyyidü'l-kevneyn vey ḥatem i cem'ü'l-mürselīn
Mağşūd-ı emr-i kün fe-kān maṭlūb-ı Rabbü'l-'ālemīn
2. Ey şadr-ı bedr-i enbiyā ey şem'-i cem'-i aşfiyā
Ey nūr-ı çeşm-i etkıyā faḥr-i rüsül sulṭān-ı dīn
3. Pervāne-i şem' şevkıñe pervīn ü mäh-ı āfitāb
Virāne genc-i 'aşkıña ma'müre-i çerḥ-i berīn
4. Ey mālīk-i milk kadem-i cirm olsavüz ser-tā-ḳadem
Nār-ı cehennemden ne ğam sensin şefī'ü'l-müznibīn
5. Ey pādīşāh-ı ercümend luṭfīndan eyle behre-mend
Oldı Hüdāyī derd-mend ḳapuñda 'abd-i kem-terīn

143²

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Çekmesün vechiñ gören her nāzenīniñ minnetin
Vaşl olan dīdāre çekmez ḥūr-ı 'īn minnetin
2. Öldürüp ger bir avuç toprağ atarsañ üstime
Rāzıyım yüklet baña rüy-ı zemīniñ minnetin¹

¹ 142, A-40b / B-44a

² 143, A-40b / B-44b

3. İçmezim bezmimde etse kellesin gerdün ayağ
Çekmezim anıñ gibi dün u denîniñ minnetin
4. Aferîn ol merd-i 'uryân-ı fenâfillaha kim
Çekmedi dāmān u cīb u āsiteyniñ minnetin²
5. Dāne olmaz murğ-ı kıdsiler dehān-ı mürdan
Şāhlar çekmez gedā-yı hūşe-çiniñ minnetin
6. Sākiyā ger irgürirse devlet-i pā-būsiñe
Başım üstine çekem çerğ-i beriniñ minnetin
7. Ey Hüdāyi yār elinden çek gümüş peymāneler
Çekme gül-şende semenle yāsemeniñ minnetin

144³

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Dil çekerken cām-ı la'l-i şekkeriniñ minnetin
Teşne olsam çekmiyem māh-ı mu'iniñ minnetin
2. Kıl sun öldükde tihniñ çārūbi müjgānım yine
Āsumāna ideyin rüy-ı zeminiñ minnetin
3. Sākiyā mest it beni şun seb'a-yı seyyāleler
Çekmiyem tā kim bu çerğ-i heftüminiñ minnetin
4. Ğuşşa derdin kes yürekden nüş idip keskin şarāb
Çekme dār u řabīb-i reh-nişiniñ minnetin

¹ 2. beyit /B² 4. beyit /B³ 144, A-41a /B

5. Sîneñ üzre tek baña dāğ u elifler çek disün
Başım üstine çekem ol nāzenīniñ minnetin
6. Çeşm-i cāne gerd-i rāhıñ sürme besdir çekmezem
Tütüyā diyin ğubār-ı kem-terīnin minnetin
7. Okıyan şı'riñ perī rüyāñı teşhīr eylesün
Ey Hüdāyī çekmesün sihr-i mübīniñ minnetin

145¹

Mef 'ū lü / Me fā 'ı lü / Me fā 'ı lü / Fe 'ū lün

1. Sevdim yine biñ cānıla bir hūsn ili şāhın
Ol hūb-ı zamāniñ oqınur nāmına şāhın
2. Dil murğını şayd eyledi hālını idip tek
Eliyle yine ağ idüben zülf-i siyāhın
3. Ol iki kıaya baqıcı hūnī kıara gözler
Şeh-bāzlarıñ başına tār etdi külāhın
4. Gelmez kıula elden kııkalı yüksek uçar ol
Dil çerhe kııqarsa perīdir nāle vü āhın²
5. Ol kebg-i hūrāmānı gören rind-i nazar-bāz
'Aynına alur mı felekiñ mihriyle māhın
6. Cām-ı lebiñe şunsa 'adū ol kııkar elli³
Çal seyf-i müjeñle anı şal baña ğünāhın

¹ 145, A-41a / B-44b

² 4. beyit /B

³ 6a elli / elden B

7. Murğ-ı dil-i āvāresin aldırđı Hüdāyī
Ol alıcı ala göziñiñ görđi nigāhın

146¹

Mef ‘ü lü / Me fā ‘î lü / Me fā ‘î lü / Fe ‘ü lün

1. Bu hüsñ ü cemāli gören ol mihr-i felekde
Her veçhile tafđıl ider insānı melekden
2. İhlāşımı bilmek dileseñ şun mey-i la‘liñ
Zirā zer-i nābiñ bilünür kıdri mihekkden
3. Peykānlarını dilde gören ol kaşı yāñiñ
Çokđur diye ‘ummān-ı ‘amiķ içre semekden
4. Deldi tenimi oqları meydān-ı belāda
Bārān şu kıdar yağıdı ki geçdi kepenekden
5. Gel şūfi Hüdāyī gibi keskince şarāb iç
Tā kim kese derd-i ğam-ı devrānı yürekden

147²

Mef ‘ü lü / Me fā ‘î lü / Me fā ‘î lü / Fe ‘ü lün

1. Çeng oldı kıdem pençe-i hicrāñiñ elinden
Nālem felege çıksa ne ğam āñiñ elinden
2. Bilmem kime şekvā ideyin şāneden ey dost
Kırtarayıdım zülf-i perişāñiñ elinden

¹ 146, A-41a / B-45a

² 147, A-41a / B-45a

3. Sünbül saçuña bāğda pā-beste geçermiş
Āzürde dilim deste-i reyḥānīñ elinden
4. Naqd-i dilimi zülfiñe dirdim sebebi bu
Almağ dilerin sib-i zenaḥdānīñ elinden
5. Cān gencin açup Yūsuf için virdi Züleyhā
Alınca çeküp kefe-i mīzānīñ elinden¹
6. Bir nāme yazup bendesine eylemez irsāl
Gelmez o kerem ol şeh-i devrānīñ elinden²
7. Cānānımı yā Rabb ḳoma dest-i ‘adūda
Ḳurtar benim ĩmānımı şeyṭānīñ elinden³
8. Bülbül gibi gül-zār-ı muḥabbetde Hüdāyī
İñler o nihāl-i gül-i ḥandānīñ elinden

148⁴

Mef ‘ū lü / Fā ‘i lā tü / Me fā ‘i lü / Fā ‘i lün

1. Ḳılmış dudāğın o ḥaṭ-ı sebz içre küt-ı cān
Āb-ı ḥayātı ḳālīb-ı Hızra iden revān
2. Ḥaṭṭın Hızır derilse yañağında veḥi var
Cennetde Ḥaḳ virir ḳişiye ‘ömr-i cāvidān

¹ 5. beyit /B² 6. beyit /B³ 7. beyit /B⁴ 148, A-41b / B-45b

3. Ebrūlarıñla ol iki ħūn-ĥ 'ār gözleriñ
Tĩgiyle ceng ider iki ser-mest pehlevān
4. Dār-ı cihānda zūlfiñe ber-dār olması
Manşūr-ı cāne oldı nişān-ı 'ulūvv-i şān
5. Boynı elif mişāldir ebrūsı 'ayn-ı nūn
Vardır ol māh-ı tal'ātımıñ çehresinde ān
6. Şaldı bu gice bezmimize ol mehi felek
İki göziyle baqdı bize şanma Ferķadān
7. Ol serv-i ķad kenār ola dirseñ Hūdāyiya
Kıl sīm ile zeriñ kemeri gibi der-miyān

149¹

Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn

1. Olupdur lāle ruĥsārında ħālīñ ey şaçı miskin
Sevād-ı çeşm ü sevdā-yı süveydā-yı dil-i miskin
2. Geyürdiñ öñime bir kıymeti sengin siyeh ħil'at
Cefā sengin urup ben nā-tüvāne etmediñ sengin
3. O yāriñ şevķ-ı didārıyla şöyle olmışım bīdār
Kamu deryālar uyur² uyımaz bu çeşm-i 'ālem-bīn
4. Gül-i gül-zār-ı şām iken ķamer baĥş etse ħüsniñle
Virir reng aña yüz alıyla ol ruĥsār-ı mihr ayın

¹ 149, A-42a / B-45b² 3b uyur / olur B

5. Hüdāyīm ḥaṭ-ı yāḳūt-ı la'liñ görmesem bir ān
Cemāliñ muşşafı ḥaḳḳı yazılmaz bu dil-i ḡam-gīn¹

150²

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

1. Ğamdan oldum cān u dil tenden müberrādır bugün
Luṭf idüp rūḥım gelürsiñ ḥāne tenhādır bugün
2. Ey perī gel bu dil-i dīvāneyi zencīre çek
Nev-bahār-ı 'ārızıñ şevḳıyle şeydādır bugün
3. 'Ahd ü peymān eylemişdi dün mey-i gül-güne dil
La'l-i nābiñ şevḳıne peymāne-peymādır bugün
4. Meclis-i 'aşḳıñda nālem ney nevālim ḥūn-ı ḡam
Eşḳ-i sāḳī çeşm-i pūr-ḥūn cām-ı şahbādır bugün³
5. Gel beru ey māh sensin eksigi bezmiñ hemān
Yoḥsa esbāb-ı ṭarab cümle müheyyādır bugün⁴
6. Ey Hüdāyī ol perīşānım gelürse bezmimiz
Ğayret-i cem'ıyyet-i necm-i Şüreyyādır bugün
7. Yārini bir gün gelem diyu şalan ferdālara
Ol kıyāmet ḳāmet ol serv-i dilārādır bugün

¹ 5b ḡam-gīn / miskīn B

² 150, A-42a / B-45b

³ 4. beyit /B

⁴ 5. beyit /B

151¹

Mef 'ü lü / Me fâ 'î lü / Me fâ 'î lü / Fe 'ü lün

1. Acıtdı beni ayırup ol kân-ı nemekden
Mânend-i şehâb ağlarısam no'la felekden
2. Döndürdüğü yetmez mi degirmende dağığa
Devrân bizi² dâhi geçirür ince elekden
3. Bulmadı nazîrin o mehiñ ins ü melekde
Âhımla yaşım geçdi simâkile semekden
4. Seng-i rehiñe yüz süreniñ kıymetini bil³
Zîrâ zer-i nâbiñ bilünür qadri mihekden⁴
5. Hâl-i ruhiña yüz sürüp öldükde mezârim⁵
Güm güm öte âvâze-i tesbiğ-i melekden
6. Âyine-şıfat mazhar-ı envâr-ı cemâlim
Şüfî ne 'aceb halka görünsem kepenekden
7. Nür-ı felegiñ gökde ider bağrını biryân
Mihriñle Hüdâyi eger âh etse yürekden

¹ 151, A-42a / B-46a

² 2b bizi / âni B

³ 4a kıymetini bil / öldükde mezârim B

⁴ 4b /B

⁵ 5a /B

152¹

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

1. Cāme-i mā'ī ile gōkde Mesīhāsīñ sen
Āsumān içre yaḥūd mihr-i mücellāsīñ sen
2. Mā'iler giy yaraşur öñiñe çün eşk-i yetim
Ābide ḥāşıl olan güher-i yektāsīñ² sen
3. Āb-gūn cāmede ey gōnçe dehānım gūyā
Nāza ḳopmış şuya ḳonmış gül-i ra'nāsīñ sen
4. Yā perīsīñ güzelim şīşe-i efsūn-gerde
Çemen-i cānda yaḥūd serv-i dil-ārāsīñ sen
5. Mā'il olsa saña dil-teşne Hüdāyī ne 'aceb
Bir içem tāze vü ter āb-ı muşaffāsīñ sen

153³

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

1. 'Āşık olmış dil-berim bir yārını hem-tāyiken
Būlbūl olmış bāğ-ı 'aşḳa gōnçe-i zībāyiken
2. Bende-i ednāsı olmış bir güzeller şāhınıñ
Pāye-i ḳadd-i bülendi sidreden ā'lāyiken

¹ 152, A-42b / B-46a² 2b güher-i yektāsın / bir dürr-i yektāsın³ 153, A-42b /B

3. Bir şacı miskiniñ almış başına sevdāsını
Halk-ı ‘ālem zūlfine āşüfte vü şeydāyiken
4. Hükme geçmez emrine rām etmege ol serveri
Şekl-i ebrūsı berāt-ı hüsne tuğrāyiken
5. Tolanur her gice varıp ol mehiñ menzillerin
Şubh-ı hüsne ruğları mihr-i cihān-ārāyiken
6. Ey Hüdāyī hamdüllillāh böyle gördük ol mehi
Dem-be-dem ‘āşıka kārı nāz u istignāyiken

154¹

Mef ‘ū lü / Fā ‘i lā tü / Me fā ‘ī lü / Fā ‘i lün

1. Geçmez olunca cān u dil ol la‘l-i nābdan
Āvāreler gibi ki kesilmez şarābdan
2. Gör perde-i ‘inebde gelüp duğter-i rezi
Ey gizlü genc uman bu cihān-ı harābdan
3. Mey-ğānede ayak başıcağ yer mi bulunur
Devr-i lebiñde rehne çekilmiş kitābdan
4. Haylī şudā‘ virdi bize pendi nāşıñıñ
Mey sür ki sāki o baña yegdir gül-ābdan
5. Yegdir ğam-ı lebiñle² Hüdāyī faķiriñe
Hum-ğāneler ğazāyın-i Efrāsiyābdan

¹ 154, A-42b / B-46a² 5a Yegdir ğam-ı lebiñle / devr-i lebiñde yeg bu B

155¹

Me fā 'i lün / Me fā 'i lün / Me fā 'i lün / Me fā 'i lün

1. Cihān kaydından āzādım ğaribem nā-murādım ben
Ne 'azlim var ne naşbim var ne ğuşşam var ne şādım ben
2. Yoliñda döne döne hānumānım eyledim ber-bād
Hās u hāşāk-i dehri sele viren gird-bādım ben
3. Tenimde tāze dāğımdır ser-ā-ser hıl'at u tācım
Melāhat mülkine ki Hüsrevim yā ki Qubādım ben
4. Dirīğ etme cemāliñ çeşm-i pākimden ki yoliñda
Yaşım eţfāl gibi pāk bāz u pāk-zādım ben
5. Değişmezsem behiştı hāl-i kendüm kevn-i dil-dāre
Hüdāyī olmiyayın 'ālem içre ibn-i ādem ben

156²

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Göñlim eġgān eyler ol zülf-i hümā-pervāzdan
Şayddır feryād ider şan pençe-i şeh-bāzdan
2. H'āna vardım şanma ey Yūsuf-cemālim göz yumup
Çeşm-i cānım seyr ider dīdārıñı açmazdan
3. Kana ğarğ olsun demidir kelle-yi bī-devletim
Ayrılpdur tiğ-i hün-riziñ gibi dem-sāzdan

¹ 155, A-42b /B

² 156, A-43a /B

4. Ben niyāz etdikce ol şeh nāza āheng etmede
Dil-nevālar etse ney gibi ne ğam şehnāzdan
5. Ey Hüdāyī iñlesem no'la dem-ā-dem ney gibi
Farq olunmaz bu ten-i zerd ü nizārım sāzdan

157¹

Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lün

1. Şād olur dil işigiñ aña mekân olduğıçun
Sevinür mü'min olan yiri cinān olduğıçun
2. Ravza-i dīde-i ğam-dīde-i pür-envār oldı
Mihr-i ruhsār-ı nigāre nekrān olduğıçun
3. Cümle gözler anı gözler nitekim māhı nücüm
Kime kılsun nazār ol şah-ı cihān olduğıçun
4. Mağribi gibi bulur kande ise anı raķīb
Neylesün gizlenüp ol genc-i nihān olduğıçun
5. Mār-veş taş başına müdde'ī-i dil-şikenīñ
Vācibü'l-ķatl dü-rüy u dü-zebān olduğıçun
6. Şāhib u nām u nişān ola Hüdāyī umarım
Segi adına vü sengine nişān olduğıçun

158²

Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lün

¹ 157, A-43a /B² 158, A-43a /B

1. Yine gül geldi olup hüsrev-i evreng-i çemen
İdelim gel beru bülbül gibi âheng-i çemen
2. Sebz-reng etdi zemini vü zamân şafhasınıñ
Yazmağa naqş-ı bahârı aña Erjeng-i çemen
3. Gün yüziñle niçe bir tutıla âyine-i âb
Gâh olur kim tutar âniñ yüzini jeng-i çemen
4. Niçe beñzer haq-ı ser-sebz ü muṭarrâña seniñ
Mütegayyir olur ey dil ki olur reng-i çemen
5. Dil-i maḥzûn-ı Hüdâyi gibi gördükde yüziñ
Geldi açıldı hemân gonçe-i dil-teng-i çemen

159¹

Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün

1. Meded öldüm şun ol âb-ı hayâtı sâkiyâ gelsün
Giyâh-ı huşke feyz irsün yine neşv ü nemâ gelsün
2. Pür it sürḥ-âbla sâki uyar qandîl-i cāmı gel
Şeb-i târik 'uşşâqa yine nûr u ziyâ gelsün
3. Teveccüh kı l şaf-ı ehl-i niyâza nitekim mihrâb
Ser-efrâzân-ı 'âlem ser-fürü etsün sañâ gelsün
4. Dilerseñ 'aşq-ı pāk-i yarı sineñ çāk çāk eyle
Çoğ it revzenlerin qaşriñ aña her dem hevâ gelsün

¹ 159, A-43a / B-46b

5. Hüdāyī iç mey-i ‘aşk-ı neşāt-efzā vü gam-gāhi
Ki mir’āt-ı derūnīndan keder gitsün şafā gelsün

160¹

Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lün

1. Qandesin gel seni ey hüsrev-i hübān-ı cihān
Merdüm-i dīdelerim ağlamadan² terledi kan
2. Bir vefālar kılıcı yārınış ey şeh tīgīñ
Göreyin boynıma şalsun kolın olup ‘uryān
3. Qana ğarq olsa benim ola ğarīq-i rahmet
Tek beni Ka‘be-i kūyīnda sen eyle qurbān
4. Dostum qavl-i belādan beni şanma ki dönem
Şinsa ger kāse-i ser şınmaya ‘ahd ü peymān
5. Pīr-i peymāne-keş-i kūy-ı ħarābatım kim
Tıramam olmasa destimde ‘aşā-yı pīrān
6. Ey Hüdāyī bite ravzamda benim mihr-i giyāh
Ħāk iderse tenimi ħaṭṭ-ı ğubār-ı cānān³
7. Oldı tāvus-ı gül-istān-ı ma‘ānī ṭab‘ım
Yeridir bāĝ-ı melaḥatde iderse cevelān

¹ 1602, A-43b / B-46b

² 1b āremden / ağlamadan B

³ 6. beyit /B

161¹

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

1. Olsa mihrifile müşerref no'la alb-i vīrān
Bulur ey māh şeref unki mekin ile mekān²
2. Varayın hān-ah-ı kūyīna cānım sūrüyü
Gusfend-i dil ü cānı aña iletüp urbān
3. Gün göre amzeñe üftāde geermiş nāvek
Göreyin yirlere gesün anı ey aşı kemān³
4. Yüzüñe kimisi gül kimi güneş dirse no'la
Bir nie vehile cāyizdir oınma ur'ān
5. İtleri ire baña geri ki bir aş urdı
Beni mūmtāz-ı cihān eyledi beyne'l-aran⁴
6. Ne 'aceb teng-dil olup tarılırsa⁵ cānım
Şalınur teng-abālar giyüp ol serv-i revān
7. Yūsuf-ı Mışr-ı sūhan oldı Hūdāyī bendeñ
am degil olsa sitem dīde-i ihvān-ı zamān

162⁶

Me fā 'i lūn / Fe 'i lā tūn / Me fā 'i lūn / Fe 'i lūn

¹ 161, A-43b / B-47a

² 1. beyit /B

³ 3. beyit /B

⁴ 5. beyit /B

⁵ 6a tarılırsa / sarılırsa B

⁶ 162, A-43b /B

1. Şarāb-ı 'aşkı tîr-i tende tâbı neyleyeyin
Hayāl-i hāli tîr-i gözde h 'ābı neyleyeyin
2. İki gözüm yolıña dökmezise güherler
Neme yarar ki bu 'ayn-ı 'azābı neyleyeyin
3. Şudā'-ı guşşañıla sākiyā bu ser-hoşdur
Şarāb sür baña yoksa gül-ābı neyleyeyin
4. Bu dāğ-ı sînemi hırkamla setr idersem olur
Ya hırkam üzre bu dāğ-ı şarābı neyleyeyin
5. Yanıñda bunca hitām ey şeh-i hüceste-hāl
Tutam ki afv olana yā hicābı neyleyeyin
6. Meded meded saña mestāne varıcağ giceler
Yolıñda dāmenim olan gül-ābı neyleyeyin
7. Hüdāyi nāle-i 'uşşāka olmasa dem-sāz
Nevā-yı nāy u şadā-yı rübābı neyleyeyin

163¹

Me fā 'i lün / Fe 'i lā tün / Me fā 'i lün / Fe 'i lün

1. Lebiñ yeter baña geçdim şarābı neyleyeyin
Çeküp soñunda bu deñlü 'azābı neyleyeyin
2. Naşîhatiñ tütalim diñlemek gerek nāşih
Ya bu terāne-i çeng ü rübābı neyleyeyin

¹ 163 A-44a /B

3. O gönçe Ka'be yüzinde niķābın etmedi ref
Açılmadı aradan bu hicābı neyleyeyin
4. Baña yeter ğam-ı la'l-ı nigāрім ey h 'āce
Yenür mi dāne-i dürr-i hoş-ābı neyleyeyin
5. Bu derd-i 'aşķa devā şormazım tabībe varıp
Benim su'ālime yoķdur cevābı neyleyeyin
6. Mişāl-i hātı ruķıñ dil ğamını yazmayıcaķ
Kilk ocaķlara yansun kitābı neyleyeyin
7. Hevāyī oldı Hüdāyī seķerde jāle gibi
Görince ol yañađı āfitābı neyleyeyin

164¹

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'ī lü / Fā 'i lün

1. Bād-ı hāzān eşer ķomadı berg ü bārdan
Etdi cüdā süheyl-i ğüli nev-bahārdan
2. Ğül-bāng-ı murğ şanma şadā-yı ceresdir ol
Ğöçdü bu şeb kavāfil-i ğül murğ-zārdan
3. Berg-i hāzān degil ğüle bülbül şabāyile
Gönderdi nāmeler varaķ-ı zer-nigārdan
4. Maşşer ğüninde şanki dōkilür yire nücüm
Berg-i hāzān ki nāzil olur şāh-sārdan

¹ 164, A-44a / B-47a

5. Bergiñ şikeste āyīne-i ƙalbi vārīsa
Düşmüşdür ayru bir gül-i ra'nā 'izārdan¹
6. Bāğ içre şekli ƙana boyanmış yatur varāƙ
Beñzer ki bir ƙabanca yemiş rüzgārdan²
7. Şavt-ı hāzīn ile oƙur āb-ı revān gibi
Güş eyledim bu beyti leb-i cūy-bārdan³
8. Besdir numūne bāğ-ı cihān-dīde 'ārife
Virān sarāy hūsrev-i İsfendiyārdan⁴
9. Gel gel naşīhat isteriseñ bu zamānede
Bu haste-i belāzede-i hāk-sārdan⁵
10. 'Ayş it nihāni sākī-i sīmīn 'izārla
Nevmīd olma raħmet-i pūr-vird-kārdan⁶
11. Bu gül-sitāne çünki Hüdāyī ƙonan göçer
Bir laħza hālī olma mey-i ğam-gūsārdan

165⁷

Mef 'ū lū / Fā 'i lā tū / Me fā 'ī lū / Fā 'i lūn

1. Hāyl-i bahār sürdi yine sebze-zārdan
Bād-ı hāzān ƙoyıldı yemīn ü yesārdan

¹ 5. beyit /B² 6. beyit /B³ 7. beyit /B⁴ 8. beyit /B⁵ 9. beyit /B⁶ 10. beyit /B⁷ 165, A-44b /B

2. Verdi nişâne al varaklarla şahın-ı bāğ
Cây-ı neberd-i Rüstem u İsfendiyârdan
3. Yağdı nihâli şadme-i âfât-ı rûzgâr
Yüz yire qodı berg düşüp şâh-sârdan
4. Qanı o dem ki kân-ı 'aķıķ idi küh u deşt
'Aks-i ruķ-ı süheyl-i gül-i nev-bahârdan
5. Dâmân-ı pâki berg-i gülîñ çâk olup yatur
Gül-şende zaķm-ı nâķun-ı dil-düz-ı hârdan
6. Olmuş benefşeniñ qadi ķam 'ârızı kebüd
Darb-ı tabance-i elem-i rûzgârdan
7. Bostân u bâğa geçdügi rengi geçer sañâ
Şâķın Hüdâyi bu feleg-i ķile-kârdan

166¹

Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün

1. Göreyin Ka'be-i ruķsârıñı pür nür olsun
Görsün erbâb-ı şafâ şevķıla mesrür olsun
2. Genc-i 'aşķıñ niçe bir sîne de olsun mestür
Açalım 'âleme gül-gün gibi meşhür olsun
3. Bir naķarla baķanıñ sañâ hey âdem cânı
Gözi iblîs gibi kör ü yeri gür olsun

¹ 166, A-44b /B

4. Dost yolına giren ‘aşıkā besdir bir post
H’āceniñ giydügi sincābıyla semmūr olsun
5. Yandı pervāne gönül nārına şem‘-i ruḡınıñ
Dilerim Hāḡdan anıñ yatduğı pūr-nūr olsun
6. Ele al āyīne-i ḡalb-i şafā āyīnem
Nazarıñdan niçe bir pādīşehim dūr olsun
7. Senden ayruga Hüdāyī nazar etmez güzelim
Hūsle ger mülk-i ‘aden u gerek ḡūr olsun

167¹

Mef ‘ū lū / Fā ‘i lā tü / Me fā ‘i lū / Fā ‘i lün

1. Қақsun ‘aceb mi sīneden āhū-yı Çĩnsiñ
Nāz eylesüñ saña yaraşur nāzenĩnsiñ
2. Hoş geldiñ ey ḡamāme-i ferrūḡ peyām-ı dost
Güyā ki peyk ü ḡayy-ı resül-ı emĩnsiñ
3. Sultān-ı çār қаşr-ı sipenc ise mihrisiñ
İḡlĩm-i heft-ḡüsne şeh-i kām-bĩnsiñ
4. Ey māh varma meclis-i a‘dāya şem‘-vār
İl saña dimesünler erāzil-nişĩnsiñ
5. Gönlinde mesken eyledüñise Hüdāyiniñ
Mü‘min mişāl-i sākin-i ḡuld-berĩnsiñ

¹ 167, A-44b /B

168¹

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'ī lü / Fā 'i lün

1. 'Uşşâkın öldüren şeh-i pür-kibr ü kînsiñ
Kâfir misin ki kı̇atil-i erbâb-ı dînsiñ
2. Ol şems-i evc-i 'işmete beñzetme kendüñi
Zâlimdir ol sen aña zahîr u mu'însiñ
3. Zülfiñ harâmî çeşmiñ anıñ dîde-bânları
Ey şem' gâh olursın erâzil-nişînsiñ
4. Merdümlük eyle gözden ırağ olma bir nazâr
Nür-ı sevâd-ı dîde-i ehl-i yakînsiñ
5. Ğam hûnıdır bu tekyede zâdü'l-misâfirîñ
Aldıñsa hişşe merd-i kanâ'at-güzînsiñ
6. 'İsâ gibi Hüdâyi kelâmiñda rûh vâr
Güyâ ki hem-dem-i dem-i rûhu'l-emînsiñ

169²

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'ī lü / Fā 'i lün

1. Hüsniñ halel bulurdı haţ-ı müşg-bârdan
Deryâ mükedder olsa bir avuc gubârdan
2. Añla haţñla kanlu yaşım macerâların
Miñnet çemenlerinde ağan cüy-bârdan

¹ 168, A-45a /B² 169, A-45a /B

3. Güller kızardı gördi seni seyr-i bāğda
Reng aldılar o mihr-i ruḡ-ı t̄āb-dārdan
4. Yol gözlerim nücüm-ı reh-i keh-keşān gibi
Ḳurtar beni gel ey yüzi mihr intizārdan
5. Nūş idelim şu ḳan olıcağı gel ey refīḳ
Demdir ki acımaz alavuz rūzgārdan
6. Rindāne bezm odur içicek yārla mūdām
Cām u şūrāḫi ola şafā-rev kibārdan
7. Sürme Hūdāyi bendeñi bir yer ğarībdir
Şāhım ol āsitān sipihr-i iḳtidārdan

170¹

Mef 'ū lū / Fā 'i lā tū / Me fā 'ı lū / Fā 'i lūn

1. Gel 'ibret al bu seyr-i sarāy-ı ḫarābdan
Ḳalmışdır anca Ḥüsrev ü Efrāsiyābdan
2. Bir gün düşer döne döne devri temām olur
Umma şebāt-ı nūh-feleg-i nūh-ḳıbābdan
3. Ser-çeşme-i ḫayātdan ey ḫ'āce yursun el
Olursa āfitābiñ eger āfitābdan
4. Sultān odur ki zemzeme-i kürre-nāy-ı şāh
Farḳ olmiya yanında ṭanīn-i zübābdan

¹ 170, A-45a /B

5. Her kim ki geldi maḥşere ser-mest-i cām-ı ‘aşq
Çırtıldı kı̄l u kı̄l-i su‘āl ü cevābdan
6. Elden koma Hüdāyi şaķın ‘aşq cāmını
Varınca şeyb-i şeybe zamān-ı şebābdan
7. Her kim düşerse ayağa baş üzredir yeri
Fehm it bu sırrı sāgar içinde şarābdan
8. Öldükde luḫf-ı ṭab‘ıma şāhid tır-i sūzım
Gül gitse būy u zevķın alurlar gül-ābdan

171¹

Mef ‘ū lü / Fā ‘i lā tü / Me fā ‘ı lü / Fā ‘i lün

1. Virdi nişāne cām-ı mey ol la‘l-i nābdan
Sāķı̄ pür etdi dürrle ağzın ḫabābdan
2. Yaş kim duḫān-ı āteş-i dilden döker gözim
Ḥün-ābelerdir ol ki dökilür kebābdan
3. Ḥāk-i rehiñde tek baña yir vir ‘alilik it
Olsun Yezid yüz çeviren bu türābdan
4. Devr-i lebiñde devri temām oldu sāgarıñ
Çekdi elini her gişi cām u şarābdan
5. Bunca ser-i‘azize yazıklar o serveriñ
Farkı yoğ işigiñde sıfāl-i gül-ābdan

¹ 171, A-45b /B

6. Yegdir sır-ı Hüdāyiye bir neşā' cām-ı 'aşk
Tāc u kubbād u efsere-i Efrāsiyābdan

172¹

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lūn

1. Hālîme yağız dili 'aşkıñla sūzān olmıyan
Kimseye rahm eylemez göğsinde imān olmıyan
2. Eşk başından aşdı gamzeñden necāt umsam no'la
Tige yapışmaz ğarīk-i baħr-i 'ummān olmıyan
3. Añlamaz zülfiñle çāh-ı ğabğabıñda hālîmiz
Niçe meyl-i 'ömrîm esir bend ü zindān olmıyan
4. Çeşm-i maħmūrîñ gözîm yaşından etse no'la zevk
Mā'il-i āb-ı revān olur mı 'atşān olmıyan
5. Ey Hüdāyi ğam yime 'uşşāk içündür vaşl-ı yār
Müsteħāk-ı rahmet olmaz ehl-i 'isyān olmıyan

173²

Mef 'ū lū / Fā 'i lā tū / Me fā 'i lū / Fā 'i lūn

1. 'Anber-i ğaṭıñ şemîmi ki yoğtur çemende bu
Gül-gūn ruħıñ nesîmi ki olmaz semende bu

¹ 172, A-45b /B

² 173, A-46a / B-47b

2. Ben gül yañağına semeni nice beñzedem
Ol ser-firāz-ı ‘ālem u bir ser-figende bu
3. Bu reng u bŷyı lāle görüp gül yüziñdedir
Bağrım da dāğım olmazdı olsa bende bu
4. Atma yabāne tırŷñi gönder begim dile
Kim cān metā’yı gibi geçer şöhretinde bu
5. Bildim ne yüzden ağıdığını āb-ı dīdemiñ
Bir kerre görmişidi cemāliñ geçende bu
6. Didi buñŷr-ı bezme hať-ı müşg-bārı yār
Neyler ‘aceb ki ben variken encümende bu¹
7. Söz-i kelāmı irdi kemāle Hūdāyiniñ
Yağıdı çerāğ-ı hŷsrevi mŷlk-i suħande bu

174²

Fe ‘i lā tŷn / Fe ‘i lā tŷn / Fe ‘i lā tŷn / Fe ‘i lŷn

1. Ka’sa Mecnŷn dimeñŷz ‘ağıl u ferzānedir o
Kim ki bu silsileden olma’yı dīvānedir o
2. Ka’be-i şalbimi gel yıķma ħalīlim ŷimdi
Bir zamān kendŷ eliñle yapılan ħānedir o
3. Dildeki sŷzı ‘aceb görme ele āyine al
Gör begim sen de kimiñ ŷem’ine pervānedir o

¹ 6. beyit / B² 174, A-46a / B-47b

4. Güle mi sîne-i şad-pāre meh ol genc-i cemāl
Şeh-nişîn ola mı bir hāne-i virānedir o ¹
5. Tîgler çekse göziñ² katl-i Hüdāyiye eger³
'Aceb olmaz ki mey-i nāzıla mestānedir o

175⁴

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tū / Me fā 'i lü / Fā 'i lün

1. Kimdir yüziñde bu haṭ-ı reyḥāne ṭa'n ide
Kāfirdir ol ki ḥazret-i Ḳur'āna ṭa'n ide
2. Şūfī 'itāb idüp gözüme ḥor baḳadır
Ḥayvān 'aceb degil mi ki insāna ṭa'n ide
3. Mihr-i lebiñle dilde yanan tāze dāğlar
Lāyık budur ki mühr-i Süleymāna ṭa'n ide
4. Ey dīde söyle ḳana boya kirpigümi kim
Deryālar içre pençe-i mercāna ṭa'n ide
5. Zehr-āb-ı 'aşḳ-ı yāri içüp cāndan el yuyıp
Ḥızr u Mesīḥā çeşme-i ḥayvāna ṭa'n ide
6. Ger ḥāk ola tenim umarım genc-i 'aşḳ-ı dost
Zāhir olup defīne-i pinhāna ṭa'n ide

¹ 4. beyit /B² göziñ / eger B³ eger / göziñ B⁴ 175, A-46a /B

7. Şem'-i hüdā olursa Hüdāyiye ger delil
Nazmı Zahir u Hüsrev-i Selmāna ta'n ide

176¹

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tün/ Mef 'ū lü / Fā 'i lā tün

1. Ma'lūmdur murādım ol tab'-ı pür-şafāya
Zirā begim ne maḥfī cām-ı cihān-nümāya
2. Derdiñle ağlamağdan iki gözüm ağardı
Şan girdi iki merdüm āyine-veş 'abāya
3. İtsün ğubārı āhiñ ḥam ḳametim zer-endūd
Dil-keş olur be-ğāyet altun toz olsa yaya
4. Alma nuḳūd-ı şabrın virme raḳıbe vaşlıñ
Cān Yūsufını şatma ey ḥ 'āce yok bahāya
5. Geh seng-i cevr-i ḳahre geh tırüñe nişān it
Turmuşdurur Hüdāyi senden gelen belāya

177²

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'i lü / Fā 'i lün

1. Sen mışr-ı ḥüsniñ olalı sultānı Muşlı Şāh
Ḥalḳ añmaz oldı Yūsuf-ı Ken'ānı Muşlı Şāh
2. Mihr-i ruḥıñla dilde yanan tāze dāğdır
Gül-zār-ı 'ömrimiñ gül-i ḥandānı Muşlı Şāh

¹ 176, A-46b /B

² 177, A-46b /B

3. Zülfiñ cefâ ider baña kim kâfir eylemez
Yokdur meger ki dîni vü îmânı Muşlı Şâh
4. Geh geh unutma seng-i du'âyıla yâd idüp
Ta'mîr eyle bu dil ü vîrânı Muşlı Şâh
5. Dîdâr-ı dil-güşâñı iderken müşâhede
Neyler Hüdâyi ravza-i Rıdvanı Muşlı Şâh

178¹

Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün

1. No'la reşk eylese tûbâ o kad-i bälâya
Bu meşeldir hased ednâdan olur â'lâya
2. Benim ol merdüm-i üftâde ki bir kaçre yaşım
Dem olur cûşa gelür dil uzadır deryâya
3. Dil-i ma'mûrı gamıñ şöyle harâb eyledi kim
Beñzedir şimdi gören beyt-i Ebî Derdâye
4. Dâd idim yâd idüben rüz-ı kıyâmet senden
Bugün ey meh beni şaldukları key ferdâya
5. Gam nihâyet buluben hecre olurdı gâyet
Ey Hüdâyî çekebilsem o mehi tenhâya

179²

Mef 'ü lü / Fâ 'i lâ tû / Me fâ 'î lü / Fâ 'i lün

¹ 178, A-46b / B-48a² 179, A-46b / B-48b

1. Zülfiñden ayru geçdi günüm āh u vāhla
 aldım arañu gicede baht-ı siyāhla
2. Zindān-ı hecr¹ olalı yerim² eylerim figān
 Rāh-ı ğamıñda silsile-i dūd-ı āhla
3. Neyler apuñda bunca günāhıyla mūdde'ı
 Redd eyledi 'azāzili Hā bir günāhla
4. Őuret bulurdım āyine gibi zamānede
 Ol meh mūŐerref etse beni bir nigāhla
5. Olsa Hūdāyi hecr-i atı sebz-i yārdan
 Hā-i mezārı zeyn ola mihr-i giyāhla

180³

Mef 'ū lū / Fā 'i lā tū / Me fā 'ı lū / Fā 'i lūn

1. Gōz adı badı aldı ru-ı yāre āyine
 Beñzerse no'la Őuret-i dıvāre āyine
2. 'Aks-i ruıñla ey meh-i urŐid-i menzilet
 Beñzer eliñde bir gūl-i bı-āre āyine
3. Olsa 'aceb midir naarı pāk u albi Őāf
 İrdi Şu gibi devlet-i dıdāre āyine

¹ 2a zindān-ı hecr / zindān-ı bezm B

² 2a yerim / hecr B

³ 180 A-47a /B

4. Māh-ı dü-hefte gün yüzüñe beñzerim dimiş
Varmaya göreyin o yüzi qara āyine
5. Sīnem Hüdāyi yiridir olsa delik delik
Oldı ħadeng-i ğamze-yi dīdāre āyine

181¹

Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lūn

1. Göñlim etse no’la rüsvāyi beni dünyaya²
Uğradan başını dildir ceresiñ ğavġāya
2. No’la bārān gibi başlarsa yaşım yaġmaya
Virdi Tātār göziñ mülk-i dili yaġmāya
3. Müntehā kāmēti hecriyle ölürsem yāriñ
Ravzamiñ servleri ta’n ideler tūbāya
4. Meh gibi nūr-ı şafāyıla³ olur rüşen-dil
Kim muqārin⁴ ola ol şems-i şeref-baġşāya
5. Ey Hüdāyi ayaġı tozu tūrurken yāriñ
Ser-fürü eylemezsin tāc-ı serdārāya

182⁵

Mef ‘ū lū / Fā ‘i lā tū / Me fā ‘ī lū / Fā ‘i lūn

¹ 181, A-47a / B-48b² 1a dünyāya / dünyāda³ 4a nūr-ı şafāyıla / nūr u şafāyıla B⁴ 4b muqārin / muqābil B⁵ 182, A-47a / B48b

1. Devlet kapūsı mey-kededir bu zamānede
Sākīdürür viren elin ol āsitānede
2. ‘Aşķ olsa bir gönülde ider āh-ı āteşin
Dūdından eglenür eger od olsa hānede
3. Şol muṭribiñ ki şavtı fenādan haber virir
Gördüm bu beyti oķıdı gahī terānede
4. Fānī cihāndan āhir uçar şāh-bāz-ı cān
Lā-büdd olur toğan bu kühen āşiyānede
5. Nüş idelim çemende o serv-i çemān ile
Sākī sūrāhi varısa bākī çemānede¹
6. Dökdüm yolına naķd-i dil u şabrım ol şehiñ
Varım yoğım ne varısa virdim hizānede²
7. Kılısun hāzer zebāne-yi āh-ı Hüdāyiden
Ey bād-ı şubh o Hüsrev-i Şirīn zebānede

183³

Mef ‘ū lü / Fā ‘i lā tü / Me fā ‘ī lü / Fā ‘i lün

- 1.İRmez vişāle ṭālib eger ‘āşık olmasa
Virmez gişiye devlet-i Hāķķ lāyık olmasa
2. Maḥbūb odur vefālar ide derd-mendine
Neylerler ol ṭabībi eger hāzık olmasa¹

¹ 5. beyit /B

² 6. beyit /B

³ 183, A-47b / B-49a

3. Sükkerle beslemezdi anı ḥ'āce dāyimā
Tūḫī eger ḥadīṣ-i lebiñ nāṭıḳ olmasa²
4. İtmezdi meyl añā meges u mūr-ı cān u dil
La'liñ mişāl-i şehd ü şeker fāyık olmasa³
5. 'Āşıkdır eyleyen seni ḥüsnīyle dāsītān
'Azrāyı kim bilürdü eger Vāmıḳ olmasa
6. Esrār-ı 'aşkıñı yise ḥayrāñıñ olsa dil
Gayrıñ şarāb-ı la'liñ içüp fāsıḳ olmasa⁴
7. Yaḳmazdı dāğ-ı mihriñi gögsine şubḥ-veş
Yoliñda ger Hüdāyi ḳulıñ şādıḳ olmasa

184⁵

Mef 'ü lü / Me fā 'î lü / Me fā 'î lü / Fe 'ü lün

1. Bir māhı çeker sīneye şol kim gicelerde
Rüşen-dil olur hāle gibi devr-i ḳamerde
2. Manşūr dili ḳıldı şaçı dārına ber-dār
El-minnetu-lillah ki hele ḳomadı yirde
3. Bir ḳadd-i elif 'aşkıñı bilsem no'la ancak
'Ayb olmıya zāhid ki hūner-ber gerek erde

¹ 2. beyit / 3. beyit B

² 3. beyit / 2. beyit B

³ 4. beyit /B

⁴ 6. beyit /B

⁵ 184, A-47b /B

4. K̄abrimde iřigiñ şaşın  zler dil  l rken
G r r gişi başı yar ğın vaqt-1 seferde
5. şevkıyle virir c nı y ziñ g rse H d y 
şol şem‘ gibi kim sevin r vaqt-i seherde

185¹

Fe ‘i l  t n / Fe ‘i l  t n / Fe ‘i l  t n / Fe ‘i l n

1. Kim ki g z aadı şar ma řoñı vardı b da
Baña bu n kte-i remz etdi şab b-1 b de
2. D nesin s bh  v   bını vuz  eyleriseñ
Murğ-1 r h n uça ki sidredeki ş b da
3. Kesb-i genc ne-i ‘irf n ide g r kim dem olur
Gelmemiş gibi olasın bu şar b- b da
4. Mest olup ‘aşkıla bir p yeye baş p y n  kim
Gele aşh b-1 řaf  saña m b rek b de
5. Deyr-i d ny n  eger ş retine baķmazısañ
N r-1 did r  H d y  g resin ‘uķb da

186²

F  ‘i l  t n / F  ‘i l  t n / F  ‘i l  t n / F  ‘i l n

¹ 185, A-47b / B-49a² 186, A-47b/ B-49b

1. Keremiñcün Qays 'uryān oldı Leylā qoynına
Rüzgār o nā-murādı şaldı şahrā¹ qoynına
2. Anıñcun böyle 'uryān oldı abdālān-ı 'aşq
H'āce-i dünyā gibi qoymaya dünyā qoynına
3. Yüz süriyü tavaf ider 'uşşāk işigiñ Ka'besin
Döndiler qurbāna gelmiş id-i eğha qoynına
4. Toğmadı şems-i vücūdiñ gibi bir ferzend-i pāk
Ümmehāt-ı cāme kim girdi nüh-ābā qoynına
5. Pākdir qalb-i Hüdāyiniñ gel etme ictināb
Gir hamāyil-veş anıñ ey verd-i ra'nā qoynına

187²

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Gül gibi bir kez seni kim qoysa cānā qoynına
Girmezise gam yimez cennetde havrā qoynına
2. No'la rüşen-dil olup raqş ursa fānūs-ı hayāl
Şāhid-i şem'i koyar her gice tenhā qoynına
3. Deşt-i hüşniñ kurdısın qapmağa cānlar quzusın
Gitme yābāne gele 'uşşāk-ı şeydā qoynına
4. 'Āşiqiñ eşkiyle al olur dem-ā-dem sinesi
Mest-i medhüşniñ dökilür içse şahbā qoynına

¹ 1b şahrā / deryā B

² 187, A-48a /B

5. Tîgiñi 'uryân idip çekdi Hüdâyi sineye
Çekdi bir maḥbûbı soydı koydı gūyâ ḳoynına

188¹

Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün

1. Düşdi göñlim yine bir serv-i ḥurāmān eline
Murğ-ı pür-beste gibi kim düşe oğlān eline
2. İki gözümçün anı sürme ider sultānım
Ḥāk-i pāyiñ ki gire ehl-i Şıfāhān eline²
3. Ḳolına ala seni seyr ide lāyık mı³ raḳīb
Şāh-bāzı ne revādır ala diḥkān eline
4. Tırrasın şāne ilüp çekmese tarar diyu
Almaz idi anı ol zülf-i perişān eline
5. Şun pey-ā-pey ayağı billah eyā pîr-i muğān
Etme muḥtāc bizi sāḳi-i devrān eline
6. Yād-ı la'liñle gözüm merdümi ḳanlar aḳıdır
Vird ider zıkrıñ alup sübḥa-i mercān eline⁴
7. Göñlini alsañ ele no'la Hüdāyi ḳulıñıñ
Aldı 'ār eylemedi mūrı Süleymān eline

¹ 188, A-48a / B-49b

² 2. beyit /B

³ 3a seni seyr ide lāyık mı / seni lāyık mı seyr ide B

⁴ 6. beyit /B

189¹

Me fā 'i lün / Fe 'i lā tün / / Me fā 'i lün / Fe 'i lā tün

1. Ğamıñla ağlayu ağlayu öldi nergis ü lāle
Dökildü gözleriniñ nürü şanma āndağı jāle
2. Mağām idip ser-i servi çemende muğri-i kumrı
Elif qadiñ alup eyler mağām-ı rastda nāle
3. Bu gice bir meh-i rüşen derünı sīneye çekmiş
Görerse gögsini tañmı fezā-yı çerħde hāle
4. Tarar yürir qara zūlfini 'arż ider ruħı alın
Diler bu ālla dil-i murgın āla ol gözi āle
5. Hüdāyi 'āşık-ı abdālı olmuş ol yüzi mihriñ
Bürünse mäh-ı şeb-ārā 'aceb mi bir qara şāle

190²

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Kes başım dek nīze-i ser-tiz-i müjgān üstine
Baş olup tā kim tefevvuğ idem aqrān üstine
2. Sünbülüñ deryā otāğıñ gūşe-i destārda
Sāye şalmış yā per-i murgān Süleymān üstine
3. Ka'be-i kūyiñda qurbān ol diseñ 'āşıklara
Tañrı haqqı ey ħalilim qan olur qan üstine

¹ 189, A-48a / B-50a² 190, A-48b / B-50a

4. Çek elifler farkımıyla s̄inem üzre t̄iğiñe
Fetha-veş yir ideyin bāş üstine cān üstine
5. Yaraşur destiñde d̄ivān-ı Hüdāyī ser-verā
Hübdir gelse sefine baħr-ı ‘ummān üstine

191¹

Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lūn

1. Seng-i cevriñ kim yağar bu ħalb-i ħayrān üstine
“Menne ve’s-selvā”² iner Mūsā-yı ‘İmrān üstine
2. Kes başım dek nizeñe luḫ eyle ħaldır ħākten
Başdıñ beni ħayl-i şehīdān üstine
3. Üstine yoksa kılıçlar mı tutar ebrūlarıñ
Çeşm-i cellādıñ niçün ħanlar döker ħan üstine
4. Zūlm-ı çeşmiñ cānına geçmiş helāl olmuş ħaşıñ
Düşmek ister dem-be-dem şemşīr-i bürrān üstine
5. Ey Hüdāyī ‘ākıbet girmek gerek ħāk altına
Cān virirsin böyle çün ol genc-i nihān üstine

¹ 191, A-48b /B

² “Maamafih biz onları on iki s̄ibta, o kadar ümmetle ayırdık ve Musāya kavmi kendisinden su istediği vakit şöyle vahy ettik: "Vur asan ile taşa" o vakit ondan on iki göz akmağa başladı, nāsın her kısmı kendi su alacağı yeri belledi, bulutu da üzerlerine gölgelik çektik, kendilerine kudret helvasiyle bildircin da indirdik, ki size merzuk kıldığımız ni'metlerin temizlerinden yiyin diye, bununla beraber zulmü bize etmediler ve lâkin kendi nefislerine zulm ediyorlardı.” (A‘raf Sûresi, 160. ayet) (Elmalı Meâli)

192¹

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Gün yüziñ göstermeyen ol meh-likâdır dîdeye
Kışdı bu yüzden baña cevır ü cefâdır dîdeye
2. Çeşm u bîni zülf ü fem baqdıqca bir 'âlem virir
Gün yüziñ âyîne-i 'âlem-nümâdır dîdeye
3. Baqsa mir'ât-ı güle nür-ı ruğındır gördügi
Ğayre baqdıñ derseñ ey meh iftirâdır dîdeye
4. Ey gül-i sūrî cemâliñ görmek olmazsa naşîb
Kaşr-ı gül-zâr-ı irem Hâtem-serâdır dîdeye
5. Ka'be-i kûyına sa'y etsem Hüdâyi şâm-ı gam
Her şerârı âhımıñ necm-i hüdâdır dîdeye

193²

Me fâ 'i lün / Me fâ 'i lün / Me fâ 'i lün / Me fâ 'i lün

1. Lebiñle hem-dem olmışdır ezel firdevs-i bâğında
Dağı ney-şekkeriñ qalmışdır ol lezzet damâğında
2. Geçinür 'âşıkıñ şüfi velikin dilden âhı yok
Halîlullâh geçer amma tütün tütmez ocâğında
3. Olur 'aşq ehliniñ her dem dili pür-ğün gözi memlû
Belî rindâniñ olmaz kim mey-i gül-gün kabağında

¹ 192, A-48b /B² 193, A-48b /B

4. Benim baht-ı siyâhımdır meger ol çeşm-i h'âb-âlūd
Ya âhû-yı Hütendir uyhuya varmış yatağında
5. Hüdâyi hasteniñ hâlin şorarsañ ey tabîb-i cãn
Seni özler niçe demdir yatur miñnet bucâğında

194¹

Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün

1. Şuçum bî-hadd cürmüm bî-nihâyet yâ Resûlallah
Kulıñım kapıña geldim 'inâyet yâ Resûlallah
2. Dil olsa tende her bir kıl zamân-ı 'ömr yüz biñ yıl
Hadîş-i luţfıñı etsem rivâyet yâ Resûlallah
3. Gele şol gün ki mağz-ı üstüh 'ânlar kaynıya serde
Beni kıl zıll-ı luţfıñda himâyet yâ Resûlallah
4. Hâta bizden 'aşa senden olursa no'la 'âdetdir
Re'âyâdan gene şehdeñ ri'âyet yâ Resûlallah
5. Niçe demlerdürür kim gümreh-i tih-i dâlâletdir
Hüdâyi bendeñe eyle hidâyet yâ Resûlallah

195²

Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Fe 'û lün

1. İşigiñde tenim kıl yâre yâre
Olayın hıdmetiñde pâre pâre

¹ 194, A-49a / B-50b² 195, A-49a /B

2. Başın kestik kesilmez zülfi senden
Ta'alluk etmiş ol zibā 'izāre
3. Düşüpdür dürr-i mengüşñ meger kim
Miyān-ı baħr-ı ħüsniñden kenāre
4. İgende āhımız almasun ol şem'
Şakınsun nesne döymez rüzgāre
5. Tıttıdı geşt-gır-i 'aşkıla dil
Hüdāyī idelim Allah o kāre

196¹

Mef 'ü lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'ı lü / Fā 'i lün

1. Ma'sūk odur ki şüh ola 'āşık-perest ola
Bir ħūba dil vire mey-i 'aşkıyla mest ola
2. Himmetde ħadi gibi büend ola rāsti
Çün sāye serv yānına düşdükce pest ola
3. Açsa ruħñ kesād ola bāzār-ı germ-i mihr
Ķadr-i refi'-i āyine-i meh şikest ola
4. Mānend-i şem'-i mūnis-i aşħāb-ı şevĶ olup
Ķum-ħānelerde hem-dem-i ehl-i nešet ola
5. 'Āşık odur Hüdāyi gibi kendüden geçüp
Mest müdām bāde-i bezm-i elest ola

¹ 196, A-49a / B-50b

197¹

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Hem-dem olmuş eşkim ile şüzüññ kebkebleri
Birbiriyle imtizâc etmiş meger kevkebleri
2. Ey Mesîhâ dem lebiñ mihri dil-i 'uşşâkda
Rûhdur güyâ müşerref eylemiş kâlıbları
3. Tek yüziñ şem'îni göster mûmdurur dâne-veş
Yanmağâ bu tekye-i dehriñ ışık meşrebleri
4. Beyt-i ma'mûriyla havrâyı göze göstermiye
Görse şüfî gönçe leblerle tolu mektebleri
5. Ey Hüdâyî oldı hâmem lü'le-i 'aynü'l-hayât
Vaşf idelden ol şeker güftâr u şîrîn lebleri

198²

Mef 'û lü / Fā 'i lā tü / Me fâ 'î lü / Fā 'i lün

1. Eliyle aldı büse-i şîrîn dilberi
Dökse şurâhi câme no'la acı dilleri
2. Zülfiñ gamıyla Mâni-yi âhım seḫâb-veş
Naş etdi levḫ-i çerḫe çıkup şekl-i ejderi
3. İş başa düşdi gördigi 'aşkıyla kühken
Cânını verdi tişe-i merge tutup seri

¹ 197, A-49b /B² 198, A-49b /B

4. Bir serv ü kıadd ü lāle ruḥıñ dāğ-dārıdır
Kūh-sār-ı sīnem içre bu şekl-i şanevberi
5. Ḥāk-i cevāhir-i kıadem-i yāre vāşıl ol
Sevdā-yı ḥāmdır ‘amel-i kīmyā-geri
6. Dendānesine yārimiñ oldıçıün sebīh
Baḥriñ şadefleri tutar el üzre güheri
7. Düşdi Hüdāyi baḥr-i gama āşınālıg it
Ey Ḥızr pey-i ḥuceste meded kııl eliñ āl beri

199¹

Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lā tün / Fā ‘i lün

1. Pāy-māl etme beni zūlf-i semen būyıñ gibi
Serv-i nāzım himmetiñ ‘ālī gerek boyıñ gibi
2. Cüst u cūsıñdan garež her şu-yı cū-yı eşkimiñ
Ārzū-yı rü’yet-i dīdār-ı dil-cūyıñ gibi
3. Devlet ol başıñ ki şāhā şavlecān-ı ‘aşkıla
‘Arşa-yı kūyıñda ser-gerdān ola gūyıñ gibi
4. Ḥāme-i tiriñle levḥ-i sīne-i ‘uşşākıña
Naķş geçmek ey büt-i Çın u Ḥıṭā ḥūyıñ gibi
5. Ḥ’ān-ı vaşlıñ iştıyākı ‘āşık-ı bī-çāreñiñ
Gözlerin dürd eyledi cānā seg-i kūyıñ gibi

¹ 199, A-49b /B

6. Çekseler yaşıñ yūri sū-yı ħarābāta mūdām
Ey ten-i ħāki seni anda çeken şoyıñ gibi
7. Ser-firāz olsun Hūdāyī ħo begim Manşūr-veş
Dār-ı dünyāda şalınsun boynıña müyüñ gibi

200¹

Me fā 'i lün / Fe 'i lā tün / Me fā 'i lün / Fe 'i lün

1. Dilā revādır olursuñ bu 'āleme rüsvāy
Saña қаşı ħamını kim didi ki illere yay
2. Kitāb-ı gül-şen-i rāz içre berg-i sünböldür
Şaĥıfe-i ruĥıñ üzre bu² ħaṭṭ-ı 'anber-sāy
3. Muĥayyer etmez idi diñledikce 'uşşāķı
Hevā-yı 'aşķdan ey dil eger dem urmasa nāy
4. Bu şām-ı firķati rüz u şāle tebdīl it
Gel ey çerāĝ-ı cemāli delīl-i nūr-ı Hūdāy
5. Қаşıñ hilāle yüziñ āfitābe beñzetmiş
Hūdāyi gibi gelür mi cihāne rüşen-rāy

201³

Me fā 'i lün / Fe 'i lā tün / Me fā 'i lün / Fe 'i lün

¹ 200, A-50a / B-51a² 2b bu / o B³ 201, A-50a / B-51b

1. Lebiñ ğamıyla Şu kim cānını revān etdi
Özini hem-dem-i ervāḥ-ı ıudsiyān etdi
2. Göñül dehān u miyānı ğamıyla cānānıñ
Cihānda kendüyi bī-nām u bī-niŐān etdi
3. Őerār-ı āhım eyā meh Şeb-i firākıñda
Felekde çok¹ yerini fark-ı ferğadān etdi
4. Ben ol fağiri tüvān-ger dilim ki devlet-i ‘aşğ
Beni serir-i ğama ser-ver-i cihān etdi
5. Hüdāyi bağlıyalı nev-bahār-ı ğaḥḥıña dil
Bahār-ı ‘ömrini bād-ı ğamıñ ğazān etdi

202²

Mef ‘ü lü / Me fā ‘ı lü / Me fā ‘ı lü / Fe ‘ü lün

1. Cān istese cānāna dime virmezim anı
Bī-minnet alur yoḥsa ecel virmez amānı
2. Olmaz ğaḥ-ı yāğüt lebiñ gibi Őafā-baḥŐ
TaŐvir yazarsa no’la cān virmeze Mānı
3. Emdür lebi her derde vü ğikmet nedir ammā
Ben ğasteye ölsemde ğelüp virmez amānı
4. La’line virem cānı deyu eyledim ārām
Niz’a gelicek anıñıçun virmezim anı³

¹ 3b çok / çāk B² 202, A-50a / B-51b³ 4. beyit / 5. beyit B

5. Ol serv-i ħurāmān eliñe girse Hüdāyī
Em leblerini ħoc belini virme zamānı¹

203²

Mef ‘ū lü / Me fā ‘ī lü / Me fā ‘ī lü / Fe ‘ū lün

1. Kūyīñ variken neyleyeyim bāğ-ı cinānı
Cennetdir efendim biline kendi mekānı
2. Āyīne gibi ‘āşıkıñ olur nazarı pāk
Yur ābla her laħza anı eşk-i revānı
3. Ber-vechle etdim ki ruħıñ levħ-i dile naqş
Taħrīrimi seyr eylese ħayrān ħala Mānī
4. Engüştle ħāme özini nisbet idermiş
Bir pāre yonardım elüme girse ben ānı
5. Kes başımı ey gözleri ħūnī beni ħurtar
Boynımda niçe bir götürem bār-ı girānı
6. Dolāba dönüp derdile ser-geşte Hüdāyī
Çerħ-i felege döne döne çığdı fiğānı

204³

Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lā tün / Fe ‘i lün

¹ 5. beyit / 4. beyit B

² 203, A-50a/B

³ 204, A-50b /B

1. 'Āşıkñ eşk ile bu dīde-i ğam dīdeleri
'Aşq deryāsınıñ oldı şadef-i pür-güheri
2. Şemseler yazdı çıqup tāk-ı revāk-ı 'arşa
Ol mehiñ gün yüziniñ şevkine āhim şereri
3. Ka'be-i kūy-ı şafā-bağşine çün sa'y etdiñ
Yüri ey eşk-i revān yolda gerekdir yol eri
4. H'ān-ı hüsne hicāb oldı anıñçun haṭṭı
Tā ki anı göreniñ qalmıya Hāḫḫ nazarı
5. Dīde revzen açup alnında qaşñ seyr eyler
Beñzer ol qaşra ki anıñ ola medd-i başarı
6. 'Aşqdan men' idemezsin beni sen ey nāşih
Dil-i Mecnūna eşer etmedi pend-i pederi
7. Sāyesi üstine düşsün diriseñ ol serviñ
Hāk-i rāh ol ki Hüdāyī saña budur düşeri

205¹

Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lün

1. Ol perī aldı benim şabr u qarārım geldi
Yine dīvāneyim ol tāze bahārım geldi
2. Karşu çıksa ne 'aceb şabr u qarārı dil u cān
Gün gibi bu seher ol şāh-ı sevādım² geldi

¹ 205, A-50b / B-51b² 2b sevādım / cihānım B

3. Gül gibi taze idi sinedeki dağlarım
Yine yakdı beni ol lāle-‘izārım geldi
4. Ḥamdüllilah ki gidip derd ü belā-yı firqat
Merhem-i sine-i mecrūḥ fikārım geldi
5. Ey Hüdāyī yine ḥurşid gibi şevkımden
Şıgmasam no’la bütün ‘āleme yārim geldi

206¹

Me fā ‘i lün / Fe ‘i lā tün / Me fā ‘i lün / Fe ‘i lün

1. Dilerseñ ola dilek pür-şafā piyāle gibi
Müdām ayağı elden düşürme lāle gibi
2. Gelüp bu gice eyā meh bizimle aḥşamla
Derün-ı bezmimizi rüşen eyle hāle gibi
3. Kıya kıya bağan ol qara gözlü dil-berimiñ
Göñül kebūterini bāz-ı zülfi ala gibi
4. Görince pertev-i mihr-i cemālin ol māḥiñ
Hevāya munqalib oldım seḫerde jāle gibi
5. Göñül vilāyetini eyledi ḥarāb u yebāb
Sipāh-ı guşşa turup üstine ḥavāle gibi
6. Yime zamāne ğamını ki bezm-i ‘ālemden
Ecel seni götürür ‘ākıbet nevāle gibi

¹ 206, A-50b /B

7. Kitāb-ı ‘aşkıñı cānā Hüdāyiniñ öliceğ
Ma‘ārif ehli yazup oқыya risāle gibi

207¹

Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lūn

1. Geçmeseydi baña ol қаşı kemāniñ nāzı
Cāne zağm urmaz idi ğamze-i tīr-endāzı
2. Tāyir-i sidredir açmışdır şanasın uçmağa bāl
Kāmeti üzre anıñ zūlf-i hümā-pervāzı
3. Nev-bahār-ı haṭ-ı dil-dāre ḳatı māyilsin
Bilürin ey dil-i dīvāne seversin yazı
4. Zūlfi şayyādına beñzer o gözi hūn-ḳ’ārıñ
Şāhlar no’la el üzre ṭutalar şeh-bāzı
5. Oldı dīvān-ı Hüdāyī şādef-i bahr-i naṣım
Ma’nā-yı ḳāmıdır anıñ güher-i mümtāzı

208²

Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lūn

1. Hūbdur fenn-i fitende haṭıñıñ taḫriri
Hūb-terdir aña nisbet lebiñiñ taḫriri
2. Göñlimiñ fikri vişāl idi firāḳ oldı naşib
Hūkm-i taḳdīre ḳuliñ uymazımış tedbiri

¹ 207, A-51a /B

² 208, A-51a /B

3. No'la meydān-ı cihān içre ser-āmed geçine
İşini başa çıkarmışdır anıñ şemşiri
4. Tāb-ı ruhsarı kıyām etse olur dilde ziyād
Nitekim rüz-ı kıyāmetde günüñ te'siri
5. İ'tikāf etse Hüdāyi yeridir mey-kedede
Şimdi bir muğ-peçe-i deyr-i muğāndır piri

209¹

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'i lü / Fā 'i lün

1. Sürsün 'adüyü cennet-i kūyından ol peri
Ādem yerine bağlıya lāyık mı bir ħarı
2. Başım berāberi götürem çün du'ā-yı seyf
Ger Ħağ şalarsa boynıma şemşir-i dil-beri
3. Bir laħza dilden olmasa ħālī ħamiñ no'la
Ħoşdur muvāfiğ olsa kişiniñ birāderi
4. Āhım yeli hevā-yı ħağ-ı sebz-i yārdan
Pür etdi mevc-i ebrile deryā-yı aħzarı
5. Olsa 'aceb mi āhımıñ ey dil yeli yegin
Kendine māyil etdi o serv-i semen-beri
6. Ben ħāk-i bī-vücūdı egüp sökme dāyimā
Yoğ yire zāyi' eyleme bunca güherleri

¹ 209, A-51a /B

7. K̄albirnde nār-ı miḡnet u başında dūd-ı āh
Cism-i Hūdāyi bezm-i gamıñ oldu micmeri

210¹

Mef 'ū lū / Fā 'i lā tū / Me fā 'i lū / Fā 'i lūn

1. Her kim özini la'liñ ile hem-dem eyledi
Esrār-ı ġayba niçe dili maḡrem eyledi
2. Zülfi nesimi Ka'be yüzinden ġüzār idip
Āfākı bād-ı kıble gibi ġoş-dem eyledi
3. Etdi k̄ulına k̄uše-i çeşmiyle iltifāt
Minnet Hūdāya kim elemim 'ālem eyledi
4. Her şeb düşerse tañ mı yire şebnem-i nücūm
Çeşm-i sipihri dūd-ı dilim pūr-nem eyledi
5. Āhım ġaḡıñ gelince boyandı k̄araları
Miskin Hūdāyi öldi deyu mātem eyledi

211²

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

1. İsterim şu gibi ol serviñ olam pā-māli
Keşefiñ himmeti kendine gerekdir 'ālī
2. Dirhem-i eşki döküp vaşlıñı ister 'uşşāk
H'āceler Yūsuf için şanki dokerler mālı

¹ 210, A-51b / B-52a

² 211, A-51b /B

3. Vaşluna hizmet ile vâşıl olurdım yârîñ
Mücib-i cennet olupdı kişiniñ â'mâli
4. Hırka vü tâcıla gör şüfi-i mülhid fi'li
Görmek isterseñ eger şekl-i hıred-i câlî
5. Dil-i mahzûn-ı Hüdâyî yazılır kılsa nazâr
Olmasun levh-i ruhîñ naqş-ı hatîñdan hâlî

212¹

Me fâ 'i lün / Fe 'i lâ tün / Me fâ 'i lün / Fe 'i lün

1. Lebine etme bedel âb-ı Hızır-ı dil-cüyü
Şarâb-ı cennete beñzer mi bir yabân şuyı
2. Çeküpdürür saçı zencire niçe şîr-i neri
Gözi düşürdi beyâbâna niçe âhüyü
3. Beni gözetse göziñ gamzeñ oğlarıyla no'la
Faķiri gözlemedir merdüm olanıñ hüyü
4. Cihânı baħr-i sirişke olurdı garķ etmek
Eger ki olmasa ey dil nigârımıñ küyü
5. İşigini feleke virmez ol şeh-i hüsniñ
Hüdâyî şol ki cihân içre tıydu kapuyı

213²

Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Fe 'ü lün

¹ 212, A-51b / B-52a² 213, A-51b /B

1. Tütaldan nāme-i 'aşkım cihānı
Oķınmaz oldu Mecnūn dāsītānı
2. Yed-i kudretle levḫ-i 'ārızında
Yazılmış āyet-i seb'ü'l-meşānı
3. İriş ḫaddinde zūlfine nigārın
Dilerseñ kesb-i 'ömr-i cāvidānı
4. Olur bir demde yüz biñ mürde iḫyā
Tekellüm eylese ol rūḫ-ı şānı
5. Ne cevher vaşf ider dendān u la'liñ
Hüdāyiniñ bu ḫab'-ı ḫurde-dānı

214¹

Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lā tün / Fe 'i lün

1. Deldi dil şışesini nāvek-i dil-düz gibi
Ey ḫaşı yā müjeñiñ gāyet eli uz gibi
2. Maḫv ider ḡuşşa seḫābını sipihr-i dilden
Dil-berim 'arz-ı cemāl eylese nev-rüz gibi
3. Şevḫine raḫş ura pervāne gibi ḫalk-ı cihān
'Arz-ı ḫüsn etse o meh şem'-i şeb-efrüz gibi
4. Lem'a-ı nūr-ı hidāyet baña olursa delil
Şem'-i nazmı operim ḫüsrev-i pür-süz gibi

¹ 214, A-52a / B-52b

5. Ey Hüdāyî umarım ol yüzi ħurşid gelüp
Ĥäkden ħaldura ben zerresini toz gibi

215¹

Me fā 'î lün / Me fā 'î lün / Me fā 'î lün / Me fā 'î lün

1. Seferden şehrimiz ol şāh-ı 'ālî-şānımız geldi
Bi-ħamdullah anı gördük yerine cānımız geldi
2. Zülām-ı şām-ı firħat nūra tebdîl oldu gün gördük
Lebi Ĥızır u dehānı çeşme-i ħayvanımız geldi
3. Demidir sinemiz şehri tonansun dāğ-ı şevķıyle
Göñüller mülkiñi fetħ eyleyen sultānımız geldi
4. Göñül Eyyüb-veş efkār idi giryān-ı hicrāndan
Bi-ħamdullah o geldi derdimiz dermānımız geldi
5. Teraħ gitdi feraħ geldi Hüdāyî minnet Allaha
Göñül Ya'ħübına ol Yūsuf-ı Ken'ānımız geldi

216²

Mef 'ü lü / Me fā 'î lü / Me fā 'î lü / Fe 'ü lün

1. Deryāda görüp sen dürr-i yektāyı kemahı
Reşk ābına ħarħ oldu tenim niteki māhî
2. Göğ foħada cānā gören ol cism-i laħifîñ
Seyr etmiye gökde güneşi hālede māhı

¹ 215, A-52a /B

² 216, A-52a /B

3. Tüt foṭa o sīmīn-tene İskender-i vaḳt ol
Birbirine ḳat Akdeñizi Baḫr-i siyāhı
4. Sen mihre űovuḳluḳ ede űāyed deyu baḫri
Germ-ābeye döndürdi űehā ḳullarıñ āhı
5. Ḳalmıű űuda envār-ı tecellīden eűerdir
Deryāda Hüdāyī gören ol nūr-ı ilahi

217¹

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'i lü / Fā 'i lün

1. űevḳiñle űol ki gögsine farkına yaḳdı key
Baḳmaz ḳabā-yı ḳaysere giymez külāh key
2. Bu bezm-i devre űāh-ı perī-ḫaűlet olmasa
űırça saray içinde maḳām eylemezdi mey
3. Ey niçe serviñ etdi ḳadiñ ḳadrini űikest
Ey niçe gonçe defterini la'liñ etdi ṭayy
4. Māyil űikenc-i zülfiñe ḫübān-ı Hind u Çin
Ḳābil ḫadıű-i ḫüsniñe Türkān-ı Rüm u Rey²
5. Dil meclisinde medḫ-i mey-i la'liñ eylesem
Olur űarır-i ḫāmem o bezme nevā-yı ney³
6. Ṭab'ım Hüdāyi ḫāmeleri ḳıldı ḫoű-kelām
'İsā-yı Meryem eyledi güyā 'azām-ı Ḥayy

¹ 217, A-52a / B-52b² 4. beyit /B³ 5. beyit /B

7. Şi'r-i laṭīfīm ile 'adū nazmı fi'l-meşel
Enfās-ı hoş-nesīm-i bahārıla bād-ı dey

218¹

Mef 'ū lū / Fā 'i lā tū / Me fā 'ī lū / Fā 'i lūn

1. Leylā elinde kāse-i Mecnūn-ı 'āmiri
Şüretde şındı ma'nada yapıldı hāṭırı
2. Toğrulıgıyla eyler elif kāmetini meyl
Anıñ ki bāṭını ile bir ola zāhiri
3. Ben şābitim қапıñda güneş şehri seyr ider
Bir görme bendeñile şehā anda sāyırı
4. Şehlā göziñ gözetmiyeli oldı dil hārāb
Vāy ol 'imāretiñ ki 'alīl ola nāzırı
5. Bir tekyedir gönül gam u hem 'aql u ihtiyār
Anıñ kimi muḳīmi kimisi misāfiri
6. 'Arz etme yāre ḳaddūñi dīvār-ı bāğdan
Ey serv bir iş eyleme ḳaddiñden aşırı
7. Dīdār-ı yāre baḳ heves-i bāğ-ı ḳuldı ḳo
Hoşdur Hūdāyi her gişi hoş görse ḳāzırı

¹ 218, A-52b/B

219¹

Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lā tün / Fā 'i lün

1. Gitme hey kâfir alup tenden dil u cānı dağı
Varıp uğratma belāya bir müselmānı dağı
2. Başına sultānken dil bir şehe kul oldu-kim
Kul idıpdür bende-i ħüsniñ sultānı dağı
3. Varısa 'aqlı qara başında cānān zāhidiñ
Zülfñiñ küfrine virsün dīni imānı dağı
4. Mā'il oldım vechi-vār dil-ber cefālar eylese
Neyledim kim cevri ider bu 'ālem-i fānı dağı
5. Tā dem-i evvelde kim oldım şehid-i tığ-i 'aşk
Zahmımıñ ol dem bu demidir ki aqar qanı dağı
6. Göñlini virdi Hüdāyī bir büt-i tersāya kim
Dīn u imānına beñzer 'ahd u peymānı dağı

220²

Mef 'ū lü / Fā 'i lā tü / Me fā 'ı lü / Fā 'i lün

1. Ol meh gelürse ħāneme mihr-i seher gibi
Çeşmimde cāy idem aña nūr-ı başar gibi
2. Eşkāl-i cevri ol şanemiñ gūne gūnedir
Deyr-i cihānda şüret-i nev'ı beşer gibi

¹ 219, A-52b /B² 220, A-52b /B

3. Zincir-i zülfiñile keşâkeşdedir gönül
Şol ejdehâya niçe uran şîr-i ner gibi
4. Ser-menzil-i belâda gelür cânê tîr-i yâr
Mağsûm olan sihâm-ı kazâ vü kader gibi
5. Hâliñ hayâli dîde-i terden geçer yürir
Deryâ geçen şu merdüm-i sâhib-nazar gibi
6. Virmiş leâfêf ol lebe haţţ-ı 'arâk-feşân
Şâfî şarâb-ı dürde konan müşg-i ter gibi
7. Gûş eyle dürr-i nazmını şâhım Hüdâyiniñ
Ref' eyle hâkden anı genc-i güher gibi

221¹

Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün

1. Dost bir cevri etse eyler 'âlem-i gaddar iki
Neyleyim bi-çâre tenhâ düşmen-i hün-h'âr iki
2. Hüsniñ şânîsi yoqdur birdir ol Yûsuf-cemâl
Mâder-i devrân toğırmaz mihr-i pür-envâr iki
3. İki dillü olanı yolında şâhım iki dil
Eyledi bir mârı yırtup Haydar-ı kerrâr iki
4. Râzıyım al naqd-i cânı tek baña bir büse vir
İstemezseñ al birini ey perî ruhsâr iki

¹ 221, A-53a /B

5. Şāhidimdir da‘va-yı mihrine ol meh-pārenīñ
Sīnede olan elif bir dīde-i hūn-bār iki
6. Dār-ı ğurbetde Hūdāyīye gelüp yār olduğım
Ol büt-i sīmīn-tenim yā Rabb kimiñle yār iki

222¹

Mef ‘ū lü / Me fā ‘ī lü / Me fā ‘ī lü / Fe ‘ū lün

1. Öldürdigi nāzīñla şehā ehl-i niyāzı
Çanı güzelim kâ‘ide-i bende nevāzı
2. Kıldım tapuñā secdeler olmadı kabülün
Döndüm aña kim geçmiye maqbüle namāzı
3. Dil olmasa no‘la harem u vaşlıña maḥrem
Maḥrūm olur ol kim çoğ ola hırşıla āzı
4. El şunsa ‘adū tañ mı ser-i zülfiñe ey serv
İblīse naşīb etdi Hūdā ‘ömr-i dırāzı
5. Nār-ı ruḡ-ı dil-dārıma dil-dāde geçer şem‘
Her dem bu hevādandır anıñ sūz ü güdāzı
6. Ben kāfir-i ‘aşkıñ gelüp öldürsün o hūnī
Ben tā ki bu meydānda şehīd olam o ğāzī
7. Evzā‘-ı felek kaddimizi bükdi Hūdāyī
Pīr etdi bizi bir çarınñ şīve vü nāzı

¹ 222, A-53a /B

223¹

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

1. Āsitānīnda görüp bunca seḥā vü keremi
Yaraşur şāh-ı 'Acem ola gulām-ı 'acemī
2. Şimdi görir gözi tutar elisin saña felek
Şundi āyīne-i İskenderile cām-ı Cemi
3. Ne vücūdıyla gelür tīgiñe karşı ā'dā
Gözlesün kaçmağa şimden geru mülk-i 'ademi
4. Cān virir mürdeye enfās-ı Mesīḥ-la'liñ
Ḥaste diller demidir andan umarlarsa emi
5. Kıl Hüdāyī kuliña küşe-i çeşmiyle nazār
Ḥusrevā 'āleme tebdīl ola tā kim elemi

224²

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

1. Ey görinüp gözime gāyet olan nūr gibi
Gel benim gündüzim etme şeb-i deycūr gibi
2. Ol perī perde-nişin olduğunñ sırrı bu ki
Gele halk ayagına Ka'be-i menşūr gibi
3. Nāvek-i gamzeleriñden iñiler tende gönül
Şinemiz gür gür öter ḥāne-i zenbūr gibi

¹ 223, A-53a /B² 224, A-53b /B

4. Ey Süleymân-ı zamân koy yeleyin yolında
 Kıanımı toprağa kıarınca felek mür gibi
5. Ey Hüdâyi yana başında eger âteş-i 'aşk
 Mazhar-ı nür-ı tecellî olasıñ Tūr gibi

225¹

Mef 'ü lü / Fâ 'i lâ tü / Me fâ 'î lü / Fâ 'i lün

1. Neyler yüzinde ol şanemiñ zülf-i sâhîri
 Kim gördi bâğ-ı hülde duğul ide kâfiri
2. La'liñ yanında zâyil olur mu'ciz-i Mesîh
 Çeşmiñ katında bâtıl olur sihr-i Sâmirî
3. Şeh-bân-ı âhım etdi şeb-i firqatiñde pest
 Çerh-i 'alâda mertebe-i sırr-ı tayıri
4. Esrâr-ı 'aşkı şüfi-i har tab' ider mi zevk
 Anıñ ki kıtı cüdür o netsün cevâhiri
5. Yâ Rabb h'ân-ı lufla toyla Hüdâyi
 Şol dem ki ola hâne-i kabriñ misâfiri

226²

Mef 'ü lü / Fâ 'i lâ tü / Me fâ 'î lü / Fâ 'i lün

1. Seyl-i sirişk akar niçe demdir kesilmedi
 Müjgânlarımla sedd idegördüm yeñilmedi

¹ 225, A-53b /B² 226, A-53b /B

2. Şîrîn lebine naḥl-i ḳadinde irişmez el
Bālāda olduḡından o mîve derilmedi
3. Tîşeyle kûh-ken dil-i kûha ṭoḳındı lîk
Kendü başına ṭonacaḡını bilemedi
4. Bir gice var mı ḡālîmi yanmaḡa tîr-i āh
Mānend-i ŧem' varıp öñine dikilmedi
5. El çek Hüdāyi pāye-i vaşl-i nigārdan
Saña cenāb-ı Ḥaḳḳdan o devlet virilmedi

Temme

ĶİT'ALAR

Kıt'a 1¹

Fe 'i lā tūn / Me fā 'i lūn / Fe 'i lūn

Tā ki cām-ı cihān-nümā-yı mihr
 Meyl-i çerh üzre ola tábende
 Hāşm-ı gerdān-geş u 'adū-yı vegā
 Ola қаpıñda kemterin bende

Kıt'a 2²

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

Şem'in etrafını bir şeb tolaşup pervāne
 Hāl-i dil-süzünü aña diledigim yane
 Nā-gehān bir yañadan bād-ı muhālif esüben
 Şaldı bî-çāre-i çār-cānib-i Hindistāna

¹ 1, A-18b /B

² 2, A-19a /B

MAᒦLA'LAR

Maṭla‘ 1¹

VELEHU

Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lūn

Ḥüsniñ esbābını ḥıfz etmeğiçün ey dürr-i nāb
Ḥāne-i çeşm āña bir iki қапıқulu dolāb

Maṭla‘ 2²

VELEHU

Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lūn

Ey göñül olsa no’la vuşlatuña gāh ayrılıқ
Heb bizimçündür iken ğam yime şanman şayrılıқ

Maṭla‘ 3³

VELEHU

Me fā ‘ī lūn / Me fā ‘ī lūn / Me fā ‘ī lūn / Me fā ‘ī lūn

Ne ḥāletdir ki ‘āşıқ ola yār-ı nāz-ı perverdiñ
O saña ağlaya ḥālin sen āña dökeseñ derdiñ

Maṭla‘ 4⁴

VELEHU

Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lūn

Tā ilāhī baña tek eyle mücellā-yı cemāl
Şu gibi ya eriyem ya tutuşam kūh mişāl

¹ 1, A-18b /B

² 2, A-19a /B

³ 3, A-19a /B

⁴ 4, A-19a /B

Maþla' 5¹

VELEHU

Me fā 'ī lūn / Fe 'i lā tūn / Me fā 'i lūn / Fe 'i lūn

Çemende şanma olupdur şükûfeler tezyîn
 Ğamiñla haste yatur ki çiçek çıkardı zemîn

Maþla' 6²

VELEHU

Mef 'ū lū / Me fā 'ī lū / Me fā 'ī lū / Fe 'ū lūn

Gel meclise 'anber şaçunu eyle perişān
 Götürsün aradan koquyı micmer-i girdān

Maþla' 7³

VELEHU

Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn

Yazık Ferhāda kūh-sārı idindi pīster u bālin
 Leb-i Şirīn içün çekdi belālar görmedi bālin

Maþla' 8⁴

VELEHU

Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn / Me fā 'ī lūn

¹ 5, A-19a /B

² 6, A-19a /B

³ 7, A-19a /B

⁴ 8, A-19a /B

‘Azāb için fakīriñ keşti-i firqatde cānına
Nigārım bir nefes yel ço anıñ vardı yanına

Maṭla‘ 9¹

VELEHU Ferhādla Mecnūna

Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lūn

‘Āqılısañ dime Mecnūnıla Ferhāda deli
Eylesün ḥalqa naẓar her biri bir gūne dili

Maṭla‘ 10²

VELEHU

Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lūn

Va‘de-i vaşl etdügiñ gerçek mi yoksa lāf mı
Hecrile öldük be-hey inşāfsız inşāf mı

Maṭla‘ 11³

VELEHU

Mef ‘ū lū / Fā ‘i lā tūn / Me f ‘ū lū / Fā ‘i lā tūn

Hep gitdi ehl-i meclis devrānına bayağı
‘Ārif odur ki bir el evvel çeke ayağı

¹ 9, A-19a /.....B

² 10, A-19a /.....B

³ 11, A-19a /.....B

FARŞA MANZUMELER

FARŞA MAṬLA‘LAR

1¹

Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lūn

روزها از بجز غمناشای گل و گلزار است	غرض از دیدن همین دو روز روی بیاورد
-------------------------------------	------------------------------------

2²

Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn / Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

همین روزها دیدن بر راه تو هجرت در	ببخش آن دارم که می سازی مشرفند
-----------------------------------	--------------------------------

3³

Me fā ‘i lūn / Me fā ‘i lūn / Me fā ‘i lūn / Me fā ‘i lūn

بها شقت در آمد بر مرخت چو دیدم	کنادم روزن کاشانه و کسب هر آنکه
--------------------------------	---------------------------------

4⁴

Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lā tūn / Fe ‘i lūn

مغایب رفت از این ای سیاهی تو	همین رخشید در رخشنده ز جام و روزن
------------------------------	-----------------------------------

¹ 1, A-18a /B² 2, A-18a /B³ 2, A-18a /B⁴ 4, A-18b /B

5¹

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn Fā 'i lūn

چشم فرودیه بزرگان دم آوردن	گشته در صفت تو رنگین و سبزه رو
----------------------------	--------------------------------

6²

Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn / Fā 'i lā tūn Fā 'i lūn

سر زخم بر روز چشم ز یاد	هر خانه دم بغوش کشاد
-------------------------	----------------------

7³

Me fā 'i lūn / Fe 'i lā tūn / Me fā 'i lā tūn / Fe 'i lūn

هسته رو زنده دیدم مرا بر آه کفم	بچشم آنکه نکاره آید و نکا کفم
---------------------------------	-------------------------------

8⁴

Mef 'ū lū / Fā 'i lā tū / Me fā 'i lū / Fā 'i lūn

بنتی بیامروز چشم ای پریشا	سر کاذبی ز بفرق رنگین نفس نهاد
---------------------------	--------------------------------

¹ 5, A-18b /B² 6, A-18b /B³ 7, A-18b /B⁴ 8, A-18b /B

9¹

Mef 'ū lū / Me fā 'ī lū / Me fā 'ī lū / Fe 'ū lūn

ان ماء منظمه که نشسته بودند
که با که تو مردم که چشمه رو نشسته

FARŞA KIṬ'ALAR

1²

Fe 'i lā tūn / Me fā 'i lūn / Fe 'i lūn

تسره تیره نوا میخسته جمال
روز نشی مروه بود جامه
باد منظمه که نشسته بودند
که با که تو مردم که چشمه رو نشسته

2³

Fe 'i lā tūn / Me fā 'i lūn / Fe 'i lūn

تا که در اول خیز سرگردان
باد پای بند قمر وقت لغت
میشود دایما بسرگردان
همسایان از کلاستان جهان

¹ 9, A-18b /B² 1, A-18b /B³ 2, A-18b /B

FARŞA ĞAZELLER

1¹

Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lā tūn / Fe 'i lūn

<p>آمد ز غیر لببت فیہ شفاء للناس باعث کوز و مکان آن دهن پاک انفا زان سبب کشته عبا بر تن پاک تلمبا حافظی باشد لاله از غم ستر الیوس هم علی از شه عالی نسب تکتہ شفا سقف و معان و علی باب ابوبکر اس بند خاکه در دستت هدای چون ابوس</p>	<p>ای رسول الثقلین ای ملک جزواناس سبب نغم جان حلاوتین شریعت دل صاف تو که اینینه دیار خداست هر که تقوی بدیدیت تو کند و مرد زان چلر یار تو که بو بگر و مر عثمانست ذات تو که کبریا هست و هر جلالش نام تو احد ایاسنا مقام محمود</p>
--	---

2²

Mef 'ū lū / Me fā 'ī lū / Me fā 'ī lū / Fe 'ū lūn

<p>آنچه شود با تو سرانجام غریبان اما نکلنی عزت و اکرام غریبان در فقر فراق تو رود ایام غریبان چون ساغر می تلخ مکن کام غریبان بر تو نمکندی بد و رویام غریبان چون رود شود تیر کی شام غریبان</p>	<p>ای دیو جنبران محنت و الام غریبان تو شاه کریمی مکنم شمع شغری باد و لیت و صل تو غم شام لثمان ما بر اندھی از لب تو سینه تو یادی کریم تو جودی عجب ای مه نا مھر من بینم از شمع جام که بنویست</p>
---	---

در شمع فراق و وطن ساز هدای
 کان سرور سرکش نشود مرا ام غریبان

1 1, A-29b / B-34a

2 2, A-41a /B

3¹

Mef 'ū lū / Me fā 'ī lū / Me fā 'ī lū / Fe 'ū lūn

<p>شده باز من منزل من در قدم تو بیداد فلک طغنه زاهد ستم تو شرمند شدم از کرم و سبب تو دیدیم بسی لطف تو سخا و کرم تو</p>	<p>با حال تو گشتم جوید با رحمت تو رحمت که مرا خسته دل و زار و زبون ساقی بر رخ زردم ز عتاب نشکر ساقی بود دل لغت مرغان جهان</p>
<p>پرنده شوی ای دیدن خوب با رهدای سلطان جهان غم مشرق بهم تو</p>	

4²

Mef 'ū lū / Fā 'ī lā tū / Me fā 'ī lū / Fā 'ī lūn

<p>گشتم جوید با رحمت بیقرار تو بیایم فدای غمزه سخن کن از تو حقار است هر چه بود اختیار تو</p>	<p>تا دیر ام لهار خط سبزه زار تو سکنی بکش مرا کیشی ای شاه سرکشان کراجه فلک ناز بکش کربسنگه جویا</p>
<p>گشتم خلق بسوی ما داد از تو</p>	<p>در باغ لاله را فلک هاله را نگر</p>
<p>سلول هدای غمزه زار و بیت بیوسته شد بسلسله مشکبار تو</p>	

¹ 3, A-45b / B-48a

² 4, A-45b /B

5¹

Me fā 'i lün / Fe 'i lā tün / Me fā 'i lün / Fe 'i lün

<p>شهر بر سیادت خود عزمی چو نبرد با مردم به برده عیبی بسان هر که هویدا شود بر توت سببی</p>	<p>نگین خاتم سر حلقه و لوحی پراست سینه عجز تو با برهه لایق تو آمدی و شد از کائنات خلقت کفر</p>
<p>پیرالقب بر تقاضای خود فغان ای بگفته حق سبقت رحمتی با حقین شعاعت تو شام هر که اسود سببی</p>	<p>حکمت که خدای حلیم و اولیاست الذواتی بیچارگان است تقم ز قهر چو مندا لیت خدای خدای کند</p>
<p>بدو حیاط زاب کرم هدای مرا در آن زمان که بیرون زاب بر قشته ای</p>	

IV. BÖLÜM
SİSTEMATİK METİN İNDEKSİ
(ŞAHIS – MEKÂN – ESER)

A

Abdullah, 166
‘Acem, 397
Âdem, 165, 182, 183, 252, 272, 279, 311,
387
Aḥmed, 165, 171, 206, 209, 212, 213,
260, 311, 313, 316
Aḥmed Pâşâ 236
Aḥmed-i Muhtâr, 212, 287
Akdeniz, 392
‘Ali, 167, 179, 207, 217, 220, 271, 316
Aşhâb-ı Kehf, 168
‘Azrâ, 370

B

Bâbil, 171
Baḥr-i siyâh, 392
Behrâm, 248, 296
Bû-Bekr, 166
Bühre, 202

C

Cem, 200, 264, 299, 397
Cemşid, 226
Ceyhûn, 232
Cibrîl, 165

Ç

Çalab, 245
Çin, 188, 213, 276, 285, 358, 380, 392

D

Dahhâk, 200
Dânyâl, 197
Duḥân, 167, 182

E

Ebî Derdâ, 366
Efrâsiyâb, 178, 348, 360, 362
Ergenün, 164
Erjeng, 351
Eyyüb, 235, 391

F

Fârûk, 166
Ferhâd, 242, 263, 264, 299, 301, 404, 405
Ferḥâr, 296
Fir‘avn, 233
Firdevs-i Tûsî, 226
Fireng, 235

H

Ḥâfiz-ı Rûm, 307
Ḥakîm Efendi, 196, 197
Ḥâlid bin Velîd, 189
Ḥalîl, 197
Ḥallâc-ı Mansûr, 277
Ḥârût, 171, 234
Ḥasan, 167, 207, 220, 316
Ḥâtem, 376
Ḥavvâ, 183
Ḥayber, 221
Ḥaydar, 167, 211, 212
Ḥayderî, 211
Ḥuṭâ, 187, 188, 380
Ḥızır, 161, 187, 193, 197, 207, 209, 210,
211, 234, 256, 280, 281, 290, 293, 306,
324, 343, 364, 380, 389, 391
Hind, 392
Hindistân, 189, 401
Hindü, 213, 296, 310, 334
Ḥucend, 294
Ḥuşeng, 225
Ḥuten, 377
Ḥüseyin, 167, 207, 220, 227, 316

Ḥüsrev, 360, 365, 369

I

'Irāk, 269
İşfahān, 269

İ

İblīs, 357, 396
İhvān Muştafa Çelebi, 201
İlyās, 197
'İmrān, 234, 375
'İsā, 164, 165, 180, 183, 187, 197, 210,
214, 233, 234, 243, 266, 272, 281, 324,
329, 359, 392
İsfendiyār, 356, 357
İskender, 179, 183, 235, 315, 392, 397

K

Ka'be, 160, 184, 198, 207, 208, 275, 288,
295, 299, 303, 308, 311, 313, 319, 321,
325, 327, 330, 331, 334, 352, 355, 357,
363, 372, 374, 376, 384, 388, 397
Kābil, 273, 326
Kānber, 211, 221, 271
Kāsım, 173
Kāydefā, 235
Kāys, 264, 286, 363, 372
Ken'ān, 181, 193, 222, 225, 228, 365, 391
Kerbelā, 176, 227
Kerīm Efendi, 186
Keyhūsrev, 263
Keyvān, 181, 182, 229, 248, 296
Kirāmen Kātībīn, 226
Kūr'ān, 167, 173, 176, 307, 353, 364

L

Leylā, 171, 264, 318, 372, 393
Loqmān, 224, 237

M

Mahmūd, 225, 226, 331
Mānī, 212, 218, 379, 382, 383
Manşūr, 201, 224, 243, 267, 277, 288,
306, 344, 370, 381
Mecnūn, 171, 214, 238, 263, 269, 283,
307, 318, 363, 384, 390, 393, 405
Memi Şāh, 213, 319
Mennān, 181, 196

Meryem, 180, 225
Mesih, 225, 397, 398
Mesihā, 184, 207, 209, 280, 318, 336,
347, 364, 379
Mışr, 193, 209, 216, 217, 222, 224, 229,
231, 240, 257, 278, 310, 353
Mihter, 189
Muhammed, 183, 187, 193, 200, 206,
207, 231, 255, 309
Mūsā, 164, 165, 190, 233, 234, 243, 375
Muşlı, 221, 222, 223, 232, 233
Muşlı Şāh, 215, 365
Muştafa, 162, 201, 311
Müşteri, 190

N

Naş-i bendi, 197
Naşārā, 243
Nemrūd, 278
Nesimī, 338
Nu'mān, 301
Nūh, 169, 182
Nūr, 182, 209

O

'Oşmān, 167, 174, 182, 199, 206, 207,
209, 226, 230, 250

Ö

'Ömer, 166, 207

P

Piyāle Pāşā, 183, 184

R

Rey, 392
Rıdvān, 181, 193, 366
Rūm, 183, 189, 310, 311, 392
Rüstem, 357

S

Sa'dī, 175
Sāmiri, 398
Selīm, 178, 181, 226, 227
Selīm bin Süleymān, 199

Selīm Hān, 177
 Selmān, 175, 365
 Şifāhān, 257, 373
 Sikender, 209
 Sūre-i Nūr, 167
 Sūre-i Tevbe, 325
 Süleymān, 159, 174, 180, 181, 196, 200,
 226, 227, 257, 292, 364, 373, 374, 398
 Süleymān Hān, 189

Ş

Şemsi Pāşā, 188
 Şirīn, 299, 369, 404

T

Tañrı, 266
 Tātār, 230, 267, 368
 Tevrāt, 233
 Türkān, 392
 Tūr, 164, 190, 234, 288, 398

U

‘Uṭārid, 190

V

Vāmıķ, 370
 Vehhāb, 181

Y

Ya‘kub, 228
 Ya‘küb, 181, 193, 216, 217, 225, 232,
 244, 257, 336, 391
 Yeḥūdā, 243
 Yemen, 243, 249
 Yezdān, 183
 Yezid, 167, 179, 220, 317, 361
 Yūsuf, 169, 183, 197, 209, 216, 217, 224,
 225, 228, 229, 231, 232, 240, 244, 247,
 252, 257, 278, 290, 292, 297, 310, 311,
 314, 322, 332, 336, 343, 349, 353, 365,
 388, 391, 395

Z

Zahir, 365
 Züheyr, 175
 Zühre, 188, 253, 265
 Züleyhā, 343